

PRVNÍ KAPITOLA

Únor 1954

Nikdy jsem nepochopila, proč dospělí dětem tvrdí, že se vyplácí být hodný a poslušný. Kdybych byla vzorná dcera, bylo by dnes moje jméno vytesané na náhrobním kameni jako jména maminčiných rodičů – babičky Elsy a dědečka Ervina, kteří umřeli dávno před mým narozením, nebo babičky Ludmily a dědy Mojžíra, u jejichž hrobu jsme s maminkou pokaždé rozsvěceli svíčky v hnědých kelímcích, přestože jsme museli přejít až na horní konec hřbitova.

Zatímco moje kamarádky chodily v neděli odpoledne za hezkého počasí na rodinné procházky do parku nebo špacírem po městě, Dagmaru, Otu a mě maminka navlékla do svátečního a vystrkala nás před dveře hodinářství, které kdysi bývalo naše, ale tou dobou už tam tatínek jen směl pracovat za mizerný plat a maminka měla dovoleno v tmavém přízemním krámku zadarmo vytírat pošlapanou podlahu.

Každou neděli po obědě maminka umyla nádobí, nasadila si černý klobouček, Otíka posadila do kočárku, nebo, když už byl větší, ho popadla za ruku a nasměrovala nás ke hřbitovu. Cesta se mi zdála nekonečná. Museli jsme jít okolo kostela k řece, přes most, projít celým dolním městem, které se z mně neznámého důvodu jmenovalo Krásno, táhnout se podél dlouhého zámeckého parku za poslední domky, vstoupit hřbitovní branou a čekat, až maminka omete náhrobky, urovná květiny do váziček a rozsvítí svíčky. Během práce mrtvé oslovovala a povídala jim, co je v Meziříčí nového, kdo se narodil, kdo umřel, co se po městě povídá, jak se mají sousedé a co jsme zase provedly my děti.

Neodvažovala jsem se nic říct, jen jsem těžce vzdychala, aby maminka pochopila, jak moc je mi čekání protivné, ale i tak mi pokaždé vyčítavě řekla: „Netvař se, nebýt jich, tak tady nejsi.“

Když na náhrobcích přibyla další jména a to maminčino bylo mezi nimi, vzpomněla jsem si, jak u hrobů každou neděli postávala a mluvila na své blízké. Utěšovalo mě, že je s těmi, po kterých se jí tak stýskalo.

Moje jméno není mezi zlatem vyvedenými nápisy na náhrobku jenom proto, že občas se vyplácí být neposlušná a drzá. Jestli nesouhlasíte, dál už nečtěte. A pro jistotu tuhle knihu nikdy nedávejte do rukou svým dětem.

Zima toho roku, kdy mi bylo devět a kdy se celý můj život úplně změnil, byla krásně bílá a mrazivá, ale v únoru už se zdála nekonečná. Až v posledních únorových dnech se oteplilo, sníh začal odtávat a ledy praskat.

Řeka oddělující Meziříčí a Krásno se místy spíš jen skromně vlekla, než aby spěchala do větších řek, a protože sníh v blízkých horách tál pomalu a prozatím zrychlil proud a zvedl hladinu jen nepatrně, zdála se nám jako stvořená pro krátkou plavbu na uvolněných krách.

Toho února roku devatenáct set padesát čtyři, kdy zlo už číhalo v hloubce pod městem, jsme každý den po škole běželi rovnou k řece a netrpělivě zkoumali, jestli led povoluje a puká a jestli voda teče tak silně, abychom se mohli vyhoupnout na kru, pár metrů se svézt a vychutnat si dobrodružství, o němž nám o přestávkách vyprávěli šestáci-dvojčata Eda a Mirek Zedníčkovi, kteří už před pár lety tak tuhou zimu zažili a okusili plavbu na vlastní kůži.

Po několika dnech led konečně popraskal, střed řeky se uvolnil a kry pomalu putovaly po proudu dolů. Přišla naše chvíle, vymodlená a pečlivě naplánovaná.

Stála jsem mezi dveřmi kuchyně, v jedné ruce jsem držela červenou čepici s bambulí a ve druhé rukavice.

„Co to je za nápad?“ podivila se maminka, když jsem se zeptala, jestli můžu jít s Jarmilkou sáňkovat. V kuchyni bylo útulně teplo a voňavo, protože maminka pekla koláčky na oslavu svých narozenin. „Sníh taje, je úplně mokrá, budeš celá promáčená.“

Natáhla jsem se na plech pro koláček, ale rychle jsem ucukla, protože byl ještě horký. „No právě, co když je to poslední příležitost trochu si zasáňkovat?“

Maminka se na mě podezíravě zadívala. „Miro, ne aby tě napadlo chodit k řece.“

Z toho, že maminka tušila, co máme s Jarmilkou Stejskalovou a kluky Zedníčkovíc v plánu, a přísně mi zakázala chodit k řece, jsem usoudila, že i ona si v dobách, kdy ještě nebyla dospělá a přehnaně opatrná, jízdu na krách dopřávala. Ale věci, které jsem nesměla, abych nepřišla k úrazu, bylo tolik!

Nesměla jsem chodit na půdu, abych nezakopla o nějaké krámy nebo nevypadla z okna. Nesměla jsem chodit do sklepa, abych nesklouzla ze schodů. Nesměla jsem vycházet na lodžii, protože bych mohla chatrnou konstrukcí propadnout na vydlážděný dvorek. Není divu, že člověk nebere slovo „nesmíš“ vážně, když ho slyší v každé větě.

„Jasně že ne, vždyť jdeme s Jarmilkou jenom na kopec za Zedníčkovíc zahradou,“ řekla jsem a strčila jsem si jeden horký koláček do kapsy.

Maminka byla moc hezká, a když mě objala, hřála jako kamínka a krásně voněla vanilkovým cukrem. Ale v tu chvíli se na mě její velké hnědé oči, které se mi vždycky zdály tak smutné, že jsem se do nich bála podívat, upíraly podezíravě, jako kdyby četly mé nejtajnější myšlenky.

„Jarmilka už čeká,“ řekla jsem, zapnula jsem si kabát, zašněrovala teplé kotníčkové botky a narazila si čepici až do čela.

Maminka mi podala ještě jeden koláček. „Vezmi i Jarmilce.“

Vyběhla jsem ven, popadla jsem Jarmilčiny sáně za popruh a vykročila směrem k náměstí. V zádech mě pálily mamčininy oči.

„Na shledanou, paní Karásková,“ zavolala Jarmilka, „a děkuju.“ Pohodila dlouhým blondatým copem, který jsem jí docela nekamarádsky záviděla, protože ji za něj obdivně tahali všichni kluci ze třídy, nevinně se na maminku usmála a kousla do koláčku.

Na konci ulice jsem zabočila doleva.

„Kam to jdeš?“ zeptala se Jarmilka a trhla popruhem, aby mě zastavila. „Přece nebudeme obcházet celé město.“

„Nechci, aby maminka viděla, že jdu k řece.“

„Za roh přece nevidí.“

Rozhlédla jsem se po ulici. V prvním patře oprýskaného domu se pohnula záclona. Možná se mi to jen zdálo nebo možná stará Beneška hlídkovala u okna, aby věděla o všem, co se kolem náměstí šustne. Přidala jsem do kroku. „Nikdy nevíš. Někoho potkáme a bude zle.“

„A k večeři dostaneš hrách,“ zasmála se Jarmilka a odevzdaně cupitala za mnou.

Hrách jsem opravdu nesnášela a maminka to věděla, a tak když jsem odmlouvala nebo vyvedla něco, co jsem podle názoru rodičů dělat neměla, mívala jsem ho k obědu i k večeři. Seděla jsem u stolu s ostatními, dívala se, jak si pochutnávají na bramborových plackách s domácí marmeládou nebo na jiné dobrotě, a ujídala zelenou kaši. V duchu jsem se ušklíbala a nahlas jsem řekla: „Pořád je to lepší, než když tatínek odepne řemen.“ Čemuž jsem se – častěji než moji dva mladší sourozenci – občas nevyhnula. A dneska by to na řemen bylo. O tom jsem nepochybovala.

Hnědé boty se mi promáčely dřív, než jsme došly k řece, a za nehty mi i přes rukavice zalezl chlad. Kluci Zedníčkovi už na nás čekali na břehu pod bíle nahozeným kostelíkem se střechou z dřevěných tašek. Pobíhali po rozbředlém sněhu a dlouhými tyčemi se snažili oddělit ledové kry naplavené ke břehu. Jakmile kra sklouzla na vodní hladinu, proud ji zachytil a zprvu pomalu, ale pak čím dál tím rychleji ji unášel k padesát metrů vzdálenému nízkému jezu, kde se led zastavil o nahromaděnou ledovou tříšť.

V tu chvíli mě odvaha opustila a Jarmilku asi taky, protože se posadila na sáně a řekla: „Budu se jen dívat.“

„Poseroutko,“ řekl pohrdavě Eda Zedníček a já jsem pochopila, že když ne krásou, tak odvahou můžu nad Jarmilkou vyniknout. Ji možná kluci tahají za cop, ale na mě budou ještě roky ukazovat a vyprávět mladším spolužákům: „To je ta, co sjela řeku na kře.“

Dívala jsem se, jak Eda šikovně uvolňuje další kus ledu, velký jako tkaná předložka před postel v maminčině a tatínkově ložnici, šlape přímo doprostřed, odstrkuje se holí ode dna a pomalu pluje po proudu směrem ke splavu. Běželi jsme po břehu, zatímco Eda rozkročený na kře držel holí své provizorní plavidlo v mírnějších vodách, bodal do dna a v bezpečné vzdálenosti od břehu mířil k jezu. Bidlem zmínil náraz a po nahromaděném ledu přešel na břeh.

Jednoduché, pomyslela jsem si. Až na to přelézání ze kry na kru.

Cestou zpátky k saním se mi dostalo několika dobře míněných rad, které mě o odvahu znovu připravily. „Hlavně se musíš postavit doprostřed kry, abys nesklouzla do vody. A drž se u břehu, tam je mělko. Uprostřed je proud, mohl by tě strhnout, a to bych neustál ani já. A tou tyčí se musíš odrážet z boku, nestrkej ji dopředu, přepadla bys.“

Nohy se mi třásly už nejen zimou, ale i strachy. Eda s Mirkem mi pomohli uvolnit kru. „Naskoč,“ křikl Eda a já jsem skočila, jenomže led mezitím uplaval kousek dolů po proudu, takže jsem dopadla na kraj, led se zhoupł, a já jsem uklouzla.

V letu jsem rozhodila ruce a cítila jsem, jak dopadám na hladinu a nořím se do vody, která zprvu nebyla vůbec studená, ale potom mě stiskla jako obrovské kleště, zalila mi uši, oči i nos, tiskla mě k mělkému dnu a tlačila kamsi do tmy. Než jsem se stačila leknout, něčí ruka mě chytila za klopy kabátu a nadzvedla mě nad hladinu.

„Jsem ti přece říkal, že nemáš stoupat na kraj,“ pronesl Eda a pak se obrátil k Mirkovi a pohrdavě dodal. „To byl tvůj pitomý nápad tahat sem ty holky. Teď z toho bude průšvih.“

Jarmilka stála na břehu a fňukala. Honem jsem se vysoukala z těžkého vodou nasáklého kabátu a začala ho ždímat. Takhle jsem domů nemohla, ale byla mi příšerná zima. Napadlo mě, že rozděláme oheň a u něj si šaty trochu usuším a ohřeju se, a chtěla jsem kluky požádat o sirky, ale zuby mi cvakaly tak, že jsem nemohla promluvit.

„Neřvi tady, půjč jí kabát a doved' ji domů,“ křikl Eda na Jarmilku. Neochotně si rozeplula zimník a přehodila mi ho přes ramena. Moc to nepomohlo. Spíš jsme se teď třásly obě.

„Jestli někomu vyžvaníte, že jsme tady byli s vámi, tak vás zmaluju, i když jste holky,“ pokračoval Eda. „A teď padejte rychle domů,“ kývl na Mirka a oba se rozběhli do svahu.

Hodila jsem promočený kabát na sáně a vydaly jsme se nejkratší cestou k domovu. Zima se mi zakusovala do kůže a poháněla mě k vyššímu tempu. Dvě ulice před naším domem jsem navlhly kabát vrátila Jarmilce, ta si ho se zjevnou radostí navlékla, věnovala mi soustrastný pohled a ponechala mě osudu. Stále jsem doufala, že při troše štěstí vyjdu do schodů bez povšimnutí, stihnu proklouznout kolem kuchyně, vyběhnout do druhého patra do pokoje, kde jsem spávala se svými sourozenci, a tajně se převléct do suchého.

Nikdy dřív jsem si nevšimla, že těžké vchodové dveře potřebují namazat, schody skřípou, a když si nerozsvítím, což jsem samozřejmě nemohla, není vidět na další schod.

„Rozbilo se světlo?“ ozval se shora hlas, pak zablikala žárovka a já jsem zůstala stát uprostřed schodiště. Když jsem se ohlédla zpátky, bylo mi jasné, že jsem prozrazení stejně uniknout nemohla. Na každém schodu po mně zůstala mokrá loužička.

„To snad není pravda!“ vykřikla maminka, vrhla se ke mně, vytáhla mě do schodů a tam ze mě začala strhávat mokré oblečení. „Co jsi to zase vyváděla? Vždyť jsem ti říkala, že k řece nesmíš.“

Jednou rukou mi stahovala promáčené punčocháče a druhou mě řezala přes ledový zadek. Překvapilo mě to. Bylo to poprvé, co jsem od maminky dostala. Rány nebolely, ale byly hrozně ponižující.

„Ne,“ křičela jsem. „To není pravda! Já jsem u řeky nebyla. Byla jsem sáňkovat s Jarmilkou. Ten sníh je hrozně mokrý, proto jsem celá zmáčená.“

Hanbou a zimou a vším tím leknutím jsem se rozbrečela. Ve dveřích kuchyně se objevili moji sourozenci, ale když viděli tu řež, raději zacouvali zpátky. Dole se otevřely vchodové dveře, protože tatínek uslyšel náš křik až v hodinářství a přiběhl se podívat, co se děje.

„Lhářko jedna ulhaná,“ zlobila se maminka, drhla mě po těle ručníkem, až to bolelo, a strkala mě do peřin. „Uvař rychle čaj,“ zavolala na tatínka a přehodila přese mě duchnu. „Chceš dostat zápal plic a umřít?“

Co to bylo za otázku? Proč bych chtěla umírat? „Nebyla jsem u řeky, spadla jsem do louže,“ vzlykala jsem. „Vážně za to nemůžu.“

Maminka položila hrnek s čajem na noční stůl, na hlavu mi narazila pletenou čepici, k nohám strčila ohřívací láhev a zavřela za sebou dveře. Zachumlala jsem se do peřin, snažila jsem se stisknout termofor zmrzlými chodidly a potichu jsem pobrekávala. Byla mi zima a mrzelo mě, že se na mě maminka s tatínkem zlobí. Možná jsem neměla lhát, možná jsem měla říct, že mě do té vody někdo strčil, možná...

Za chvíli se mi po těle začalo rozlívát příjemné teplo a v polospánku jsem slyšela, jak se co chvíli otevírají dveře, cítila jsem ruku na čele a pomyslela jsem si, že se maminka přece jenom tolik nezlobí a že se tomu řemenu snad vyhnu a spraví to hrachová kaše k večeři.

Tatínek měl zvláštní schopnost chodit úplně neslyšně, takže se někdy zdálo, jako by ani nevstoupil dveřmi, ale prošel stěnami a podlahami jako duch. Dny trávil v přízemní hodinářské dílně, skloněný u svého pracovního stolu, a opravoval hodinové strojky. Od neustálého sezení měl záda celá shrbená a chodil lehce nachýlený dopředu. Vlasy měl husté, ale skoro šedivé, takže vypadal spíš jako maminčin otec než manžel.

Když jsem byla malá, tak malá, že jsem ještě nechodila do školy a bratříček Ota se schovával mamince pod sukní, vrtalo mi hlavou, jak si moje krásná maminka mohla vzít za muže někoho tak starého, a tak jsem se zeptala.

„Musela si mě vzít,“ řekl tatínek, „vždyť mi ty vlasy zešedivěly kvůli ní.“

„To je pravda,“ řekla maminka a poplácala ho po ohnutém rameni. „Ale jsi rád, ne? Kdo by ti nosil dolů do dílny ty litry čaje? Víš, kolik je to schodů?“

Osmnáct. Úzké schodiště mělo osmnáct schodů, a od té doby, co nebylo hodinářství naše, ale státní a co zedníci zazdili spojovací dveře mezi krámkem a schodištěm, musela maminka s každým hrnkem čaje vyběhnout na ulici a do obchůdku vstoupit hlavními dveřmi, což bylo nepříjemné obzvláště v zimě nebo v dešti.

V krámku mezi hodinami trávil tatínek dlouhý čas nejen ve všední dny, kdy mělo hodinářství otevřeno, ale i o nedělích. Nahoru do našeho bytu v prvním patře se chodil jenom najíst a vyspat. U oběda a u večeře mamince vyprávěl o strojcích, které právě opravoval, a maminka ho poslouchala, jako kdyby líčil úžasná dobrodružství. S námi dětmi si moc nepovídal, a když maminka musela odejít a tatínek nás dostal na starost, byl z toho celý vyvedený z míry. Určitě to nebylo tím, že by nás neměl rád. Spíš to s dětmi neuměl a čekal, až povyrosteme a budeme

jeho povídání o hodinových strojcích poslouchat se stejným zaujetím jako maminka.

Té neděle, kdy se můj svět začal otáčet špatným směrem, byl tatínek celý mrzutý, přestože se snažil nedávat to najevo. Nejdříve jsem si myslela, že se zlobí kvůli mojí ledové koupeli, ale tentokrát jsem v tom byla nevinně. Maminka slavila třicáté narozeniny a tatínek byl nesvůj, protože oslava narušila jeho pravidelný denní řád. Nemohl jít do své dílny, sednout si ke stolku a dávat do pořádku to, co dát do pořádku šlo. Musel se posadit do obývacího pokoje k slavnostně prostřenému stolu se svojí ženou, třemi dětmi a švagrovou Hanou, se kterou svůj vztah do pořádku prostě dát nemohl, i kdyby chtěl.

Důvod byl prostý – švagrová byla ztělesněním výčitky. Každé její slovo, každý pohyb a pohled mu ukazovaly, jak moc ho nemá ráda. Trávit s ní čas u jednoho stolu bylo pro tatínka stejné utrpení jako pro mě.

Já jsem se tety Hany bála. Seděla na židli jako černá můra a jenom zírala. Nikdy si na sebe neoblékla nic barevného. Přes černé šaty s dlouhými rukávy nosila v zimě i v létě černý svetr s kapsami, na nohou černé punčochy a kotníkové šněrovací boty. Nikdy jsem ji neviděla bez šátku, což jsem docela chápala, protože i když ještě nemohla být tak stará, všimla jsem si, že jí zpod šátku čouhají bílé vlasy.

„Proč si ten svetr někdy nesundá?“ ptala jsem se maminky.

„Všimla sis, jak je hubená,“ řekla mi. „A hubení lidé bývají zimomřiví.“

„Kdyby jedla, jak se má, tak by tak hubená nebyla. Jenom ujídá ten chleba, co nosí po kapsách, proč si raději nevezme něco pořádného?“ Nebo dospělí můžou drobit všude, kudy chodí, a děti ne?

„To je pořád samé proč. Co je ti do toho? Říká ti snad teta Hana, co máš dělat, a co ne?“

A to byla pravda pravdoucí. Teta Hana byla jediný dospělý, od kterého jsem nikdy neslyšela slovo nesmíš. Vlastně jsem od ní málokdy slyšela i nějaké jiné slovo, protože teta Hana skoro vůbec nemluvila, jenom zírala. Tak divně. Jako kdyby se dívala, ale neviděla. Jako kdyby odešla, ale tělo zapomněla na židli. Chvílemi jsem dostala strach, že se najednou sesune na zem a zbude po ní jen hromádka černých hadrů.

Mohlo mě napadnout, že maminka se bude tety Hany zastávat. Teta Hana byla její starší sestra a vlastně jediná příbuzná, kterou jsme měli. Maminka ji měla hrozně ráda, čemuž jsem se docela divila, protože teta nikdy nedala najevo, že by jí na komkoli z nás záleželo. Jednou jsem viděla, jak ji po příchodu chtěla maminka obejmout, ale teta ucukla, jako kdyby se o ni popálila. Maminka se na ni vždycky

usmívala, mluvila na ni konejšivě, jako na malou holčičku, a kdyby ji o to teta požádala, snesla by jí snad i modré z nebe. Ale teta ji ani nikoho jiného nikdy o nic nepožádala. Prostě jen seděla v obývacím pokoji a dívala se do prázdna a někdy ze sebe vydala krátkou odpověď hlasem, který zněl úplně stejně jako ten mamčin.

Zasedli jsme ke slavnostnímu obědu a já jsem napůl očekávala, že místo svíčkové přistane na mém talíři hrachová kaše. Během dopoledních výzkumných cest do kuchyně jsem sice nevypozorovala, že by pro mě maminka vařila hrách, ale z jejího odměřeného chování jsem vytušila, že včerejší záležitost s koupelí ještě není uzavřená.

Dostala jsem stejné jídlo jako ostatní. Že by mi maminka u příležitosti svých třicátých narozenin udělila milost?

Už jsem začínala doufat, ale pak přišel čas na moučník. Nádherné, báječné žlutkové věnečky s lesklou cukrovou polevou, koupené k této zvláštní a mimořádné události přímo v cukrárně u náměstí.

Maminka je z tácku zvedala stříbrnými kleštičkami a jeden kousek za druhým pokládala na dezertní talířky se zlatým lemováním, které vyndávala ze sekretáře jen při slavnostních příležitostech. První položila před tetu, pak před tatínka, Dagmarku a Otu. Potom se rozhlédla a řekla: „Tak, a ještě jeden pro mě.“

„A co já?“ zeptala jsem se poněkud unáhleně, protože jsem věděla, jakou uslyším odpověď.

„Ty si zákusek nezasloužíš. Šla jsi k řece, i když jsi věděla, že to máš zakázané, a navíc jsi mi ještě lhala.“

Začala jsem fňukat. Všichni se na mě podívali. Sourozenci soustrastně a teta Hana nechápavě. A tatínek jen pokýval hlavou a řekl: „Nebřeč, nebo odepnu řemen. I tak jsi z toho vyvázla lacino.“

„Tak teda dobrou chuť,“ řekla jsem, odstrčila židli, až se skoro převrátila, a utekla jsem z pokoje.

„A ještě ke všemu je drzá,“ slyšela jsem tatínkův hlas. „Měl jsem jí nasekat.“

„Ale vždyť mám narozeniny,“ řekla konejšivě maminka, a co bylo dál, už jsem neslyšela, protože jsem vyběhla po dřevěných schodech do druhého patra do dětského pokoje. Tam jsem sebou plácla na postel a brečela vzteky nahlas.

Tak nahlas, že jsem neslyšela zlo, které se narodilo pod městem a toho dne se vetřelo i do našeho domu. Uslzenýma očima jsem neviděla, jak po nás napíná chtivé prsty, rdousí naděje a rozsévá smrt. Netušila jsem, že neviděno a neslyšeno číhá dole u stolu a vyhlíží si své oběti.

DRUHÁ KAPITOLA

Únor 1954

Hned druhý den ráno jsem tajně nakoukla do spíže, jestli na mě zbyl alespoň jeden žlutkový věneček, ale nenašla jsem ani drobek. Chvíli jsem uvažovala, že budu trucovat, ale pak jsem si řekla, že bych si taky mohla vytrucovat slíbený výprask od tatínka, a rozhodla jsem se rodičům velkoryse odpustit a tvářit se, jako by se vůbec nic nestalo. Z horní police jsem si vzala alespoň pár tvrdých perníčků na strouhání, kterými maminka sypala kynuté švestkové knedlíky, kaši a nudle. Schovávala je za kompoty a myslela si, že o nich nevím. Pak jsem našla pytlík s hrachem a předvídavě jsem ho zastrčila úplně dozadu.

V pátek Dagmarka nevstala z postele. Pobízela jsem ji, šťouchala do ní, tahala jí peřinu, ale všechno marné. Když se chytila za hlavu a začala pobrekávat, pochopila jsem i já, že je asi nemocná a do školy nepůjde. Seběhla jsem ze schodů do kuchyně a oznámila mamince, že Dagmarce je špatně a že mě taky začíná bolet hlava.

Maminka mi sáhla na čelo. „Najez se a mazej do školy,“ řekla a prstem ukázala na místo u kuchyňského stolu vedle tatínka. Otráveně jsem se posadila a zkusila zakašlat, ale tatínek se na mě výhruzně podíval, a tak jsem toho raději nechala.

Ze školy jsem se vrátila v jednu hodinu odpoledne pořádně hladová, jelikož jsem v tom ranním zmatku zapomněla doma svačinu. Nikdo si mě nevšiml, protože Dagmarka měla vysoké horečky a nikoho z nás nepoznávala, pořád vykřikovala něco o zvoncích nade dveřmi a maminka jí s pomocí starého pana doktora Janotky dělala zábaly.

„Budou to příušnice,“ řekl pan doktor. „Připravte se, že je dostanou i ti dva.“ Ukázal na mě a na Otíka. Upřímně, když jsem viděla, jak je na tom Dagmarka mizerně, raději bych chodila do školy.

Pan doktor měl pravdu. Otík druhý den onemocněl taky, a bylo mu možná ještě hůř než Dagmarce. Pak k nám doktor chodil každý den a tvářil se dost znepokojeně, protože horečky neustupovaly, a i když ty dva pořád bolela hlava a slabostí nemohli vstát z postele, boule za ušima, typické pro příušnice, se neobjevily. Pan doktor jim zkoušel ohýbat hlavu k hrudníku, jestli nemají zánět mozkových blan, maminka už vyčerpáním a strachy plakala, tatínek se snažil pomáhat, jak se dalo, ale spíš se jen motal po kuchyni, a já jsem pořád čekala, kdy se taky rozstůnu.

Nakonec jsem neonemocněla já, ale maminka a tatínek, ale to už jsme věděli, že nejsme jediní, koho podivná nemoc postihla, protože nemocných ve městě přibývalo. Bylo jasné, že se jedná o nákazu a že je potřeba nemocné oddělit od zdravých, a protože v Meziříčí žádná nemocnice nebyla, převezli celou moji rodinu na infekční oddělení do okresního města.

„Běž k tetě Haně,“ řekla mi maminka. Tváře jí hořely, mluvila ztěžka a jazyk měla nezvykle hnědý. „Nezapomeň zamknout. A ne abys zase něco vyvedla.“ Pohládila mě po tváři a nechala se odvést do sanitky. Hlavu měla skloněnou a v očích netečný pohled, jaký jsem vídala u tety Hany. Posadila se vedle tatínka a opřela mu hlavu o rameno. Otevřel oči a zeptal se: „Natáhla jsi hodiny?“ a zase oči zavřel. Maminka neodpověděla a sklopila víčka.

Pán v bílém plášti zabouchl dveře sanitky a já jsem zůstala stát sama na chodníku před hodinářstvím. Nebyl tam nikdo, kdo by mi zakázal jít na půdu, do sklepa nebo třeba k řece. Nikdo, kdo by mě měl rád.

Vyšla jsem do schodů, posadila se na gauč v prázdné kuchyni, která byla najednou hrozně veliká, a zaposlouchala jsem se do hlasitého tikání hodin. K tetě Haně se mi vůbec nechtělo, ale co mi zbývalo? Odhodlaně jsem se nadechla a najednou se mi zdálo, že jsem z horního patra zaslechla šoupavé zvuky. Strnula jsem, schoulila jsem se do rohu kuchyňského gauče a přitáhla si na klín polštář. Ne, to se mi opravdu jenom zdálo. Uvědomila jsem si, že jsem ještě nikdy nebyla doma úplně sama. Natáhla jsem se po tašce s věcmi, kterou mi ještě pomohla nachystat maminka, a znovu jsem zaslechla ty zvuky. Jako kdyby někdo chodil po půdě. Vystřelila jsem z kuchyně, dole u dveří jsem jenom strhla kabát z věšáku, boty jsem popadla do ruky a upalovala ven. Až na náměstí jsem si vzpomněla, že jsem nezamkla.

Teta Hana bydlela v domě, ve kterém se ona i moje maminka narodily babičce Else a dědečkovi Ervinovi. Čtyři velká okna směřovala na náměstí a já jsem tetě záviděla, že se může posadit na široký parapet a sledovat lidské hemžení pod sebou. Náš dům byl sice dvouposchodový, ale kdybych chtěla vidět dál než do úzké uličky, musela bych vylézt na půdu, odkud se dalo přehlédnout celé město, a tam jsem já samozřejmě nesměla. Zároveň mi bylo úplně jasné, že tetu Hana se z oken nikdy nedívá, protože lidi nemá ráda a vůbec ji nezajímají.

Schod po schodu jsem stoupala k tetinu bytu a představovala jsem si, jak se bude tvářit, až jí řeknu, že u ní mám na pár dní zůstat. Radost mít nebude, tím jsem si byla jistá. Byla tak zvyklá na svoji samotu, že zapomínala mluvit. Z bytu vycházela jen na nutné nákupy nebo na zřídkavé návštěvy u mojí maminky. Vlastně jsem si ani nebyla jistá, jestli ví, jak se jmenuju. Nevzpomínala jsem si, že by mě kdy oslovila. Určitě ne – vždyť na mě nikdy nepromluvila.

Zazvonila jsem u dveří bytu, ale nic se neozvalo. Stiskla jsem zvonek ještě jednou, tentokrát pořádně. Uvnitř bylo pořád ticho. Přitiskla jsem ucho na dveře. To bych musela mít velikou smůlu, kdyby teta zrovna nebyla doma. Zkusila jsem stisknout kliku. Bylo odemčeno.

„Teto?“ zavolala jsem do pootevřených dveří, ale nic se neozvalo. „Teto, to jsem já, Mira. Maminka mě za tebou poslala.“ Napadlo mě, že teta sedí u stolu, zase má v očích ten podivný výraz a vůbec nevnímá. Vešla jsem tedy do předsíně, nakoukla do kuchyně a nakonec do ložnice.

A tam jsem ji našla. Ležela v posteli oblečená tak, jak chodívala k nám, i černý šátek měla uvázaný, i když jí teď sklouzl z bílých vlasů na ramena. Ležela na zádech, podivně prohnutá, jako kdyby ji sevřela bolestivá křeč, bradu měla zakloněnou dozadu, oči otevřené a z pootevřených úst jí vycházelo podivné chrčení.

Nevěděla jsem, co mám dělat. Postoupila jsem o dva kroky dopředu. „Teto?“ Ale to už jsem viděla, že teta má v obličejí stejnou barvu jako Dagmarka. Oči měla zakalené a celá se třásla – ještě víc než já, když jsem spadla do ledové vody.

„Maminko,“ vykřikla najednou. „Maminko, věděla... věděla jsem, že se vrátíte.“ Prudce zavrtěla hlavou ze strany na stranu. „Oni tady nejsou, nejsou tady.“ Z očí jí tekly slzy. Tolik slz jsem neviděla ani u Otíka, a ten se uměl vztekat.

Nevím, co mě vyděsilo víc, jestli to byly prudké záchvěvy horečky, bolestivé křeče, výkřiky, nebo slzy. Proběhla jsem bytem, seběhla ze schodů a venku na chodníku chytila prvního člověka, který procházel kolem, a zoufale jsem se mu pověsila na rukáv. „Co mám dělat, co mám dělat? Tetě je hrozně špatně.“ Abych své prosbě dodala na vážnosti, dodala jsem: „Je omdletá.“

Pán v dlouhém kabátě mě dost nešetrně odstrčil a o kousek poodstoupil. Tou dobou už bylo jasné, že se městem šíří nákaza. V bezpečné vzdálenosti se zastavil a zeptal se: „Kde je?“

„Tady, v patře. Je tam úplně sama a já nevím, co mám dělat.“

„Pojď za mnou,“ řekl a vešel do otevřených dveří pekařství. „A na nic nesahej.“

Uvnitř bylo teplo a ve vzduchu voněl chléb. Ten chléb, který si sem chodívala kupovat teta Hana, ukrajovala z něj tenké krajíčky a nosila je po kapsách.

Pán v dlouhém kabátě si nevšímal nespokojených pohledů zákazníků stojících v řadě, šel rovnou k pultu a zeptal se prodavačky: „Máte tady telefon?“

„Služební,“ odsekla mu žena. „Tady nejste na poště.“

„Zavolejte záchranku,“ řekl můj pomocník. „Ta malá vám řekne jméno a adresu.“

Prodavačka chtěla něco říct, ale muž na ni zařval: „Nebo se nejdřív chcete jít na tu nemocnou podívat sama?“

Lidé ve frontě ucouvli do bezpečí. Nevím, jestli se víc báli nákazy, nebo rozzlobeného muže. První, co mě napadlo, bylo, že jsem měla veliké štěstí, když jsem se chytila právě jeho rukávu. Určitě mi poradí, kam mám jít, když jsem zůstala úplně sama. Najednou jsem se cítila bezpečněji.

Dvě ženy opustily své místo v řadě, obloukem nás obešly a pospíchaly pryč. Nadiktovala jsem tetino jméno a prodavačka odešla do zadní kanceláře telefonovat. Mě poslali čekat před tetin dům.

Sanitka přijela během chvíle. Otevřely se přední dveře a ven se vybatolil tlustý doktor. Podíval se ke schodům, odevzdaně vzdychl, kolébavým krokem zamířil k domu, znovu se zastavil, zhluboka se nadechl a s tichým zaklením zmizel vevnitř. Tetu vynesli na nosítkách. Věděla jsem, že je ještě naživu, protože prostěradlo, které přes ni přehodili, se celé třáslo. Nosítka naložili do auta, tlustý doktor se s funěním vydrápal dovnitř, zabouchl za sebou dveře a sanitka několikrát naprázdno zavrčela, vyfoukla smradlavý šedivý oblak a kodrcavě se rozjela.

Dívala jsem se za bílým autem a čekala jsem, kdy se objeví pán v dlouhém plášti, abych ho znovu požádala o radu. Ale už se neukázal.

Dobrych deset minut jsem přešlapovala na chodníku a začínala mi být pořádná zima. Pochopila jsem, že mi nikdo nepomůže, že si budu muset sama najít někoho, kdo se mě ujme.

První, kdo mě napadl, byla moje zlatovlasá kamarádka Jarmilka Stejskalová. Její stejně světlovlasá maminka na mě byla vždycky moc hodná. Určitě u nich budu moct pár dnů zůstat.

Znovu jsem stála před cizími dveřmi a sahala po klíče s prosbou o pomoc. Tentokrát se otevřely po prvním zazvonění, ale pootevřely se jenom na škvírku.

„Ahoj, Miro, Jarmilka dnes ven nepůjde.“

„Já nejdu za Jarmilkou. Maminku a tatínka odvezli do nemocnice a já jsem zůstala sama. Nemohla bych zůstat u vás, než se vrátí?“

Škvíra ve dveřích se ještě zmenšila. „Teď to zrovna nejde. Jsme všichni nějaký nachlazení, mohla bys to chytit.“

„Kam mám jít?“ zeptala jsem se, ale dveře už byly zavřené.

Rozhlédla jsem se po ulici. Světla v oknech se začínala rozsvěcet, za záclonami a závěsy se občas mihla postava, ale široko daleko nebyl nikdo, koho bych znala. Pomalu jsem vykročila domů, ale při vzpomínce na zvuky připomínající kroky, které jsem zaslechla z půdy, jsem šla stále pomaleji a pomaleji. Minula jsem výlohu hodinářství, setmělou přibývajícím časem, zastavila jsem se před vchodovými dveřmi a čekala, jestli se něco stane. Nestalo se vůbec nic, jen světla na ulici ubývalo a kromě zimy jsem začínala pociťovat i strach z blížící se noci.

Alespoň zamknu, řekla jsem si. A pak mi nezbyde než zaklepat u sousedů a požádat je o radu. Půjdu od domu k domu, snad mi někdo pomůže.

Měla jsem plán, a to mi dodalo odvahy. Stiskla jsem kliku. Byla jsem si jistá, že nebudu muset vejít dovnitř, protože jsme klíč obvykle nechávali v zámku. Bude stačit sáhnout na druhou stranu dveří, rychle ho vytáhnout, znovu dveře zabouchnout a zamknout. Hmátla jsem na vnitřní stranu dveří, jenomže klíč v zámku nebyl. Jak je to možné? Byla jsem přesvědčená, že jsem ho tam viděla. Musí tedy viset na věšáku pár kroků za dveřmi.

Nakoukla jsem do tmavé chodby. Bála jsem se rozsvítit, abych nepřilákala pozornost vetřelce, jehož přítomnost jsem jen tušila. Ze zešeřelé ulice za mými zády přicházelo slabé světlo a můj stín byl najednou tak dlouhý, že dosahoval až k úzkému schodišti a s každým mým krokem stoupal do schodů. Věšák v přítomí nebyl skoro vidět. Kdybych nevěděla, že na něm visí tatínkův zimník, myslela bych si, že se ke stěně tiskne černá postava. Co když tam opravdu někdo je?

Zastavila jsem se a snažila se ve tmě zahlédnout klíče. Najednou ke mně dolehly zvuky kroků, byly stále blíž a blíž a k mému stínu na schodech se připojil další. Nesnažila jsem se ani rozpoznat, odkud přichází, otočila jsem se a chtěla jsem vyběhnout ze dveří. Kroky se však neblížily z patra, jak jsem si myslela. Patřily postavě, která mi teď zatarasila cestu ven. Pokusila jsem se kolem ní proklouznout, ale chytila mě za rameno. „Miro! Ty jsi mě ale polekala.“

TŘETÍ KAPITOLA

Březen 1954

Jednou jsem se maminky ptala, proč nemá žádnou opravdovou kamarádku. Podivila se, jak mě to vůbec napadlo, a pak mi řekla, že přátelství dospělých je úplně jiné.

„Dospělé kamarádky spolu nechodí každé odpoledne ven, jako chodíváš ty s Jarmilkou,“ vysvětlila mi. „Nečekají na sebe, když jdou do práce a nedělí se

o svačiny. Nevídají se každý den, někdy se dokonce nepotkají celé týdny, ale vědí o sobě, a když je potřeba, pomůžou si.“

A Ivana Horáčková asi taková „opravdová“ kamarádka byla, protože jakmile se dozvěděla, že moji rodinu odvezli do nemocnice a já jsem zůstala sama, přišla se přesvědčit, jestli jsem v pořádku.

Dveře do našeho domu byly doširoka otevřené a Ivana Horáčková v tmavé chodbě zahlédla pohyb. Když jsem se na ni z přítmi vyřítla, nejdříve se pořádně lekla, ale rychle se vzpamatovala, rozsvítla a pomohla mi najít klíče od domu, který byl jako mávnutím kouzelného proutku zase tím naším bezpečným a útulným domovem. Pak vzala moji tašku a odvedla si mě, ještě celou roztřesenou, k sobě domů.

Byla „opravdová“ kamarádka, protože i když na ni její manžel Jarda křičel a chtěl, aby mě předala na jakýsi *výbor*, ustlala mi na staré železné posteli v kumbálu, který kdysi býval pokojíkem pro služku. Byla jsem tak unavená, že jsem se jenom napila teplého mléka a zalezla pod peřinu. Ale ještě než jsem usnula, slyšela jsem, jak pan Horáček říká: „Proč jsi ji sem vodila? Chceš, abysme všichni umřeli?“

Odpovědi jsem nerozuměla, ale zdálo se mi opravdu dost divné, že se takový velký chlap bojí malé holky.

Druhý den mi paní Ivana řekla, že jí mám říkat teto, přestože moje teta vůbec nebyla, a vysvětlila mi, že ve městě vypukla epidemie tyfu, a protože moje rodina onemocněla, je docela dobře možné, že mám v sobě taky nějakého bacila, a tak budu muset jít na kontrolní vyšetření a Horáčkovi taky, protože se mnou přišli do styku.

Pan Horáček se na mě asi pořád zlobil. Nenabídl mi, abych mu říkala strýčku, a tetě Ivaně rozhořčeně řekl, že kvůli ní na nikoho holý zadek vystrkovat nebude. Tuto poznámku jsem pochopila až v ordinaci u pana doktora, když nám sestřička odebírala vzorky, které prý pak posílali někam na kontrolu.

Teta Ivana na mě byla moc hodná. Slíbila mi, že u nich můžu zůstat, dokud se rodiče nevrátí z nemocnice. U Horáčků teď měli spoustu místa, poněvadž při prvním podezření, že ve městě řádí epidemie, odvezli své dvě děti k příbuzným až někam ke Kroměříži.

A udělali moc dobře, protože z Meziříčí se stalo uzavřené město. Dvě řeky stejného jména, které svými toky jindy objímaly domy jako dvě laskavé paže, stiskly obyvatele v těsném sevření. Staly se hranicemi, které by neměl nikdo překročit, aby se nákaza nešířila do okolních obcí.

Vyhlášky a místní rozhlas žádaly obyvatele, aby neodjížděli, ale lidé byli vyděšení, a pokud mohli, prchali k příbuzným a známým. Ti je však brzy odmítali ubytovávat, protože uprchlíci je ohrožovali a roznášeli tyfus dál mimo okres.

Všechny rodiny, v nichž někdo onemocněl, měly přísnou karanténu. Nesměla jsem chodit do školy a Horáčkovi do zaměstnání. Měli jsme nařízeno omezit pohyb na místech, kde bychom mohli dál přenášet nákazu, a do restaurací jsme nesměli vůbec. Tomuto pravidlu se pan Horáček, který byl zvyklý zajít si večer na točené, vzepřel stejně jako lékařské kontrole.

Muži a ženy v bílých pláštích chodili od domu k domu, prozkoumávali vodní zdroje a pátrali po příčině nečekané pohromy. Město nemělo vodovod, a proto meziříčští brali vodu ze studní na svých dvorcích a ve sklepech. A v jedné z nich, po století dávající vodu lidem, kteří si ji kdysi ve svém sklepě vyhloubili, se narodila smrt.

Možná do ní pronikly nečistoty z odpadních vod nebo se ve studni rozložila mrtvolka zdechlé krysy – to se nikdy nezjistilo. Jisté však bylo, že se ve vodě začaly množit smrtící bakterie. A právě z této studny čerpala vodu místní cukrárna. Všechny koláčky, kremrole, laskonky, řezy, rohlíčky a rolády v sobě nesly zárodky smrti.

A skrývaly je i žlutkové věnečky s lesklou cukrovou polevou, na kterých si moje rodina pochutnala při oslavě maminčiných narozenin.

Seděla jsem sama v cizí kuchyni. Voněla úplně jinak než kuchyně moje maminky. Podlaha studila do nohou, protože byla celá z velkých hnědých kachlí. Okolo bílého stolu stály čtyři dřevěné židle s rovnými opěradly a o stěnu proti oknu se opíral proležený gauč s kulatým polštářem v háčkovaném potahu. Velká smetanově natřená kredenc měla krásně vyřezávané sloupky a skříňky zasklené mléčným sklem.

Sklouzla jsem ze židle, přistrčila si stoličku ke dřezu, ruce jsem ponořila do vody vonící po octu a oplachovala v ní talíře od oběda. Snažila jsem se pracovat potichu a natahovala jsem uši, abych z hovoru, který vedla teta Ivana se svým mužem ve vedlejším pokoji, zaslechla co nejvíce. Bylo mi jasné, že mluví o něčem důležitém, o něčem, co nemám slyšet, přestože se to týká i mě. Proč by jinak teta Ivana odešla od rozdělané práce a nechala chladnout vodu, kterou dlouze ohřívala ve velkém hrnci, aby přešla varem, a pak ji s vypětím všech sil opatrně přelila do dřezu?

Vydrhla jsem poslední kastrol, odložila ho na desku mycího stolu k ostatnímu nádobí a přikradla jsem se ke dveřím. Ucho jsem přitiskla na dřevo, ale stejně jsem nic neslyšela. Pak se dveře otevřely a já jsem dostala ránu přímo do tváře.

„Miro! Co tady děláš?“

„Co by dělala. Špicluje.“ Pan Horáček se s mojí přítomností pořád nesmířil.

„Umyla jsem nádobí,“ zahlásila jsem a mnula si pohmožděnou tvář. Chtělo se mi brečet, ale věděla jsem, že za tuhle bolest si můžu sama. Sáhla jsem po utěrce.
„A teď ho utřu.“

Pan Horáček jen něco zamumlal, vzal z kuchyňského stolu noviny a vrátil se do pokoje. Teta Ivana neřekla nic, jen mě pohládila po rameni.

„Nešpiclovala jsem,“ řekla jsem a začala jsem utírat nádobí. Doma jsem se do pomáhání tak nehrnula, ale ze zkušenosti jsem věděla, že dospělí jsou při společné práci sdílnější. „Jenom bych moc ráda věděla něco o našich a o tetě Haně. Třeba kdy je pustí z nemocnice.“

Teta pokrčila rameny. „Jen tak brzo to nebude.“

Bylo mi to divné. „To nemůžete vědět, já jsem nikdy nebyla nemocná víc než jeden týden.“ A to už jsem ke konci trochu přehrávala, abych ještě nemusela do školy.

„Tyfus není rýma. Ale nemusíš si dělat starosti, včera odpoledne hlásili, že stav vaší rodiny je uspokojivý.“

To byla novinka. „Kde to hlásili?“

Teta Ivana znejistěla. „Na náměstí.“ Když viděla můj nechápavý pohled, váhavě pokračovala. „Nemocných je hodně, ale do nemocnic se nesmí, tak městský rozhlas u národního výboru hlásí, jak se komu vede.“

„Každý den?“

„Ano.“

„I dnes odpoledne to budou hlásit?“

„Určitě. Strýc Jarek tam zase zajde a potom nám všechno řekne.“

Tak tohle bylo to tajemství, které si šeptali za zavřenými dveřmi pokoje. Proč s tím dělali takové drahoty? Báli se, že tam budu chtít jít taky?

„Můžu si jít dneska to hlášení poslechnout?“

„To není nic pro děti. A je tam zima, ještě bys nastydla.“

Teta Ivana to řekla tak rozhodně, že jsem další přemlouvání vzdala předem a řekla jsem si, že jestli se chci dostat na náměstí a dozvědět se o své rodině víc, budu muset vymyslet něco jiného.

Toho roku se místo vůně jara ve vzduchu vznášel zápach dezinfekce. Domy se k sobě choulily, jako by si chtěly být oporou v bezútěšnosti, která obklopovala i postavy procházející ulicemi města. Sváry a sousedské spory, před pár týdny tak důležité, byly odsunuty a hovor se točil jen kolem bezmoci, strachu a nemoci.

Dezinfekční čtyři procházely městem, zastavily se u každého domu, kde někdo onemocněl, a zanechaly po sobě rozházené postele zbavené lůžkovin, silný odér vyvolávající nevolnost a značku napsanou bílou křídou na vstupních dveřích.

I náš dům musel podstoupit tu potupnou proceduru a já jsem toho měla být svědkem, protože jsem byla jediná z domácích, kdo nebyl zavřený na infekčním oddělení. Přišla jsem s tetou Ivanou v dohodnutou dobu do naší ulice, odemkla jsem dveře do tmavé chodby a pustila dovnitř dva muže v bílých pláštích a s rouškami přes nos a ústa. Dlouho, nekonečně dlouho – nebo mi to alespoň tak připadalo – jsme stály dole v chodbě a čekaly, až dokončí svůj úkol.

„Hotovo?“ zeptala se teta Ivana, když seběhli ze schodů.

„Ještě to hodinářství,“ odpověděl jeden z mužů. „Prý jsou tady někde klíče.“

Ukázala jsem na věšák vedle vchodových dveří, a když odemkli a vešli, nakoukla jsem za nimi. Všechno bylo na svém místě, ale přesto bylo na krámku něco divného.

Ticho. Bylo to cizí, zlověstné ticho, které mě tak překvapilo. Neslyšela jsem tikot hodinových strojků. Kyvadla nehybně visela a ručičky na cifernících ukazovaly čas, kdy se zastavily. V domě nezůstal nikdo, kdo by desítky, možná stovku hodin natahoval, nebyl tam nikdo, kdo by je potřeboval. Bylo to, jako kdyby umřely.

Muži skončili a podali tetě Ivaně k podpisu papír dosvědčující, že svoji práci provedli důkladně a bez potíží, o čemž koneckonců svědčil i příšerný zápach, který po sobě zanechali.

Znovu jsme zamkly, prošly naší úzkou ulicí a zabočily k náměstí. V ulicích bylo víc lidí než obvykle a všichni mířili jedním směrem.

„Jdou si poslechnout hlášení,“ řekla teta Ivana, sevřela moji ruku pevněji a přidala do kroku. Očividně neměla v úmyslu se na náměstí zdržet.

„Teto,“ zaprosila jsem, „zůstaňme tady. Podívejte se, támhle jsou taky nějaké děti.“

Vím určitě, že to nebylo moje žadonění, co tetu Ivanu přimělo zastavit a naslouchat nekonečnému řetězu jmen a hlášení o stavu nemocných. Zadržela ji zvědavost probuzená pohledem na tichý dav, který stál čelem k budově městského národního výboru. Odejít jí nedovolila zašumění, která občas přejela mořem shromážděných lidí, když se stav nemocného zhoršil, zlověstný šepot a vzlyky. Zastavila se

a nehybně poslouchala, jestli uslyší jméno někoho, koho zná. Stála, i když věděla, že by měla jít dál, ale zvědavost jí přilepila nohy k dláždění chodníku.

Jednotvárný hlas předčítal nekonečný seznam, pečlivě vyslovoval jména a zařazoval je do kategorií. Zaslechla jsem jméno Hana Helerová. Zatahala jsem tetu Ivanu za rukáv a připadala jsem si hrozně důležitá. O mojí tetě Haně se mluví v městském rozhlase.

„Stav velmi vážný,“ řekl hlasatel. To pro mě nebylo nic nového, sama jsem viděla, že tetu je na tom špatně. Poslouchala jsem dál. Jméno a stručné oznámení. Stav středně vážný, vážný, stav nezměněn, stav uspokojivý, mimo nebezpečí... Pak hlasatel pronesl další jméno a zdálo se mi, jako kdyby se nějak zadrhl. Po chvíli ale pokračoval. „Zemřel,“ řekl a pomalým tempem četl dál.

Polila mě hrůza. Předtím mě vůbec nenapadlo, že by maminka, tatínek, Dagmarka nebo Otík mohli umřít. Umírají přece jenom hrozně staří lidé, a tatínek vždycky říkal, že jeho vlasy nezešedly stářím, ale starostmi, a maminka neměla ani vrásku. A moji sourozenci byli ještě děti. Cítila jsem, jak se tetina dlaň svírá kolem mojí paže a táhne mě pryč.

„Už jsou u písmene J,“ křičela jsem a snažila se tetu zadržet. „Za chvíli budou mluvit o našich.“

Teta Ivana mě táhla dál. Opřela jsem se patami do dláždění a chytila se rámu dveří pekařství, před kterým jsem před dvěma týdny vyhlížela sanitku pro nemocnou Hanu. Teta mi odpáčila prsty a smýkala mě dál. Pospíchala tak, že skoro běžela, ale už bylo pozdě.

„Kalaš Jan,“ hlásil rozhlas. „Stav uspokojivý. Kalašová Marta, stav vážný. Karásková Dagmara, stav nezměněn, Karásek Karel, stav vážný, Karásek Ota, stav nezměněn, Karásková Rosa...“ To byla maminka. Hlas jako by se na moment odmlčel. Teta mě táhla dál a já už jsem se s ní nepřetahovala. Najednou jsem chtěla utéct co nejdál a uniknout slovům, která jsem tušila.

„Zemřela,“ řekl hlas a víc už jsem neslyšela, protože jsem se hrozně rozbřečela. Vzlykala jsem nahlas a ječela jsem: „Ne, maminko, ne!“

Lidé se za námi otáčeli, ale asi si mysleli, že jsem jen zpupné dítě, které se vzpouzí své matce, a pohoršeně se na nás dívali. Nic z toho jsem nevnímala. Cítila jsem jen strašný žal, samotu a zimu a chtěla jsem taky umřít. Uvědomila jsem si, že mě někdo zvedá a tiskne k sobě, a na zlomek vteřiny jsem zadoufala, že je to nějaký omyl a maminka mě přišla utěšit, ale byla to jen tetu Ivana. Nesla mě pryč z náměstí a po tvářích jí stékaly slzy.

ČTVRTÁ KAPITOLA

Březen – květen 1954

I když jsem si myslela, že nemůžu zažít větší žal a bezmoc, než na mě osud mamčinou smrtí naložil, pletla jsem se. Během týdne zemřela Dagmarka, pak Otík a nakonec i tatínek. Bylo mi necelých devět let a zůstala jsem úplně sama. Můj život se zastavil stejně jako hodiny na stěnách tatínkova krámků. Vnímala jsem jenom stesk, strach z budoucnosti a nekonečnou samotu.

Teta Ivana mě přestěhovala z kumbálu do pokoje svých dětí. Uložila mě do postele staršího syna Gustava, seděla na pelesti a držela mě za ruku tak dlouho, dokud jsem neusnula. Byla tam ráno, když jsem se probudila, utírala mi slzy, které jsem nedokázala zastavit, mluvila na mě, kdykoli se jí zdálo, že se poddávám zoufalství.

Nejhorší bývala rána. Ve spánku přítomnost zmizela a ve snu jsem se vracela do domu, ve kterém jsem se narodila. Maminka zase stávala u kuchyňského stolu, pekla bábovku podle receptu po babičce Karáskové, protože ji měl tatínek nejraději, nebo sedávala na gauči a četla některý ze svých oblíbených sešitů Večerů pod lampou. Ty schovávala v krabici od bot na skříni v ložnici a tatínek jí je vždycky musel podat, protože na ně nedosáhla. Otík si stavěl věž z barevných kostek a my s Dagmarkou jsme psaly úkoly do školy.

Ten sen končil pokaždé stejně. Otevřely se dveře, vešel tatínek a já jsem řekla: „Na náměstí hlásili, že jste umřeli.“ A oni se na mě podívali a smáli se. „To se ti jen něco zdálo, vždyť vidíš, že jsme tady,“ a já jsem byla šťastná. Jenomže pak jsem se probudila a bylo to, jako kdyby umřeli znovu. Každé ráno jsem ten žal prožívala zas a zas, a nakonec jsem se večer bála jít spát, abych o svoji rodinu zase nepřišla.

Horáčkovi na mě byli moc hodní. Tetin muž Jarek mi dokonce řekl, že u nich můžu zůstat, jak dlouho budu potřebovat, ale to mě rozlítostnilo ještě víc, protože jsem chtěla jít domů. Vrátit se ke svému starému životu.

Epidemie tyfu pomalu ustupovala. Hygienická opatření už nebyla tak přísná, první vyléčení se vraceli z nemocnic, pan Horáček – vlastně tou dobou už strýc Jarek – mohl zase chodit do práce, teta Ivana se vrátila k vaření ve školní jídelně a já do školy.

Ve třídě bylo všechno stejné, ale přesto jiné. Posadila jsem se do své lavice vedle Jarmilky Stejskalové, dívala jsem se na tabuli, ale neviděla jsem nic z toho, co tam bylo napsáno, psala jsem do sešitu číslice, ale nevnímala jsem, co znamenají. Cítila jsem na sobě lítostivé pohledy spolužáků a nenáviděla jsem je, protože oni se po vyučování mohli vrátit domů, ke svým maminkám, tatínkům a sourozencům, ale já jsem žádný domov neměla. Ani Jarmilka nevěděla, co má říct, a tak mi o velké

přestávce alespoň nabídla, ať ochutnám její svačinu. Jen jsem zavrtěla hlavou a dál jsem se dívala před sebe.

Během následujících dnů se život ve městě pro většinu obyvatel vrátil do starých kolejí a nemocní a mrtví se stali jen čísla ve statistikách hygienické stanice. Celkem onemocnělo téměř pět set lidí a více než dvacet z nich zemřelo.

O tetě Haně jsem neměla žádné zprávy a ani jsem po nich nepátrala. Maminčina sestra Hana Helerová pro mě byla cizí člověk. Vzdálenější než teta Ivana, u které jsem sice bydlela jen pár týdnů, ale ona mi během nich prokázala víc citu než teta Hana za celý život.

Nevěděla jsem ani, jestli Hana žije. Pochopila jsem, že „stav velmi vážný“ je předstupněm smrti. Aniž jsem o tom nějak zvlášť přemýšlela, předpokládala jsem, že z mého života odešla stejně jako rodiče a sourozenci, a Horáčkoví o tom mlčí, aby nezvětšovali moji osamělost.

Teta Ivana si myslela, že je zapotřebí nějak mě zaměstnat, abych neměla čas přemýšlet, a snažila se mě zapojovat do chodu své domácnosti. Asi to zabíralo. Stále jsem sice cítila smutek, ale úzkost a strach, které mi v prvních dnech po pohřbu skoro nedovolovaly dýchat, se už pomalu vytrácely. Začínala jsem přivykat myšlence, že zůstanu u Horáčkových.

Po nějaké době Horáčkoví usoudili, že nebezpečí pominulo a je načase, aby se jejich dvě děti přestěhovaly od prarodičů domů. Teta Ivana se radostně pustila do příprav a zapojila mě do převlékání postelí a praní velkého prádla.

„Za pár dní se od babičky vrátí Ida s Gustou, budeš mít kamarády,“ slibovala během kropení vypraných povlaků na duchny a polštáře. Prsty jsme máčely do kastrůlku s vodou a pak jsme z nich co nejrovnoměrněji setřásaly kapky na naškrobené prádlo. Tetě se to dařilo, ale já jsem vytvářela jen velké louže.

„Iduška vždycky chtěla sestřičku, bude ráda, že si má s kým hrát. A Gustík je moc fajn kluk. Uvidíš, že si budete rozumět.“ Spokojeně se usmála a podala mi jednu stranu nakropeného prostěradla, abych jí ho před mandlováním pomohla vytáhnout. Chytily jsme je za rohy a táhly proti sobě. „Budou tě mít rádi, jako kdybys byla naše,“ usmála se teta Ivana a sáhla pro další kus.

Inu, v tom se dost spletla.

Idu ani Gustava jsem neznala, protože Horáčkoví bydleli na kraji města, kde stály jednopatrové vilky obklopené hezkými zahrádkami a vzrostlými ovocnými stromy. Maminka s námi do těch míst za pěkného počasí chodívala na procházku a říkávala, že by jednou v takovém domku se zahrádkou chtěla bydlet. Občas se zastavila a pozorně se na některou z vilek zahleděla, jako kdyby ji opravdu měla v plánu

koupit, a řekla: „Tady bych postavila skleník.“ Nebo: „Ty stromy by potřebovaly prořezat.“

My s Dagmarkou jsme vykročily napřed, abychom měly povinnou rodinnou procházku za sebou a mohly se věnovat zábavnější věci, a tatínek – pokud s námi byl – se opřel do kočárku, ve kterém seděl Otík, a řekl: „Vždyť my, Rosi, bydlíme taky moc pěkně.“ A maminka pokaždé odpověděla. „To jo, ale tu zahrádku, tu bych jednou chtěla.“

Horáckovým dům nepatřil, byt v prvním patře dostali přidělený od armády, protože strýc Jarek byl voják z povolání a sloužil v místních kasárnách.

Vilka vypadala z dálky jako parník, který vynesla na břeh velká vlna a zase ustoupila. Na jedné straně byla docela obyčejně hranatá, ale na druhé měla roh podivně zakulacený, jako kdyby tam stavitel chtěl původně vytvořit věžičku, ale pak si to rozmyslel. Střechu měla plochou a zdi omítnuté na bílo. Z ulice krásně zářila, ale při bližším pohledu bylo vidět, že omítka je už špinavá, šedne a místy se olupuje. Okna byla složená ze čtvercových skleněných tabulek a vypadala jako zamřížovaná. Z přízemí vedly do zahrady veliké prosklené dveře. Nikdy jimi ale nikdo neprošel a zevnitř je zakrývaly neprůhledné závěsy, takže působily smutně zbytečným dojmem.

Dole bydleli podivínští staří manželé. Pán skoro nevycházel ven, protože už se nemohl zvednout z křesla, a jeho paní chodívala jen na nákupy a v neděli do kostela. Vrtalo mi hlavou, proč tam chodí, když je úplně hluchá, a tak jsem se na to zeptala tety Ivany.

„Jak tě napadlo, že paní Prášilová neslyší?“

„Ještě mi nikdy neodpověděla na pozdrav. A vám taky ne.“

„To ale není tím, že by byla hluchá. Nemá nás ráda, proto na nás nemluví.“

„Proč nás nemá ráda?“

Podle toho, jak se teta Ivana zatvářila, jsem poznala, že nemá moc chuť odpovědět, ale nakonec řekla: „Ten dům Prášilovým patřil, ale po převratu jim nechali jen přízemí. První patro zabavila armáda a přidělila ho nám. A Prášilovi nechtějí pochopit, že my za to nemůžeme. Že kdybysme tady nebydleli my, bydlí tady někdo jiný.“

To se mi na tetě Ivaně líbilo – odpovídala na moje otázky. Když jsem se na něco zeptala maminky – třeba na babičku nebo dědečka anebo jestli byla teta Hana vždycky taková divná –, odbyla mě: „Kdo je zvědavý, bude brzy starý“ nebo jiným dospěláckým moudrem, a tak jsem se raději ani neptala.

Za jiných okolností bych tetiny vstřícnosti využila a pořádně se na všechno vyptala, ale při vzpomínce na maminku se mi otázky vypařily z hlavy.

I když byla Ida jen o dva měsíce mladší než já, byla dobře o půl hlavy menší. Na první pohled vypadala jako porcelánová panenka. Plet' měla skoro průhlednou, pusinku roztomile našpulenou a vlasy spletené do dvou úhledných copů. Chodila tiše a vypadala tak spořádaně a dokonale, že mi bylo hned jasné, že my dvě bychom si nemohly rozumět, ani kdyby se na mě pohled velkých očí, stejně modrých, jako byly oči tety Ivany, neupíral tak ledově.

„Tak to je Mira,“ řekl strýc Jarek, poté co v předsíni proběhlo bouřlivé přivítání a Ida s Gustou položili kufry a vhrnuli se do kuchyně za vůní kynutých buchet. „Říkal jsem vám o ní,“ dodal, když se zastavili a mlčky na mě zírali.

„Ahoj,“ řekla jsem, vstala jsem od stolu a postavila se vedle tety Ivany.

„To je moje židle,“ řekla Ida. „Na tom místě vždycky sedím já.“

„Ido,“ napomenula ji teta Ivana. „Na tom přece nezáleží, kde kdo sedí.“

„Vidíš,“ obrátila se Ida ke Gustovi, „říkala jsem ti to.“

Gusta se na mě díval úplně bez zájmu a pak se otočil k tetě Ivaně: „Můžu si vzít buchtu? Jsou makové, nebo povidlové?“

Cpal do sebe jednu buchtu za druhou a já jsem si říkala, kam je asi dává, protože byl tak hubený, že na něm oblečení viselo jako na ramínku. Stála jsem vedle tety Ivany, držela jsem se jí za ruku, jako kdyby byla mým záchranným lanem, dívala jsem se na toho lhostejného nakrátko ostříhaného čtvrťáka a nepřátelskou porcelánovou panenku a cítila jsem, že můj svět se zase otáčí špatným směrem.

„Gustíku,“ řekla teta Ivana. „Máme pro tebe překvapení. Vyklidili jsme s Mirou kumbál a udělali ti z něj krásný pokojík – jenom pro tebe. A Mira bude bydlet s Iduškou.“

„Vidíš,“ řekla zase Ida. „Říkala jsem ti, že skončíš v kumbále.“

Teta Ivana si povzdechla a nenápadně vymanila svoji ruku z mojí dlaně.

Horáčkovi navrhovali, abych začala chodit do stejné školy jako jejich děti. Nechtěla jsem a teta uznala, že už na mě bylo těch změn – jak řekla – poslední dobou hodně. „Jestli budeš chtít, můžeš začít chodit do nové školy od září,“ slíbila, ale při představě, že bych byla v jedné třídě s porcelánovou Idou, jsem usoudila, že se budu raději plahočit až na druhý konec města.

Ida mě neměla ráda a ani se to nesnažila skrývat. Nemluvila na mě, a když na mě náhodou promluvil Gusta, který jinak působil dojmem, že mě ani nevnímá, zlobila se na něj. Neustále mu něco šeptala, a když jsem se přiblížila na doslech, zmlkla a oba si mě podezřívavě prohlíželi.

Teta Ivana nám každý večer chodila číst, jenže už nesesedávala na pelesti mojí postele, ale na židli uprostřed pokoje. První večer se posadila vedle mě a Ida se rozbrečela.

„Ty už nás nemáš ráda, maminko, ty jsi na nás zapoměla. Teď máš raději tu holku.“

„Iduško,“ řekla teta Ivana, „to přece není pravda. Mám vás ráda.“

„Tak proč sis ji sem přivedla?“

„Mira nikoho nemá,“ řekla teta opatrně.

„Proč musí být právě u nás, proč? Řekni, že mě máš raději než ji, řekni to.“

Viděla jsem, jak je teta Ivana zmatená. Vůbec nevěděla, co má odpovědět. A taky jsem viděla, jak se v Idiných očích zlomyslně zablesklo, když se teta zvedla a řekla: „Tak si sednu doprostřed.“

Od té doby si dávala veliký pozor, aby mě v ničem neupřednostňovala, po hlavě mě pohladila, jenom když to nikdo neviděl, a už si se mnou nepovídala tolik jako dřív. Ale když se Ida jednou rozbrečela, že teta zkontrolovala můj domácí úkol dřív než ten její, rozkřičela se: „Už s tím přestaň. Chováš se jako rozmazlený spratek. Mira u nás bydlí, tak se s tím smíř.“

Ida se s tím ale smířit nehodlala.

„Tatínek říkal, že jsme si ji nemuseli brát, žes ji mohla odvést na výbor. Říkal, že by ji dali do ústavu. Mami, mami, dej ji do ústavu.“ Rozbrečela se nahlas, a i když ji teta Ivana popadla za ruku, vyvlekla do dětského pokoje a zabouchla za jejími vzlyky dveře, viděla jsem, že má v očích slzy, a pomyslela jsem si, že i ji na okamžik napadlo, že by to tak možná bylo pro všechny lepší.

Druhého dne jsem měla v aktovce úplně rozdrobenou svačinu a den nato vylité mléko. Pak jsem nemohla najít pytlík s přezuvkami a celé dopoledne jsem proseděla ve škole bosá. Pytlík se už nikdy nenašel.

U svetrů jsem mívala utrhané knoflíky, a když jsem se ráno oblékala do školy, našla jsem na punčocháčích prostřiženou díru. To už bylo jasné i tetě Ivaně, že to nemůžou být náhody, a zase si Idu pořádně podala. Ida samo sebou zapírala, ale nebylo jí to nic platné. Tentokrát to odnesla výpraskem.

Tušila jsem, že vývoj událostí našemu přátelství neprospěje, ale tou dobou jsem už Idu upřímně nesnášela, pár přes zadek jsem jí škodolibě přála a neubránila jsem se vítěznému úšklebku. Pak jsem se podívala na Gustu a viděla jsem, že si mě podezřívavě prohlíží.

„Vidíš,“ řekla mu Ida a s ukřivděným výrazem a slzami v očích utekla do dětského pokoje.

Večer jsem vklouzla pod peřinu a i přes plátěnou látku noční košile jsem cítila, jak se mi při každém pohybu něco zarývá do kůže. Odhrnula jsem pokrývku a zjistila jsem, že mám postel plnou drobků. Ida se očividně nehodlala vzdát, ale já už jsem měla bojů dost, a tak jsem jen vylezla a beze slova jsem začala drobky shrnovat do dlaně. V tu chvíli přišla teta Ivana. „Co to děláš?“

Mlčela jsem.

„Je to hrozné čuně, nadrobila si do postele,“ řekla Ida.

„To já ne,“ řekla jsem.

„A ke všemu pořád lže,“ dodala Ida.

Teta na to neřekla vůbec nic, jenom si zhluboka povzdechla, otočila se mezi dveřmi a odešla. Toho včera nám pohádku nepřečetla. Schoulila jsem se na bok, čelem ke stěně, a přála jsem si, abych umřela a byla s maminkou. Teta Ivana sice tvrdila, že moje rodina je v nebi, ale bylo těžké tomu uvěřit. Maminka vždycky říkala, že žádné nebe není, že si ho lidé jenom vymysleli. Moc jsem si přála, aby nějaké nebe bylo, protože jsem si neuměla představit, že člověk umře, úplně zmizí a nezůstane po něm vůbec nic.

V noci mě probudil stín, který mi přeletěl přes víčka. Otevřela jsem oči a zadívala se do tmy. U mojí postele stály dvě postavy. Hned jsem je poznala. Porcelánová panenka Ida držela v rukou polštář, strkala ho Gustovi a šeptala: „Udělej to ty, máš větší sílu.“

„Co má udělat?“ zeptala jsem se rozespale a stíny zmizely. Vyděsilo mě to. Rozsvítla jsem noční lampičku a rozhlédla se po pokoji. Ida ležela v posteli, ale i když měla pevně zavřené oči, poznala jsem, že nespí. Dveře dětského pokoje byly pootevřené a na chodbě byla tma. Zhasla jsem, ale leknutí mě tak probralo, že jsem už neusnula, dívala jsem se do prázdna a nemohla se dočkat rána.

Do mé blízkosti se znovu vplížilo zlo, ale tentokrát se neskrývalo v podzemí a nečíhalo na náhodnou oběť, tentokrát se schovalo za něžnou tvářičku a vztahovalo ruce přímo ke mně.

Jaro toho roku ne a ne přijít. Byl už konec května, ale počasí bylo šedivé a ponuré, jako kdyby drželo smutek za ty, kteří padli za oběť tyfové epidemii. Hodně času jsem trávila sama, protože kamarádky ze školy bydlely daleko, teta Ivana bývala po práci ve školní kuchyni unavená a Ida s Gustou se mi vyhýbali. Čím dál častěji jsem je vídala, jak sedí s hlavami u sebe a něco si šeptají. Gustav občas zvedl hlavu, zkoumavě se na mě podíval, pak zase hlavu sklonil a něco potichu odpověděl.

Jednou seděli na zahradě na lavičce, spiklenecky se na něčem domlouvali a nevšimli si, že okno v přízemí je pootevřené. A tehdy jsem se s určitostí přesvědčila, že paní Prášilová není hluchá – naopak slyšela jako rys. A to, co slyšela, ji buď natolik rozhořčilo, že překonala svoji nenávist k Horáckovým, nebo utvrdilo, že Horáčkoví jsou chamradí, protože nelenila, vyšlapala na svých starých nohou schody do prvního patra a sdělila obsah rozhovoru tetě Ivaně a strýci Jarkovi.

„Chtěla po něm, aby tu malou shodil ze schodů,“ hlásila. „Vykládala mu, že je jako kukačka. Vystrká ptáčata z vlastního hnízda a zabere si ho celé pro sebe.“ Zavrtěla hlavou. „Co jste to za lidi, že jste vychovali takové parchanty. Člověk aby se bál ve vlastním domě.“ Otočila se, chytila se zábradlí, opatrně sestupovala a na každém schodu polohlasně zopakovala: „Parchanti. Parchanti.“

Teta Ivana se rozplakala a strýc Jarek se na ni rozkřičel: „Za to můžeš ty. Ještě se kvůli té tvojí lidumilnosti z našich dětí stanou vrazi. Co jim to děláš? Nemůžeš vlastním dětem dopřát hezké dětství?“

Teta se rozvzlykala nahlas, proběhla kolem mě do ložnice a zabouchla za sebou dveře. Strýc Jarek se na mě ani nepodíval, sundal z věšáku čepici a odešel.

Zůstala jsem stát v předsíni a poslouchala hlasité vzlyky, které se ke mně nesly z ložnice. Hrozně jsem se bála, protože jsem věděla, že u Horácků dál zůstat nemůžu. Měla jsem strach, že mě odvedou na národní výbor, aby mě dali do ústavu. A v ústavu bude takových Id celá spousta.

Schoulila jsem se na posteli do klubička, pobrekávala jsem a v duchu jsem prosila maminku, aby mě tady nenechávala tak samotnou, aby si pro mě přišla. Asi jsem na chvíli usnula, protože mě probudil zvonek a z předsíně jsem zaslechla maminčin hlas. „Přišla jsem si pro Miru.“

Vyskočila jsem a běžela ke dveřím. Když teta Ivana o kousek ustoupila, zahlédla jsem hubenou postavu ve velkém černém svetru.

Teta Hana se vrátila.

PÁTÁ KAPITOLA

Únor – květen 1954

Týden po oslavě narozenin své sestry Rosy vstala moje teta Hana Helerová v sedm hodin, oblékla se, uvařila si hrnek bílé kávy a snědla krajíc chleba. Po snídani chvíli nehybně seděla s očima upřenýma do prázdna, pak sebou trhla, vrátila se myšlenkami do přítomnosti, ukrojila tenký plátek z tvrdnoucího bochníku z minulého týdne a strčila ho do kapsy teplého černého svetru.

Pečlivě po sobě umyla nádobí, utřela stůl, zametla podlahu a pohledem přeletěla kuchyň, aby se přesvědčila, že všechno je tak, jak má být. Pak šla do ložnice zavřít okno a ustlat provětrané peřiny. Naklepávala polštář a myslela přitom na svoji matku, moji babičku Elsu, která vždycky říkávala, že postel musí nejdříve pořádně vychladnout a nikdy se nesmí stlát, když je ještě teplá.

Dlaní pohladila bílou peřinu a pocítila, jak se s ní země zhoupla. Zhluboka se nadechla, narovнала se a vykročila do spíže pro plátěnou tašku. Bylo pondělí, a v pondělí chodívala kupovat čerstvý chléb do pekárny ve vedlejším domě a pár dalších potřebných věcí do krámku pod náměstím.

Nikam jinam nechodila. Lidi neměla ráda a nedůvěřovala jim. Jen občas zašla navštívit sestru. Rosa za ní sice chodila skoro každý den, ale měla svůj život, do kterého Hana nepatřila.

Jen na Dušičky se nechala od Rosy přesvědčit a zašla s ní na hřbitov položit kytičku k matčinu hrobu. Proč by tam měla chodit častěji, když nikdo netuší, kde matčino tělo opravdu leží? Jaký smysl má klanět se jménu napsanému zlatým písmem na studeném mramoru?

Když sundávala tašku z věšáku, přepadla ji slabost. Nepřekvapilo ji to. Zúžený dech, černo před očima, třesoucí se nohy a ruce, křeče v žaludku – to nebylo nic, co by neznala. Byla se svými potížemi a chorobami smířená a naučila se žít s myšlenkou, že jiné ženy mají manžela a děti a ona má nemoci.

Posadila se a čekala, až se slabost ztratí. Vždycky dříve nebo později vymizela. Ze zvyku sáhla do kapsy, ulomila kus kůrky a strčila ji do úst. Pocítila nevolnost, hlava se jí roztočila a kuchyň se rozhoupala v divokých kruzích. Opatrně se zvedla, přešla od stolu ke stěně, přidržovala se nábytku a sunula se k ložnici. Houpání se stupňovalo, házelo s ní ze strany na stranu a podkopávalo jí kolena. Konečně nahmátla pelest postele a padla na pečlivě ustlanou peřinu. Stihla to v poslední chvíli, protože vědomí se jí zakalilo a Hana se propadla do jiného světa.

Najednou už nebyla doma, ale ve vlaku. Vlak houkal, házel sebou, otevřenými okny dovnitř proudil ledový vzduch a Hana se roztrásla chladem. Vnímala jen zimu a pravidelný rytmus železných kol uhánějících po kolejičkách a unášejících ji do míst, odkud nebylo cesty zpátky. Pak někdo ve vlaku zhasl světlo, všechno pohltila tma. Z přítmi vystupovaly postavy, promlouvaly k ní, tahaly ji tam, kam už se nikdy nechtěla vrátit. Zacpávala si uši, utíkala před nimi, ale neměla se kam skrýt.

Pekařka si večer vzpomněla, že dopoledne si pro chleba nepřišla ta divná čarodějnice Helerová, která neumí ani pořádně pozdravit, ale vzápětí v myšlenkách přskočila k dvaceti třem korunám, které jí na konci dne scházely v kase.

Prodavače v pultovce Hana Helerová vůbec nechyběla, i když do obchůdku chodila pravidelně každé pondělí ráno po deváté. Daleko víc ji rozčilovalo, že zákazníci i přes mnohá upozornění a vývěsky hygieniků ohmatávají zboží, a ona je při všem tom shonu musí hlídat a napomínat, aby neměla nepříjemnosti.

Lidé ve městě byli zabraní do vlastních starostí, a tak si nikdo nevšiml, že dva večery po sobě zůstala okna v bytě jejich sousedky Hany Helerové černá a závěsy roztažené.

Když jsem stoupala do schodů k jejímu bytu, blouznila a v horečkách se potýkala se svými děsy. Příjezd tlustého doktora a převoz do nemocnice vůbec nevnímala. Tou dobou už stála na rozhraní a zbývalo jen pár krůčků, aby prostoupila neviditelnou stěnou, ocitla se mezi svými blízkými a konečně se dozvěděla, kde skončil život její maminky Elsy a prarodičů.

Zatímco jsem přešlapovala na chodníku na náměstí, které se tehdy jmenovalo Stalingradské, a vyhlížela vysokou postavu svého zachránce, tetu Hanu vezli do okresní nemocnice. Na infekčním oddělení bylo plno. Nemocní leželi i na chodbách a zdravotníci byli znavení a vyděšení stejně jako jejich pacienti, a tak sanitku rovnou z vrátnice odkázali na nemocnici v Hradišti. Tlustý lékař vystoupil, neboť usoudil, že jeho přítomnosti není zapotřebí, protože polomrtvé pacientce na rozdíl od jiných už není pomoci. Nemocná byla dvoudenní vysokou horečkou, během které nic nejedla ani nepila, tak vysílená, že jí nedával žádnou naději.

Ve chvíli, kdy jsem v tmavé chodbě našeho domu zoufale šmátrala po klíčích, přijímali tetu Hanu v hradištské nemocnici. Setry jí svlékly černý svetr, šaty, punčochy i prádlo, všechno strčily do pytle a poslaly vydezinfikovat. Potom ji umyly, navlékly do plátěné košile, přiměly ji vypít trochu sladkého čaje a odvezly ji na pokoj, ve kterém měla čekat na smrt.

Já jsem toho večera usínala v tmavém kumbále v prvním patře domu, který vypadal jako loď, a ani ve snu mě nenapadlo, že se domů už nevrátím.

Teta Hana ležela se dvěma umírajícími v malém nemocničním pokoji a prchala před nočními můrami. Bránila se pažím, které ji znovu a znovu vystrkovaly z železničního vozu, chytala se kovových dveří, ale v prstech neměla žádnou sílu. Tělo ji bolelo, po tvářích jí stékaly zoufalé slzy, ústa měla zkřivená strachem a hlavou se jí honila jediná myšlenka: Ne, tam ne, tam už se nikdy nevrátím, to raději umřu.

Pak do ní někdo strčil a Hana vypadla na studené betonové nástupiště. Sebrala veškeré síly, zvedla se a belhala se dál od vlaku. Křik za ní byl stále stejně hlasitý, ale když se ohlédla, nikoho neviděla. Věděla, že pokud chce uniknout, musí se co nejrychleji dostat pryč. Vchod do nádražní budovy byl otevřený a Hana se rozběhla dlouhou halou a hledala východ. Všechny dveře byly zamčené a na oknech byly mříže. Už jí docházely síly. Nohy měla slabé, kolena se jí podlamovala a ruce se jí třáslly. Klopýtala od jedněch dveří ke druhým, až konečně jedny povolily.

Ocitla se v malé místnosti obložené bílými kachlemi. Po pravé straně stála řada umyvadel, po levé kabinky se záchodovými mísami. A okno uprostřed protější stěny bylo otevřené a bez mříží. Zabouchla za sebou, ale hlasy pronásledovatelů neutichly. Cítila, že jsou za dveřmi a každou chvíli se vrhnou dovnitř a chytí ji. Zbývala jediná možnost.

Přitáhla židli, která stála v koutě místnosti, postavila ji pod okno, vylezla na ni, posadila se na parapet a jednu nohu přehodila ven. Podívala se z okna a ve tmě viděla obrysy meziříčského náměstí. Stačí ho jen přeběhnout a za chvíli bude v bezpečí svého domova. Zamkne za sebou dveře a už nikdy nikomu neotevře.

Přehodila i druhou nohu, sklouzla na římsu, která se táhla kolem celého obvodu budovy, a pomalu, se zády přitisknutými k drsné zdi, se sunula od okna pryč. Teprve po pár krocích se podívala dolů. Náměstí zmizelo. Pod nohama se jí rozevírala bezedná propast. Zavřela oči, ale už bylo pozdě. Neviditelná síla ji popadla a stáhla do hlubiny.

Hanino lůžko stálo na vzdáleném konci místnosti a od dveří je dělily postele dvou těžce nemocných. Sestra co hodinu nahlédla do pokoje, zaposlouchala se do sípavého dechu a stenů umírajících, ale oddělení bylo přeplněné těmi, kteří její pomoc potřebovali daleko víc, a tak dovnitř nevešla a Hanina zmizení si vůbec nevšimla.

Teprve v časných ranních hodinách našel na trávníku před budovou bezvládné ženské tělo kotelník, který o ně málem zakopl, když odcházel z noční směny. Sotva překonal první leknutí, vběhl do ordinace pohotovosti v přízemí, zabouchal na dveře, a když se otevřely, vrhnul se dovnitř. „Venku máte nějakou mrtvolu,“ vykřikl. „Asi vám vypadla z okna.“

Rozespalý doktor Jarolím, který měl oné noci službu a kterému se podařilo před necelou hodinou po odchodu posledního pacienta usnout, podle kotelníkova vyděšeného výzoru okamžitě pochopil, že stařík tentokrát není opilý, i když se mu to stávalo docela často. Kývl na sestru, ať hned přivolá sanitáka, a rychle zamířili ven.

Hana ležela na zádech, ruce doširoka rozhozené, noční košili vykasanou a bílou hlavu skloněnou ke straně. Doktor se nejal zkoumat, jestli žije, nebo ne, chytil ji v podpaží a společně se sanitákem položili její úplně studené vyhublé tělo na nosítka, přehodili přes ně prostěradlo a donesli dovnitř. Pak kotelníka vystrčili za dveře a pod pohrůzkou vyhazovu mu zakázali o tom, čeho byl náhodným svědkem, mluvit.

„Přece vím, co je lékařské tajemství, ani neceknu,“ dušoval se kotelník, ale na svůj slib pod vlivem vypitých boroviček, kterými zaháněl šok, zapomněl už v poledne a dopodrobna vylíčil hrozný zážitek nejen své ženě a sousedům, ale i kumpánům v hospodě u nádraží.

Doktor Jarolím pracoval v nemocnici dlouhá léta. Představy o kráse a prospěšnosti lékařského povolání a službě potřebným se během dlouhé praxe změnily v každodenní rutinu, ale přesto měl svoji práci pořád ještě rád. Podstatnou částí jeho povahy byla tvrdohlavost, a ta ho poháněla i k boji s osudem, který měla hubená bělovlasá žena vepsaná v polomrtvém obličejí. Nechtěl ji nechat zemřít, jak mu našeptávaly sestřičky i kolegové, kteří dobře věděli, že pád pacientky z okna je jejich selhání a dříve nebo později se najde někdo, kdo jim to připomene.

„Je to marné,“ říkali. „Ta byla odsouzená umřít, už když ji přivezli.“

Doktor Jarolím prohlédl kostnaté tělo poznamenané útrapami, jaké by neměla poznat žádná živá bytost, vyhrnul rukáv špinavé noční košile a nahmátl téměř nezatelný tep. Zahýbal Haně hlavou ze strany na stranu, prohmatával paže a nohy a bleskově zařídil převoz na rentgen. Sám doprovodil vozík s nemocnou dlouhou chodbou k výtahu, dotlačil ho ke dveřím rentgenu a nervózním bušením do dveří si vymohl vstup. Pak poháněl laborantky k rychlejšímu tempu, jako kdyby mohly uspíšit chemické procesy, dlouze zkoumal snímky a s uspokojením došel k závěru, že ta žena, která měla vlasy stařeny a tělo mučednice, ale ve skutečnosti jí bylo pouhých třicet pět let, má po pádu z druhého patra zlomené jen obě lýtkové kosti, pravou ruku a několik žeber.

Bylo už skoro poledne, když Hanu celou zasádrovanou a stále v bezvědomí osobně dovezl zpátky na infekční oddělení, předal ji primáři a jízlivě poznamenal: „Teď už vám snad neuteče.“

„Měl byste vědět, pane kolego, že ve vysokých horečkách...“

„To vím,“ přerušil ho Jarolím. „Ale jestli umře, já vás, kolega nekolega, krýt nebudu.“

Pokaždé když některý z nemocných svůj boj s tyfem prohrál a sestra přikryla jeho tělo prostěradlem a odvezla pryč, pacienti všech vyznání i politických příslušností se ve svém strachu obraceli k tomu, v jehož existenci najednou chtěli uvěřit. Spínali ruce a prosili, aby právě je ušetřil a dovolil jim vrátit se ke starému životu.

Teta Hana se po několika dnech probrala z horeček a začala vnímat okolí. Sepnout ruce ale nemohla, protože měla pravou paži až nad loket v sádře. Stejně by se nemodlila. Nechápala, jak se někdo může obracet s prosbou k bytosti, která v lepším případě vůbec neexistuje, a v tom horším na ně všechno to utrpení seslala, nebo mu – přestože je všemocná – alespoň nezabránila.

Jak tyfová epidemie ustupovala, smrtelných případů ubývalo a pacienti postupně odcházeli z nemocnice domů. I Hana, které před pár týdny nikdo nedával naději, se rychle vzpamatovávala, ale stále se o sebe nemohla sama postarat, protože měla nohy uvězněné v sádrovém krunýři.

O rodině své sestry nic nevěděla, ale vůbec jí nebylo divné, že jí za celou dobu nemoci nikdo nepřišel navštívit, protože návštěvy na infekčním oddělení byly zakázané. Nepamatovala si, jak přišla ke zlomeninám, a teprve postupně, spíše od ostatních pacientů než od personálu, se dozvíдалa, jak v horečkách bloudila po chodbách a v mráкотném útěku před neexistujícími pronásledovateli vypadla z okna ve druhém poschodí. Protože její putování po chodbách ani pád nikdo neviděl, vynořily se různé verze. Podle některých se Hana pokusila zabít, jiné naopak tvrdily, že se stala obětí zločinu. Vyskytla se i varianta, v níž vystupovaly nadpřirozené bytosti, protože stejně jako Hana i ostatní nemocní v horečkách trpěli bludy a teď nevěděli, co z jejich vzpomínek je skutečnost a co jen sen. Brzy se pacienti báli tak, že chodili i na záchod ve dvojicích. Nakonec musel zasáhnout doktor Jarolím a oficiálně Haně vysvětlit, co se opravdu stalo.

Ani ve snu by jí nenapadlo vinit ze svého pádu kohokoli jiného než sebe, za což jí sestřičky na oddělení byly nesmírně vděčné a staraly se o nemluvnou ženu, jako kdyby byla jejich nejmilejší přítelkyně.

Teprve v půli května se kosti na nohou scelily natolik, že unesly váhu Hanina hubeného těla, rukou už hýbala, i když jí úplně nenatáhla, a žebra srostla, takže se mohla v noci otočit na bok a ve dne si zhluboka povzdechnout. Hana se dávno odnaučila zkoumat své pocity, zvládla umění nepřemýšlet nad budoucností a za denního světla zapomínat na minulost. Jen občas jí náhlá vzpomínka přistihla nepřipravenou, zahalila ji jako tmavá deka a zmrazila ji na místě. Naučila se nelnout k věcem ani k lidem, a proto pro ni byl pobyt v nemocnici snesitelný a návrat domů v ní nevyvolal žádné pocity ani očekávání.

Sanitka ji dovezla až před dům. Kývnutím hlavy se rozloučila s řidičem. Ten jen zabouchl dvířka a odjel šťastný, že se té podivné ženské zbavil. Rád si se svými pasažéry popovídal, ale tahle bába seděla celou cestu docela nehybně a neřekla ani slovo. Kdyby se nedržela úplně rovně, myslel by si, že umřela. Pořád po ní musel pokukovat a byl z ní tak vyvedený z míry, že několikrát skoro naboural. Příště si žádného pasažéra do kabiny raději nevezme. Ať sedí hezky vzadu.

Hana sevřela ucha tašky a vykročila k domu. Ani ji nenapadlo zhluboka se nadechnout jarního vzduchu a rozhlédnout se po náměstí rodného města. Nepídila se po novinkách, nezajímalo ji, jak epidemii prožili sousedé a známí. Zamířila rovnou do bytu v prvním patře, otevřela okna, aby vyvětrala těžký vzduch, a teprve při pohledu na neustlanou postel a uschlou klívii, jedinou květinu, kterou vlastnila, protože ji kdysi dávno dostala od sestry k narozeninám, ji poprvé napadlo, proč se tady Rosa ani jednou nezastavila. Posadila se ke kuchyňskému stolu, dívala se na plátěnou tašku ležící pořád tam, kde ji před téměř čtvrt rokem upustila, a přemýšlela.

Rosa byla jediná příbuzná, která jí zbyla – tedy kromě Rosiných protivných potomků. Byla o pár let mladší a matka si kdysi dávno vzala do hlavy, že je neduživá, a hrozně se o ni bála, a tak ji Hana měla celé dětství na krku. Pak se to nějak obrátilo. Když zůstaly na světě jen ony dvě, Haně už se nedostávalo síly starat se ani o sebe, natož o kohokoli jiného. Ale Rosa najednou měla síly a lásky spoustu. Milovala své děti, manžela a ještě jí zbylo dost lásky pro sestru. Pečovala o Hanu jako o své čtvrté dítě, i když ta o to vůbec nestála. Odmítala se nechat zotročit sestřinými city a naschvál se její rodině vyhýbala. Rosa se ale nenechala odstrčit, vnucovala jí svoji přítomnost, oplétala ji svojí láskou a nedovolila, aby se úplně odřízla od světa a ponořila se do osvobozující lhostejnosti.

Hana se rozhlédla po šedavé vrstvě prachu pokrývající podlahu, nábytek i okenní parapety a v tom okamžiku pochopila, proč jí do nemocnice nepřišel žádný dopis, proč se nikdo nezajímal o její zdravotní stav, neposlal balíček s ovocem. Ucítla ostrou bolest, hrud' se jí otevřela, a jako když se roztrhne pytel a písek se z něj nezadržitelně valí na zem, tak i z ní vyprchávalo všechno, co ji ještě poutalo ke světu.

Pochopila, že Rosa je mrtvá.

Zvedla se a krokem rychlejším, než měla roky ve zvyku, vyšla z bytu. Na rozbolavělých nohou sešla ze schodů, přešla dlážděné náměstí, minula morový sloup, prošla kolem domu U Dvanácti apoštolů a zahrnula do úzké uličky směřující k řece. Výloha hodinářského krámků byla špinavá, ručičky na cifernících zaprášených hodin nehybné. Stiskla velkou tepanou kliku a zalomcovala zamčenými dveřmi. Zkusila to ještě jednou a pak se bezradně rozhlédla po ulici. Zdálo se jí, že z okna protějšího domu někdo vykoukl a rychle stáhl hlavu zpátky.

Chvíli nerozhodně stála a pak zamířila na druhou stranu ulice. „Dobrý den,“ odhodlala se zavolat směrem k oknu. Nikdo se neobjevil, tak zabouchala pěstí na dveře. Mezi čerstvě zasazenými muškáty se objevil obrýlený obličej.

„Dobrý den,“ pozdravila znovu. „Jsem sestra paní Karáskové.“ Zamyslela se, co říct dál. „Nevíte, kde bych ji našla?“

„To musíte na výbor,“ odpověděl jí ženský hlas. Oči za brýlemi si ji zkoumavě prohlížely a Hana cítila, jak se jí opírají do zad, ještě když zabočovala do ulice vedoucí zpátky k náměstí.

A tam, v domě s krásně klenutými stropy jí matrikářka přistrčila dlouhý abecední seznam a odešla pryč. Na papíře byla jména těch, kteří během epidemie onemocněli, názvy nemocnic, kam byli převezeni, a data, kdy byli přijati a kdy propuštěni. U dvacítky jmen byly kromě dat i křížky.

Tak se Hana Helerová dozvěděla, že Rosa, Karel a jejich dvě děti zemřeli. Když se úřednice vrátila, Hana ještě pořád seděla za stolem a dívala se na sestřino jméno vyťukané psacím strojem. Oči měla suché a v hlavě úplné prázdno. Nedošlo k ní žádné zvuky, jen uprostřed hrudi jí narůstal mrazivý chlad a šířil se do celého těla. Zvedla se.

„Ještě je tady ta záležitost s pohřbem,“ řekla úřednice. „Byli pohřbeni na náklady města, protože se nevědělo, kdy... jestli... Ale když se najde žijící příbuzný...,“ rozpačitě si odkašlala. „To je zákon, víte? Tohle je třeba uhradit.“ Přistrčila Haně obálku.

Hana se na ni ani nepodívala, nechala obálku ležet na stole a obrátila se ke dveřím.

„Tak my vám ji pošleme poštou,“ zavolala úřednice za jejími zády.

Hana za sebou zavřela dveře kanceláře. Na mě, svoji jedinou příbuznou, se ani nezeptala.

ŠESTÁ KAPITOLA

Květen 1954

Jaroslav Horáček se rozhodl, že bude vojákem, když mu byly čtyři roky. Docela přesně si pamatoval, že seděl otci na ramenou a z výšky, kterou mu lidé namačkání v davu okolo náměstí mohli jen závidět, se díval na vojenskou přehlídku uspořádanou k oslavám prvního výročí vzniku nové Československé republiky. Vyrovnané řady a rovnoměrně kmitající nohy vojáků ho okouzly natolik, že

pochodoval celou cestu domů, pochodoval, kdykoli šel s maminkou nakupovat, a přes protesty rodičů pochodoval i při nedělní návštěvě kostela. Ještě když jsem u Horáčků bydlela a strýc Jarek byl v dobré náladě, při večeři občas se smíchem vyprávěl, jak se dusot malých nohou pod kamennými oblouky krásně rozléhal. „Pak mi ale táta řekl, že se na mě socha Panny Marie zamračila. V tu chvíli jsem sice přestal dupat, ale řval jsem pokaždé, když jsem měl vstoupit do kostela. A tak se ze mě stal ateista.“ Nevěděla jsem, co je to ateista, ale myslela jsem si, že je to nějaká vojenská šarže, protože strýc Jarek se vojákem nakonec opravdu stal. Nejdříve se ale u svého strýce vyučil řezníkem.

Když jsem nad tím tak přemýšlela, pro vojáka to byla docela vhodná průprava. Kdykoli měli u Horáčků k obědu maso, ujal se porcování. Popadl nůž – vždycky největší, jaký v zásuvce našel – a já jsem musela odvrátit pohled, protože se mi jeho řeznické povolání pomotalo v hlavě s tím vojenským a před očima mi vyskakovaly podivné představy.

„Pak jsem narukoval a už jsem u armády zůstal. Protože armáda se o člověka postará.“ Při těchto slovech jsme všichni věděli, že následující pasáž je určena Gustovi, a podívali jsme se na něj. Zatvářil se vždycky, jako kdyby v kuchyni vůbec nebyl. Celý se smrskl, propadl se do sebe a jeho oči nabyly netečného výrazu, podobného výrazu tety Hany.

„Armáda dá člověku disciplínu a stane se mu druhou rodinou.“

Jak se strýc Jarek rozhorloval, Gusta se ztrácel před očima v očekávání předvídatelného závěru. „Já jsem vojenskou školu studovat nemohl, Gustave. Ale z tebe bude jistě jednou důstojník.“ Poplácal syna po rameni a nijak se nenechal zastavit nedostatkem synova nadšení. Zřejmě doufal, že když bude Gustovi opakovat své přání každý večer, nahlodá ho, jako kapka vody po letech nahlodá kámen.

Teta Ivana měla k armádě poněkud jiný vztah a já jsem si byla docela jistá, že ani ona není pomyšlením, že by se Gusta měl stát vojákem, nijak nadšená. Jenom se nechtěla se svým mužem dohadovat a postě poslouchat, že za všechno, co mají, vděčí armádě.

Podle mě byla teta Ivana jediný člověk – alespoň z těch, co jsem znala –, kterému válka přinesla do života něco dobrého. Strýc Jarek byl totiž v prvorepublikové armádě poddůstojníkem, a ti se bez povolení armády nesměli oženit. A strýc Jarek by povolení nedostal, protože jeho vyvolená neměla dostatečně velké věno. Když republiku obsadili Němci, strýc Jarek z armády odešel a znovu pracoval u svého strýce jako řezník. Těm do ženění nikdo nemluvil, a tak si konečně mohl Ivanu vzít a udělat z ní paní Horáčkovou. Po válce se řezník Horáček stal znovu rotným Horáčkem, ale to už byla jiná doba, a navíc byl ženatý, takže po nějakém čase mu

armáda přidělila byt v prvním patře buržoazní vily a on na vojenských přehlídkách znovu pochodoval po boku svých druhů.

Co dělal jinak, nevím, ale dozvěděla jsem se, co udělal toho dne, kdy zjistil, že se mě jeho dvě ratolesti chystaly shodit ze schodů. Nasadil si placatou čepici a odpochoval směr náměstí. Před domem tety Hany zaváhal, protože si nebyl úplně jistý, jestli to, co hodlá udělat, je správné, ale potom odhodlaně vyběhl do schodů. Určitě bral schody po dvou, protože byl nesmírně hrdý na svoji tělesnou kondici a utužoval ji, kdykoli k tomu byla příležitost.

Zazvonil a musel chvíli čekat. Teta Hana návštěvy nemívala, takže si myslela, že se někdo spletl, a ani se neobtěžovala jít otevřít.

Jaroslav Horáček zazvonil podruhé, a to už zevnitř uslyšel tiché zvuky. Teta Hana se probrala ze svého polosnového stavu, odsunula židli a vydala se ke dveřím. Na zlomek vteřiny ji napadlo, že přichází její sestra Rosa, ale pak si vzpomněla, že Rosa už nikdy nepříjde, protože je mrtvá. Na rozdíl ode mě nebyla tak pošetilá, aby doufala, že je to jen omyl, a tak nijak nepospíchala.

Jaroslav Horáček tetu Hanu kdysi znával, z doslechu věděl, že je podivínka, ale přesto se černé ženštiny, která mu přišla otevřít, doslova zděsil.

Po smrti mojí maminky Rosy už Hana vycházela z domu jen tehdy, když jí došel chleba. Nic jiného nekupovala. Celé dny seděla za stolem, občas ulomila kousek kůrky a strčila ji do úst. Vždycky bývala hubená, ale během dlouhého pobytu v nemocnici trochu přibrala. Nabytá kila byla tou dobou už zase pryč, černé oblečení na ní viselo, tváře měla propadlé a oči mrtvé.

„Toho pohledu, toho pohledu jsem se lekl nejvíc,“ říkal potom strýc Jarek, ale v tu chvíli ho uhodil do nosu zápach, který vycházel z bytu, a odstrčil ho o dva kroky zpátky. „První, co mě napadlo, bylo, že tam Miru poslat nemůžeme,“ vyprávěl.

Ale Hanin pohled se najednou změnil. „Co ty tady chceš?“

V tomto úseku vyprávění nabyl hlas Jaroslava Horáčka útočného tónu. „Co jsem měl říct? Řekl jsem jí, že je u nás Mira, a že dál u nás zůstat nemůže. Ať si ji odvede, nebo ji vezmeme na město, ať si s ní dělají, co chtějí. Nejsme přece zaopatřovací ústav.“

Otočil se k odchodu, protože chtěl být co nejrychleji pryč. Potřeboval se zbavit kyselého zápachu linoucího se ze dveří i černé ženštiny, musel se zbavit těch mrtvých očí.

„Počkej.“

Zastavil se.

„Kde je?“

Řekl jí adresu. Pak seběhl po schodech dolů a zamířil do hospody. Nechtěl být u toho, až se černá Hana objeví u jejich dveří.

Myslím, že když si pro mě tehdy teta Hana přišla, byla Ivana Horáčková stejně překvapená a vyděšená jako já. Stála mezi dveřmi a dívala se na tetu Hanu, jako kdyby si uvědomovala, že by měla něco říct, ale vůbec nic ji nenapadlo. Já jsem se zastavila kousek za ní a věděla jsem jediné – že s tetou Hanou jít nechci, ale budu muset, protože Horáčkoví mě u nich nenechají.

Teta Hana přešlápla. Zlomené nohy jí stále natékaly a bolely. Podívala se na mě, jako kdyby mě viděla poprvé v životě, a zkoumavě si mě prohlížela. Napadlo mě, že se chce přesvědčit, jestli jsem její sestře Rose alespoň podobná, když už mě bude mít na krku. Tehdy jsem měla maminciny jenom oči. Teprve s věkem jsem ve svém obličejí začala rozpoznávat její rysy a teď už si dovedu představit, jak by vypadala, kdyby mohla zestárnout.

„Jdeme.“ Z Hanina hlasu zaznívala taková únava, že se Ivana Horáčková přestala bát a přinutila se promluvit.

„Haničko, je mi líto, co se stalo...“

„Jdeme,“ řekla znovu teta Hana a tentokrát to znělo nešťastně a netrpělivě. Jako kdyby nechtěla slyšet to, co se jí Ivana chystala říct.

„Kdybych mohla...“

Tehdy jsem si myslela, že mluví o smrti mojí rodiny, že chce tetě Haně vyjádřit účast. Co chtěla opravdu říct, jsem pochopila až mnohem později.

Teta Hana se najednou narovнала a zoufalství vyzařující z černě oděného vychrtlého těla vystřídal vztek. Vrhla se ke mně a popadla mě za rameno. Kostnaté prsty se mi bolestně zabořily do kůže a síla tetiny zloby mě táhla pryč. „Mohla jsi,“ křičel mamincin hlas z Haniných úst. „Mohla!“

Byla jsem tak vyděšená, že jsem se rozbřečela. I život vedle Idy a Gusty se mi zdál lepší než spoluzítí s tetou Hanou. Ty dva už jsem alespoň znala a věděla jsem, že se od nich ničeho hezkého nedočkám. Co jsem ale mohla čekat od bláznivé Hany? Doufala jsem, že teta Ivana přece jenom řekne, že u nich smím zůstat. Musela vidět, že to Hana Helerová nemá v hlavě v pořádku. Ale Ivana Horáčková tam jenom stála a dlaněmi si zakrývala obličej. Klopýtala jsem po Hanině boku a cítila jsem stejné zoufalství, jaké se z mně nepochopitelného důvodu odráželo i v Hanině obličejí.

Na ulici před domem mě teta Hana pustila a zpomalila. Krátký výstup ji vyčerpala, a tak zvolnila tempo a pravidelnými, bolestí poznamenanými kroky mířila městem k domu na náměstí. Šla jsem poslušně vedle ní. Zbývalo mi snad něco jiného? Neměla jsem odvalu říct jí, že mám u Horáčkových všechny věci, všechny – od kartáčku na zuby a pyžama až po školní aktovku. Za celou cestu nepadlo jediné slovo. Tehdy jsem si myslela, že se teta Hana zlobí, ale dnes vím, že byla stejně vyděšená jako já. Nedokázala se pořádně postarat sama o sebe, a právě si na krk uvázala malou holku.

Byly jsme podivná dvojice. Znavená žena v černém vytahaném svetru, dlouhé sukni, šněrovacích botách a šátku staženém do půlky čela vedla městem ubrečenou rozsuchanou devítiletou dívenku oblečenou jen v lehké propínací zástěře a v domácích trepkách na nohou. Než jsme došly k tetinu domu, třásla jsem se zimou.

V prvním patře domu na náměstí se teta Hana posadila za kuchyňský stůl a já, přestože jsem byla celá prokřehlá, jsem honem otevřela všechna okna, abych vyvětrala těžký vzduch, ze kterého se mi zvedal žaludek.

„Nemám kartáček na zuby ani pyžamo,“ řekla jsem Haniným zádům.

Ani se nepohnula.

„Zítra musím do školy, ale aktovka zůstala u Horáčkových,“ pokračovala jsem.

Teta Hana sáhla do kapsy a položila na stůl krajíc chleba. I na dálku jsem viděla, že na něm zůstaly chlupy z černé vlny. Obrátila jsem se k oknu, které jsem tetě Haně vždycky tak záviděla, kolem ramen jsem si omotala přehoz z kuchyňského gauče, posadila jsem se na parapet a dívala se na lidi křižující náměstí.

Ráno mě probudila zima. Ležela jsem v kuchyni na otomanu a pružiny mě tlačily do žeber. Na sobě jsem měla stejnou zástěru, v níž jsem k tetě přišla, a přikrytá jsem byla jen háčkovaným přehozem, do kterého jsem se zabalila, než jsem usnula. Okna byla stále otevřená, a tak dovnitř táhl studený ranní vzduch a otíral se mi o kůži. Vylezla jsem, okna jsem zavřela a znovu jsem se na gauči schoulila do klubíčka, abych se alespoň trochu zahřála. Kuchyňské hodiny se zastavily už před měsíci, ale podle zvuků doléhajících dovnitř z náměstí jsem uhodla, že bych měla vstát a jít do školy. Bylo to asi poprvé v životě, kdy bych šla do školy moc ráda.

Kostelní hodiny začaly odbíjet čas a já jsem napočítala sedm úderů. Zdálo se mi, že z vedlejší místnosti slyším šustivé zvuky, a po chvíli se otevřely dveře a v nich se objevila teta Hana.

Při pohledu na mě se zarazila, jako kdyby zapomněla, že tam jsem, a zírala na mě stejně jako já na ni. Nemohla jsem od ní odtrhnout pohled, protože jsem ji poprvé

viděla oblečenou v jiné než černé barvě. Měla na sobě dlouhou bílou plátěnou košili a vypadala v ní ještě hubenější a ubožejší než ve svém černém svetru. Bílé vlasy měla stažené do copu a jediné, co na ní bylo černé, byly oči. Předchozího večera se asi umyla, protože už tak hrozně nepáchla, ale to nevím jistě, protože jsem se bála zhluboka nadechnout.

„Musíš do školy,“ řekla.

Od tak zmatené osoby, jako byla teta Hana, to byla překvapivě správná úvaha.

„Takhle jít do školy nemůžu,“ potáhla jsem, protože mi to v tu chvíli bylo upřímně líto. „Nemám ani boty, ani aktovku.“

Teta Hana zapálila oheň ve sporáku a postavila vodu na čaj. Z kredence vytáhla hrnek a soustředěně se na něj zadívala. „Odpoledne si zajdeš pro věci.“

Pochopila jsem, že k Horáčkům neposílá hrnek, ale mě, a už jsem se viděla, jak táhnu přes město těžký dřevěný kufr a aktovku, ale neodvážila jsem se nic namítat. Zabalená do háčkovaného přehození jsem se přesunula ke kuchyňskému stolu.

Teta Hana mi přistrčila ošatku s okoralým chlebem. „Je pondělí, dnes půjdu nakupovat.“

Chleba byl sice starý, ale aspoň nebyl užmoulaný z kapsy a nebyly na něm žádné chlupy a já jsem od nedělního oběda nejedla, takže jsem neprotestovala. Teta Hana se převlékla, pak nalila čaj a posadila se proti mně. Snažila jsem se nedívat, jak láme chleba, máčí kůrku do hrnku a strká ji do pusy. Tak takhle budou vypadat všechna moje rána, pomyslela jsem si, když teta Hana shrnula drobečky do dlaně a zvedla je k ústům.

Během celé snídaně nepadlo ani slovo. Teta už dojedla, ale dál seděla a zírala tím svým podivným pohledem kamsi skrze mě. Nevěděla jsem, co mám dělat, tak jsem odnesla prázdný hrnek na mycí stůl a znovu jsem se schoulila na gauči. Teta se najednou zvedla, nalila vodu do škopku a začala mýt nádobí. Nebylo ho moc, ale určitě už ve škopku leželo pěkně dlouho. Přišourala jsem se k ní a vzala do ruky utěrku. Překvapeně se na mě podívala, ale nic neřekla. Pak umyla stůl, zametla podlahu a zmizela v ložnici.

Naschvál jsem utírala nádobí hodně pomalu, abych se nějak zaměstnala, ale stejně jsem skončila dávno předtím, než se teta znovu objevila. Ani se po mně neohlédla, sundala z věšáku látkovou tašku a předsíní zamířila ke dveřím. Natáhla se po klice a v tu chvíli si asi vzpomněla, že není sama.

Obrátila se a zase se na mě tak divně zadívala. „Tak koupím i brambory,“ oznámila, jako kdyby jejímu rozhodnutí předcházela obzvlášť dlouhá debata, a otevřela dveře. Stál tam velký kufr a na něm ležela moje červená aktovka. Ulevilo

se mi, že se nebudu muset vláčet s těžkými věcmi přes celé město, ale zároveň mi došlo, že teď je moje stěhování k tetě Haně nezvratné. Horáčkovi kufr zabalili a dopravili až za dveře, aby se se mnou a Hanou už nemuseli vidět.

„Ani jsem tetě Ivaně nepoděkovala.“ Proklouzla jsem kolem Hany a vtáhla kufr dovnitř. Měla jsem co dělat, až od Horáčků bych ho rozhodně nedovlekla.

Teta Hana neřekla nic. Jen si pohrdlivě odfrkla a zavřela za sebou dveře.

Vyndala jsem věci z kufru na gauč a dumala nad tím, kam si své prádlo, punčocháče, halenky a šaty budu moct uložit. A jestli najdu místo pro těch pár hraček a knížek, které mi teta Ivana dovolila vzít si s sebou z našeho domu. Většina mých věcí a všechno zimní oblečení zůstalo ve starém domově, protože – jak pravila teta Ivana – byt Horáčkových nebyl nafukovací.

Využila jsem tetiny nepřítomnosti a nahlédla do všech zásuvek a skříněk v kuchyni, prohlédla jsem si tetinu ložnici, prozkoumala spíž a překvapilo mě, jak málo věcí teta Hana má. V kredenci byly dva hrnce, pár talířů a hrnků. Zásuvky byly až na jednu úplně prázdné a v šatní skříně visel jen kabát a pár svetrů – černých, samozřejmě. A v nočním stolku ležel schovaný tenký krajíc chleba. Ve spíži stály na polici plátěné pytlíky s kroupami, moukou a hrachem. Pro jistotu jsem hrách zastrčila až úplně dozadu a prošla jsem kuchyní do předsíně, abych zjistila, co se skrývá za dřevěnými dveřmi.

V tmavé předsíni byly čtyři dveře. Ty naproti hlavním vchodovým dveřím se nikdy nezavíraly a vedly přímo do velké kuchyně. Ale naproti koupelnovým dveřím na levé straně byly záhadné bíle natřené dveře, o kterých jsem se ze zřídka návštěv u tety Hany dozvěděla jen to, že za nimi býval babiččin pokoj. Jen babiččin proto, že babiččin manžel, můj dědeček Ervin, umřel, když byly maminka s tetou ještě úplně malé. Nebylo mi jasné, proč bych se nemohla podívat dovnitř. Babičce Else to přece nemohlo vadit, když už umřela, ale maminka mě vždycky varovně pleskla přes rameno a řekla, že nebudeme tetě Haně babičku připomínat, aby nebyla smutná. Jako kdyby teta Hana byla někdy veselá.

Po špičkách jsem přeběhla ke dveřím zakázaného pokoje a potichu stiskla kliku. Bylo zamčeno. Rozhořčeně jsem do dveří kopl a šla se posadit ke stolu. Takto vzorně sedící mě zastihla teta Hana.

Postavila se ke stolu a začala vybalovat nákup. Velký sáček brambor – nejméně tříkilový, celer, cibule, mrkev a další pytlík hrachu. Tázavě jsem se na ni podívala. „Vitamíny jsou důležité,“ řekla. „Pro děti,“ dodala a vytáhla z tašky bochník chleba a mléko. Bezradně se rozhlédla. Snad čekala, že jí někdo poradí, co dál. Už mi začínalo být jasné, proč je teta Hana tak hubená i proč jí maminka občas nosila rendlíčky s obědem.

Zatímco jsem odnášela nakoupenou zeleninu do spíže a hrách jsem uklidila zase až do nejtemnějšího kouta, teta se usadila ke stolu a zabořila hlavu do dlaní. Už jsem se jí tolik nebála, ale vyděsila mě její bezradnost.

„To zvládneme,“ řekla jsem, spíš abych přesvědčila samu sebe, a sedla jsem si vedle ní. Měla jsem strach se jí dotknout, protože jsem věděla, že to nesměla ani maminka.

Zpod dlaní přitisknutých na obličej se ozval povzdech. Hana pokývala hlavou.

„Tak proč vzdycháš?“ zeptala jsem se.

Teta Hana potáhla, odlepila dlaně od očí a podívala se na mě. Rozčilovala mě kapka, která jí pomalu stékala z nosu. Byla jsem v pokušení vytáhnout kapesník a podat jí ho, ale nezdálo se mi to vhodné.

Teta chvíli mlčela a potom řekla: „Protože teď už nemůžu umřít.“

SEDMÁ KAPITOLA

Květen 1954 – září 1955

Teta Hana se zvedla, sáhla na kredenc a nahmátla klíč. Chvíli ho mačkala v dlani, jako kdyby si nemohla vzpomenout, ke kterým dveřím patří, pak se celá nakrčila a s povzdechem zamířila k babiččinu pokoji. Rychle jsem sklouzla ze židle a rozběhla se za ní.

Teta odemkla, bez rozhlédnutí přešla k oknu a doširoka otevřela obě křídla. Byla jsem zklamaná. Proč s tím pokojem dělali takové tajnosti? U stěny stála dřevěná postel, vedle ní šatní skříň a naproti dva prádelníky. Žádný koberec, žádné záclony, dečky ani obrázky. Jen žlutě vymalované stěny a okno mířící do dvora. Počkala jsem, až teta odejde pro povlečení, a honem jsem nakoukla do zásuvek. Ve spodním šuplíku jsem objevila naškrobené bílé háčkované dečky vykukující z balicího papíru. Jinak nic, vůbec nic.

„Proč byl ten pokoj zamčený?“ zeptala jsem se, ale teta mě asi neslyšela nebo už zase myslela na něco jiného. Začínala jsem si zvykat, že si s tetou Hanou moc nepovídám.

Přenesla jsem své věci a naplnila jimi celé tři zásuvky. Svého oblíbeného medvěda, kterému Ida vydloubla obě oči, a teta Ivana je přišila zase zpátky, jsem posadila na postel. Potom jsem si sedla vedle něj a rozhlédla jsem se po svém novém domově. Během krátké doby už třetím.

Měla jsem celý pokoj sama pro sebe, ale vůbec jsem z toho neměla radost.

Trvalo pár dní, než se mi podařilo tetu Hanu přemluvit, aby se mnou šla do našeho starého domu v ulici vedoucí ke kostelu. Chtěla jsem si přinést pár věcí, které jsem nezbytně potřebovala, ale u Horáčků pro ně nebylo místo. Například svůj hrníček, chodící pannu s mrkacíma očima a česacími vlasy, kterou jsem dostala k minulým Vánocům, a zánovní vodové barvy. Původně jsem si chtěla vzít i Dagmarčino nádobíčko pro panenky, se kterým jsem si tajně hrávala, jen když Dagmarka nebyla doma, protože od té doby, kdy jsem rozbila jeden hrníček, mi ho už nechtěla půjčovat. Ale když jsem viděla nádobíčko stát na polici v našem společném pokoji, najednou se mi vůbec nelíbilo a začínala jsem tak trochu rozumět tomu, proč teta Hana pokoj babičky Elsy zavřela a moc tam nechodila.

Do velké plátěné tašky jsem nacpala všechno své prádlo, pyžama i zimní věci a zamkla jsem dveře domu, který mi sice patřil, ale už nebyl mým domovem.

Asi jsme se tam vracet neměly, protože i když jsme byly ve starém bytě nad hodinářstvím jenom chvíli, bylo mi hrozně těžko a teta, přestože celou dobu čekala na schodech, po návratu do své kuchyně zase vůbec neodpovídala a jenom seděla a zírala do prázdna.

Jinak ale musím říct, že se teta Hana snažila. K obědu jsme mívaly brambory s mlékem nebo bramborové placky nebo bramborovou buchtu nebo cokoli z brambor, zeleniny či luštěnin – kromě hrachu – a já jsem z tetina pohledu upřeného do ošoupané peněženky pochopila, že to není ani tak nedostatkem její fantazie jako spíš peněz. Já jsem měla obědy ve školní jídelně, takže jsem se najedla, ale teta Hana se spokojila s bramborami a chlebem.

Trápilo mě, jak hrozně jí na sobě samé nezáleží.

Styděla jsem se chodit po městě s tetou navlečenou do vytahaného černého svetru a obutou do rozšmajdaných bot a hledala jsem všechny možné výmluvy, abych se tomu vyhnula. Bylo mi nepříjemné, že se za námi lidé otáčejí, někteří se od nás dokonce znechuceně odvracejí a jiní – obzvláště děti – pokřikují hanlivé poznámky. Jí to bylo úplně jedno.

„Proč nosíš všechno černé?“ dorážela jsem na ni. „A proč aspoň nepozdravíš, když přijdeš do obchodu? Proč tady pořád jenom tak sedíš?“

Teta neodpovídala. Moje otázky po ní stékaly jako voda po povoskovaném plátně, a já jsem se po čase přestala ptát.

Potíže s penězi jsme pociťovaly čím dál tím tísnivěji. Teta nepracovala. Ani nemohla. Jaké povolání by se pro ni hodilo? Prodavačka? Představila jsem si, jak by to vypadalo, kdyby najednou zůstala civět uprostřed krámu a ani by se

nepohnula. Učitelka? Kdo by svěřil děti takové divné ženské? Uklízečka nebo kuchařka? Vždyť byla slabá jako moucha.

Neustále se držela za srdce, záda nebo břicho a chvílemi dýchala tak těžce, že jsem měla strach, aby se neudusila. Myslím, že by nemohla pracovat, ani kdyby nebyla tak trochu pomatená. Že je pomatená, o ní říkával tatínek, ale maminka se tety zastávala. „Není pomatená,“ oponovala, „je jenom duševně unavená.“ Při soužití s tetou Hanou jsem dávala za pravdu spíš tatínkovi.

Teta Hana brala malý důchod, ale poté co u nás byla na kontrole paní z národního výboru s vlasy vyčesanými do nejvyššího drdolu, jaký jsem kdy viděla, dostala peníze i na mě a trochu se nám ulevilo. Svůj jídelníček teta sice nevylepšila, ale pokaždé odložila pár bankovek stranou, a když jsem potřebovala nové punčocháče nebo pastelky, bylo kam sáhnout. Na den, kdy se paní z výboru objevila, si pamatuju úplně přesně. Bydlela jsem tehdy u tety Hany už tři měsíce. Docela jsem si tam zvykla a bála jsem se, abych se nemusela zase stěhovat.

Spolužití s tetou Hanou mělo své výhody i nevýhody. Tetina kuchyně nebyla příliš pestrá a člověk si s podivínskou tetou moc nepopovídal. Ale po čase mi přestalo být divné, že mi neodpovídá. Posadila jsem se proti ní a povykládala jsem jí všechno, co se událo ve škole, kdo co řekl, co měla ke svačině Jarmilka Stejskalová – prostě co mi slina na jazyk přinesla. Teta mě nikdy nepřerušovala, ale někdy se zvedla a odešla do ložnice.

Další výhodou bylo, že mi nic nezakazovala ani nepřikazovala. Kdybych se rozhodla nejít do školy nebo se tam vydala bosá, ani by si toho nevšimla. Kupodivu jsem to nikdy neudělala.

Paní z výboru se posadila na kraj židle, nasadila si brýle a rozhlédla se po kuchyni. S tím, co viděla, mohla být spokojená, protože teta uklízela každý den. Asi čekala, že jí teta nabídne alespoň čaj, ale Hana si přisunula židli proti ní a mlčela. Úřednice před sebe rozložila nějaké papíry a chopila se slova.

Vysvětlovala předpisy, vyjmenovávala zákony, kladla otázky a sama si na ně odpovídala, ptala se, proč jsme nepožádaly o sirotčí důchod, a hned nám vyplnila žádost a jen ji přistrčila tetě k podpisu, a my jsme na ni s tetou jenom koukaly a myslím, že tetin nechápavý výraz byl docela stejný jako ten můj, takže na něm úřednici nepřišlo vůbec nic divného.

Po čtvrt hodinové samomluvě, z níž jsem si zapamatovala jenom to, že u tety zůstanu a peníze nám bude nosit pošťáčka každého patnáctého, paní shrábla papíry, křepce vyskočila a štípla mě do tváře. „Takže se ti u tety líbí?“

Otevírala jsem pusku k odpovědi, ale úřednice mě popleskala po tváři a odpověděla si sama: „Jistě, že se ti tady líbí, holčičko,“ a zmizela.

Otočila jsem se k tetě, abych jí sdělila svůj názor, ale ta se zvedla a zamířila do ložnice, z čehož jsem pochopila, že už má pro tento den lidí dost a potřebuje si odpočinout. Venku přšelo, a tak jsem si na široký parapet u okna položila polštář a ze spodního šuplíku ve svém pokoji jsem přinesla svoji nejoblíbenější knížku o osiřelé dívence jménem Pollyanna. Otvírala jsem ji pokaždé, když mi bylo smutno. Měla jsem ji tak ráda, že jsem ji nevrátila do knihovny a paní knihovnici jsem řekla, že se mi někde ztratila. Původně jsem si myslela, že když se budu tvářit dost zkroušeně, paní knihovnice se nebude zlobit. Nezlobila se, dokonce řekla, že se to stává, ale musela jsem zaplatit pokutu. Zaplatila jsem ji z peněz na školní obědy, a pak jsem byla několik dní jen o chlebu, tudíž jsem měla pocit, že jsem si svoje provinění odpykala, a neměla jsem žádné výčitky svědomí.

Posadila jsem se na polštář, nalistovala jsem nejoblíbenější kapitolu, v níž Pollyanna vysvětluje pravidla své šťastné hry, a přála jsem si, aby i u mě se všechno v dobré obrátilo, abych taky zase uměla vidět na světě jen to hezké a aby se teta Hana zázračně proměnila v milující tetičku jako Pollyannina teta Polly. Jenomže když jsem zvedla hlavu, byla jsem v kuchyni úplně sama a venku pořád přšelo.

Brzy jsem vyzorovala, že tetiny dny mají zaběhnutý řád. V pravidelnou hodinu vstávala, jedla a chodila spát. Nakupovala ve stejné dny a na stejných místech, prát se muselo v sobotu a jakékoli vytržení z obvyklého rytmu ji na dlouhou dobu uvedlo do onoho podivného stavu strnulosti, v jakém jsem ji znávala z návštěv v našem domě. Její stavy mlčenlivé otupělosti mě už neděsily, ale moc mě zlobily. Cožpak se nedokáže ovládnout jako jiní lidé? říkala jsem si. Je tak zbabělá, nebo pohodlná? Právě tak jsem nechápala tetinu neustálou únavu. Já jsem byla plná života a tetiny vzdechy mě obtěžovaly, i když časem jsem se naučila je nevnímat.

Pokud to šlo, celá odpoledne jsem trávila venku s Jarmilkou Stejskalovou. Měla jsem i jiné kamarádky, ale žádná z nich mi nebyla tak blízká jako blondáta Jarmilka, které jsem dokázala odpustit i to, že byla krásná. Za hezkého počasí jsme si hrávaly venku, nejčastěji u Stejskalů na dvorku. Já jsem se klidně přizpůsobila, protože tetě Haně bylo úplně jedno, kde jsem, a pochybovala jsem, že by zaznamenala, kdybych se vůbec nevrátila.

Za chladného počasí jsme byly doma u Stejskalů, ale časem jsem si všimla, že mě Jarmilčina maminka nevidí ráda. Dřív si se mnou povídala, nabízela mi svačinu, vyptávala se na maminku a nechala pozdravovat tatínka, ale od té doby, co jsem bydlela u tety, se mě na nic nezeptala a nenabídla mi ani vodu se šťávou. Pak mě Jarmilka přestala zvat úplně. Leželo mi to v hlavě, ale bála jsem se zeptat, abych se nedozvěděla něco nepříjemného, jenže nakonec jsem to stejně nevydržela. Přšelo, venku jsme být nemohly, a tak jsme si chvíli povídaly v suchu pod podloubím a bavily se tím, že jsme počítaly deštníky.

„Jaruš,“ začala jsem, „proč už mě nikdy nevezmeš k vám domů?“

Jarmilka nepřehlédnutelně zrudla. „Co tam?“

„Mohly bysme si tam hrát, když venku prší.“

„A co kdybysme šly k vám?“ Jarmilka se vykrucovala. Moc dobře věděla, že k nám jít nemůžeme.

„Myslíš k tetě Haně? Vždyť víš, že ji návštěvy děsí.“

„No právě.“

Překvapeně jsem se na svoji nejlepší kamarádku podívala.

„Jak to myslíš?“

„Tvoje teta je bláznivá.“

„Není, je jenom duševně unavená.“ V tu chvíli se mi maminičino zjemnělé vyjádření hodilo.

Jarmilka zaváhala, ale potom řekla: „Maminka tvrdí, že tvoje teta je bláznivá a že bysme se neměli s takovými lidmi ukazovat.“

Jako kdyby na mě vylila vědro ledové vody. „Vždyť kamarádíš se mnou, a ne s tetou Hanou. Co to se mnou má společného?“ vyjela jsem.

Jarmilka se skoro rozbřečela. „Já si to nemyslím, opravdu ne, ale maminka říkala, že už je to na tobě vidět. Že vedle tety pustneš a že si nepřeje, abys byla moje nejlepší kamarádka. A navíc prý jsi Žid.“

„Tak to tedy nejsem,“ ohradila jsem se. Nemohla jsem být Žid, když jsem ani nevěděla, co to znamená.

Jarmilka mě vzala za ruku. „Mně to nevadí, opravdu ne. Ty budeš vždycky moje nejlepší kamarádka – napořád.“ Utřela si nos do rukávu a já jsem si říkala, že na ni mám asi opravdu špatný vliv, protože dřív by se způsobně vysmrkala do kapesníku.

I když přšelo, Jarmilka mě doprovodila až ke dveřím tetina domu a slíbila, že druhý den po škole se mnou docela určitě půjde ven. Stoupala jsem do schodů a na jazyku jsem převalovala to podivné slovo.

Teta Hana seděla za stolem ve vzorně uklizené kuchyni. I když mě musela slyšet, ani se na mě nepodívala. Sundala jsem ze zad aktovku, zastavila jsem se mezi dveřmi a dívala jsem se, jak soustředěně loupe brambory. Šátek si uvázala moc volně, takže jí sklouzl dozadu a odhalil vlasy. Byly úplně bílé, ale stejně husté, jako jsem měla já. Buď jsem si na ni zvykla, nebo v poslední době trochu přibrala na

váze, protože se mi zdálo, že už nemá tváře tak propadlé a bradu špičatou jako dřív. Kdyby měla všechny zuby, napadlo mě, nemusela by vypadat tak zoufale. Ale jí na tom asi vůbec nezáleželo.

Přišourala jsem se blíž a posadila se k ní. „Teto?“

Chvíli trvalo, než se ke mně otočila.

„Co to znamená být Žid?“

Mlčky se na mě dívala, pak položila nůž, vyhrnula si rukáv a odhalila dlouhé číslo vytetované na předloktí.

A potom se zvedla, ani si neumyla ruce umazané od brambor a zase odešla do svého pokoje.

Takže jsem druhý den mohla Jarmilce s klidným srdcem říct, že žádný Žid nejsem, protože já jsem číslo na ruce napsané neměla.

Jenomže tím se naše potíže nevyřešily. Stále jsem nebyla u Stejskalových vítaná, k tetě jsme nemohly a venku přšelo. Postávaly jsme pod podloubím na stejném místě jako předchozího dne a já už jsem se začínala bát, že mě čeká další osamělé odpoledne. Zvedla jsem oči k obloze, ale nebe usazené nízko nad střechami domů bylo šedé a smutné jako moje vyhlídky do budoucna.

A v tu chvíli mě to napadlo. Vždyť já mám celý dům. Od smrti mé rodiny uplynul víc než rok, ale dům po rodičích byl stále prázdný. Krátek v přízemí byl opuštěný, protože město našlo pro novou provozovnu lépe vyhovující prostory, a malá místnůstka, v níž tatínek spravil a vyčistil stovky hodinových strojků, byla tmavá a nikomu se nehodila. Zbytek domu pořád patřil mně. Když u nás byla ta paní z výboru, říkala, že bych mohla dům prodat, že by ho město koupilo, ale pak tak nějak rozpačitě dodala, že to samozřejmě záleží na nás, ale že by nám to nedoporučovala. „Ne, že bych si myslela, že bude měna jako loni...“,“ řekla, a to bylo jednou jedinkrát, kdy se krátce odmlčela. „No, rozhodněte se samy.“

Dům jsme samozřejmě neprodaly, ale docela určitě to nebylo díky radě drdolaté paní z úřadu jako spíš tetinou neschopností cokoli zařídit.

Tudíž jsem byla majitelkou domu v ulici u kostela a docela jistě jsem věděla, kde je klíč. „Počkej tady,“ řekla jsem Jarmilce a rozběhla jsem se domů. „Hned se vrátím,“ zavolala jsem přes rameno.

Vyběhla jsem do schodů, aktovku jsem odhodila na zem do pokoje po babičce Else a nakoukla do kuchyně. Teta tam nebyla. Asi právě zírala ve svém pokoji do zdi nebo polehávala s některou ze svých pro mě nepochopitelných chorob. Přisunula

jsem si židli ke kredenci, sáhla nahoru a nahmátla klíč. Bylo mi úplně jasné, že novou skrýš by tetá vymyslet nedokázala.

Seskočila jsem, židli jsem zase uklidila – abych tetu nerozrušila, že je něco jinak, než je zvyklá –, znovu jsem si nazula gumáky a uháněla zpátky za Jarmilkou. Cestou ze schodů jsem ale zpomalila. Vzpomněla jsem si na podivné zvuky přicházející z půdy našeho starého domu, které mě kdysi tak vyplašily, a na tísnivý pocit, jehož jsem se nemohla zbavit, když jsem se při stěhování k tetě vrátila pro své věci. Té tísně a zoufalství jsem se bála víc než šustivých kroků v podkroví.

Pak jsem si řekla, že už je mi deset, tudíž nejsem žádné malé dítě, abych se bála, a navíc budeme s Jarmilkou na ten strach dvě. A taky jsem tak trochu doufala, že moje rozumná kamarádka nebude s mým návrhem souhlasit.

Ale Jarmilka byla přímo nadšená, a tak jsme si natáhly na hlavu kapuce zelených pláštěnek a brodily se loužemi k mému starému domovu.

Klíč v zámku se otočil tak lehce, jak jsem byla zvyklá, světlo na schodišti se rozsvítilo, ale ve vzduchu se vznášel chlad a zatuchlá vlhkost. Nakoukly jsme do bytu, ale dál jsme nešly. Židle byly položeny na stole nohama vzhůru, jako kdyby hospodyně právě vytřela podlahu, a okna byla bez záclon a závěsů. Dům vypadal přesně tak, jak ho po sobě zanechala dezinfekční četa. „Fuj, tady to smrdí,“ řekla Jarmilka. „Nepůjdeme raději na půdu? Říkala jsi, že je odtamtud vidět celé město.“

Ano, to jsem říkala, ale ve skutečnosti jsem si to, že je z půdy vidět celé město, jenom myslela, protože jsem na půdě nikdy nebyla. Maminka říkala, že bych se ušpinila, protože je tam všude spousta prachu, a že bych si mohla ublížit, protože na půdě je přítmí, nebo dokonce vypadnout z okna, protože jsem neopatrná. Pravda byla, že ani ona na půdu nechodila. Tvrdila, že nemá ráda výšky.

Vystoupaly jsme s Jarmilkou po schodech do druhého poschodí, minuly jsme pokoj, o nějž jsem se dělivala se svojí mladší sestřičkou, která už... Rychle jsem se přinutila myslet na něco jiného.

Na půdu vedlo úzké příkré schodiště. „Lez první,“ pobídla mě Jarmilka. „Jsi šikovnější.“

Tím jsem si nebyla tak úplně jistá, ale začala jsem šplhat k poklopu uzavírajícímu vstup na půdu. Třeba bude zamčený, doufala jsem. Nebo ho neuzvednu.

Dřevěný poklop se však otevřel velice snadno. Nakoukla jsem dovnitř a přestala jsem se bát. I když venku pršelo, na půdě bylo světlo. Projasňovala ji okna ve štítech a dva světlíky. Podle mého názoru maminka na půdě nikdy nebyla, protože jinak by věděla, že okna jsou umístěná tak vysoko, že se z nich vypadnout prostě nedá.

Vylezla jsem nahoru a Jarmilka se protáhla za mnou. Ze země se zvedl prach zvířený našimi kroky. „Tady to tak nesmrdí,“ řekla a měla pravdu. Některé střešní tašky se už uvolnily a nedoléhaly, takže dovnitř pronikal čerstvý vzduch. Půda byla cítit starobou, ale nebylo tu ani stopy po zatuchlině panující v obytných částech domu.

Okolo skosených stěn stály staré komody, těžká dřevěná truhlice, noční stůl s vylomenými dvířky a židle naskládané na sobě tak, aby zabraly co nejméně místa. Uprostřed půdy, kde byla střecha nejvyšší, překážely dvě vysoké šatní skříně. Pod oknem ve štítu směřujícím k městu stála dřevěná postel s prolezelou drátěnkou. O ni se opíraly tři šedivé žíněné matrace a na šňůrách natažených mezi trámy se větraly péřové duchny a naducané polštáře v pruhovaných povlacích.

Otevřela jsem největší skříň. Byla narvaná kabáty, vyřazeným oblečením a klobouky a na dně i na horní polici ležely krabice nastrkané ledabyly jedna přes druhou. Obsah vedlejší skříně vypadal podobně, jen místo klobouků na mě z vrchu skříně vypadly kožešinové čepice a rukávníky. Společnými silami jsme s Jarmilkou nadzvedly těžké víko dřevěné truhlice a našly jsme opravdový poklad. Truhlice byla plná knih a časopisů. Chvíli jsme se probíraly objevenými svazky, listovaly zažloutlými časopisy, a zatímco já jsem vybírala mezi těžkými vázanými tituly tenké románové sešity o dobrodružstvích opičíchho muže Tarzana, jásama nad Lovci mamutů a vršila na hromádku všechny díly Gabry a Málinky, Jarmilka si před zrcadlem zavěšeným na vnitřní straně dveří šatní skříně zkoušela klobouky.

Potom jsme si přisunuly židle pod okno, z něhož byl výhled na dolní část města. Pršelo a my jsme se dívaly na mírně zvednutou hladinu řeky pod námi. Viděly jsme keři zarostlý pravý břeh a Vodní ulici táhnoucí se podél něj, nízké domky v pozadí, budovu pily s vysokým cihlovým komínem, koleje utíkající od nádraží, vysoké stromy městského parku a zalesněné vrcholky kopců v dálce za městem.

Stály jsme tam a pozorovaly postavy schované pod deštníky nebo schoulené v pláštěnkách, jak pozdním odpolednem spěchají domů.

Tehdy jsem neměla tušení, že ve stejný den před třinácti lety stála na tomtéž místě moje maminka, snažila se zahlédnout tmavé postavy kráčeující městem, a výhled neměla zastřený kapkami deště, ale slzami.

OSMÁ KAPITOLA

1955–1960

Nevzpomínám si, že by mi teta Hana někdy položila jakoukoli otázku. Docela určitě se mě nezeptala, kde trávím celá odpoledne nebo proč se vracím domů až za

tmy. Ani se ptát nemusela, protože já jsem všechno řekla sama. Byla jsem tak plná nadšení z nečekaných objevů a příležitostí ke hrám a dobrodružstvím, které nám půda nabízela, že jsem se o své zážitky musela podělit. Nosila jsem domů staré knihy, ukazovala jsem jí je, předčítala úryvky, které mě nejvíce zaujaly.

Na půdě našeho starého domu jsme s Jarmilkou strávily nejen první podzim a zimu, popršené jarní a letní dny, ale i mnohá odpoledne v letech následujících. Prozkoumaly jsme všechny skříně i zásuvky, prohlédly jsme si každý kousek odloženého oblečení a zhodnotily vyřazené nádoby. Spoustu času jsme strávily zkoumáním věcí, jejichž účel jsme vůbec nedokázaly odhadnout, ale nakonec jsme pokaždé usedly na žíněné matrace na staré železné posteli a povídaly jsme si. Témata k hovoru byla nevyčerpatelná, protože každý den přinášel nové zážitky.

V době, kdy Jarmilka vyrostla za rok o dvacet centimetrů a mě začalo svědit na hrudníku a pak mi tam vyrašilo něco jako dva knoflíky od zimníku, se témata našich rozhovorů točila kolem růžové budoucnosti. Já jsem byla odhodlaná prosadit se na poli literatury a Jarmilka měla v plánu stát se slavnou herečkou. Původně snila o kariéře baletky, ale sama musela uznat, že vyrostla tak, že by ji taneční partner ani neuzvedl.

To nás přivedlo na myšlenku, že pro ni budu psát divadelní hry a zachytím její život v biograficky laděném románu. Tou dobou už jsem totiž zavrhla četbu dobrodružné literatury jako příliš umělou a odtrženou od života a vrhla jsem se na studium opravdových románů – od Svěhlavičky Elišky Krásnohorské až po všechny maminciny sešity Večerů pod lampou.

Když se mi boky zakulatily a knoflíky na hrudníku se změnilly ve dva kopečky vanilkové zmrzliny, sedávala jsem na železné posteli na půdě většinou sama a společnost mi dělala některá z tlustých knih, které jsem při prvním průzkumu dřevěné truhlice odkládala stranou. Zatímco já jsem hltala Stendhala, Balzaka a Tolstého a snila, že jednou potkám svého Luciena, Julienu nebo knížete Bolkonského, krásná Jarmilka se rozhodla dát před teoretickou přípravou na život přednost praxi a procházela se – ve vší počestnosti, samozřejmě – podél řeky po boku staršího studenta ze stavební průmyslovky.

Ostatně i my jsme byly studentkami místní jedenáctileté střední školy a stále jsme byly nejlepší kamarádky, a i když už jsme obě věděly, co to znamená být Žid, ani jedné z nás to nepřípadalo důležité.

Události nedávné války byly ještě živé a lidé by je nejráději vymazali z paměti. Ve významné dny se sice připomínala jména padlých odbojářů, partyzánských velitelů i těch, co jim pomáhali, odhalovaly se pomníky sovětským osvoboditelům, ale o tom, kam se ztratila babička Elsa a čím prošla teta Hana, nemluvil nikdo.

Z malých kousků a útržků jsem si skládala dohromady obrázky toho, co se asi přihodilo, a začínala jsem tušit hrůzu, která tetě Haně vypálila do ruky číslo a způsobila, že neuměla žít, ale jen živořit. Pochopila jsem, proč v kapse stále nosí krajíc chleba a odvrací se, když na ulici zahlédne uniformu, i proč jsem ji jednou během prvního roku společného soužití přistihla, jak v kuchyňském sporáku pálí moje pruhované pyžamo.

„Dala jsem ho do prádla, ne na spálení,“ křičela jsem na ni, ale z pyžama už zbyly jenom seškvařené knoflíčky. „Ty tomu vůbec nerozumíš, to pyžamo jsem dostala od maminky.“ V očích jsem měla slzy vzteku. Teta se nebránila, a to mě dráždilo ze všeho nejvíc. „To mi nemůžeš aspoň odpovědět?“

Hana nakrčila čelo a pomalu otevřela pusou, aby odpověděla, ale nepodařilo se jí vydat ani hlásku. Několikrát naprázdno otevřela bezzubá ústa a vypadala přitom jako kapr na suchu. Mrtvé oči jí začaly podivně plavat a tehdy to nebyla ona, kdo utekl z kuchyně, ale já. Z výrazu jejího obličej je jsem poznala, že teta je v právu a já jsem ta zlá, a cítila jsem se provinile.

Na jedenáctiletou střední školu jsem se přihlásila, protože ji chtěla studovat Jarmilka, a taky proto, že jsem nevěděla, jakou jinou školu bych si měla vybrat, abych se mohla stát spisovatelkou. I když byl můj vztah ke vzdělání vlažný, kupodivu jsem měla dobré známky a byla jsem sirotek, což zřejmě vyvážilo živnostenský původ mého tatínka, a tak jsem bez potíží mohla pokračovat ve studiu.

První den mého středoškolského života na mě Jarmilka jako obvykle čekala před domem. Hned jsem si všimla, že nemá uvázaný pionýrský šátek. K tak slavnostním příležitostem, jakou začátek školního roku bezesporu byl, nošení pionýrského šátku patřilo. Nedostali ho jenom ti, co si ho nezasloužili – i když jsem nikdy nevěděla proč –, a takoví na jedenáctiletku určitě nechodili.

„K těmhle šatům se přece vůbec nehodí,“ vysvětlila mi Jarmilka a pootevřela kabelku, aby mi ukázala vzorně vyžehlený šátek. „Vezmu si ho až ve škole.“ Uhladila si širokou sukni, upravila ramínko kabelky přehozené přes předloktí a trochu rozpačitě dodala. „Víš, a neříkej mi Jarmilko, už nejsem malá holka. Tobě taky nikdo neříká Mirunko.“

„Jestli si zvyknu,“ řekla jsem a pomyslela jsem si, že by se mi docela líbilo, kdyby mi někdo říkal tak mazlivě.

Ale měla jsem jenom tetu Hanu a ta mě sotva kdy oslovila a větu ze sebe vysoukala jenom v nejnaléhavějších případech.

Častokrát mě napadlo, že by si možná nevšimla, kdybych se jí vytratila ze života. Den co den jsem se vracela do tichého bytu k mlčící ženě, která se po mně ani

neohlédla. Svátky a narozeniny se u nás samozřejmě neslavily, a když jsem se snažila právo na maličkou oslavu a dárek prosadit, setkala jsem se s neúspěchem. Přestože jsem o svých narozeninách mluvila týdnů dopředu a neustále jsem zdůrazňovala, jaké dárečky dostali moji kamarádi, teta mi ani nepopřála. V den mých třináctých narozenin mě tetina lhostejnost rozlítostnila natolik, že jsem se uchýlila na půdu našeho starého domu, rozhodnutá se k tetě nikdy dobrovolně nevrátit. „Zůstanu na půdě napořád a umřu tady,“ vzlykala jsem.

„Neboj se, budu tě chodit navštěvovat a nosit ti jídlo,“ utěšovala mě Jarmilka.

Kamarádčin přístup mě poněkud překvapil, protože jsem se samo sebou spoléhala, že mi Jarmilka bude můj úmysl rozmlouvat. Abych neztratila tvář, nezbylo mi než na půdě skutečně zůstat.

V noci podkroví vypadalo úplně jinak než ve dne. Naštěstí byl červen, takže se stmívalo pozdě a noc byla teplá, ale děs, který mě přepadl při každém šramotu a zaskřípání, bych už znovu prožít nechtěla. Měsíční světlo pronikalo dovnitř světlíky, předměty vrhaly zlověstné stíny a staré dřevo vydávalo skřípavé zvuky. Neutekla jsem jenom proto, že jsem se bála projít celou půdou a po schodišti podél opuštěného bytu a krámku. Raději jsem se choulila na železné posteli a ani jsem se nepohnula, aby postel nezaskřípala a nepřilákala ke mně pozornost děsů ukrytých ve stínu. Strachy jsem nemohla usnout a při rozednění jsem vyletěla z domu jako střela a utíkala ranními opuštěnými ulicemi domů. Tak trochu jsem doufala, že si teta Hana mojí nepřítomnosti ani nevšimla. Najednou se mi moje chování zdálo dětinské a pošetilé.

Teta Hana nespala. Dokonce se ani nepřevlékla do noční košile. Seděla za kuchyňským stolem, a i když neřekla ani slovo, věděla jsem, že na mě čekala. A že se o mě bála.

Klekla jsem si před ni, objala ji kolem hubeného pasu a rozbřečela jsem se. „Promiň, prosím tě, promiň mi to.“ Opřela jsem si čelo o kostnatou nohu v černé sukni a celá jsem se otřásala vzlyky.

Teta neřekla vůbec nic. Pak zvedla ruku a pohládila mě po hlavě.

Znala jsem její děs z doteků a věděla jsem, že je to nejvyšší projev přízně, jakého se mi od ní může dostat. Toho rána po svých třináctých narozeninách jsem pochopila, že mě přece jenom má někdo rád.

Do školy stojící skoro na okraji města jsme mohly chodit dvojí cestou. Ráno, když jsme pospíchaly, šly jsme z náměstí ulicí vedoucí k parku ústavu pro neslyšící. Vysoká budova s krásným průčelím a věžičkami postavená ve svahu vykukovala nad korunami stromů a vypadala jako tajemný zámek. Mnohem raději jsme se ale toulaly mezi malými domky dělnické Záduhy a nakukovaly přes plaňkové plůtky

do mrňavých dvorků a předzahrádek. Čtvrthodinová cesta se tak mnohdy protáhla na dobrou půl hodinu.

Pak se ale stala zvláštní věc, která mě naučila vstávat tak časně, abych i ráno mohla chodit Zádruhou. Do stejné školy a do stejné třídy jako já nastoupila i porcelánová panenka Ida Horáčková.

Samozřejmě že jsem ji od té doby, kdy mě od nich vyštvala, už několikrát viděla. Meziříčí nebylo tak velké, abychom se za těch necelých pět let nepotkaly. Občas jsme se zahlédly na ulici nebo v obchodě, ale obě jsme se tvářily, že ta druhá není. A to samé jsme předstíraly, když se z nás staly spolužačky. Neřekly jsme si jediné slovo, dívaly jsme se skrz sebe, jako bychom byly průhledné.

A potom se stala ta divná věc. Ida se začala točit kolem Jarmilky, které jsme už tou dobou všichni říkali Jarmilo. Opěvovala její blondáté vlasy – ty měla Jarmilka opravdu nádherné –, chválila nabíranou sukni, ve které Jarmila podle mě vypadala jako balon, protože nebyla žádný hubeňour, a nabízela, že jí půjčí nadýchaný bleděmodrý svetr. „Ten se ti k té sukni bude krááásně hodit,“ říkala.

A pak se k nám cestou domů přidala. Šla po Jarmilčině boku, vesele povídala a já jako kdybych tam vůbec nebyla.

„Jsem ráda, že chodíme do jedné třídy, Jarmilo,“ švitořila. „Hned jsem poznala, že máš vkus. Jako jediná ze třídy, řekla bych. Myslím, že budeme kamarádky.“

„Móda mě vždycky bavila,“ odpověděla Jarmilka opatrně. „Už jako malé jsme s Mirou na půdě...“

„Jestli chceš, půjčím ti časopis Žena a móda.“ Ida se tvářila, že zmínku o mně úplně přeslechla. „Maminka ho pravidelně odebírá a máme ho doma celé ročníky.“

Tohle Jarmilku velice zaujalo. Zaváhala. „No, podívala bych se ráda.“

„Víš co, k nám je to jenom kousek, jestli chceš, půjčím ti ty časopisy rovnou teď.“

Už jsme byly na křižovatce, kde by se měla Ida rozloučit a odvlítnit se domů. Jarmilka se nerozhodně zastavila. „Snad až jindy, dnes mě doma čekají.“

Ida se křečovitě usmála a zazpívala: „Jak myslíš. Tak tedy zítra?“

„No, třeba,“ řekla Jarmilka nejistě. Když Ida konečně odplula, obrátila se ke mně. „Proč ty tu Idu vlastně nemáš ráda? Vždyť je docela milá.“

„Docela milá?“ Před očima se mi dělaly mžítiky. „Vykládala jsem ti přece, že mě skoro zabila.“

„Ale Miro, nepřeháněj. To jste byly děti. Byla to jenom taková hra.“

V tu chvíli jsem pochopila, že je zle, že Ida zase vítězí a že si musím dávat pořádný pozor, aby mě nepřipravila i o nejlepší kamarádku, a začala jsem s Jarmilkou chodit do školy a ze školy Zádruhou.

Nebylo mi to moc platné. Ida se Jarmile vemlouvala o přestávkách i u oběda a klidně si zašla a doprovodila nás delší cestou. A jednoho dne přišlo to, co přijít muselo. Jarmila omámená lichotkami už nedokázala odolat pokušení a dala přede mnou přednost Idě a jejím módním časopisům. „Pořád jsi moje nejlepší kamarádka,“ ujišťovala mě, ale já jsem věděla, že Ida naše přátelství otráví a už to nikdy nebude jako dřív.

Jarmila chodívala k Idě čím dál častěji a já jsem se loudala domů sama. V Zádruze jsem nahlížela do zahrádek, v ulicích města míjela zaprášené výlohy a na náměstí pozorovala okolojdoucí a přemýšlela, odkud jdou a kam, jestli je doma někdo čeká, a sama pro sebe jsem se v duchu snažila uhodnout, jaká mají přání a sny.

Asi jsem se zamyslela a nešikovně se motala lidem do cesty, protože najednou se přede mnou vynořila postava a zahradila mi cestu.

„Kde máš kámošky?“

Zvedla jsem hlavu a hned jsem Gustu poznala, přestože už vůbec nebyl hubený a i vlasy měl o poznání delší. Přátelsky se usmíval a vypadal, jako by ho naše setkání těšilo.

„Jaké kámošky?“ zeptala jsem se. Asi to znělo trochu podezřavě.

„Přece Idu s tou blondýnou.“

„Ida nikdy moje kamarádka nebyla,“ řekla jsem. „To sis snad všiml, když jsem u vás bydlela.“

Zasmál se a promnul si bradu, jako kdyby se chtěl přesvědčit, jestli mu tam náhodou nezačínají rašit vousy. „Žárlila na tebe. Byla malá a blbá.“

„Tak malá zase nebyla.“ Gustův smích se mi moc líbil. Jako kdyby na světě bylo najednou nějak lehčeji. „A ty ses mě taky chtěl zbavit,“ dodala jsem, aby si nemyslel, že jsem snad zapomněla.

Nadzvedl obočí a rozhodil rukama. „To se nesmíš divit, přestěhovali mě kvůli tobě do kumbálu.“ Rozesmál se nahlas. „Ale naše Ida je tak protivná, že i když jsi odešla, po pár dnech jsem se do kumbálu dobrovolně vrátil. Jo, jo,“ pokrčil rameny a udělal tragický obličej, „Iduška zatočila s náma oběma.“

Chtě nechtě jsem se musela usmát. Pak ale zvažněl a zadíval se na mě. „Takže Ida ti přetáhla kamarádku? A co kdyby ses jí za všechna ta příkoří pomstila?“

„Pomstila? Jak?“ Trochu jsem se polekala. Nejsem bez chyb, ale slovo pomsta se mi ani trochu nelíbilo.

Ale Gusta se ke mně naklonil a zašeptal: „Pro začátek třeba tím, že bys se mnou šla v sobotu do kina.“

DEVÁTÁ KAPITOLA

1961–1963

V ulicích setmělého města bylo nezvykle živo. Postavy zachumlané do teplých kabátů a šál se otráveně táhly k určeným shromaždištím před školami, úřady a továrnami. Děti školního věku – krácející o něco radostněji – se jim pletly pod nohy a pohupovaly nezapálenými lampiony.

Nepříjemné mrholení už ustalo a lidé netrpělivě podupávali na dohodnutých místech, hledali zápalky nebo zapalovače a čekali na pokyn, aby mohli vyrazit směrem k náměstí, kde se všechny proudy lampionového průvodu sejdou, vyslechnou projev k dalšímu výročí VŘSR a společně jako tlustá světélkující kobra se odvinou na určená místa v dolní části města, odkud budou tak jako loni, předloni a předpředloni sledovat chudobný ohňostroj.

Lampionové průvody jsem nikdy neměla ráda. Pomalá řeka lidí procházející ulicemi města vypadala jako procesí mrtvých a kmitající se plamínky mi připomínaly svíce na hrobech. Pohřbů už jsem viděla hodně. Až příliš na svůj věk. V šestnácti letech se nechcete vracet ke smutným vzpomínkám a myslet na smrt. Chcete žít pro přítomnost a pro budoucnost.

Rozhlédla jsem se po spolužácích. Postávali v hloučcích před schody školní budovy a stejně jako já čekali na první příležitost, kdy se budou moct vytrátit. „Miro, zařad'te se! Ne abyste se nám zase zatoulala jako na Prvního máje.“

Třídní profesorka Máslová na mě zahrozila prstem, ale usmívala se. I když byla učitelka, a ke všemu hrozně stará, věděli jsme, že v ní máme zastání. Byla povinnými mimoškolními akcemi nadšená stejně málo jako studenti, ale jediné, co pro nás mohla udělat, bylo zaznamenat naši docházku a pak se tvářit, že si nevšimla, kdy jsme se vytrátili.

Ohlédla jsem se k místu, kde podupávali studenti maturitního ročníku, a zamávala jsem Gustovi. Byli jsme domluvení, že dál než na náměstí se školním průvodem

nepůjdeme. Měli jsme v plánu nenápadně se odloudat a dívat se na slavnostní ohňostroji z okna půdy našeho starého domu.

„Teď můžete zapálit lampiony a jdeme,“ zahřměl mužský hlas patřící zřejmě nějakému tělocvikáři. Ti mívají nejvytrénovanější hlasivky. Lampiony se začaly rozsvěcet a některé dokonce vzplanuly vysokým plamenem.

„Všem jsem vám říkal, že máte ty knoty zastříhnout,“ hřímal hlas za hlasitého dupání, ale to už se průvod pomalu pohnul dopředu. „Pozor! Dodržovat rozestupy!“ Zdálo se mi, že tělocvikářův hlas začíná dostávat lehce hysterický tón. Byla jsem ráda, že konečně jdeme, protože jsme na shromaždišti stáli dobrou půlhodinu a mě začínaly zámst nohy. Šla jsem vedle Jarmilky a vůbec mi nevadilo, že si povídá s Idou, protože jsem myslela na Gustu, což byla činnost, která mi během uplynulého roku zabírala nejvíce času.

Scházeli jsme se denně. Procházeli jsme se po městě, sedávali na lavičkách a později na staré půdě a povídali jsme si. Já jsem vyprávěla o tetě Haně, o škole a o knihách, které jsem právě četla. Gusta mluvil hlavně o tajemstvích skrytých v minulosti, o událostech let dávno uplynulých i těch, jejichž pamětníci ještě žili. Byl to on, kdo mi pomohl pochopit tíhu čísla vytetovaného na Hanině paži, i když ani on nemohl tušit všechno.

„O minulosti musíme vědět co nejvíc, abysme neopakovali stále stejné chyby. Jednotlivé události spolu vždycky nějak souvisí, zapadají do sebe a vyúsťují v další dění. Jen pochopení souvislostí je cestou, jak se může lidstvo pohnout dopředu.“

Poslouchala jsem jeho nadšený projev. Kéž by to bylo tak jednoduché, myslela jsem si. Ale i ve svých šestnácti letech jsem věděla, že lidé jsou jenom lidé, se svými chybami a tužbami, a že se nikdy nepoučí a žádné vědecké výpočty je nezmění. Gustovo zapálení jsem obdivovala, ale nechápala.

„Dám ti příklad – žádná rovnostářská společnost nevydržela víc než pár let. Každý podobný pokus končil krachem. I naše rovnostářská společnost je takovým experimentem a je odsouzena k zániku.“

Takové řeči jsem neměla ráda. Jednak se mi zdály nesmyslné, i když je vyslovovaly rty, které jsem milovala, a jednak byly nepochybně nebezpečné. „Doufám, že si svoje teorie necháš pro sebe,“ upozornila jsem ho pokaždé.

„Jak se ale svět může zlepšit, když budeme všichni mlčet?“

Rozhořčeně nakrabil čelo a přimhouřil oči ještě modřejší, než jsem měla já. Mhouřil je často, protože na dálku potřeboval brýle, ale nenosil je, aby mu nepřekážely. Nebyl tak vysoký jako jeho otec a byl ještě chlapecky štíhlý. Vážný výraz se k němu vůbec nehodil. Mnohem víc se mi líbil, když se usmíval.

Když jsme toho večera přišli na půdu starého domu, o tom, co je pro lidstvo nejlepší, jsme nemluvili. Stáli jsme těsně vedle sebe na dřevěném okraji staré postele, předloktím jsme se opírali o úzký parapet a dívali jsme se do tmy, občas prozářené barevnými světly ohňostroje. Hlasité výbuchy světlic mě děsily a vyvolávaly ve mně představu obléhaného města.

„Takhle to tady vypadalo, když na konci války město osvobozovali Rusové?“
Posadila jsem se na pelest a rukama si zakryla uši.

Gusta mě objal okolo ramen. „Asi ano.“ Usmál se. „Já si to nemůžu pamatovat, byl mi jenom rok.“

Přivinula jsem se k němu blíž, a i když jsem tiskla dlaně k hlavě tak silně, že mi v uších šumělo moře vzdálené stovky kilometrů, výbuchy nepřehlušilo. Zavřela jsem oči a položila se na postel. Gusta se natáhl vedle mě a dlaněmi mi přejížděl po těle. Bylo to uklidňující i děsivé zároveň. Cítila jsem, jak mě líbá na rty, na krk, rozepíná mi knoflíky na kabátě, na svetr, a to už jsem zapomněla na strach a oběma rukama jsem mu pomáhala uvolňovat knoflíky, sundávat svetry a stahovat punčochy. Na půdě byla zima, dírami mezi taškami profukoval studený vzduch a pronikala podzimní vlhkost, ale my jsme ji nevnímali. Přetáhli jsme přes sebe velkou pruhovanou peřinu, přitiskli se k sobě a zapomněli na výbuchy ohňostroje, na lidi v ulicích i na touhu spasit svět.

S Jarmilou jsem se vídala ve škole a nemohla jsem jí mít za zlé, že s Idou tráví čas nad módními časopisy. Vždyť jsem to byla já, kdo měl na kamarádství méně a méně času, protože jsem dala přednost Gustovi. Jarmila se sice přátelila i s Idou a chodila na procházky s dalším – v pořadí už třetím – studentem stavební průmyslovky, ale na mě si udělala čas vždycky, když jsem ji potřebovala. A já jsem ji potřebovala k tomu, abych mohla vyprávět o Gustovi. Jak je vtipný, milý, prostě báječný. Musela jsem přece někomu říct, že z nás dvou je pár.

Věděla to i Ida a nemohla to přenést přes srdce. Dál mě přehlížela, dívala se skrze mě, jako bych byla ze skla, před Jarmilou občas utrousila kyselou poznámku, ale doma dělala Gustovi scény. „Ty jsi tak hloupý, nechápeš, že za tebou běhá jenom proto, aby se mi pomstila?“

Nechtěl se s ní dohadovat, tak mlčky přešel z kuchyně do svého pokoje. Ida šla za ním a dál ukapávala jed. „Nepamatuješ si, jaké naschvály nám dělala, když tady bydlela? Jak nám bylo těžko?“

Gusta se otočil. „Nepleteš se trochu? Pokud vím, naschvály jsme Miře dělali my. Hlavně tobě vadila.“

„Vždyť ses kvůli ní musel přestěhovat do kumbálu.“

Gusta se rozhlédl po svém malinkatém pokojíčku. „A víš, proč jsem tady zůstal? Protože jsi nesnesitelná. Vypadni a dej mi už konečně pokoj.“

Když mi to vyprávěl, smál se, ale byl to smutný smích. Ida se prý urazila a šla si postěžovat mamince. Jak jsem tetu Ivanu znala, příliš velkou váhu jejím stížnostem nepřikládala, ale u otce našla Ida pochopení. Vkládal do svého syna velké naděje, roky ho přesvědčoval, aby šel v jeho stopách a stal se vojákem, už viděl hvězdy a frčky na vojenských výložkách. Vždyť ho Gusta pokaždé vyslechl, nikdy se nezmínil, že má o svém životě jiné představy, a pak najednou oznámil, že chce studovat historii.

„Historii? Jakou budoucnost máš z takové školy? Budeš sedět v muzeu a oprašovat exponáty. To není práce pro chlapa. Takhle rodinu neuživíš.“ Zoufale vrtěl hlavou.

„No,“ vložila se do hovoru teta Ivana, která jako každá matka synovi stranila. Málokdy svému muži oponovala, ale teď měla pocit, že by měla. „Alespoň si rodinu užije. Ne jako ty, když tě pořád překládají z místa na místo.“ Což byla pravda, protože momentálně sloužil strýc Jarek v Kroměříži a za rodinou jezdil jenom na neděle.

„Mohli jste se přestěhovat za mnou, ale to jste nechtěli.“

„To se máme stěhovat každé dva roky?“

Hádka odbočila od původního tématu a Gusta se potichu vytratil. Ale to, že dosáhl svého a místo na vojenskou školu se přihlásil na jedenáctiletku, mu otec neodpustil. Troustil před synem pohrdlivé poznámky, a když se dozvěděl o Gustově přátelství se mnou, získala Ida silného spojence.

Za roky, kdy jsem bydlela u tety Hany, se v bytě s okny vedoucími na náměstí nic nezměnilo. Věci měly své pevně určené místo a Hana neměnné zvyky. Jen já a hodiny na stěně jsme byly důkazem, že čas stále kráčí dopředu.

Už jsem ničím nepřipomínala tu hubenou holku s věčně zašmodrchaným copem a strupy na kolenou a loktech. Moc jsem sice nevyrostla, ale husté vlasy jsem nosila vyčesané do dlouhého ohonu. Ofinu jsem neměla, protože nebyl nikdo, kdo by mi ji zastříhoval, a tak časem přirozenou cestou zanikla. Jarmila říkala, že mám obličej do srdíčka, ale já jsem k sobě byla přísnější. Připadalo mi, že mám obličej kulatý jako jablko a k němu přilepenou špičatou bradu. Začínala jsem se podobat mamince, jak jsem ji znala z fotografie pořízené na procházce v parku. Jen oči jsem neměla hnědé, ale hodně tmavě modré po tatínkovi, a místo maminciny křehkosti jsem zdědila tatínkovu podsaditost.

Někdy jsem před spaním ze zásuvky, kam jsem ho schovávala před tetou Hanou, vyndala víc než patnáct let starý snímek, a tak jako kdysi maminka vyprávěla

novinky kamenným náhrobkům, já jsem svěřovala své tajné myšlenky žlutnoucí fotografií. Při pohledu na mladý pár s kočárkem mě čím dál víc rozesmutňovalo, že se mi dospělejší podoba rodičů vytratila z paměti.

Před tetou jsem na rodiče nikdy nevzpomínala, a i když bylo v minulosti naší rodiny hodně věcí, na které bych se ráda zeptala, věděla jsem, že by to bylo zbytečné. Neodpověděla by mi a zavřela by se ve své ložnici, jak to dělávala, když ji moje povídání příliš obtěžovalo. Byla jsem zvyklá říkat jí všechno, nebo skoro všechno, co mě během dne potkalo, a zrovna tak jsem byla zvyklá, že teta nedala nijak najevo, že mě vnímá. Proto mě udivilo, jak prudce se ozvala, když pochopila, že Gusta, o jehož skvělých vlastnostech jsem už měsíce vyprávěla a s nímž jsem trávila tolik času, je synem Ivany a Jaroslava Horáčkových.

Začala tlouct dlaní do stolu, aby mě přehlušila, a i když jsem překvapeně zmlkla, nepřestala a přerývaně opakovala: „Ne, ten ne, Horáček ne.“

„Dobře, tak ne, už ti o něm povídat nebudu,“ řekla jsem trochu uraženě, ale Hana se neuklidnila a vykřikovala:

„Nevěř jim, jim vůbec nevěř.“ Chytila mě za rukáv a zoufale mě za něj tahala.

„Dobře,“ řekla jsem znova, ale teta už se zase zvedla a odšourala se po nateklých nohách do své ložnice.

Když jsem na ni za chvíli nakoukla, ležela v posteli, peřinu měla přetaženou přes hlavu a celá se chvěla.

Tetiny záchvaty jsem dobře znala. Už jsem věděla, že při zmínce o našich příbuzných upadá do hlubokého mlčení, občasné novinky z okolního světa ji rozruší tak, že musí ulehnout, a jakákoli změna v zaběhnutém pořádku ji přiměje proležet celý den v posteli. Ale tentokrát jsem vůbec netušila, co ji mohlo rozčítit.

Takže Gustu k nám přivést nemůžu, pomyslela jsem si, uvařila jsem hrnek meduňkového čaje, postavila ho tetě na noční stolek a šla do svého pokoje psát úkoly.

Zatímco tetu Hanu každý sebemenší výkyv z každodenního koloběhu vyvedl z rovnováhy, já jsem po změně toužila. Gusta se stal mým únikem od všednosti, mým přítelem a milencem. Jarmile ani tetě Haně jsem už o společně strávených chvílích nevyprávěla. Věděla jsem, že bych ani u jedné z nich nenašla pochopení. Přestože se moje kamarádka procházela po pěšině kolem řeky s mnoha chlapci, žádnému z nich nedovolila ani, aby ji vzal za ruku. „Přece si nezačím,“ říkávala a pak jsme se tomu staromódnímu slovu obě smály.

Já jsem tak opatrná nebyla. Chtěla jsem mít svého blízkého člověka, někoho, koho můžu mít naplno ráda a on mi bude moji lásku oplácet. I to byl důvod, proč jsem

Gustu vzala na půdu starého domu a na rozvrzané železné posteli, na níž jsem v den svých třináctých narozenin strávila jednu z nejděsivějších nocí svého života, jsem teď prožívala štěstí, o kterém jsem doufala, že bude trvat věčně. Oba jsme měli o svojí budoucnosti jasno. Já jsem propadla kouzlu příběhů a chtěla se věnovat literatuře. Gusta dával přednost faktům a byl pevně rozhodnutý studovat historii.

To, co on považoval za diskuzi, mladý učitel dějepisu Bohumil Brouček – studenty přejmenovaný na Berušku – vyhodnotil jako pokus ohrožit jeho důstojnost. Na mnohé Gustovy zvědavé dotazy nedokázal odpovědět, protože pro něj – na rozdíl od zaujatého studenta – byl dějepis jen školní předmět, který si musel přibrat ke studiu výtvarné výchovy.

Místo aby přiznal, že si odpovědi není jistý, a slíbil, že ji společně s Gustou dohledá, zaplétal se do nesmyslných vytáček. Při zoufalých pokusech uspokojivě odpovědět na Gustovy otázky viděl pobavené pohledy studentů, kteří sice nevěděli ani desetinu toho co on, ale kochali se učitelovými rozpaky, a v tu chvíli cítil vůči Gustovi nechuť hraničící s nenávistí.

I když po čase Gusta pochopil, že je zbytečné klást mladému učiteli dotazy přesahující látku nabízenou učebnicí, a na nic se neptal, vstupoval Beruška do třídy se svíravým pocitem u žaludku. Mylně zaměňoval Gustovo mlčení za pohrdání a dal by všechno za to, aby přezíravý student ze třídy zmizel.

Přestože Gustovi neunikla žádná historická souvislost, v současném světě poněkud tápal. Sám byl přímý a nezákeřný, a proto nedokázal zákeřnost rozpoznat. Stejně jako ve svých deseti letech uvěřil Idinu našeptávání, protože netušil, proč by si sestra vymýšlela, ani osmnáctiletého Gustu nenapadlo, že by měl být vůči svému okolí opatrnější. Nepochopil onu podstatnou věc, kterou rodiče ve všech lidově demokratických zemích a jiných diktaturách učí děti od chvíle, kdy se snaží vyslovit první slůvko. Nedošlo mu, že některé věci si může myslet, ale v žádném případě by o nich neměl mluvit nebo psát. A už vůbec ne ve škole, a navíc před člověkem, který ho nemá zrovna v lásce.

Stalo se to pár dní po smrti Zdeňka Nejedlého. Ve školním časopise vyšel bombastický nekrolog z pera mladého Berušky. „Jak velký člověk odešel,“ psal, „jak velké dílo za sebou soudruh Zdeněk Nejedlý zanechal a kolik nás toho naučil. To on pro nás objevil význam husitského hnutí, odhalil nevysychající pramen poznání ve Starých pověstech českých Aloise Jiráska.“ V tomto duchu se nesl nepřiliš dlouhý článek, který žádného studenta nezaujal natolik, aby si z něj přečetl víc než nadpis.

Kromě Gusty. Ten považoval za svoji povinnost uvést na pravou míru omyly a nepravdy, které se podle něj v uveřejněném článku vyskytly, a vžil se do své úlohy natolik, že se nejen obul do Berušky, ale upozornil na nevědecký přístup soudruha Nejedlého k historickým faktům.

Živě jsem si uměla představit rozpaky mladého profesora, když mu Gusta článek donesl k uveřejnění. Musel okamžitě pochopit, jaké chyby se student dopouští, a spíš proto, aby se nezapletl do nepříjemné situace než ze sympatií ke Gustovi, mu navrhl: „Co kdybyste, Gustave, některé věty přeformuloval?“

„Které třeba?“ zeptal se překvapeně Gusta.

„No, třeba tu o nevědeckém přístupu soudruha Nejedlého. Vy jako student přece nemůžete kritizovat váženého vědce, profesora a bývalého ministra kultury.“

„Ani vy nemůžete považovat za vědecké čerpat fakta ze Starých pověstí českých,“ odvětil Gusta.

Mladému učiteli se zdálo, že slova *ani vy* zněla z Gustových úst pohrdlivě, a tak ho dál nepřemlouval. „Dobře, pokud na tom trváte, dám vaši práci ke schválení soudruhu řediteli.“

Navštívil svého nadřízeného a s patřičným rozhořčením vysvětlil Gustův přístup k ožehavému tématu. A soudruh ředitel pocítil, jak se pod ním ředitelská židle zachvěla. Pochopil, že pokud si chce své místo udržet, musí se ke kritice velkého soudruha postavit čelem a něco obětovat. Proto svolal pedagogickou radu, s jejím souhlasem provedl rituální oběť a Gustu tři měsíce před maturitou ze školy vyloučil.

Tím na dlouhou dobu skončily poklidné dny rodiny Horáckovy. Gusta místo na vysokou školu putoval k odvodu, hlava rodiny, strýc Jarek, se nedočkal očekávaného povýšení a Ida se třásla o příznivé doporučení na vysokou školu. Před matčinými povzdechy a výčitkami otce a sestry utíkal Gusta na naši půdu. Tam jsme se milovali a dlouze probírali možnosti, které nám v omezeném množství nabízela budoucnost.

Nejvíc mne tížilo, že Gusta musí dlouhé dva roky sloužit socialistické vlasti, a tak nebudeme moct společně studovat na vysoké škole. Gusta trval na tom, abych ve studiu pokračovala, a já jsem doopravdy chtěla, ale nakonec jsem musela od studia upustit z docela jednoduchého důvodu. Ještě před Gustovým odchodem na vojnu jsem zjistila, že jsem těhotná.

Už samotné těhotenství byl důvod k vyloučení ze školy, a vzhledem k tomu, že celá škola věděla, že patřím ke Gustovi, vyhazov by mě neminul. Proto jsem se nikomu nesvěřila, ani Jarmile, ani Haně, a teprve po maturitě – ne tak úspěšné, jak jsem původně doufala, protože jsem se na učení vůbec nemohla soustředit – Gusta doma oznámil, že se budeme brát.

Tou dobou už jsem byla plnoletá. Gusta byl na vojně, takže se ženil v ošklivé zelené uniformě, která smrděla dezinfekcí a nepříjemně škrábala, a moje břicho se

nedalo skrýt pod žádnými šaty. Horáčkovi na svatbu nepřišli, protože se na Gustu zlobili, a teta Hana taky ne, protože nechodila nikam, kde to neznala.

Peníze na oslavu jsme neměli, a tak jsme Jarmilu a Gustova kamaráda Štěpána, kteří nám šli za svědky, po obřadu pozvali na oběd a vlastnoručně upečený svatební dort do domu po mých rodičích. Rozhodli jsme se tam nastěhovat. S malým dítětem bych u tety, kterou vyváděla z míry hlasitě pronesená věta, natož dětský pláč, bydlet nemohla.

Ještě před odchodem na vojnu Gusta s pomocí pár kamarádů vyličil stěny na bílo a pomohl mi vyklidit skříně, které dlouhé roky nikdo neotevřel. Většinu jejich obsahu jsem už nepoznávala. Nechala jsem si jen nábytek, nádobí a fotografie naskládané ve staré krabici od klobouku.

Byl to zvláštní pocit vracet se do domu svého dětství. Od smrti rodičů uplynulo už skoro desetiletí a čas proměnil hluboký smutek v tichou lítost. Procházela jsem místnostmi, do kterých jsem dřív vstupovala jen zřídka, abych se vyhnula bolestným vzpomínkám, a zjišťovala jsem, že minulost se skoro vytratila. V kuchyni jsem už neviděla mamčin stín, na schodech jsem neslyšela tatínkovy tiché kroky a nepamatovala jsem si ani, jakou barvu měly oči mých sourozenců.

Po svatbě jsme společně v novém domově strávili jen jedinou noc, protože Gusta musel hned druhý den odjet zpátky ke svému útvaru. Dívala jsem se za svým mužem, jak utíká úzkou uličkou, a když zahrnul za roh, zavřela jsem okno a rozhlédla se po kuchyni.

Zhluboka jsem se nadechla. Po zatuchlině už nebylo ani památky. Natáhla jsem ruku, prsty přešla po nově natřeném stole, dlaní pohladila chladivou bílou stěnu staronového domova a cítila jsem, že si spolu budeme rozumět.

DESÁTÁ KAPITOLA

1933–1937

Nikdy jsem nepochopila, proč se lidé nezajímají o to, co se stalo před jejich narozením, nevyptávají se svých rodičů a prarodičů, jak prožili své životy, s čím jsou spokojeni a co by udělali jinak, kdyby mohli.

Když mí rodiče a sourozenci odešli na onen svět a mě zapomněli vzít s sebou, byla jsem na otázky ještě malá, a tajemství skrývající se za smutkem a podivínstvím tety Hany se během našeho několikaletého soužití přede mnou odkrývalo jen postupně a pomalu, jako dno vysychající řeky.

„Nebýt jich, tak tady nejsi,“ říkávala mi vyčítavě maminka, když jsem znuděně postávala na hřbitově a čekala, až domete hroby a dopoví mrtvým novinky. Ale kdybych tehdy lépe naslouchala a zeptala se na osudy skryté pod zlatými nápisy, poskládat z tisíců úlomků vzpomínek události předcházející mému narození by teď bylo mnohem snadnější.

Moje babička Elsa Helerová ovdověla po patnácti letech manželství. Tvrdila, že soužití s Ervinem Helerem, za kterého se provdala v jednadvaceti letech, bylo poklidné a šťastné, a proto jí za celou dobu manželství nepřibyla jediná vráska a nezbělal jediný vlas.

Velkoryse zapomněla na manželovu hlučnost, nepořádnost, na zlost, kterou v ní probouzel Ervinův zvyk skákat lidem do řeči, a nikdy se nezmínila o skutečnosti, že zesnulý manžel byl neuvěřitelně tvrdohlavý a musel mít pokaždé poslední slovo, což byly vlastnosti, které ho, alespoň podle Elsinu mínění, přivedly do hrobu.

Kdyby poslechl svoji ženu a neukládal archy papírů až na nejvyšší police, nepřehlédl by trčící hřebík a nerozřízl by si palec. Kdyby si místo nadávání a stížností na nedbalé řemeslníky ruku ošetřil, jak mu radila, nedostala by se mu do ní infekce. A kdyby zatvrzele netrval na tom, že infekci vytáhne nať mateřídoušky, a šel k doktoru Janotkovi, o což ho Elsa několik dní prosila, nerozšířil by se jed do celého těla a Ervin by se určitě dožil víc než pouhých jednačtyřiceti let.

Po manželově smrti zůstala Elsa bezradná. V kuchyni byla královnou, dečky na naleštěných stolicích a skříňkách mívala dotuha naškrobené a dcerky vychované k úctě k dospělým, ale praktické záležitosti spojené s nákupem uhlí, vyřizováním na úřadech či vedením papírnictví pro ni byly děsivou neznámou.

Neuměla ani zařídit pohřeb, nevěděla, jestli má zesnulému vypravit rozloučení v kapli, nebo obřad podle židovských pravidel, jak vyžadovala rodina.

Potíž byla, že Ervin se židovské víry zřekl hned poté, co s Elsou uzavřel sňatek pod baldachýnem. Odklon od víry mu manželčini rodiče nikdy neodpustili. Obzvlášť matka. Při zřídkačivých návštěvách z nedalekého Nového Jičína mluvila zásadně německy, aby vlasteneckého zetě vzhlížejícího k Masarykovi a jeho republice podráždila, a nesnědla ani sousto z toho, co Elsa připravila, jako by nevěřila, že je jídlo košer. Tím dceři velice křivdila, protože i když pod manželovým vlivem její vztah k náboženství značně ochladl, stále vlastnila dvě sady nádobí, jednu na mléčnou a druhou na masitou stravu, a nikdy do úst nevzala králíka ani vepřové. Do synagogy už ale chodila jen s rodiči při návštěvě rodného města a ze svátků slavila pouze chanuku, kterou její dcery mylně považovaly za součást vánočních zvyků, a těšily se na rozsvícení svíček a hlavně na pár drobných, jež jim rodiče věnovali.

Ervin pod vlivem masarykovského humanismu rozhodl, že dcery mají právo zvolit si v dospělosti náboženství dle vlastního rozumu. Elsa souhlasila, protože manžela, kterého jí vyhledali a domluvili rodiče, čehož pak hořce litovali, ctíla a věřila, že chce pro děti to nejlepší, načež návštěvy Elsiných rodičů značně prořídly.

Po Ervinově smrti se však do vdovina domu stojícího na východní straně náměstí sjeli všichni příbuzní z Elsiny strany a začali se dožadovat co nejrychlejšího pohřbu dle starých tradic. Otřesená Elsa klečela na zemi u nebožtíka ležícího na zemi pod bílým prostěradlem a se svící rozsvícenou u hlavy a vzdáleně vnímala, jak rodiče z plátěné tašky vytahují bílý rubáš, ztišenými hlasy se s Ervinovými sourozenci dohadují, kdo zajde za kantorem, kdo přinese dřevěnou rakev a jak nejrychleji stanovit datum pohřbu, a věděla, že i když je právě teď obklopena mnoha lidmi, je od nynějška na všechno sama.

Na jejích bedrech bude ležet péče o dům, o domácnost, o papírnictví v přízemí. Ona teď bude živitelkou rodiny. Sama se bude muset postarat, aby starší Hana, jejíž krása je den ode dne nebezpečnější, nepodlehla pýše a aby stále churavějící Rosa měla vždycky dost jídla a lásky.

Z myšlenek ji vytrhlo náhlé ticho přerušované matčinými hlasitými vzlyky. Překvapilo ji to. Matka Ervina ráda neměla, a i když nyní prokazovala předepsanou úctu mrtvému a zdržela se veškerých poznámek na jeho adresu, rozhodně zeřovy smrti nezelela tak, aby musela naříkat nahlas. Elsa se ohlédla. Všechny pohledy se upíraly na ni.

„Byl jsem u kantora,“ řekl Ervinův bratr tiše. „Říkal, že ho nemůžeme pohřbít mezi námi, protože se Ervin zřekl svojí víry.“

Elsina matka zoufale zavzlykala. Ervinovo tělo teď někde zaházejí kameny nebo spálí na prach. Co bude s jeho duší? Dočká se vzkříšení? Chtěla dceru provdat za zabezpečeného obchodníka pevného ve víře, a místo toho ji předhodila odpadlíkovi. Vystavila Elsu a její děti nebezpečí, že se jim po příchodu Spasitele nedostane daru spasení. Ta představa ji tak polekala, že schovala hlavu do dlaní.

Elsu švagrovo sdělení nepřekvapilo ani nevydělilo. Ervin už nebyl. Na tom, kde spočine jeho tělo, nezáleželo. Pokrčila rameny. „Takže?“ zeptala se.

„Občanský pohřeb,“ řekl švagr a Elsina matka zaúpěla.

Matčino zaúpění, znějící jako nářek rodičky, si Elsa dokázala vybavit i po letech, protože úzkostný výkřik byl okamžikem, ve kterém se z něžné a bezstarostné Elsy přerodila v rozhodnou a samostatnou osobu.

„Dobrá,“ řekla. Prsty přejela po lemu prostěradla, pod kterým leželo tělo jejího Ervina, proměněné otravou krve k nepoznání, zvedla se a oslovila manželova

staršího bratra: „Švagře, budu vám vděčná, když zařídíte všechno potřebné. Výlohy zaplatím.“

Matka otvírala ústa k dalšímu zoufalému výkřiku, avšak při pohledu na Elsin ztrápený, ale rozhodný výraz ústa zase zavřela.

A tak vdova Helerová koupila na městském hřbitově hrob pro sebe a svého manžela, hrob, do kterého nikdy neulehla, přestože na náhrobku bylo napsáno i její jméno. Zatímco Elsin matka slzela nad osudem duší dceřiny rodiny a překvapeným vnučkám tajně při pohřbu alespoň natrhla na znamení smutku sváteční oděv a po čas následujících měsíců místo nich odříkávala modlitby, jimiž byli mrtvému povinováni nejbližší příbuzní, Elsa nedodržela ani povinný týden šiva, během kterého měla zůstat zavřená doma a nečinně truchlit, a věnovala se praktičtějším záležitostem.

Skoro všechny úspory vynaložila na koupi hrobu a na pohřeb, a protože potřebovala ušetřit, vyhodila příručího Urbánka. Pohledný mladík s hustým obočím a drzým pohledem jí nikdy nebyl po chuti, zdálo se jí, že se v obchodě jen poflakuje, a mockrát svého muže žádala, aby se ho zbavil. Ervin se příručího zastával. „Zákaznice ho mají rády,“ tvrdil. „Je ochotný a umí s nimi promluvit. A vůbec, obchod je moje starost, já se ti do vaření taky nemíchám.“

Hned první den pochopila, jakou chybu udělala. V obchodě se nevyznala, nevěděla, kde Ervin objednával zboží, sama neunesla těžké krabice se sešity a kalendáři a účtům nerozuměla. Po týdnu zmatků a zoufalství spolkla hrdost, zašla za vyhozeným prodávčem a požádala ho, aby se vrátil zpátky.

„To víte, paní Helerová,“ pravil příručí s pohledem upřeným kamsi za Elsinu záda. Ihned pochopil, že vdova je v koncích, a chtěl využít situace. „Já už jsem si našel místo ve sklárnách. Tam budu mít dvě stovky týdně. Tak leda byste mi přidala.“

Ani Elsa nebyla dnešní, věděla, že práce není, a báchorce o místě ve fabrice moc nevěřila. „Přidat vám nemůžu, víte, že po manželově smrti jsme na tom s penězi dost špatně.“

„No právě,“ nevzdával se Urbánek. „Teď budu muset všechno odedřít sám, když pan Heler už není.“

„Budu tam já.“

Příručí si odfrkl tak pohrdavě, až se skoro urazila. „A ještě abych vám říkal co a jak. Měla byste mi přidat, obchod vynáší a nájem platit nemusíte, když jste ve svém.“

„A kolik bych vám tak měla přidat?“ zeptala se Elsa a v duchu plánovala, že prodavače znovu vyhodí hned, jak se od něj všechno naučí.

„Třicet korun týdně, paní Helerová.“

Ta nehorázná suma Elsu tak rozčílila, že se otočila na patě, a když za ní prodavač, který pochopil, že asi přestřelil, volal: „Nebo aspoň deset“, ani se neohlédla.

Péči o domácnost a mladší Rosu předala čtrnáctileté Haně a veškeré své síly a schopnosti věnovala papírnictví. Přes den prodávala, po večerech dělala pořádek ve skladu, aby mohla dvě z přízemních místností pronajmout trafikantovi, v noci se snažila vyznat v účtech a objednávkách. Brzy ráno vstávala, probudila Hanu a vařily spolu. Chtěla, aby se starší dcera naučila všechno, co k vedení domácnosti patří. „Rosa potřebuje teplé jídlo a pravidelné procházky,“ opakovala. „Tak na to dbej.“

A Hana matku poslechla, protože byla zvyklá poslouchat. Časně ráno vařila a odpoledne, po návratu ze školy, pečovala o hubenou Rosu. Dohlížela na to, aby sestra dobře jedla, teple se oblékala a nikde se neuhnala či nenachladila. Ale ze všeho nejraději se usadila na kuchyňskou pohovku, do rukou vzala přízi a jehlicemi či háčkem z ní hbitými prsty splétala límečky, dečky, halenky a povlaky na polštáře. A nad každým očkem snila o životě, který jednou povede. O muži, kterého bude oplétat svou láskou, o dětech, jež bude vozit v háčkovaných dečkách, a o bytě s nejkrásněji háčkovanými záclonami ve městě. Pověst o její šikovnosti brzy pronikla za dveře domu a kamarádky, a dokonce i sousedky, mnohem starší a zkušenější, obdivovaly její výtvořky, napodobovaly nápadité vzorky a chodily k ní na rady.

Se sestrou Hana moc starostí neměla. Rosa byla tiché, samotářské stvoření. V prvních letech života si vytvořila vlastní svět ticha a představ, svět, ve kterém nebyly nemoci, pilulky na posílení, ozdravné procházky ani nenáviděný rybí tuk.

Hrála si potichu jako myška, ale zrovna tak tiše se uměla vypařit a schovat do temného kouta, kde snila o slunci, květinách a dalekých zemích, a bylo těžké ji vypátrat. Postupem času rodina odhalila její skrýše, ale občas se Rose povedlo najít nový úkryt, a to potom matka podléhala panice, otevírala všechny skříně a prohledávala je v obavách, že se Rosa v některé ze svých dokonalých skrýší udusila. Uklidnila se, až když ji našla, jak spí ve spíži za pytlem s moukou nebo v předsíni pod visícími kabáty.

V roce, kdy zemřel Ervin Heler, bylo Rose devět let, a přestože stále dávala přednost samotě, už nevyhledávala temné skrýše a nepůsobila v rodině rozruch svými náhlými zmizeními. Nebylo to tím, že by zmoudřela a nechtěla rodiče děsit, ale spíš tím, že vyrostla, a najít skrýš, do které by se vešla, nebylo tak jednoduché. S lidmi vycházela dobře, protože s nimi vycházet musela, ale ve skutečnosti je nepotřebovala.

Otce milovala, ale brzy po jeho smrti zjistila, že se jí bez něj žije snáz. Nemusela snášet hluk, který ho všude doprovázel, hlasité kroky, bouchání dveřmi, lomozivý hlas, třískání příborem o talíř a nepříjemné pomlaskávání. Matka na ni neměla tolik času, a tak ji už nezatěžovala svou pozorností, a Rose zbývalo víc času na snění.

Nikdy neměla blízkou kamarádku, a když se jí Hana zeptala, jestli jí přátelství nechybí, překvapeně odpověděla: „Vždyť mám maminku a tebe.“ A podívala se na ni velkýma hnědýma očima, které měly s Hanou tak podobné. Ale Rosiny oči vyvolávaly v člověku pocit, že mu vidí až tam, kde každý skrývá svá nejhlubší tajemství, a ten, kdo ji neznal, raději rychle odvrátil pohled a odvedl řeč jinam.

Doma byli na její oči zvyklí. Matka Rosu jen občas upozornila, že není slušné upřeně někoho pozorovat, ale když na sobě ucítila sestřin pohled Hana skloněná nad prací, úsečně ji napomenula: „Roso, nezírej.“

Zatímco obě dcery rostly a dospívaly do krásy, Elsiny vlasy šedivěly a do obličeje se jí vryly unavené vrásky. I tak občas někdo nadhodil, že by se měla znovu vdát a předat starost o obchod manželovi. Na to Elsa neměla ani pomyšlení. Žila teď jen pro své dcery, na ně myslela, když vstávala, s myšlenkou na jejich budoucnost večer uléhala. Škudlila každou korunu a snila o tom, že z jejich dcer budou krásné nevěsty s velkým věnem a budou žít po boku hodného a zajištěného muže. Pak si Elsa konečně odpočine, bude hlídat vnoučata, péct jim jablečné záviny a po večerech plést dečky z bílé příze.

JEDENÁCTÁ KAPITOLA

1937

Ludmila Karásková nikdy nestonala, ale v září roku 1937 pocítila slabost v nohou a chvění v rukou. Nejdříve si pomyslela, že se namohla. Pak začala zakopávat o prahy a okraje koberců, věci jí padaly z prstů, rozbila čtyři talíře a dva šálky z porcelánové sady po babičce a kolena měla těžká tak, že nemohla vyjít do schodů. Jednoho chladného rána Karel Karásek matku odvedl k doktorovi a další dny už Ludmila trávila ve vsetínské nemocnici.

Narodila se v ložnici ve druhém patře domu stojícího blízko náměstí a od té doby – tedy po celých šedesát let svého dosavadního života – jen jednou přespala pod jinou střechou než tou, pod kterou přišla na svět. Měla tehdy Kristova léta a vydala se na pout' na svatý Hostýn, aby Pannu Marii poprosila o dítě, kterého se nedočkala ani po deseti letech manželství.

Sousedky říkaly, že je to zbytečné, protože tělo je po třicítce už seschlé a zestárlé, ale Ludmila se ke svému nápadu tak upnula, že si ho nenechala vymluvit. Nevím,

co Bohorodičce slíbila, ale do roka se jí narodil syn Karel, a ten jediný jí také zůstal, když se manžel Mojmir nevrátil z Velké války. Dcery už se nedočkala, a tak si ji občas alespoň představovala. Byla by drobná, modré oči by měla po Mojmirovi a vlasy světlé po ní.

Elsa Helerová, která se po první válce do města přivdala a byla o rovných dvacet let mladší než Ludmila, se vysněné dceři vůbec nepodobala, ale přesto ji Ludmila měla moc ráda. Když novomanželka Elsa přijela do Meziříčí, nikoho neznala a byla ve městě jako ztracená. Najednou nikam nepatřila. Všichni ji přátelsky pozdravili, ale dívali se na ni s podezřením.

Byla Židovka, ale do meziříčské synagogy stojící na břehu řeky nechodila ani ona, ani její pohledný manžel Ervin, což jim měli někteří židovští obyvatelé za zlé. Není dobré, když se člověk odkloní od své víry, říkali si. Odpadlictví rozhodně svědčí o nestálosti a vadě charakteru.

Sousedé nově příchozí zvědavě okoukli a shodli se na tom, že Ervin je pracovitý a Elsa je příjemná osůbka. Pak ale někdo prohodil, že se ti Židi začínají v Meziříčí roztahovat. A že berou domácím práci. A že v novinách Lubina psali, že i ten nejchudší Žid je bohatší než poctivě pracující rolník. A vůbec – Židi by ani neměli sloužit v armádě, protože jsou to vlastně Němci a mluví samospasitelnou*. Koneckonců i Schön a Rosenfeld by měli vystoupit z českého meziříčského Sokola...

Tento názor sice sdílel málokdo, už jenom proto, že továrník Reichl byl taky Žid a dával práci spoustě lidí, ale proč si dělat zbytečně zlou krev, když Židé byli vždycky tak trochu podezřelí. Stačilo si vzpomenout na události podzimu roku 1899. V Meziříčí nebyly protižidovské nepokoje tak silné jako ve Vsetíně, kde přišlo několik lidí o život, ale pár oken v židovských domech a v synagoze to odneslo.

Ludmila Karásková, tehdy už vdova, tyhle řeči nezaslechla, nebo je možná slyšet nechtěla, a Elsu, i když pro ni byla docela cizí, vzala pod svá ochranná křídla. Byla to ona, kdo Else poradil, aby mluvila jen česky, přestože z rodného Nového Jičina byla zvyklá na němčinu, a vysvětlila jí, že meziříčští jsou na samospasitelnou vlastenecky přecitlivělí. To ona Elsu naučila, kam chodit nakupovat a kterým krámům se raději vyhýbat, řekla jí, se kterou sousedkou se zastavit na pár slov a kterou raději jen přátelsky pozdravit.

Když Elsa ovdověla, její matka prožívala bezesné noci ve strachu z Elsinu osudu a modlila se za dceru, vnoučata i duši dceřina bezbožného manžela v novojičínské synagoze, ale byla to Ludmila Karásková, na koho se Elsa obracela, když si nevěděla rady s úřady či účty v obchodě.

To Ludmila Karásková byla přímou svědkyní Elsiny proměny. Den za dnem, měsíc za měsícem sledovala, jak se z její mladé přítelkyně – zprvu tak nejisté a bezradné – stává samostatná, rázná a předvídavá žena, odhodlaná postavit se všem potížím.

Viděla ale i vrásky vyryté kolem hnědých očí, ustarané rýhy kolem úst a věděla o šedinách na Elsiných skráních, přestože je Elsa umně skrývala pod šátkem vzadu zavázaným do uzlu. Všimla si, že se Elsa zapomněla usmívat, koutky úst jí v hlubokých vráskách kloužou dolů a v obličejí se jí usadil přísný výraz, přesto ale věřila, že pod nánosy smutku, starostí a obav je to pořád ta Elsa, kterou poznala před lety. Milující, vstřícná a vždycky ochotná pomoci.

Onoho září, kdy kvůli nemohoucímu tělu nevnímala slunce příjemně hřející za okny a každý pohyb ji vyčerpával tak, že nechala uschnout muškáty v dřevěných truhlících, se Ludmila Karásková přesvědčila, že se nepletla. Ve dnech, během nichž se v nemocnici podrobovala nepříjemným vyšetřením, která stejně k ničemu nevedla, chodívala Elsa jednou dvakrát týdně do přízemního krámku, v němž nad hodinovými strojky sedával Karel Karásek. Poptala se na zdraví jeho maminky a nechala na pultě rendlík s obědem.

Člověk by si myslel, že se Ludmilinu synu zavděčí, ale nebylo to tak. Karel Karásek neměl Elsu Helerovou rád. Nelíbil se mu její přísný pohled, pevně sevřené rty a tón hlasu, z něhož nabýval dojmu, že si o něm Elsa myslí, že je trouba. A přesně to si o něm Elsa taky myslela, protože to byla pravda. Co jiného se dá říct o šestadvacetiletém mladíkovi, který se nezajímá o nic jiného než o malá ozubená kolečka a titěrné pružinky, i když mu svět nabízí tolik krásy a radosti? Jak jinak nazvat mladého muže, který si neumí najít ženu, přestože po městě chodí desítky vdavekchtivých krásek?

Po návratu z nemocnice se Ludmila cítila trochu lépe, ale všichni tušili, že její nemoc se bude postupně zhoršovat. Byla stále unavená, její pleť nabyla šedavé barvy a kůže na těle jí šustila jako papír. Sotva zvládla uvařit a často polehávala.

A Elsiny návštěvy pokračovaly. Občas se k večeru zastavila na pár slov a v neděli odpoledne přinesla talířek buchet nebo kus štrúdlu. Karel se pokaždé vytratil ke svému stolku v krámku. Nezajímal se o ženské řeči, nekonečné hovory o špatně semleté mouce, zatuchlé kávě a všeobecné drahotě. Nezajímaly ho Elsiny stížnosti na trafikanta, který se zabydlel ve dvou přízemních místnostech vedle papírnictví, tabákovým smradem zamořil celý dům a nájemné zaplatil jen pod pohrůžkou vystěhování. A tak naštěstí neměl ani tušení, že poté co obě ženy prodiskutují méně důležité záležitosti, zhodnotí sousedčiny nové šaty a zavzpomínají na zesnulé manžely, přijde na řadu jeho staromládenectví.

„Už i ten Josef Hanáků se bude ženit,“ vzdychala Ludmila. „A to je o dva roky mladší než můj Karel. Pořád mu říkám, aby si nějakou našel, aby nebyl sám, až tady nebudu, ale není s ním řeč.“

Elsa nic neřekla, jen ji pohladila po ruce. Při pohledu na Ludmiliny stále propadlejší tváře neměla sílu lhát přítelkyni do očí a tvrdit, že si na světě ještě pobude.

„Škoda že nejsi o deset let mladší,“ usmála se Ludmila. „Tebe bych za snachu měla ráda. Takhle budu muset ještě nějakou chvíli vydržet a počkat, až dorostou tvoje dcery.“

Elsa se zasmála, ale v duchu se pokřižovala. To tak! Paní Lidušku měla ráda, ale takovému ňoumovi, jako je její syn Karel, by dceru nikdy nedala.

Hana stála v ložnici před toaletním stolkem a rozčesávala si vlasy. Křídla třídílného zrcadla nastavila tak, aby se viděla ze všech stran, a zálibně pozorovala, jak se jí černé prameny lesknou a splývají po zádech až pod pás.

Měla krásné vlasy, to věděla, ale byla by mnohem raději, kdyby jí matka dovolila, aby se nechala ostříhat podle poslední módy nakrátko. Jak jen to bude trochu možné, nechá si vlasy zastříhnout na mikádo.

Postavila se ke stolku bokem, narovнала se a vypjala hrud'. Byla štíhlá jako herečky ve filmech, měla úzké boky a ploché břicho, ale prsa byla podle jejího soudu moc velká. Nahrbila se, aby je trochu schovala. Tak to bylo lepší. Pak přistoupila k zrcadlu blíž, zkoumavě se zadívala na odraz svého obličejе a zkusmo se usmála. Mezírka mezi zuby tam stále byla. Malá, ale viditelná. Matka ji ujišťovala, že se škvíra věkem zmenší, ale Haně připadala čím dál širší. Vycenila zuby a strčila mezi řezáky špičku jazyka.

Z kuchyně se ozvalo zasmání. „Ceniš zuby jako pes.“

Hana se ani neohlédla. „Nekoukej po mně a dělej úkoly. Za chvíli ti je zkontroluju.“

Rose bylo už třináct a chodila na měšťanku. Učení ji moc nebavilo, ale maminka chtěla, aby šla po měšťance studovat na učitelský ústav – jako Hana. „Mít povolání je důležité,“ říkala, když se Rosa vzpouzela. „Možná nikdy učitelka nebudeš, ale trocha vzdělání ti neublíží.“

Rosa stiskla rty, zahleděla se do sešitu před sebou a zamumlala směrem k Haně: „Je neděle, a musím počítat. Ty se na tu učitelku vážně hodíš.“ Pokusila se sčítat sloupec čísel pod sebou, ale pohled jí pořád utíkal k sestře. „Sluší ti to, neboj se, budeš se mu líbit.“

„Komu?“ zeptala se Hana, ale moc dobře věděla, koho sestra myslí.

„Nedělej se. Panu Jaroslavovi přece. Kvůli mně s námi na procházky nechodí.“

Hana si stáhla vlasy do ohonu. „Třeba s námi chodí kvůli Ivě.“

„Pch. A proto nás doprovází až ke dveřím?“ zasmála se Rosa. „Tobě se líbí, vid’?“

„Není špatný,“ řekla Hana s předstíranou lhostejností a nasliněným prstem si přešla obočí. Ve skutečnosti byl Jaroslav podle jejího názoru nejpohlednější muž, se kterým se doposud setkala. Kdykoli na něj pomyslela, divně se jí dýchalo – a myslela na něj skoro pořád.

„Raději se už před tím zrcadlem tak nenakrucuj. Každou chvíli přijde maminka, a jestli uvidí, že se zase fintíš, bude se zlobit.“

„Musím se snad učesat, ne?“ řekla Hana, ale pro jistotu naaranžovala zrcadla do původní polohy, zavřela za sebou dveře ložnice, posadila se vedle Rosy a nakoukla jí přes rameno. „Máš to špatně. Musíš si ta čísla napsat správně pod sebe.“

Zatímco Rosa s povzdechem potřetí přepisovala příklad, Hana pohledem přešla kuchyň, jestli je uklizená podle matčiných představ. Snad ji pustí večer do kina, když bude všechno, jak má být. Řekla mamince, že jde s Ivanou Zítkovou, bývalou spolužačkou z měšťanky. Kdyby věděla, že ji do kina pozval Jaroslav, určitě by nikam nesměla, nebo by s sebou musela vzít Rosu.

Elsa Helerová své dcery milovala, o tom ani jedna z nich nepochybovala, ale držela je zkrátka. Sama pracovala od rána do večera a lelkování netrpěla ani Haně a Rose.

Hana naklonila hlavu ke straně a snažila se zaslechnout, jestli už matka stoupá po schodech. Jaroslav bude čekat, nerada by se opozdila. Vídají se málo, protože Jaroslav právě teď slouží v Hranicích, a ještě nikdy spolu nebyli sami, neboť s sebou musí všude vláčet malou Rosu.

Tedy Rosa už vůbec není malá. To jenom maminka si myslí, že potřebuje neustálou péči, a opatruje ji jako skleněnou panenku. I když je Rosa dost hubená, ničím se neliší od svých vrstevnic. Ale matka ji pořád vidí pobledlou a unavenou a bojí se nechat ji chvíli samotnou.

Vždycky byla starostlivá, ale poslední dobou to přehání. Šetří každou korunu, kterou vydělá v papírnictví a z nájmu dvou místností v přízemí, a říká, že je to na horší časy. Jaké horší časy? Proč by měly přijít horší časy?

Večer co večer sedí u rádia a poslouchá zprávy a pak druhý den rozebírá se zákazníky v obchodě, jak je svět hrozný a jak se ten Hitler roztahuje.

Vyděsilo ji, když se její bratr Rudolf musel s rodinou vystěhovat z Německa, protože tam Hitler nechtěl Židy a cizáky, a strýček byl obojí. Obchod s látkami mu zavřeli a strýčkova rodina přijela do Čech, nebo spíš k Helerovým na Moravu, a nějakou dobu všichni bydleli v Meziříčí. K babičce a dědovi do Jičina nechtěli, protože strýcova manželka nebyla Židovka, a to babička nemohla přenést přes srdce.

Strýc Rudolf říkal, že v Německu vyhodili z úřadu každého, kdo nevolil Hitlera, a bolševiků jsou tam už plná vězení. „Všichni Němci nosí ten hitlerovský kříž a chtějí zase válku. Hitler přijde i sem,“ říkal. „My tady nezůstaneme, pojedeme do Anglie nebo ještě dál. A tobě, Elso, radím, prodej barák, dokud je ještě čas, vezmi holky a odjed' taky. Kdoví, jak to tady dopadne.“

„Žijeme ve dvacátém století,“ odpovídala matka. „Doba pogromů je pryč. I kdyby byla válka, ženám a dětem nikdo neublíží.“

Tohle říkala nahlas, ale bratr v ní probudil strach. Po odjezdu Rudolfovy rodiny se Elsina šetrnost změnila ve skrblictví a poslech večerních zpráv v rádiu v posedlost.

Hana tomu nerozuměla. Proč by někdo měl chtít válku? Není nutné dělat si zbytečné starosti. Staří lidé jsou vyděšení vzpomínkami na Velkou válku a vidí všechno černě. Ale Hitler je v Německu, a Helerovi přece žijí tady, v Československu. A kdyby se chtěl roztahovat, armáda a spojenci mu zatnou tibepec. Přesně tak to říkal Jaroslav. Jaroslav...

Natáhla ruku a vyndala Rose, soustředěné nad příkladem, konec zapleteného copu z pusy. „Necucej si ty vlasy.“

Rosa se usmála. „Už to mám. Zkontroluješ mi to?“

Dveře se konečně otevřely a Hana podle hlasitého zabouchnutí hned poznala, že maminka není v nejlepší náladě. Buď se paní Karáskové přitížilo, nebo spolu poslouchaly rádio a zase se dozvěděly nějakou špatnou zprávu. V duchu se obrnila a připravila se na rozhořčenou přednášku podobnou té, které se jí dostalo, když při matčině procitěném líčení utrpení a poprav civilistů ve Španělsku, kde se z nějakého pro Hanu nepochopitelného důvodu zabíjeli Španělé navzájem, zvedla oči k nebi.

„Jak můžeš být tak sobecká?“ zlobila se na ni tehdy matka. „Myslíš jenom na sebe. Umírají tam nevinní lidé a ty obracíš oči v sloup. Obtěžuje tě jenom si to poslechnout.“

„Ale maminko, tak to není,“ bránila se Hana. „Je mi jich líto. Ale proč bych to měla poslouchat a trápit se, když jim nemůžu pomoci?“

Tentokrát ovšem Elsu Helerovou nerozčililo bezpráví v dalekých zemích, ale nepořádek na chodbě v přízemí. „Jako kdyby nestačilo, že kvůli němu dům páchne jako nějaká putyka, ještě nechá krabice rozestavené po celé chodbě, že se ani nedá projít. A toho bahna, co nanosil dovnitř! Nájem nezaplatil už čtyři měsíce a ani po sobě nezamete. Kdyby žil tatínek, nedovolil by si to. Ale na chudáka vdovu si troufne každý.“

Trafikant Skácel byl věčným zdrojem potíží a Elsiných nářků. Nejraději by ho vystěhovala, ale neměla srdce zbavit otce tří dětí a živitele rodiny zdroje obživy. Zatímco Elsa vyhrožovala vystěhováním, Skácel sliboval, občas něco zaplatil, ale jeho dluh za pronájem dvou malých přízemních místností, v nichž provozoval trafikou, neustále narůstal.

Hana pochopila, že situace se vyvíjí v její neprospěch. Jestli matka začne mluvit o penězích a počítat, kolik jim dluží nájemník, jak málo vydělalo minulý měsíc papírnictví a kolik stojí chleba a mléko, nebude mít odvahu připomenout jí, že potřebuje peníze na vstupenku do kina. Ve skutečnosti je sice potřebovat nebude, protože Jaroslav ví, co se sluší a patří, a jistě lístky zaplatí, ale už mamince řekla, že jde s Ivou, takže...

Elsa se ale posadila na pohovku a schovala obličej do dlaní. Všechna zloba a tvrdost byly najednou pryč. Ramena se jí nahrbila a zpod šátku vykoukl prošedivělý pramen vlasů. Hana si k ní přisedla a objala ji okolo ramen.

„Paní Liduška vypadá čím dál tím hůř,“ zašeptala Elsa do dlaní. „Až nebude... zůstanu na všechno úplně sama.“ Ramena se jí zachvěla.

Hana se k ní přitiskla blíž. „Máš přece mě a Rosu, maminko. Nikdy nebudeš sama. Slibuju.“

Elsa se zhluboka nadechla, narovnal se a dlaněmi si přejela přes obličej. Pak zvedla hlavu a podívala se na Rosu stále sedící u stolu nad sešitem. Dívenka vypadala zmateně a polekaně. Ještě nikdy neviděla, že by si maminka nevěděla rady, nebo dokonce plakala. Elsa se přinutila k úsměvu. „Hanička jde s Ivanou do kina. Co kdybys šla s nimi? Vždyť vy si, děvčata, se mnou nic neužijete.“

Rosa se rychle podívala na Hanu. Ta seděla vedle matky, v očích měla bezradný výraz a překvapením nemohla promluvit.

„Maminko, já bych raději zůstala s tebou. Už se mi ven do té zimy nechce,“ zaprosila Rosa.

„Díky,“ zašeptala jí Hana, když si o chvíli později v předsíni oblékala kabát.

Rosa se usmála. „Však já si to jednou vyberu.“

I když šla Hana do kina s malým zpožděním a skoro celou cestu utíkala, na rohu se zastavila, aby se vydýchala, upravila si kabát a urovnala účes. Nenápadně vykukla zpoza rohu.

Jaroslav už čekal před vchodem. Právě se u něj zastavila nějaká dvojice a dala se s ním do řeči. Hana se dívala, jak je Jaroslav přátelsky zdraví, jemně sklání hlavu k ruce světlavé ženy s kloboučkem módně posazeným na stranu a podává ruku zavalitému muži po jejím boku. Byla pyšná, že tak pohledný a galantní muž čeká právě na ni.

Byla tma a světlo vycházející z lampy nad dveřmi ozařovalo jen malý prostor, obklopovalo Jaroslava jako svatozář a změnilo barvu vojenského kabátu na šedou se zlatými odlesky. První voják se svatozáří, zasmála se v duchu. Najednou ji do nosu uhodil nepříjemný zápach. Poodstoupila od rohu, který zřejmě noční opilci používali místo veřejných záchodků. Ale zápach neustával. Podívala se na boty a ve tmě víc cítila než viděla, že šlápla do psího lejna. Rychle začala otírat botu o hranu schodu a žaludek se jí zhoupal nevolností. V tu chvíli Jaroslav zvedl hlavu a zamával na ni. Pak něco řekl svým společníkům a vykročil Haniným směrem. Chtělo se jí brečet vzteky a ponížením. Nejrady by se otočila a utekla, ale tím by situaci příliš nevylepšíla.

Zůstala tedy stát a pokoušela se o úsměv. Jaroslav už byl jen pár kroků od ní, a tak natáhla ruku, aby se k ní nepřibližoval. „Nechod' ke mně, prosím tě.“

Překvapeně se zastavil. „Děje se něco?“

„Stala se mi nehoda.“

„Jaká nehoda?“ Pohledem ji přeletěl od hlavy k patě, ale na nic nepatřičného nepřišel. Vypadal stále zmateněji.

„Do něčeho jsem šlápla.“ Cítila, jak jí hoří tváře, a byla ráda, že už je tma.

Jaroslav se zkoumavě zadíval na kotníkové boty. „To půjde,“ řekl.

Ano, Jaroslav se Haně dlouho líbil a myslela si o něm, že hezčího muže ještě nepotkala. Ale toho večera, kdy ji v prvních prosincových dnech posadil na lavičku a sám seběhl po příkrém břehu k řece, aby očistil příšerně páchnoucí botu, se Hana do Jaroslava opravdu zamilovala. Že do kina dorazili po zpravodaji, Haně vůbec nevadilo, a nevadilo by jí ani, kdyby přišli až v půlce filmu, protože děj stejně vůbec nevnímala. Myslela jen na muže sedícího vedle ní, na ruku, jež lehce svírala její dlaň, a na společnou budoucnost, která je jistě čeká.

* německy (pozn. red.)

DVANÁCTÁ KAPITOLA

1938

Jaroslav Horáček nebyl zlý člověk. Možná byl trochu sobecký a sebestředný, ale upřímně toužil po lásce a blízkosti jiného člověka. A ačkoli při jeho počátečním váhání, zda se má dvořit Ivaně, nebo Haně, hrály rozhodující úlohu peníze, obviňovat mladého muže z chamtivosti by bylo poněkud nespravedlivé.

Jaroslav nevěstu s penězi potřeboval, protože byl voják z povolání. A doba už byla taková – když se důstojník československé armády chtěl oženit, musel mít úřední povolení od svých nadřízených, a to dostal, jenom pokud měla nevěsta odpovídající věno.

Ivana byla hezká, i když nijak oslňujícím způsobem, ale zato se víc usmívala a byla přístupnější než Hana, která toho moc nenamluvila. Podstatné však bylo, že Hanina matka Elsa Helerová měla na náměstí dům, v jehož přízemí provozovala jediné papírnictví ve městě, a příjem měla i ze dvou dalších místností, které pronajímala. Hana nebyla chudá nevěsta, kdežto Ivana nemohla ani studovat, poněvadž musela přispívat do rodinného rozpočtu. A tím bylo rozhodnuto.

Zatímco Hana po půlroční známosti věděla, že se za Jaroslava vdá, a začínala si pořizovat výbavu, večer před spaním vymýšlela střih svatebních šatů a usnout jí nedávala volba mezi saténem a krajkou, Jaroslav, v té době už upřímně zamilovaný, stál před neřešitelným problémem. Hana byla Židovka.

Sám zpočátku tuto skutečnost nepovažoval za důležitou, ale časem mu začalo dělat starosti, proč Hanin původ tolik vyvádí z míry některé lidi z jeho okolí.

Oba měli svá tajemství. Hana ukrývala známost s Jaroslavem před matkou a snažila se vymyslet, jak co nejméně bolestným – alespoň pro ni – způsobem mamince říct, že se už několik měsíců schází s mužem, o kterém se před ní nikdy nezmínila.

A Jaroslav doufal, že nenastane chvíle, kdy se bude muset rozhodnout mezi něžnou Hanou a budoucností v armádě.

Za Hanou jezdil tak často, jak mu služební povinnosti dovozovaly. Jestli mu vadilo, že se Hana jejich „přátelství“ snaží před matkou utajit, nedal to nikdy najevo. Naopak, zdálo se, že se mu pravidla Haniny hry na schovávanou zalíbila.

Čekával na ni v bočních uličkách, na procházky chodili po pěšinách okolo řeky a mezi poli a loukami za městem. A nejraději měl, když se v zákrutu cesty vynořila postava. To zatáhl Hanu do křoví nebo do temného kouta a tiskl ji k sobě.

„Nechceme přece, aby nás někdo poznal, ne?“ šeptal jí do ucha a líbal ji do vlasů,

na tváře i na ústa a Hana se k němu potěšeně tiskla, dusila smích v klopách jeho kabátu a vůbec ji nenapadlo, že by za Jaroslavovým chováním mohlo být něco víc než snaha vyhovět jí a trochu se přitom pobavit.

Ve skutečnosti Jaroslav Hanino tajnůstkářství vítal. Oddalovalo volbu, která se zdála být nevyhnutelná, a on doufal, že se něco stane. Sám nevěděl co, prostě něco – zázrak. Prvního neurčitěho varování se mu dostalo už tehdy, když čekal na Hanu před kinem.

Toho večera, kdy plný nejistoty podupával na chodníku, protože ho nohy ve vycházkových střevících začínaly zábst, ho oslovil povědomý hlas. „Ještě nepřišla?“

Jaroslav se otočil a bezděčně zvedal ruku, aby svému nadřízenému zasalutoval, ale Horník se na něj usmál a hlavou kývl k boubelaté blondýnce po svém boku. „Mařenko, znáte se už s praporčíkem Horáčkem?“

Mařenka zavrtěla hlavou. „Ne, Fanánku, myslím, že ještě ne. Ráda vás poznávám.“ A natáhla k Jaroslavovi ruku.

Jaroslav se k ní sklonil, aby ji políbil, vděčný společenským pravidlům, že mu právě poskytla příležitost skrýt pobavený úsměv, který nedokázal potlačit. Ještě nikdy svého nadřízeného neviděl oblečeného jinak než v uniformě. V příliš dlouhém kabátě a s kloboukem sotva zakrývajícím vysoké čelo vypadal jako podomní prodejce prostředků na hubení hmyzu v domácnosti a manželčino zdobné oslovení posilovalo dojem, že se právě vrátil z dlouhé a úspěšné obchodní cesty a rozhodl se svoji věrně čekající drahou polovičku vyvést „ven“.

Jaroslav potřásl kapitánovi rukou, v chladivém počasí až nepříjemně teplou, a bezděky se podíval směrem, odkud pospíchali opozdilci. Na konci úzké uličky postávala Hana a i ve tmě bylo vidět, že je na rozpacích. Asi se ostýchala připojit se k němu, když ho zastihla v přítomnosti jí neznámých lidí.

„Už jde,“ řekl a hlavy manželů Horníkových se otočily Haniným směrem.

„Á, Hanička Helerová,“ vydechla Marie Horníková, očividně potěšená, že bude mít na čajovém dýchánku o čem referovat svým přítelkyním.

„Ale není ona Židovka?“ zeptal se kapitán a zkoumavě se na Jaroslava zadíval.

Jaroslav nevěděl, jak odpovědět, a tak rozpačitě vykotal: „Omluvíte mě?“ Naznačil úklonu. „Milostivá paní.“ A vykročil Haně naproti.

Kapitánova otázka mu ale uvízla v mysli a vracela se mu během celého večera – když se s Hanou vítal, pomáhal jí čistit botu od páchnoucího neštěstí a i potom,

když v přítomí kina sbíral odvalu, aby Hanu chytil za ruku. Pustil ji z hlavy, teprve když Haně vtiskl na rty polibek na dobrou noc.

Nebylo mu však dáno zapomenout na ni docela. Po necelých dvou měsících a dalších schůzkách s Hanou, v době, když už se mu Haniny tmavé oči a ženská vůně vryly hluboko pod kůži, si ho kapitán Horník pozval do své úzké kanceláře s vysokými okny a nepohodlnými dřevěnými židlemi. Po pár úředních záležitostech, rozhodně ne tak důležitých, aby si je Jaroslav musel vyslechnout v soukromí kanceláře, a dlouhém společenském úvodu, během kterého se kapitán neopomněl zmínit o důležitosti rodinného zázemí a jako příklad šťastného manželství uvedl svůj dvacetiletý svazek s Mařenkou, se Horník konečně dostal k jádru věci.

„Ještě se scházíte se slečnou Helerovou?“ zeptal se, jako by ho to právě napadlo, prsty poklepával na desku stolu a pohled upíral kamsi ven z okna.

„No, ano, pane kapitáne.“ Jaroslav hned pochopil, že to není jen zdvořilostní otázka.

Chvíli oba mlčeli.

„Jaroslave,“ řekl Horník, konečně se na svého podřízeného podíval a odkašlal si, jako kdyby mu v krku uvízla rybí kost. „Jste perspektivní mladý muž, budoucnost máte před sebou,“ znovu si odkašlal, „měl byste si dávat pozor, abyste neudělal nějakou zbytečnou chybu.“

Jaroslav začínal chápat, kam kapitán míří, ale nevěděl, co má říct. „Vždyť kapitán Jirák je taky... stejně jako Hana, a nikomu to nevadí...“ vykoktal rozpačitě.

„Prozatím, prozatím. Ale víte, jaká je doba, stačí se podívat na situaci jinde – třeba v Německu. Ne že bych byl vůči komukoli nějak zaujatý, Jaroslave. Ale s těmi Židy byly vždycky potíže, určitě není náhoda, že Hitlerovi vadí právě oni. Říkám vám to jako váš přítel. Na světě je tolik hezkých děvčat, tak proč si komplikovat život. Rozumíte mi?“

Jaroslav chvíli mlčel, protože mu v ústech vyrostla plesnivá houba a tlačila se mu do plic. „Ano, pane kapitáne.“

„To jsem rád,“ řekl Horník a opravdu vypadal, jako kdyby se mu ulevilo.

„Smím odejít, pane kapitáne?“ zeptal se Jaroslav. Stěny místnosti se kolem něj stahovaly, strop klesal a vzduch postrádal kyslík. V ústech ucítil kyselou pachů. Vyběhl před důstojnickou budovu, zabočil za roh, a v místě, kde ho nikdo nemohl vidět, se předklonil a s rukama na kolenou se zhluboka nadechl studeného zimního vzduchu.

Otřeseně zíral na blátivý plácek před sebou. Opravdu mu Horník chtěl říct, že si bude muset vybrat mezi budoucností v armádě a Hanou? Opřel se o šedou stěnu kancelářské budovy a stál tam ještě dlouho poté, co nevolnost ustoupila.

V poledne si Elsa přehodila přes ramena pletený pléd, zamkla dveře papírnictví a ve slunečném dni vyvolávajícím naději, že jaro skutečně přijde, přeběhla přes náměstí a úzkou ulicí zamířila ke dveřím. Prošla kolem hodinářství a přes výklad zahlédla ve světle stolní lampy Karla Karáska skloněného nad prací. Vystoupala do schodů, lehce ťukla na dveře kuchyně a vešla.

Ludmila Karásková seděla u jídelního stolu, na kolenou měla rozprostřenou utěrku a před sebou pár brambor. Pod stolem, okolo židle a po celé kuchyni se válely slupky i zakutálené napolo oloupané hlízy. Levou rukou přidržovala bramboru na prkýnku položeném na stole a pravá ruka, v níž držela nůž, neposlušně lítala vzduchem, jako kdyby jí nepatřila. Jen občas se noži podařilo spíš náhodou než silou Ludmiliny vůle useknout kousek slupky, mnohem častěji ale zamířil vedle.

Elsa Ludmilu opatrně uchopila za předloktí a vzala jí nůž z prstů. Sama byla překvapená, kolik síly potřebovala, než se jí to podařilo. Nemusela se ptát, proč Ludmila nepožádala o pomoc svého syna. Karel vždycky trávil většinu času u pracovního stolu v přízemní dílně, a od té doby, co matka onemocněla a její potíže se stupňovaly, chodil nahoru, jen pokud opravdu musel. Opatrně našlapoval, uhýbal pohledem a předstíral, že matčinu slabost nevnímá.

I Ludmila si uvědomovala, že její stav se den ode dne zhoršuje, ale bojovala s nemocí tím, že ji přehlížela. Nemluvila o tom, jak se jí svět houpe pod nohama, pravá strana těla neposlouchá pokyny přicházející z mozku a žije si vlastním životem. Strach z budoucnosti a bezmoc v ní ale narůstaly a čím dál častěji vybublávaly na povrch.

Podívala se na Elsu. Z očí se jí vydraly slzy a z úst dusivé vzlyky. „Jak to bude dál, jak to bude dál?“ zašeptala.

Elsa si přisedla a natáhla se po nejbližší bramboře, aby ji dokrájela. „Měli byste si sjednat někoho na výpomoc.“

Ludmila přikývla: „Taky jsem na to myslela.“ Mluvila pomalu a slova jí vycházela až z krku.

„Mám se po někom poohlédnout? Z Rakouska přijelo několik rodin, které stihly utéct před Hitlerem. Možná by byli rádi, kdyby někdo z nich dostal práci.“

Ludmila zavrtěla hlavou.

„Vadí vám snad, že to jsou Židé?“

Ludmila se na ni podívala skoro vyčítavě. „Víš,“ řekla pomalu, „že tohle mi nikdy nevadilo. Ale tihle lidé do služby nepůjdou. Nemusí, určitě mají dost prostředků, když mohli před Hitlerem ujet. Stejně tady nezůstanou. Pojedou co nejdál, tak jako tvůj bratr s rodinou.“ Odmlčela se. „Ty bys měla taky odjet. Prodej dům, nebo ho alespoň pronajmi, než se situace zlepší, my ti s Karlem na něj dohlídáme. Vezmi děvčata a přestěhujte se k bratrově rodině. Tady vás nic pěkného nečeká.“ Unaveně si povzdechla a několikrát naprázdno otevřela ústa, jako kdyby se jí nedostávalo vzduchu.

Elsa naházela oškrábané brambory do hrnce, vstala a napustila na ně vodu. Ludmila vyslovila nahlas obavy, které ji samotnou pronásledovaly už měsíce.

„Tak já se vám po nějaké pomocnici poptám,“ řekla, jako kdyby Ludmilu neslyšela.

„To budeš hodná.“ Ludmila několikrát těžce polkla, levou rukou si přidržela neposlušnou pravačku, ztěžka se zvedla od stolu a nejistými kroky se přesunula na gauč. „Aspoň mi slib, že o tom, co jsem ti řekla, budeš přemýšlet.“

Elsa, stojící zády k ní, jen lehce přikývla. Zatímco ruce krájely zeleninu do polévky, hlavou jí běžely desítky protichůdných myšlenek. Cítila, že Ludmila Karásková má pravdu, ne nadarmo trávila večery poslechem zpráv, ale pronájem domu a stěhování do země, jejíž zvyky ani jazyk neznala, jí připadaly jako příliš velký krok do neznáma. Potřebuju si to pořádně rozmyslet a naplánovat. Vždyť Rosa ještě nemá dokončenou ani měšťanku a Hana letos dostuduje učitelský ústav. Nejdříve bych musela najít spolehlivého nájemce domu, abychom měly z čeho žít. Kde někoho takového najdu? A jak velký nájem bych mohla chtít? Copak tady můžu nechat rodiče? A kdo by se staral o Ervinův hrob? Ale co když Hitler opravdu přijde až sem, jak vyhrožuje? Co s námi bude?

Myšlenky ji pálily a vyskakovaly na ni jako kapky vody z prskajícího oleje. Zdrčená Ludmilinou postupující nemohoucností a vlastním strachem z budoucnosti, který jí nedovoloval zhluboka se nadechnout, nezamířila po odchodu od Karáskových k náměstí, ale k řece. Obchod otevře později, zákazníci si dnes budou muset na svoje ubrousky, notýsky a tužky počkat. Potřebovala se projít, přesvědčit se, že řeka stále plyne ve svém korytu a stromy na břehu nasazují pupeny.

Pomalou sešla až k řece, opřela se o kmen letitého stromu, zavřela oči a nastavila obličej prvnímu slunci. Řeka konejšivě šuměla a přehlušovala zvuky města. Elsa by se nejraději položila na hladinu a nechala se unášet někam daleko od smutků a starostí. Pryč od zodpovědnosti a nutnosti rozhodnout se.

Otočila se a opatrně, aby neuklouzla, vystoupala zpátky na pěšinu. Naposledy se podívala po řece, jejíž jedinou starostí bylo udržet vodu ve svých březích, po

stromech, které vyhlížely jaro mnohem trpělivěji než ona, a na konci pěšiny si všimla dvou vzdalujících se postav.

Viděla je jen zezadu, ale hned věděla, že ta dívka, která se důvěrně tiskne k paži mladého muže v uniformě, je Hana. Jak by mohla nepoznat krásné dlouhé vlasy a kabát prostřížený v pase, který spolu vybíraly? Přesto se maličko předklonila a pozorně se na vzdalující se dvojici zadívala.

Hana má být ještě ve škole. Tvrdila, že ve čtvrtek mají vyučování až do čtyř... Lhala. Co ještě před ní asi tají?

Obrátila se zpátky k městu. Smutek a zklamání se smísily se strachem a rozlily se před ní v bažině bezmoci. Ale Elsa si nemohla dovolit být bezmocná a propadnout zoufalství. Měla dvě dcery, o které se musela postarat. To ona bude muset rozhodnout o budoucnosti, zajistit, aby byly šťastné, třeba proti jejich vůli.

Na dveře obchodu pověsila ceduli *Zavřeno*, což udělala od Ervinovy smrti jenom jednou, když ji bolesti zad trápily tak, že se nemohla narovnat. Posadila se na široký parapet u okna s výhledem na náměstí a čekala na Hanin návrat.

Hana vyběhla do schodů celá udýchaná. Všimla si nápisu na dveřích papírnickví a hned ji napadlo, že se muselo mamince nebo Rose přihodit něco hrozného.

„Co se stalo?“ vyhrkla hned ve dveřích.

Elsa se ani neotočila a dál upírala pohled ven, jako by ji zajímali jen lidé křižující náměstí. „Napíšu strýci do Anglie a poprosím ho, aby pro nás našel bydlení,“ řekla místo odpovědi.

Haně ujela podlaha pod nohama. Rukou se zachytila stolu. „Ale proč?“

„Proč? Ty se ptáš proč?“ Elsa se odvrátila od okna a Hana si všimla, že má zarudlé oči. „Protože se bojím. Bojím se, že přijde Hitler a vezme nám obchod, jako ho vzal strýci Rudolfovi. Co když nás někdo zbije na ulici jenom proto, že jsme Židovky, jako se to stalo jemu?“

S každým dalším slovem si Elsa byla jistější, že by měly opravdu odjet.

I Hana si ještě pamatovala blednoucí podlitinu ve strýcově obličejí, ale nechtěla uvěřit, že by se něco podobného mohlo stát i v Meziříčí. „Kdo ví, jak to všechno bylo... A tady přece nejsme v Německu.“

„Zatím. Jestli bude Hitler pokračovat takovým tempem, tak za chvíli v Německu budeme.“ Elsa se znovu zadívala na náměstí. Slunce už se schovalo za mraky a příslib jarního počasí vymizel. „Není to spíš tak, že tady chceš zůstat kvůli tomu vojákoví, se kterým ses dnes procházela u řeky?“

Hana mlčela, a tak Elsa pokračovala. „Jsi moc mladá na to, abys měla známost. Máš chodit do školy a pomáhat mi s Rosou, tak proč se potuluješ s chlapem, za kterého se asi stydíš, když jsi mi o něm ani neřekla?“ Rozhořčení v ní narůstalo a hlas se zvedal a dostával rozzlobený tón. „Jak dlouho mi lžeš?“

„Maminko...“

Hana už brečela, ale Elsa se nedokázala ovládnout. Všechn strach, nejistota, zlost na svět, který ji zradil a nutil dělat těžká rozhodnutí, se jí obtiskl v hlase a obrátil se proti dceři. „Jsi lhářka, nic jiného než lhářka.“

Prošla kolem vzlykající Hany a ve dveřích do chodby se zastavila. „Ty a Rosa dokončíte školní rok, já se pokusím pronajmout dům. Až dostaneme víza, odjedeme. To je moje poslední slovo, můžeš to vyřídit tomu svému ctiteli.“ Vzala z věšáku klíč od obchodu a zabouchla za sebou dveře.

TŘINÁCTÁ KAPITOLA

1938

Hana byla poslušná dcera. Starala se o domácnost i o svoji mladší sestru Rosu, a dělala to ráda, protože chtěla ulehčit matce. Chodila na učitelský ústav, přestože učitelkou být netoužila a nedokázala si představit, že by se měla postavit před třídu plnou zírajících dětí. Z cvičení Sokola i zkoušek divadelního souboru, kde vykonávala zodpovědnou roli nápovědy, chodila rovnou domů, aby věnovala svůj čas Rose, i když věděla, že se o sebe sestra dokáže docela dobře postarat sama.

Byla poslušná dcera, ale tentokrát se rozhodla, že matčino přání nesplní. Nevzdá se Jaroslava a neodjede do Anglie. Maminka s Rosou budou muset odejít bez ní.

Elsa Helerová hned toho večera zasedla ke kuchyňskému stolu. Odhrnula nažehlený ubrus a písmeny pečlivě malovanými na bílý dopisní papír vyřídila bratrovi pozdravy od známých, vyjmenovala, kdo umřel a kdo se narodil, vylíčila, jak jdou obchody, a postěžovala si na drahotu. Teprve když popsala skoro celý list a zbylo jí místo jen na poslední odstavec, připojila prosbu, kterou tak dlouho odkládala.

Vypadá to, psala, že se budu muset zařídit podle Tvojí rady a odejít z republiky. Už se tady necítíme bezpečně. Pomůžeš nám, drahý bratře, najít bydlení? Srdečné pozdravy švagrové a dětem. Tvoje sestra Elsa Helerová.

Aniž si dopis znovu přečetla, rychle papír složila, strčila ho do obálky a obálku zalepila. Když pečlivými písmeny nadepisovala složitě znějící cizokrajnou adresu,

znovu ji přepadla panika. Neumí ani přečíst jméno města, ve kterém bratr bydlí. Vždyť si v té Anglii ani neřekne o chleba! Jak si vydělá na živobytí? Chvilí zírala na zalepenou obálku, ale potom vstala, rozhodnými kroky přešla ke kabátu visícímu v chodbě na věšáku a strčila obálku do kapsy. A v ní dopis zůstal týden, než se odhodlala koupit známku, a další dva dny jí trvalo, než přece jenom hodila dopis do schránky a začala podnikat první kroky k získání pasů a víz.

Hana tak váhavá nebyla. Hned na příští schůzce vylíčila Jaroslavovi závažnost situace.

„Maminka nás chce odvézt,“ stěžovala si, podezřívavě se rozhlížela kolem a uvažovala, kdo je při poslední procházce u řeky zahlédl a žaloval matce. Byla si naprosto jistá, že Jaroslav zamotanou situaci vyřeší. Zajde za matkou a řekne jí, že Hanu miluje a že nepřipustí, aby odjela. Postará se o ni a nedovolí, aby jí kdokoli ublížil.

Jaroslava náhlé prozrazení úplně vyvedlo z míry. Jistě, věděl, že se s Hanou nebudou moct schovávat napořád. Stále však doufal, že se NĚCO stane, NĚCO se změní a Hanině matce nebude vadit, že dcera je na známost ještě moc mladá, a kapitánu Horníkovi a nadřízeným v armádě přestane vadit, že jeho nastávající je Židovka.

Ano, jeho nastávající. Tak o Haně vždycky přemýšlel. Ale teď si najednou nebyl jistý. Najednou se mu život zdál složitý – jako matematický příklad, který nemá žádné správné řešení. Ať udělá cokoli, bude to chyba. Ale i chyby jsou velké a malé. Která z případných chyb bude ta nejmenší?

Uvědomil si, že se na něj Hana tázavě dívá a čeká na odpověď. Ani nepostřehl, jakou otázku mu položila. „Cože?“

Podezřívavě se na něj zadívala. „Co budeme dělat?“ zopakovala otázku.

Co *budeme* dělat? To kdyby věděl. Snad nečeká, že rozhodne za ni? Copak nechápe, že je to konec? Vysvětloval jí přece, že se smí oženit pouze se svolením nadřízených a se ženou s odpovídajícím věnem. Teď matka Haně věno nedá. Žádné věno, žádná svatba. Opravdu to chce slyšet nahlas?

„Něco vymyslíme,“ řekl. Čas, opakoval si v duchu. Potřebuju čas, abych mohl přemýšlet. Určitě najdu řešení.

Ve skutečnosti už řešení znal, jenom si to nechtěl přiznat. Za normálních okolností by se s Hanou rád oženil, a dokonce by byl ochoten za jejich vztah bojovat, ale okolnosti normální nebyly.

I pro Hanu bude bezpečnější, když odjede, říkal si. Není vyloučeno, že bude válka, a co by si tady počala sama, kdyby se rodina odstěhovala do ciziny a on musel

bojovat. A to by musel, je přece voják... Ale kdyby si Hanu vzal, voják by už nebyl... Hrozná představa. Scházejí se něco málo přes půl roku a naštěstí se nestalo nic, čím by se k ní připoutal. Pár polibků, nic víc. Hana jistě pochopí, že se kvůli krátké známosti nevzdá budoucnosti.

„Co vymyslíme?“ zeptala se. Věděl, že čekala jednoznačnější odpověď. Ale bylo těžké říct jí pravdu.

Že je to takhle možná pro oba lepší.

Hana odjede někam, kde nebude nikomu vadit, že je Židovka, a on se časem ožení s dívkou, jejíž původ mu nebude kazit postup v armádě.

„Za pár měsíců maturuju na učiteláku,“ řekla a Jaroslav to pochopil jako pobídku. Ona snad vážně čeká, že ji teď požádá o ruku. Ale Hana naštěstí pokračovala. „Maminka říkala, že počká, až dokončím školu. Mezitím chce najít nájemce našeho domu a o prázdninách odjet za strýcem do Anglie.“

Jaroslavovi se ulevilo. Do léta vztah s Hanou ukončí. Pomalu, pozvolně, bezbolestně. Bude na ni mít čím dál tím méně času a nakonec jejich známost odumře.

„Vidíš,“ řekl, vzal její obličej do dlaní a podíval se do tmavých očí, které se mu ještě před nedávnem zdály neodolatelné. Teď ho jejich upřený pohled rozčiloval. Políbil ji na čelo. „Děláš si zbytečné starosti. Do té doby se může stát spousta věcí. Třeba si to tvoje matka rozmyslí.“

Nebyla to odpověď, kterou Hana čekala, ale přesto ji uklidnila. Jaroslav má pravdu. Možná se zbytečně vyděsila. Do prázdnin je spousta času.

S nově nabytým odhodláním se vrhla na studium, rozhodnutá dokončit školu s co nejlepšími výsledky, aby maminku i samu sebe přesvědčila, že touží být učitelkou a učit děti českým dějinám, českému jazyku a lásce k českým knihám, což přece mohla činit pouze na české škole. Snad maminka uzná, že tak veliké úsilí a touha nemůžou být zmařeny kvůli nejasným obavám a zbytečnému stěhování.

Ale postupem času začínala i do Hanina vědomí pronikat myšlenka, že matčiny obavy nejsou tak zveličené, jak by si přála. Elsa Helerová nebyla jediná, kdo pátral po možnostech vystěhování. Hana nemohla přehlédnout, že pro židovské uprchlíky je Československo jen přestupní stanicí, tak jako jí bylo pro první vlnu židovských i nežidovských vystěhovalců z nacistického Německa. Vnímala jejich nervozitu a dychtivost rychle odjet co nejdál, cítila jejich strach a touhu vložit mezi sebe a pronásledovatele oceán nebo alespoň moře.

Vydávání víz se protahovalo, šířily se fámy o vyhlášení kvót, které přijímání uprchlíků v zámoří omezí, a Elsa Helerová stále ještě čekala na dopis od bratra

a zvažovala, jestli má začít hledat nájemce domu hned, nebo počkat, až – nebo zda vůbec – bude kladně vyřízena její žádost o pas a víza.

V červnu dopis od strýce Rudolfa konečně dorazil. Tou dobou už byla Hana úspěšnou absolventkou učitelského ústavu a měla za sebou další nepříjemný rozhovor – nebo spíš hádku – s matkou.

„Teď, když máš po maturitě, měla by ses konečně pustit do té angličtiny,“ řekla Elsa. Hana přinesla domů maturitní vysvědčení s vyznamenáním a byla na ně náležitě pyšná, a tudíž očekávala slova chvály. Ale maminka byla na dobré výsledky zvyklá, a navíc musela řešit důležitější záležitosti, a tak vysvědčení jen přeletěla pohledem a místo pochvaly vydala jen další pokyn. Takový pohled na věc musela Hana považovat za nespravedlivý a krutý.

„Ale maminko, proč bych se měla učit angličtinu? To ty jsi mi přece vybrala učitelský ústav. Vždycky jsi tvrdila, že být učitelkou je pro mě to pravé, a teď mě chceš odvézt pryč. To ti Jaroslav tak vadí?“

„Nevadí mi ten tvůj Jaroslav, i když se mi ani obzvlášť nezamlouvá, a rozhodně si nemyslím, že by pro tebe byl ten pravý,“ odpověděla ještě smířlivě. Hanino vysvědčení bylo opravdu výborné a za normálních okolností by ji velice potěšilo. „Vadí mi uřvaný Hitler, co sedí v Berlíně a všude se roztahuje.“

„To chceš říct, že jsem se čtyři roky trápila zbytečně?“

„Vzdělání není nikdy zbytečné.“

„V Anglii bych učitelkou být nemohla, mám českou školu.“

„Anglicky se naučíš. Můžeš se do toho pustit teď hned.“

„Do žádné Anglie nepojedu.“

„Pojedeš.“ Elsa už zvýšila hlas. „Co bys tady bez nás dělala?“

„Vdala se.“

„Už ti to ten tvůj vojáček nabídl?“ Odmlčela se. „Nenabídl a ani nenabídne. Ten hledá nevěstu s věnem, a to ty, holčičko, mít nebudeš!“

Hana se otočila a pokořeně utekla z kuchyně. Nejhorší bylo, že maminka měla pravdu. Jaroslav o manželství vůbec nemluvil. Potkávali se čím dál tím méně, protože měl hodně povinností v kasárnách a často jezdil na cvičení. I on tvrdil, že situace je špatná, a Hana měla chvílemi pocit, jako kdyby jí podsouval myšlenku, že vystěhování do Anglie by bylo tím nejlepším řešením. Jednou se ho dokonce

zeptala, jestli chce, aby odjela, ale Jaroslav se přímé odpovědi vyhnul a stejně jako matka opakoval, že pro ni chce jen to nejlepší.

A Hana věděla, co je pro ni nejlepší. Nejlepší bylo zůstat s Jaroslavem a věřit, že spolu budou šťastní.

Tenká bílá obálka s jedinou, exoticky vypadající známkou a mnoha hranatými i kulatými razítky, která dorazila od Rudolfa z Anglie, měla ohnutý rožek a byla pomuchlaná, jako kdyby si své právo na doručení musela vybojovat. Elsa netrpělivými pohyby roztrhala kratší stranu, vytáhla z obálky přeložený list papíru a našla začátek.

Tón bratrova dopisu Elsu vystrašil. *Konečně ses rozhodla, psal. Rychle prodej dům, peníze budeš potřebovat. Snad ještě není pozdě. Před Hitlerem utíká do Británie hodně lidí a místní si začínají stěžovat. Volají po omezení přílivu přistěhovalců, tak si pospěš a vezmi s sebou i rodiče. Nemůžeš je tam nechat, brzy budou potřebovat naši pomoc... Zatím uprchlíky přijímají i jiné země – Spojené státy, Kanada, snad i Dominikánská republika – a úplně nejlepší by možná bylo požádat o vystěhování do Palestiny... taky o tom uvažuju.*

Elsa byla z bratrova dopisu zmatená. Pohání ji ke spěchu, ale přesvědčuje ji, ať prodá dům. To bude nějakou dobu trvat. Původně přece mluvili o tom, že by ho pronajala, nájemci by jí posílali peníze do přechodného domova, a až se situace vrátí do starých kolejí – to se přece časem musí stát –, budou se mít kam vrátit. Bratr ji zve do Anglie, ale přitom se tam sám necítí vítaný. Proč vyjmenovává i jiné země? Zmiňuje je jako další možnost, nebo jí nepřímou radí, ať se snaží získat víza tam? Píše, aby přivezla i rodiče, a v další větě připomíná, že stárnou... jako kdyby nevěděl, že Nový Jičín neopustí. Musí se o ně hodně bát.

Znovu přeletěla dopis, ale nic nového neobjevila. Jen písmena psaná očividně ve spěchu, kostrbatější a neposlušnější než v jiných Rudolfových dopisech, svědčila o bratrově rozrušení.

Hned druhého dne svěřila obchod Haně a vydala se do Nového Jičína, aby rodičům vyřídila bratrův vzkaz. Očekávala jednoznačné odmítnutí, a tak ji nepřekvapilo, že o vystěhování nechtěli ani slyšet.

„Ale vy odjeďte za Rudolfem hned, jak to bude možné,“ řekl otec a matka souhlasně pokyvovala hlavou. „Zbytečně se nezdržujte. Jestli chceš, vyřídíme plnou moc k prodeji domu, abyste mohli vycestovat hned, jak dostanete doklady. Peníze pak pošlu za tebou.“

Elsa nepočítala s tím, že rodiče budou ochotni odjet ze země, v níž se narodili a prožili celý život, ale že jí cestu nerozmlouvají, naopak ji ještě ponoukají ke spěchu, ji zarazilo.

„Ne, to není nutné,“ řekla. „Kdo ví, jak dlouho budu čekat na vydání víz, a ještě jsem ani nenašla žádného kupce. Myslím, že dřív než na podzim neodjedeme.“

„Přemýšlej o tom,“ naléhal na ni otec. „Jestli potřebuješ peníze na cestu, dáme ti je.“

Když si při odchodu všimla bíle namalovaného hákového kříže na zdi protějšního domu, pochopila. Podívala se na otce, který ji doprovázel ze schodů. Pokýval hlavou. „Tyhle čmáranice jsou po celém městě. Vždyť víš, žije tady hodně Němců, a ti se teď všichni zbláznili a chtějí k Říši. Včera večer táhli ulicemi, křičeli a zpívali. Bylo to hrozné.“ Těžce polkl. „Maminka plakala.“

Poslední slova vystrašila Elsu nejvíc. Viděla matku mnohokrát naříkat, vzpínat ruce k nebi a pronášet modlitby. Slyšela ji štkát a teatrálně si rvát vlasy a oblečení. Ale nikdy ji neviděla prostě plakat.

Elsa najednou viděla otce novými očima. V letech jejího dětství k sobě blízko neměli. Ležela mezi nimi neviditelná, ale přesto nepřekonatelná stěna postavená ze zvyků a tradiční výchovy. Nedovolovala jim uvolněný rozhovor, natož pohazení či objetí. Otec byl otec, živitel rodiny, člověk, který se o svoji ženu a dcery uměl postarat. Muž, díky kterému se mohla jeho žena radovat ze života i lkát a naříkat nad těžkostmi, které k životu patří. Až doposud se však nemusel dívat na slzy bezmoci a strachu, aniž je dokázal utěšit.

Bruno Weis každé ráno odcházel do kanceláře a večer se vracel, aby zasedl do čela stolu a pojedl košer jídlo, které připravila manželka Greta, a večer se ponořil do četby svých knih. Málokdy na děti promluvil, a pokud ano, jen aby je napomenul nebo jim připomenul nesplněnou povinnost. Odříkával modlitby svých otců a dodržoval staré zvyky, protože tak to dělali jeho rodiče, sousedé a přátelé. Znal jen život s jarmulkou a jiný si neuměl, ale ani nechtěl třeba jenom představit.

Byl součástí Elsinu života a Elsa si celé dětství uvědomovala, že otec je člověk, kterého potřebuje, aby se cítila v bezpečí.

Teprve po své vlastní svatbě, kdy se s manželem odvrátili od víry, pochopila, že ji otec i miluje. Na rozdíl od matky neřekl jediné slovo výčitky, nepronesl žádnou strašlivou hrozbu, a svým mlčením dal najevo, že i když si myslí své, uznává její právo svobodné volby. Nezatížil její duši výčitkami, a to byl pro Elsu větší důkaz otcovské lásky, než mohl vyjádřit slovy.

Teď stál vedle ní a vypadal ztracený. Nevyznal se ve světě, ve kterém prožil sedmdesát let, nepoznával město, jehož ulicemi denně procházel, bál se sousedů, kteří před ním uhýbali pohledem, nebo hůř, bez úsměvu a pozdravu na něj drze zírali jako na žebravého psa.

„Možná byste přece jenom měli odjet s námi,“ řekla Elsa.

Otec zavrtěl hlavou. „Nedělej si starosti. Co nám starým můžou udělat? My už tady nějak dožijeme. Ale pro tvoje děti tady není budoucnost.“ Podal jí tašku.

„Nezapomněla sis ty koláčky, co ti maminka přibalila?“

Na konci ulice, v níž si kdysi hrávala, se Elsa otočila. Přestože bylo léto, při pohledu na počmárané zdi jí po zádech přešel chlad.

V létě třicátého osmého roku chodila Elsa Helerová ke Karáskovým velice často. Říkala sice, že si chodí za paní Ludmilou poklábosit a taky pro rady, ale ve skutečnosti při hovoru celou dobu zametala nebo poklízela, protože paní Ludmila se už bez pomoci ani nezvedla z křesla.

Jednou týdně do domu chodila posluhovačka a špinavé prádlo si odnášela paní Zítková, která za nevelký peníz prala movitějším hospodyňkám, aby si nemusely ničit ruce v neckách. Zpátky nosila voňavé, nažehlené a vzorně poskládané komínky a paní Ludmila si pokaždé, když udřené pradeně platila, s trochou závisti pomyslela, jak ráda by sama hrbila záda nad valchou. Maličko si povzdechla, poděkovala a odvedenou práci pochválila, i když byla toho názoru, že by Zítková nemusela škrobit prostěradla tak, až škrábou na kůži.

Jak nemoc postupovala, bylo Ludmile zatěžko přesouvat se ráno a večer po příkrém schodišti, a tak se natrvalo usídlila v kuchyni. Pomalu se šourala a většinu dne trávila v křesle u okna s výhledem do úzké ulice, poslouchala hukot blízké řeky a šum listů v korunách stromů a na noc se ukládala na kuchyňský gauč. Pohodlné křeslo jí Karel přinesl z obývacího pokoje, který sloužil jenom k přijímání vzácných návštěv. Nikdy se v něm z úsporných důvodů netopilo, takže se v zimních měsících pořádně neprohřál. I proto se návštěvníci většinou dlouho nezdrželi a stejně odcházeli celí prokřehlí.

Během léta třicátého osmého roku s sebou Elsa začala brát ke Karáskovým i Hanu a koncem léta už jí často posílala pomáhat paní Ludmile samotnou.

Hana ke Karáskovým nechodila ráda. Pomáhat nemocné paní Ludmile v domácnosti jí nevadilo, vždyť bylo úplně jedno, jestli rovná zboží v papírnictví, nebo zametá kuchyňskou podlahu u Karáskových. Byla sice kvalifikovaná učitelka, ale o práci ve školství nezažádala. Maminka Elsa si to vzhledem k plánovanému odjezdu do Anglie nepřála, a Hana nic nenamítala, protože potřebovala být volná kvůli Jaroslavovi.

Na jejich stále zřidkavějších schůzkách byl čím dál tím odtazitější. Hana Jaroslavovu špatnou náladu přičítala starostem. Vždyť to neměl vůbec jednoduché a mluvil jenom o tom, že ho asi brzy převedlí. Sám zatím nevěděl kam, a tak se Hana nechtěla vázat, aby mohla odejít za ním.

Trochu ji rozladilo, když se zmínil, že se s ní nějakou dobu možná nebude moct vídat a že je vzhledem k vypjaté situaci a hrozícímu válečnému konfliktu pravděpodobné, že nebude mít možnost dát jí o svém pobytu zprávu. Ale říkala si, že budoucí žena vojáka z povolání musí být na takové nepříjemnosti připravená.

Přesto se odhodlala a na minulé schůzce se přímo zeptala: „Chceš si mě vůbec vzít, nebo jsem se v tobě spletla? Maminka tvrdí, že ti jde jenom o moje věno. Řekni mi pravdu. Jestli mě nechceš, odjedu s našima do Anglie a budeš mít ode mě pokoj.“

„Jistěže si tě chci vzít,“ vyhrkl Jaroslav. Cožpak mohl říct ne, i když by si to přál? Vždyť mu vlastně do očí řekla, že ho podezírá ze lži. Obvinila ho, že ji tahá za nos. Taková nehoráznost. Vždycky se považoval za poctivého člověka a chtěl, aby si to o něm mysleli i ostatní. Jak se opovažuje o něm pochybovat? Lomcoval jím vztek, ale ovládl se. „Teď ale není vhodná chvíle mluvit o svatbě. Nevidíš, jaká je složitá doba? Nemůžeme přece myslet jenom na sebe. Ale nemusíš se bát, postarám se o tebe – to ti slibuju.“

A tak Hana nemohla tušit, že ještě toho dne večer, když se vracel vlakem do hranických kasáren, dospěl k rozhodnutí, že nejlepší řešení bude, když se s Hanou už nikdy neuvidí.

Při návštěvách u Karáskových – jestli se vůbec hodiny strávené uklízením a vařením daly považovat za návštěvy – Hanu děsily dvě věci – Ludmilina nemoc a Karlovy nepřátelské pohledy.

Hana byla mladá a zdravá a vzhled chátrající Ludmily Karáskové v ní vzbuzoval strach. Nebyl to strach o nemocnou paní, ale hrůza z plynoucího času, obavy z vlastní budoucnosti. Ludmila Karásková pro ni byla nepříjemným setkáním s tím, co se lidem může přihodit. Připomínkou, že v životě existují věci, jako je stárnutí, nemoc, zoufalství a bezmoc. Ludmilina řeč byla méně a méně srozumitelná, ústa ji přestávala poslouchat a občas se stalo, že slova odmítala opustit rty a vzpříčila se v hrdle. Výsledkem byl nejasný zvuk podobající se vzlyknutí či vyštěknutí a Hana nevěděla, jak se má zachovat.

Má se tvářit, že rozumí, nebo se zeptat a podstoupit další mučivé čekání, jestli se roztřesené paní podaří říct, co po ní chce? V tu chvíli měla Hana na nemocnou zlost, že ji vystavila tak trapné chvíli.

Karel Karásek chápal snadněji, co matka říká, jenže trávil většinu času v dílně. Naštěstí. Hana nesnášela, jakým způsobem s ní mluvil. Ten tichošlápek trousil slova ještě neochotněji než jeho matka a díval se na ni jako na vetřelce, na zblešenou potulnou kočku, která se jim snaží vetřít do přízně.

A to ani netušila, jak blízko je pravdě. Kdyby zaslechla některý z večerních hovorů, které vedl Karel Karásek s matkou, nikdy by už práh domu nepřekročila.

„Mami, nezvi pořád tu Helerku s dcerou,“ neudržel se občas Karel. „Vím, že potřebuješ pomoc, ale vždyť si můžeme dovolit někomu zaplatit.“

„Má-m je rá-da. Elsa je pří-přítelkyně.“

Karel se posadil vedle matky a chytil ji za ruku. „Já vím. Jenomže ony mají tak divné oči. Stará Helerová se tváří, jako kdyby na mě něco věděla, a ta mladá se zase pořád dívá jinam.“

„Ne-není stará.“ Zvedla těžkou ruku a pohladila syna po vlasech. Někdy se chová jaké malé dítě, pomyslela si. Asi jsem si před Elsou neměla stěžovat, že se Karel nehrne do ženění. Kdo ví, co si o něm teď myslí. „Potře-buju spo-lečnost.“

„No právě. Když přijmeme někoho na výpomoc v domácnosti, bude k nám chodit každý den a nebudeš tady sama.“

„Ne, ne-ne-chci nikoho ci-zího.“ Ještě ne, pomyslela si.

Jak dlouho se ještě obejdeš bez cizí pomoci, řekl si v duchu i její syn. Věděl, že je zbytečné matku trápit a ptát se nahlas. Oba tušili, že jednoho dne – bez ohledu na to, co si přejí – ta chvíle nastane.

„Stejně brzy od-odjedou do Anglie,“ řekla Ludmila po krátké odmlce.

Už aby to bylo, pomyslel si Karel, s povzdechem se zvedl a tichými kroky seběhl do bezpečí dílny ke svým hodinám.

ČTRNÁCTÁ KAPITOLA

1938

Hlouček se rozestoupil, aby uvolnil cestu mužům v bílých pláštích s nosítky, a znovu se za nimi zavřel. Lidé stojící vně kruhu si stoupali na špičky, aby lépe viděli přes střechy deštníků, a sdělovali výsledky pozorování i své domněnky okolostojícím.

„Ten už nežije.“

„Přijeli pozdě.“

„Viděli jste, jak padl?“

„Chytil se za srdce a bylo po něm.“

„Jak je to možné? Já jsem ho znala. Moc hodný člověk to byl. Takovou smrt si nezasloužil.“

Poslední poznámka se Ivaně Zítkové zdála obzvlášť hloupá a zbytečná. Ano, pan učitel Erban byl hodný člověk. Učil ji ve škole češtinu a dějepis, a pokud si pamatovala, nikdy na děti nezvýšil hlas, dokonce ani když si četly pod lavicí nebo šeptaly se sousedy, protože je učitelův výklad, pronášený jednotvárným huhňavým hlasem, nudil. Ale odkdy záleží na tom, jestli je člověk hodný, nebo zlý? Opravdu si někdo myslí, že je život spravedlivý?

Otočila se a zamířila zpátky do lahůdkářství, aby šéfové paní Paškové předala vyzvednutý balíček a dokončila další tác obložených chlebíčků. Paní šéfová se významně podívala na hodinky. Jako kdyby nevěděla, že dojít na poštu a zpátky se dřív než za čtyřicet minut stihnout nedá, ani když před přepážkou nestojí žádná fronta a nepříhodí se nic tak mimořádného, jako že člověk, který kráčí proti vám, najednou upustí deštník, udělá podivný úkrok stranou a padne na zem jako podřátý. Chlapík v tmavě modrém saku se rozběhl přes louže do nejbližšího krámu telefonovat pro doktora, ale Ivana na první pohled poznala, že je to zbytečné. Pan učitel měl oči v sloup, čelist mu poklesla a hlava se zvrátila v nepřírozeném úhlu, stejně jako jejímu mladšímu bráškově, který před šesti lety umřel na záškrť. Ne, život není spravedlivý.

Kdyby rozdával podle zásluh, nestála by celé dny v přípravně a nechystala šunkové chlebíčky ozdobené vajíčkem a plátkem okurky paničkám, které si na nich můžou pochutnat jenom proto, že se uměly narodit. Kdo tam nahoře rozhoduje, jestli se člověk narodí do dostatku, nebo do chudoby? Kdo rozhodl, že Ivana bude připravovat chlebíčky, které její rodiče nikdy neochutnají, protože nemají peníze na to, aby se usadili na židli u kulatého stolku, usrkovali ovocnou limonádu nebo dokonce vinný střík, vznešeně zvedali malíček na ruce svírající křehký šálek s kávou a vybírali si z dobrot, jež nabízí lahůdkářství, ve kterém pracuje jejich dcera?

Prý má být ráda, že dostala tak dobré místo! Opravdu si někdo myslí, že může být šťastná, že smí obsluhovat zákaznice, které se považují za lepší jenom proto, že mají naditější peněženku? Jistě, vyrábět chlebíčky a roznášet kávu je určitě příjemnější než prát prádlo cizím lidem jako chudák matka, ale Ivana by byla šťastná, kdyby tady nemusela trčet a mohla dál studovat. Pak by si našla zaměstnání, ve kterém nebolí nohy od celodenního stání a koutky úst z křečovitých úsměvů, jež dostávají zákazníci i zákaznice zdarma k zákuskům a chuťovkám.

Spravedlnost! Spravedlivé by bylo, kdyby na jejím místě stála Hana Helerová. Ta přece studovat nechtěla, vždycky říkala, že ji škola nebaví, ale její paní matinka si přála, aby dcera měla vzdělání. Bodejť by ne. Měla víc rozumu než obě její holky dohromady.

Co by za to Ivana dala, kdyby mohla jít na gymnázium nebo alespoň na učitelák... A Hana má tu drzost, že si ještě stěžuje. Občas se za Ivanou zastavila v lahůdkářství, objednala si žloutkový věneček – ten měla nejraději – a čekala, až Ivana uklidí přípravnu a dočista vyleští stolky. Paní šéfová se na ni usmívala úsměvem vyhrazeným pro nejlepší zákaznice a nechala pozdravovat paní matku, a Ivaně potom při odchodu mezi dveřmi šeptla, že musí přijít druhý den ráno dřív, aby před otevřením ještě stihla vytrít.

Pak šla Ivana s Hanou městem domů jako kdysi, když ještě bývaly nejlepší kamarádky. Ale teď už kamarádky nebyly, jenomže Hana si toho nevšimla. Jejich kamarádství dostalo krutý zásah v okamžiku, kdy Ivana musela skončit se školou, a úplně umřelo, když Jaroslav Horáček pozval Hanu na první schůzku.

Ivana by přísahala, že to byla ona, kdo svými úsměvy přilákal Jaroslavovu pozornost. Že to byly její boky, které ho okouzly, a její vstřícnost, co mu dodalo odvalu je oslovit. Mladý muž v uniformě zpočátku spravedlivě dělil pozornost mezi obě dívky, jeho úsměvy byly stejně zářivé, ať se obracel k Ivaně, nebo k Haně, zdvořilé lichotky trousil na obě strany, ale po pár týdnech si Ivana všimla, že je to Hana, na koho se častěji obrací s otázkami, že Hanu bere častěji za loket a Hanu doprovází až ke dveřím domu. A bylo jí to jasné.

Na vině byl ten dům na náměstí. Dům s bytem v patře, papírnickým v přízemí a trafikou k pronájmu. Nebylo to Hanino kouzlo, ale majetek, co zvrátilo štěstí na její stranu. Při té myšlence se Ivaně sevřela ústa hořkostí a na jazyku se jí nahromadila nepřejícnost, která jí bránila polknout. V tu chvíli by nejraději stiskla Hanin štíhlý krk a držela, dokud by... Ne, to ne. Ale kdyby Hana zmizela ze zemského povrchu, rozhodně by Ivaně nechyběla.

Ivana zvedla tác a odnesla ho z přípravný do lahůdkářství. Vyhlédla z okna. Déšť, který trápil město několik dní a přes poledne se změnil v mrholení, znovu zesílil. Shluk lidí se už rozešel a ulice byla skoro prázdná.

Divný den. Zamračená obloha padala dolů a blížila se jako nepřátelská vojska čekající na povel k útoku. Obvykle mívali v sobotu odpoledne plno, ale dnes byl obsazený jenom jeden stolek. Paní šéfová se na Ivanu zamračila, jako by to byla její vina, že se lidem nechce do deště. Otočila knoflíkem rádia, ale když se místo hudby ozvaly jen zprávy, znechuceně rádio zase vypnula.

Komu by se chtělo poslouchat o neustálých ústupcích, kterými se československá vláda snaží ukonejšit rozbourané Sudety?

Šéfová zamkla pokladnu a utrousila Ivaniným směrem: „Za chvíli se vrátím. Zvládnete to tady?“

To známe, pomyslela si Ivana. Víš, že dnes moc lidí nepřijde, a tak si jdeš dát dvacet. Inu, paní majitelka si to může dovolit. „Ano, paní šéfová.“ Vytáhla koutky k úsměvu. „Spolehněte se.“

Vzala čistou utěrku a šla přeštit stolky. Nějak si ty tři hodiny zbývající do zavírací doby zkrátit musela.

Zvonek nad dveřmi lahůdkářství vtíravě zacinkal. Ivana se ohlédla, ale při pohledu na postavu v uniformě se s cuknutím otočila zpátky a znovu se sklonila k desce stolu, aby vyčistila neexistující skvrnu. Potřebovala chvíli času, aby se vzpamatovala a zklidnila dech.

Lahůdkářství bylo místem, kde se dámy scházely na něco dobrého k snědku a kam maminky vodily své ratolesti, aby jim při odpolední procházce na chvíli zalepily pusku zmrzlinou nebo kouskem dortu. Mužů přicházelo méně a většinou jen jako doprovod – před mléčným koktejlem či kávou se šlehačkou dávali přednost pivu v některé z mnoha městských pivnic či restaurací. Ivana pozdravila a nasadila zdvořilý profesionální úsměv – na tom si dala záležet, aby si snad Jaroslav nemyslel, že ji jeho přítomnost vyvádí z míry.

„Přišel jste se k nám schovat před deštěm?“

„Můžete hádat znovu.“

Zdálo se jí to, nebo s ní Jaroslav laškoval? „Máte tady schůzku s Haničkou?“

Teď Jaroslav přešlápl a vypadal, jako kdyby mu zmínka o Haně byla nepříjemná. Ale ale, copak se to děje? Že by potíže v ráji? O ničem takovém se Hana nezmiňovala, a to spolu mluvily před dvěma dny. Naopak – Hana tvrdila, že i když ji matka nutí, aby odjela s rodinou do Anglie, nikam nepojede, protože chce zůstat s Jaroslavem. Ale taky se zmínila, že se s Jaroslavem poslední dobou moc nevidají, protože je se svým útvarem někde na cvičení a určitě se nevrátí dřív než příští měsíc. Zajímavé...

„Slečna Helerová ještě neodjela do Anglie? Když jsme se viděli naposled – potkali jsme se náhodou kdysi v létě –, zmínila se, že plánují odjezd na konec prázdnin.“

Tak tohle bylo divné. Moc divné. Ivana se vrátila k pultu, předklonila se a opřela se o lokty. „Měla odjet, ale její sestře ještě nevydali pas. Nechtěla jet samotná.“ Tohle řekla Hana matce, když na ni naléhala, aby jela napřed bez nich. Ve skutečnosti ale nechtěla jet vůbec. Měla v plánu říct jí to až v den odjezdu. A toho dne se taky hodlala přestěhovat za Jaroslavem. Že by se mu o tom zapomněla zmínit? Že by tady někdo lhal?

„Přijel jsem se podívat domů, jestli je všechno v pořádku,“ změnil Jaroslav rychle téma. „Po tom dešti se řeka místy vylila z břehů a naši bydlí v záplavové oblasti.“

„Opravdu?“ Ivana nadzvedla obočí v předstíraném údivu. Ve skutečnosti moc dobře věděla, kde Jaroslav bydlí, a záměrně kdysi směřovala procházky s bývalou kamarádkou Hanou tím směrem v naději, že se s ním *náhodou* potkají. A jednoho dne se opravdu potkali a Jaroslav se pak za soumraku pěšinou okolo řeky procházel s Hanou. „Doufám, že je všechno v pořádku,“ dodala zdvořile.

„Ano, tentokrát se nám velká voda vyhnula,“ usmál se Jaroslav. „Musím se ještě dnes vrátit do kasáren, ale říkal jsem si, že jsem už dlouho neviděl svoji hezkou přítelkyni, a tak jsem neodolal a cestou na nádraží jsem se za vámi zastavil.“

Ivanu hned napadlo, že spíš chtěl vyzvědět, jestli jsou Helerovi ještě ve městě, ale stejně se začervenala. „Dáte si něco?“ zeptala se honem.

A Jaroslav si objednal chlebiček, opřel se loktem o pult a povídal Ivaně o velké vodě, která naštěstí dosáhla jen ke spodnímu schůdku. To posledně, posledně ji měli až v kuchyni a museli ji vynášet v kýblech, ale na něj žádný nevyšel, a tak nosil vodu alespoň v porcelánovém hrnečku, a místo aby ho máma pochválila, hrneček mu vzala a navíc mu jednu vlepila, protože porcelánový hrníček byl z dědictví po babičce, ale to přece nemohl tušit, vždyť mu byly teprve tři. A Ivana se smála a docela zapoměla, že Jaroslav patří k její kdysi nejlepší a teď už bývalé kamarádce Haně, nebo možná nezapoměla, ale bylo jí to úplně jedno, protože Jaroslav se jí líbil, a slíbila mu, že až příště přijede do Meziříčí, bude se s ním procházet kolem řeky a smát se jeho historkám.

A Jaroslav poslouchal Ivanin smích, mnohem radostnější a bezstarostnější, než byl ten Hanin ještě v dobách, kdy se smála, a v duchu si říkal, že je to Hanina vina, že teď stojí v lahůdkářství u pultu s Ivanou, protože už se vůbec neusmívá, jenom ho zatěžuje starostmi, jako kdyby svých neměl i tak dost, a chce po něm, aby za ni vyřešil její potíže. Jak může být tak sobecká!

A cestou z lahůdkářství šel na nádraží pro jistotu postranními uličkami a předsevzal si, že znovu do Meziříčí přijede, až bude Hana z města pryč.

Hana toho září neodcestovala a neodjela ani později. V dobách, kdy na to ještě měla sílu, pak často přemýšlela, jak jiný by byl nejen její život, ale i život sestry Rosy a maminky Elsy, kdyby tehdy prodaly dům, zabalily kufry a nasedly na vlak. Kdyby nepoznala Jaroslava, neumanula si, že ho miluje, a zachovala se, jak se zachovat měla.

Když o čtyři roky později vrávorala Elsa Helerová se svými rodiči před vykopaným příkopem, který už byl téměř plný těl těch, kdo stáli na tomto místě před nimi, pevně zavřela oči a pomyslela si, že tuhle zkoušku jí přichystal osud. Byla to však Hana, kdo na konci léta třicátého osmého roku osud změnil a rozhodl, že udělá všechno pro to, aby se odjezd do Anglie odložil na co nejpozdější datum. To Hana nesplnila, o co ji matka požádala.

Všechny pasy a víza už byly vyřízené, až na jeden – ten Rosin. Vydání Rosiných dokladů se zpozdilo, protože byla nezletilá a při vyřizování nepředložila souhlas obou rodičů.

„Její otec je mrtvý,“ brblala Elsa, když ze zásuvky vyťahovala plechovou krabici od bonbonů, v níž ukládala důležité papíry. Tam, mezi doklady o vlastnictví domu, živnostenským a oddacím listem a rodnými listy ležel i úmrtní list jejího manžela Ervina. „Celé město mě zná a ví, že jsem vdova, ale pan úředník musí mít na všechno papír,“ pokračovala, když strkala list do obálky. „Až půjdeš za paní Ludmilou, dej ten dopis na poštu,“ zavolala na Hanu. „Kvůli jednomu papíru se nikam nepoženu. Stejně nemám čas, mají přijít ti lidi, co se chtějí podívat na barák.“

Hned co se rozkřiklo, že dům na náměstí je na prodej, objevilo se několik zájemců. Kdo by nestál o udržovaný dům s obchodem a trafikou v přízemí a hezkým bytem v patře? Potíž byla, že všichni tušili, proč vdova Helerová dům prodává, věděli, že s prodejem spěchá, a obnos, který nabízeli, byl hluboko pod skutečnou cenou. Elsa byla zoufalá, to ano. Byla vyděšená stejně jako tisíce jiných lidí, kteří si uvědomovali, že Evropa – a obzvlášť malé Československo – není bezpečné místo pro život. Ale její zoufalství prozatím nedosáhlo takového stupně, aby se nechala oškubat od lidí, kteří se snažili zneužít její těžké situace, a pořád čekala, až se konečně objeví někdo se slušnou nabídkou. Třeba to budou právě Drozdovi, se kterými byla domluvená dnes na třetí.

Hana vzala obálku a strčila ji do kapsy lehkého sáčka.

„Tam to nedávej. Vezmi si kabelku. Ještě to ztratíš a nepojedeme nikam.“

Kdyby Elsa Helerová ta slova nevyřkla, Hanu by nikdy nenapadlo udělat to, co udělala. Docela určitě by šla na poštu, koupila známku a dopis poslala. Za pár dní by Rosa dostala doklady, a protože z Drozdových se vyklubali slušní lidé, kteří po krátkém smlouvání přistoupili na Elsinu cenu, Helerovy by v září odjely do Anglie.

Hana vykročila k poště, ale už když sbíhala ze schodů, věděla, že dopis nepošle. Ani ho u sebe neměla, zastrčila ho do stránek Vojny a míru. Tam bude v bezpečí. Elsa by po tak tlusté knize nikdy nesáhla a Rosa četla pořád dokola jen Gabru a Málinku.

Jaroslava sice neviděla dlouhé tři týdny – určitě byl někde na cvičení –, ale při poslední schůzce jí přímo řekl, že to s ní myslí vážně a že se o ni postará. Než ta slova vyslovil, nechala se skoro zviklat matčinými nehezkými poznámkami na Jaroslavovu adresu a opravdu dalekou cestu zvažovala, ale teď věděla, že musí zůstat. Protože její budoucnost je tady, s Jaroslavem.

Později dopis s posledním papírem potřebným k vyřízení sestřiných dokladů odešle. Ale prozatím ne.

Po dlouhé době se cítila skoro šťastná. Získala čas, který tolik potřebovala.

PATNÁCTÁ KAPITOLA

Září 1938 – únor 1939

V září byla Hana zoufalá z Jaroslavova mlčení a vystrašená z předpovědí, že po Rakousku bude dalším Hitlerovým cílem Československo. Několikrát byla v pokušení rozběhnout se na poštu a dopis s Rosiným potvrzením přece jenom odeslat.

V Sudetech vypukly nepokoje, henleinovci drancovali české a hlavně židovské obchody a Hanu budily ze spaní těžké sny. Rádio a noviny přinášely zprávy o přestřelkách, a dokonce i mrtvých. Bylo děsivé, jaké vášně dokázal vyvolat každý Hitlerův nenávislný projev přenášený německým rozhlasem.

Pak zasáhla armáda a rabování ustalo. Haně se ulevilo, ale nemohla se zbavit strachu o Jaroslava. Určitě je někde tam, v Sudetech. Proč by se jinak tak dlouho neozýval? Stále od něj neměla žádné zprávy. Dvakrát mu zkoušela napsat na adresu kasáren, ale odpovědi se nedočkala. Počítala s tím. Vždyť už na zřídka krátkých setkáních na začátku léta říkal, ať mu nepíše, že je to zbytečné, protože stejně nebude moct odepisovat, ale Hana nevěděla, jak jinak se o něm něco dozvědět.

Představovala si ho, jak kdesi na západní hranici střeží opevnění, o kterém tvrdil, že je neproniknutelné, a v náprsní kapse nosí její fotografii.

V jednom se nemýlila. Jaroslav skutečně nosil v náprsní kapse fotografii, ale Ivaninu. I když kvůli bojové pohotovosti trávil v kasárnách a na cvičení skoro všechen čas, na návštěvu své nové dívky si chvíli našel. Čekával na ni pod vysokými stromy v krásenské aleji, pozoroval ji přes prosklenou výlohu lahůdkářství a při cestě městem se pečlivě vyhýbal náměstí, aby nepotkal Hanu.

Když prezident Beneš vyhlásil všeobecnou mobilizaci, Hana pochopila, že válka, před kterou je matka chtěla ochránit, se blíží. A že vystavila rodinu nebezpečí. Mobilizace je první krok k válce. A válka znamená nedostatek, strach, bídu a smrt.

Z knihovničky v pokoji, o který se dělila s Rosou, vytáhla Tolstého tlustou knihu, z níž se lidstvo stejně nepoučilo, protože ti lidé, kteří čtou klasiky, jsou dost chytří,

aby chápali nesmyslnost války i bez líčení její krutosti, a ti, kdo by se poučit potřebovali, po žádné z moudrých knih nikdy nesáhnou.

Vzala z ní dopis, strčila ho do kapsy a nakoukla do kuchyně: „Slíbila jsem paní Karáskové, že se u nich ještě zastavím.“ Než se matka stačila zeptat, o co jde, dodala: „Za chvíli jsem zpátky.“ Pak utíkala k poště, jako kdyby mohla dohonit celý měsíc, o který psaní zdržela. Snad ještě není pozdě, říkala si, snad Rosa s maminkou stačí odjet. Co bude dělat ona sama, nevěděla. Jaroslav se neozval už celé dva měsíce.

Rosiny doklady dorazily v polovině října. Jenomže tou dobou se situace změnila a Elsa Helerová už s odjezdem do Anglie nepočítala. Zrušila objednávku u špeditérské firmy, která měla zajistit dopravu nejcennějšího nábytku a beden s nejnужnějším vybavením, roztrhala dlouho připravovaný seznam věcí, na něž nechtěla zapomenout, a pečlivě vymyté kufry vynesla zpátky na nízkou půdu. Po mnichovské dohodě připadly Sudety Německu a Nový Jičín, nyní nazývaný Neutitschein, Elsinu rodné město a rodné město jejich rodičů, se stal součástí německé říše.

Teprve tehdy si Bruno a Greta Weisovi naplno uvědomili, jak jsou bezvýznamní.

Tři čtvrtiny obyvatel Nového Jičína se hlásily k německé národnosti. I Weisovi mluvili doma německy a jejich děti chodily do německých škol. Ale byli Židé a nejen zprávy od syna a ostatních uprchlíků z Německa, ale i historická zkušenost, uhnížděná hluboko v genech a přenášená z generace na generaci, je přiměla zabalit to nejcennější z majetku uchovaného po rodičích a prarodičích i naškudleného za celý život a odjet k dceři. Nečekali, až město obsadí německá armáda a ulicemi potáhnou zpitomělé davy vykřikující nenávistná hesla.

Když v Meziříčí ze stěhovacího vozu složili nábytek, nechala ho Elsa odnést na zadní dvůr a přikrýt plachtami. Během následujícího týdne přišel Karel Karásek se stěhováky a pomohl přestěhovat nejcennější kusy na půdu. Ludmila Karásková se tak chtěla Helerovým alespoň trochu odvděčit za pomoc. Pod půdní okno postavili kusy postele, na které se kdysi narodila Elsa a před ní i její bratr Rudolf, doprostřed nastěhovali skříně s dveřmi z ohýbaného dřeva, okolo stěn rozestavili židle tonetky a doufali, že jednou přijde den, kdy znovu naloží stěhovací vůz a přestěhují Weisovy a jejich majetek zpátky do Nového Jičína.

Na náměstí v domě Helerových vynesli do bytu nad papírnickým Brunovo křeslo a Gretino nádobí na mléčné a masité jídlo. Při pohledu na hromadící se věci padala na Elsu Helerovou úzkost. Za chvíli se v domě ani nepohnou. „Ale Mutti,“ ohradila se, když matka otevřela další krabici. „Kam to mám všechno dát? Vždyť já mám nádobí dost.“

„Hitler mě vyhnal z mého domu a mé kuchyně, tak aspoň ty mě snad nebudeš nutit, abych jedla nečisté jídlo,“ prohlásila Greta Weisová. „Ode dneška vařím já.“ Otevřela skříňku, s povzdechem klekla na zem, vyndala Elsiny hrnce a začala do polic rovnat své nádoby. Elsa se raději otočila a šla ukázat stěhovákům, kam mají složit postele.

„Dejte je do obývacího pokoje,“ řekla. „Žádný salon nepotřebujeme, stejně jsme nejraději v kuchyni.“ A tam přistavili k oknu i otcovo tmavě modře polstrované křeslo s područkami, které si prý na zakázku nechal vyrobit už jeho děda, a v tom křesle Bruno Weis sedával, četl a občas zvedl hlavu a podíval se tím směrem, kde tušil svoje město.

V modrém křesle seděl Bruno Weis i onoho listopadového dne, kdy do Meziříčí přijela z Nového Jičína žena Arnošta Langerera s dcerou. Za starých dobrých časů byli Weisovi a Langerovi sousedé, potkávali se na schodišti, uctivě se zdravili, mluvili o počasí a vyřizovali pozdravy svým protějškům. Během dnů, které paní Langerová s dcerou strávila u Helerových, ale mluvili o jediném. Co asi bude s Arnoštem Langerem a jeho synem Maxem, které po křišťálové noci v Neutitscheinu odvedli četníci. Tvrdili, že je chtějí ochránit před rozvášněným davem, který se valil ulicemi, drancoval židovské obchody a poničil i synagogu.

„Odvedli všechny muže.“ Tělnatá paní Langerová vzlykala a její vyděšená hubená dcera se krčila na pohovce a utírala si oči špinavým kapesníkem. „Říkala jsem jim, že Otovi ještě není osmnáct, ale nevěřili mi. Křičeli na mě a vyhrožovali, že nás vezmou taky. Když jsem se za nimi dívala z okna, viděla jsem, jak je vysadili na korbu nákladáku. Už byla skoro plná.“

„Paní Langerová,“ upozornila ji Elsa, „v Meziříčí byste neměla mluvit německy. Místní to nemají rádi – obzvlášť teď.“

To už brečela i paní Langerová. „Česky, česky! Vždyť já česky ani pořádně neumím!“

Paní Langerová s dcerou byly první z nocležníků, kteří u Helerových našli přístřeší. Hana s Rosou jim musely přenechat svůj pokoj a spát v matčině ložnici na levé straně manželské postele. Obzvlášť samotářské Rose to hrozně vadilo. „Nechápu, proč se nastěhovaly zrovna k nám,“ bručela. „Za chvíli budeme mít z bytu ubytovnu.“ Ztišila hlas. „Všimla sis, jak se paní Langerové třepe břicho, když brečí?“

„Roso!“ napomenula ji Hana, ale musela se smát. Paní Langerová byla tak tlustá, že se na ní třepalo úplně všechno.

Po obsazení Sudet se Elsa Helerová s myšlenkou na stěhování do Anglie rozloučila s konečnou platností. I když si to nechtěla připustit, byla docela ráda, že okolnosti

rozhodly za ni, protože emigrace ji děsila. Teď měla pocit, že nebezpečí už pominulo a že její místo je v domě, v němž může poskytnout alespoň dočasné přístřeší nešťastníkům, kteří o své domovy přišli. Dokázala se do nich vcítit a měla pocit, že nechybělo mnoho a ocitla by se v Anglii ve stejné situaci.

„Hitler dostal, co chtěl, a teď už snad dá pokoj,“ odpovídala, když ji otec přesvědčoval, aby přece jenom s děvčaty odcestovala.

„Zapomínáš,“ říkal jí, „že když hodíš žebravému psu kolečko salámu, nedá pokoj, dokud nedostane další a další.“

Elsa nechtěla přiznat, že má otec pravdu. „A kde byste bydleli, kdybych dům prodala a zmizela za Rudolfem? Tady můžu být užitečná. Podívej se na ty chudáky, kteří se nemají kam vrátit. Langerovi určitě nejsou jedini.“

Po třech týdnech pana Langer a se synem propustili pod podmínkou, že opustí německé území. Na cestu dostali jen deset říšských marek a doporučení, aby se už nikdy nevraceli. Elsa Helerová jim pomohla najít v Meziříčí podnájem nad dílnou místního ševce. Langerovi by nejraději odjeli někam daleko, třeba do Ameriky, ale byli bez prostředků, protože všechn jejich majetek zůstal v Sudetech. A po Langerových přicházeli další a další.

Do hodinářství přišlo jenom pár zákazníků, v některých dnech jen dva tři, aby se domluvili na opravě či koupi nových hodin. Oprav bylo dost, protože tehdy se nic nevyhazovalo. Lidé byli trpělivější, věděli, že všechno – vztahy i věci – chce svůj čas. Nerozváděli se při prvních neshodách a neutráceli za nové věci při prvních potížích. Řemeslníci odváděli svoji práci pořádně, aby jejich výrobky vydržely dlouho, a tak spousta předmětů přežívala své stvořitele i vlastníky a zůstávala v rodinách celé generace.

Karel Karásek měl svou práci rád. Málokteré hodinové strojky, které se mu dostávaly do rukou, byly stejné. Každá oprava před ním stála jako výzva, hádanka, kterou je třeba vyřešit.

Miloval ticho přízemní dílny a jedinou hudbou, kterou poslouchal, byly tiché melodie hodinových strojků, houpavý zvuk kyvadel a odbíjení hodin visících na stěnách. V dílně se cítil v bezpečí. Na otázky zákazníků nebylo těžké najít odpověď a uznalé díky za dobře odvedenou práci mu lichotily a probouzely v něm pocit, že přece jenom není takový nekňuba, jak si o něm myslí matka a ty povýšené Helerky.

Ano, někdy se cítil trochu nesvůj, obzvlášť ve společnosti žen mu nebylo dobře, ale jeho nejistota nebyla bez příčiny. Vyrůstal jenom s matkou a otce si skoro nepamatoval. Nevěděl, jak se má muž k ženám chovat, netušil, kde je ta hranice, na níž končí slušné chování a začíná troufalost. Měl strach, aby ženy svými pohledy neurazil, a tak se na ně nedíval. Nevěděl, o čem si muži se ženami povídají, a tak

raději mlčel. Nechtěl, aby si jeho úsměv vysvětlovaly jako troufalost, a proto se mračil. A pak se dozví, že se chová jako hulvát! Čert aby se v těch ženských vyznal!

Mrzelo ho to, protože nechtěl zůstat celý život sám. Ženy se mu líbily. Okouzlovaly ho jejich ruce. Byly plné života – útlé, se štíhlými prsty a měkkými dlaněmi. Představoval si, jaké by to bylo, kdyby se jich mohl dotknout.

Obzvlášť se toužil dotknout rukou Ivany Zítkové. Jaké by to asi bylo klouzat dlaněmi po jejích pažích vzhůru, až k ramenům, zabořit prsty do dlouhých vlasů, sklouznout ke knoflíčkům halenky, položit hlavu na měkká ňadra a zblízka se nadechnout té sladké cukrové vůně, která Ivanu obklopovala. Před usnutím pokračoval v představách dál, mnohem dál, a potom se cítil zahanbený, jako kdyby opravdu zprznil nevinnou dívku a přivedl ji do řečí.

Někdy, když paní Zítkovou bolelo v kříži víc než obvykle, musela Ivana po návratu z lahůdkářství popadnout štosy nažehleného prádla a odnést je zákazníkům. A protože pradelna nebyla nejmladší, postupem času se podvečerní roznášení stalo další Ivaninou povinností. Karel Karásek z toho měl – na rozdíl od Ivany – opravdovou radost. Každé úterý, kdy přicházela, netrpělivě čekal v dílně, aby s ní mohl být chvíli sám, radoval se, když pochválila práci jeho šikovných prstů, a jí jediné dovolil, aby se dotýkala vystavených hodin. Jen kvůli ní obešel pracovní stůl, otevřel prosklená dvířka vysokých sloupkových hodin, a zatímco zblízka vdechoval sladkou vůni, ukazoval jí, jak natáhnout hodinový strojek pomocí závaží visících na kovových řetízích.

Pak zaplatil za vyprání prádla, pár drobných přidal od cesty a v duchu si slíbil, že příště, příště už určitě najde odvalu a možná pozve Ivanu do biografu, nebo dokonce na podvečerní procházku městem. A Ivana se usmívala víc a víc a Karla vůbec nenapadlo, že ty úsměvy nepatří jemu, že se usmívá při pomyšlení na těch pár mincí, které dostane, a taky proto, že na ni v přítomnosti na rohu ulice už čekal Jaroslav. Ivana se na něj těšila, poněvadž tou dobou, v lednu třicátého devátého roku, už to nebyl Hanin, ale její Jaroslav, a jediná potíž byla, že to bývalá kamarádka ještě nevěděla.

„Až se vdám, takové hodiny si pořídím,“ řekla Ivana, opatrně zavřela prosklená dvířka a položila klíček do Karlovy otevřené dlaně.

Téměř důvěrný dotek ho vyvedl z míry. „A kdy to bude?“ vyhrkl. Samotného ho překvapila odvalu, s jakou otázku vyslovil.

Usmála se. „Kdyby to bylo na mě, vdala bych se třeba hned. Ale můj Jaroslav je voják...“ Nechala konec věty vyznít do ztracena a zhluboka si povzdechla.

Karel Karásek na ni jen zíral. Samozřejmě očekával úplně jinou odpověď. Něco jako Nemám za koho se vdát nebo Kdo by si mě vzal – a on by odpověděl Třeba já a pak by spolu šli do toho kina a už by to šlo ráz na ráz. Vzali by se a Ivana by byla skvělá žena, to věděl, i o maminku by se dobře postarala... Tak hezky to měl promyšlené, ale teď stál uprostřed hodinářství, nechápavě se díval na dívku, s níž v představách strávil ne jeden večer, a zmohl se jenom na netaktní: „Jaroslav Horáček? Ten přece chodí s Hanou Helerovou.“

Ivana se nenechala vyvést z míry. Už dlouho čekala na příležitost, kdy bude moct zprávu o sobě a Jaroslavovi sdělit někomu, kdo ji docela určitě předá na správné místo – tedy Haně. „Ale pane Karle, to už je dávná minulost. S Haničkou se rozešli, když se rozhodla odjet do Anglie.“ Vzala ze stolku peníze, uklidila je do portmonky, drobné navíc zastrčila do kapsy, zapnula si kabát až ke krku a naposled se oslnivě usmála. „Tak zase za týden, pane Karle.“

„Sbohem,“ řekl Karel a vrátil se ke svému stolku, jako by se nic nestalo, a přestože tam seděl ještě dvě hodiny, žádné hodiny už neopravil.

Hana Helerová pokračovala v práci na svojí výbavě. Ušila dvoje povlečení, olemovala ručníky a utěrky, upletla přehoz na manželské postele a na kuchyňskou pohovku. Ve skříni narůstala hromada povlaků na polštáře čtvercových i kulatých tvarů a Hana trpělivě pokračovala v háčkování jemných záclon a deček na stoly a stolky a stále doufala, že přijde chvíle, kdy Jaroslav bude mít čas na víc než jen pár letmých, spíš náhodných setkání.

„Doba je těžká,“ opakoval, jako kdyby to sama nevěděla. „Musíme být trpěliví. Neboj se, nějak to dopadne.“ A potom zmizel a neviděla ho několik dlouhých týdnů.

Své naděje, myšlenky a tíhu na duši po večerech vplétala do jemných vzorů deček. Jak by si mohla stěžovat? A komu? Sama viděla, že její smutek je ve srovnání s potížemi, s jakými se museli vyrovnávat ostatní, úplně malicherný.

Svět se dal do pohybu. Nebylo týdne, aby do Meziříčí z území zabraného Německem nedorazila další židovská rodina. Tintnerovi, Haasovi, Kleinovi, Honighwaschovi... Ubytovali se u příbuzných nebo v nájmech, které jim pomáhalo najít město a spolky. O pomoc se starala hlavně Židovská náboženská obec a její členové, ale i Elsa Helerová, která k obci nepatřila, se snažila být užitečná. Dům Helerových se stal pro židovské uprchlíky na přechodnou dobu útočištěm, v němž měli díky Gretě Weisové celý den zaručenou košer stravu a večer v hovorech s Brunem Weisem nacházeli útěchu nad Daf Yomi, stránkou z Tóry a komentáři připadajícími na příslušný den.

Elsa Helerová opravdu neměla čas ani chuť zabývat se milostnými potížemi své starší dcery, a Hana by ani nebyla ochotná se jí svěřit. Věděla, že matce se Jaroslav nikdy nepozdával, a netoužila poslouchat řeči o tom, že měla matka pravdu.

Drobná Rosa vnímala sestřin smutek a z pohledu jejích patnácti let se jí Hanina situace zdála tragická. Neštěstí lidí, kteří u nich strávili několik dní, se jí tolik nedotýkalo. Chápala je jako něco, co se děje jen ostatním, jako třeba nemoci nebo dopravní nehody, něco, co se jí a jejím nejbližším nikdy stát nemůže. Zato Hanin smutek Rosu bolel, ale nevěděla, jak ji utěšit.

Od léta se Hana s Jaroslavem viděla sotva čtyřikrát, na krátkých schůzkách poznamenaných Jaroslavovým neklidem a podrážděností.

Koncem února na něj narazila cestou od ševce. Radostně se k němu rozběhla, a kdyby se nestyděla, vrhla by se mu kolem krku. „Kdys přijel?“

„Dnes, ale jenom na jedno odpoledne. Dal bych ti vědět, ale nevěděl jsem jak, když tvoje máti není naší známostí nadšená.“

„A kdy budeš mít volno příště?“

„Jsem pořád ve službě,“ vysvětloval netrpělivě, jako by mu něco vyčítala. „A když přijedu domů, snažím se trochu pomoci našim, to víš, nejsou už nejmladší.“
A Hana pokyvovala hlavou. „Ze Sudet se stáhla spousta vojáků a ani si neumíš představit, kolik práce je s demobilizací. A to nemluvím o tom, že je zapotřebí zabezpečit nové hranice.“

Hana Jaroslavovy potíže chápala, ale o složité situaci v armádě si povídat nechtěla. „Tak mi občas napiš alespoň pohled, abych věděla, že jsi v pořádku.“

„Nemůžu ti psát, to už jsem ti přece vysvětloval.“

„Proč se zlobíš? Jen mám o tebe starost.“

„O mě se neboj, starej se spíš o sebe.“

„Jak to myslíš?“ Haně vhrkly slzy do očí. „Říkal jsi přece, že nemusím mít strach, že se o mě postaráš.“

Jo, to jsem říkal, toužil zakřičet Jaroslav. Říkal jsem to, když jsem si myslel, že zmizíš v té zatracené Anglii. Vážně jsi nepochopila, že my dva už nejsme pár?
„Jistě, jistě,“ řekl nahlas. „Postarám se.“

„Promiň,“ řekla Hana. „Vím, že jsi unavený, a já tě ještě zatěžuju zbytečnými stesky. Ale to jenom proto, že tě mám ráda a záleží mi na tobě.“ Opřela si čelo o klopky Jaroslavova kabátu.

Rozpačitě se rozhlédl po opuštěné ulici a pohladil ji po vlasech. „Vždyť já vím. Ale teď už musím jít na vlak.“ Po chvílce zaváhání dodal: „Za dva týdny snad budu mít v neděli volno. Sejdeme se na chvíli v pět hodin na našem místě u řeky. Co myslíš, vyjde ti to?“

„Určitě,“ přikývla Hana. „Nějak si to zařídím.“

Jaroslav mlčky pokýval hlavou a slíbil si, že do té doby přijde na to, jak protahovanou známost s Hanou bolestně, ale s konečnou platností ukončit.

Člověk míní, ale cosi – ať už jsou to události, náhody, nebo zlomyslnosti osudu – plány mění. A Jaroslavovy plány změnilo dění na Slovensku a Zakarpatské Ukrajině, které si vyžádalo přítomnost československých vojsk. A tak se Jaroslav tentokrát opravdu ne vlastní vinou ocitl v centru událostí a na dohodnutou schůzku s Hanou, na kterou se dívka tak upřímně těšila a které se Jaroslav oprávněně bál, přijít nemohl.

Hana se matce vymluvila na návštěvu u paní Karáskové, ale tentokrát čas u nemocné zkrátila na nejkratší možnou dobu a pospíchala k řece na tmavé místo pod stromy, kde se s Jaroslavem scházeli, když ještě byli skutečný pár. Po víc než půlhodině marného čekání pochopila, že se svého Jaroslava opět nedočká, a celá prokřehlá a taky vystrašená zvuky ozývajícími se ze tmy u řeky obzvlášť děsivě, se zklamaně vrátila domů, aby pokračovala v háčkování záclony novým vzorkem, který ji naučila babička Greta.

ŠESTNÁCTÁ KAPITOLA

Březen 1939

Z nebe padaly vodou nasáklé sněhové vločky smíchané s deštěm a měnily ulice v koryta čvachtající břechky. Vlhkost a chlad přepadly město a zaplavily je stejně jako němečtí vojáci, kteří pomalu projížděli krásenskými ulicemi a přes most mířili ke středu města. Náměstí, kde během tržních dnů nabízeli prodávající zeleninu ze svých zahrádek a ovoce z vlastních sadů, nakupující ochutnávali domácí med, znalecky ohmatávali drůbež a prohlíželi si výrobky šikovných řemeslníků, zaplnila vojenská auta a ošklivé motorčky s hranatými postranními vozíky. V zaparkovaných vozech mlčky seděli vojáci v nepromokavých pláštích a tvářili se, že už nikdy nechtějí odejít.

Lidé stáli tiše na chodnicích lemujících náměstí a tiskli se k domům. Možná doufali, že je zdi dokáží ochránit před sychravým počasím i před zlou skutečností. Chvíli mlčky přihlíželi, jako kdyby nemohli uvěřit zprávám z rádia a potřebovali se o svém neštěstí přesvědčit na vlastní oči, a potom se poníženi, s hlavou skloněnou

pod tíhou myšlenek, s klobouky naraženými do čela, provlhlí a plní strachu z budoucnosti vraceli domů.

Helerovi nemuseli vycházet z domu, všechna ta hrůza se odehrávala přímo pod jejich okny. Na Elsu a její rodiče dopadl děs. Bezradně posedávali v nábytkem přečpaném obývacím pokoji, jehož okna vedla na opačnou stranu. Podvědomě snad chtěli být od náměstí co nejdál, nebo možná jen nechtěli slzami vyděsit děvčata ještě víc.

Rosa se vrátila ke zvyku z dětství, schoulila se se sbírkou pohlednic do kouta za šatní skříní a hubenými prsty probírala obrázky prosluněných míst, na kterých by právě teď chtěla být. Jen Hana zůstala v kuchyni, posadila se na široký rám okna a pozorovala, jak na náměstí zastavují vojenské nákladáky a motorky. Další vozy plné vojáků jen projížděly a mířily k místním kasárnám.

Před radnicí přibrzdilo auto a vystoupily z něj postavy v dlouhých vojenských kabátech a placatých čepicích. Hana z dálky viděla, jak se rozhlížejí po uvítacím výboru, ale nikdo z radních na náměstí nepřišel. Jen nad vchodem zplihle visela jediná vlajka s křížem s chybně našitými háky. Muži vystoupali po širokém schodišti a zmizeli za dveřmi.

Vítr se otočil, vodnaté vločky se nalepily na vnější sklo dvojitého okna a zastřely Haně výhled. Sklouzla z parapetu a odešla do ložnice. Posadila se vedle sestry a zády se opřela o stěnu. Mlčky pozorovala, jak se Rosa probírá pohlednicemi.

„Tady jsme mohly být.“ Rosa jí podala obrázek Buckinghamského paláce, který jim poslal strýc Rudolf.

„Tam už bydlí král,“ pokusila se Hana o vtip, ale Rosa se ani neusmála.

„Moc jsem si přála vidět moře,“ pokračovala Rosa. Na Hanu se přitom ani nepodívala. „I proto jsem tolik chtěla jet do Anglie. Těšila jsem se, že poplujeme na jedné z těch velkých lodí přes La Manche.“ Zvedla k sestře tmavé oči a podívala se na ni pohledem, při němž se Haně stáhlo hrdlo. „Ty jsi tady chtěla zůstat kvůli Jaroslavovi, že?“

V Rosině otázce nebyla výčitka, ale Hana ji tam slyšela. Na malou chvíli ji napadlo, že Rosa ví o dokladu měsíc ukrývaném v tlusté knize a má jí zdržení za zlé. Byla v pokušení začít sestře vysvětlovat, proč udělala to, co udělala, ale Rosa pokračovala. „Teď prý armádu rozpustí. To znamená, že se Jaroslav bude moct oženit.“ Odmlčela se, ale pohledem neuhnula. „Znamená to, že až si ho vezmeš, nebudeš už Židovka?“

„Jak jsi na něco takového vůbec přišla?“

„Maminka dneska dopoledne říkala Mutti Gretě, že by to bylo nejlepší. Protože Němci Židy nenávidí, a manželství s někým, kdo není Žid, by tě prý ochránilo.“

„Ochránilo? Před čím by mě ochránilo?“

Rosiny oči se na Hanu pořád dívaly, jako by ani necítily potřebu mrknout. „Nevím. Teď už není kam utéct, už nás nikam nepustí.“ Přitáhla kolena k tělu a schoulila se hlouběji do kouta mezi stěnou a skříní. „Myslím, že moře už nikdy nevidím.“

Hana natáhla ruku a s předstíranou lehkostí ji poplácala po noze. „Nebud' hloupá, vždyť my ani pořádní Židi nejsme. Víš, že si Mutti Greta pořád stěžuje, že bychom ani nevěděly, jak se v synagoze chovat, kdybychom se tam náhodou dostaly.“ Zvedla se a podala Rose ruku, aby jí pomohla vstát.

Je pravda, že podobný rozhovor probíhal i ve vedlejší pokoji. Rodiče se Elsu snažili přesvědčit, ať se ještě pokusí odjet ze země. Marně. Elsa se cesty přes zemi obsazenou fašisty bála víc než neurčitěho nebezpečí, které jim hrozilo, když zůstanou.

„Nemůžu přece svoje děti připravit o domov. A už vůbec tady nemůžu nechat vás,“ opakovala. „Kdyby ještě žil Ervin, bála bych se o něj, ale ženám a starým lidem přece neublíží. Nejsme pro ně nebezpeční.“

„Stejně nám všechno vezmou,“ přesvědčoval ji otec. „Copak jsi neslyšela, co vykládali Langerovi a ostatní, kteří utekli ze Sudet? Z čeho budeš žít? Ten obchod ti nenechají, s tím nepočítej. Kdo ví, jak to dopadne s domem. Vezmi děvčata a odjeďte. Zkuste to. Doklady máte. Třeba se vám to ještě podaří.“

Ale Elsa se už rozhodla. A jak se za léta vdovství naučila, utřela slzy a začala přemýšlet, jak přežít těžké roky, které mají před sebou. Plánování ji vždycky uklidnilo.

„Hana se musí co nejrychleji vdát za toho Horáčka. A zkusím se dohodnout s trafikantem Skácelem, jestli by ode mě obchod naoko nekoupil. Odpustím mu nějaký dluh a snížím mu nájem.“

„Holka, ty si to představuješ moc jednoduše. Jakmile bude papírnictví napsané na něj, už ho nikdy zpátky nedostaneš.“

„Tak hloupá nejsem. Nechám si samozřejmě u právníka sepsat papír, že ve skutečnosti je obchod můj.“

Otec jen vrtěl hlavou. „Elsu, nechej si poradit...“

Toho večera nikdo z nich nemohl usnout. Bruno a Greta Weisovi se tiše radili, čím přimět Elsu k odjezdu. Elsa se snažila vymyslet, jak přesvědčit trafikanta Skácela,

aby přistoupil na fiktivní prodej obchodu a neošidil ji. Hana si představovala, jak se bude Jaroslav tvářit, až mu řekne, že maminka s jejich známostí souhlasí. A Rosa ležela na zádech a snažila se udržet oči otevřené, protože kdykoli jí klesla víčka, ze tmy se vyrojily nákladáky a z jejich koreb seskakovaly nekonečné řady vojáků.

Hned druhého dne se Elsa vydala na poradu za doktorem Lewym. Právník Karel Lewy se stejně jako Elsa a Ervin Helerovi vzdal židovského vyznání, a tato skutečnost v Else probouzela neopodstatněnou naději, že bude mít pro její situaci pochopení. I on jistě cítí, že uvízl kdesi na mělčině mezi proudy a nikam nepatří. Židé už jej nepovažovali za jednoho z nich a ostatní brali jeho židovství za samozřejmé. „Za kterým advokátem že jdeš?“ ptávali se běžně. A dostávalo se jim jednoznačné odpovědi: „Za tím Židem.“ Což byla odpověď, která ještě před časem tolik neznamenal. Naopak, židovství bylo pro právníké povolání spíš doporučením, protože o Židech se obecně ví, že se v obchodě a právníčině vyznají. Poslední dobou však tato slova dostávala jiný, nebezpečnější podtext, a lidé je vyslovovali ztišeným hlasem, jako kdyby se za ně styděli.

Domů se Elsa vracela se smíšenými pocity. Doktor Lewy považoval Hanin sňatek s árijcem za dobrý nápad. „Z toho, co vím o nových německých zákonech, se dá soudit, že smíšené manželství vaši dceru židovství nezbaví, ale může pro ni být určitou formou ochrany,“ řekl a dodal: „Ostatně, na to se spoléhá i můj bratr.“ V záležitosti s prodejem obchodu sice Else Helerové přislíbil pomoc, ale zároveň ji několikrát upozornil, že žádná záruka, že ji nájemce neošidí, v její situaci není. „Musíte si moc dobře rozmyslet, komu svůj majetek svěřujete, paní Helerová. Vyberte si člověka, kterému opravdu důvěřujete.“

A v tom byl háček. Elsa Helerová věděla, že Skácelovi důvěřovat nemůže. Nedokázala ale vymyslet, na koho papírnictví přepsat, aniž by to bylo příliš do očí bijící. Zvažovala i Karáskovy a věděla, že by to pro ni udělali, ale potřebovala, aby nový – i když jen nastrčený – majitel v obchodě opravdu i pracoval. A s tím u Karla Karáska počítat nemohla. Napadlo ji, že se zajde poradit za kožešníkem Bergerem. Berger byl zkušený člověk, hodně toho už zažil a vždycky si věděl rady. Možná vymyslí lepší řešení.

Utáhla si šátek pevněji k hlavě, ohrnula límec a zamyšleně kráčela k náměstí. Raději se moc nerozhlížela, protože pohled na ozbrojené vojáky v ulicích města v ní vyvolával úzkost. Co na tom, že se snažili chovat jako osvoboditelé a dokonce rozdávali jídlo chudým. Všichni moc dobře věděli, že potraviny pocházejí ze zásob místních českých kasáren.

Náměstí bylo skoro prázdné. Elsa zabočila ke kožešnictví, ale udělala sotva pár kroků, když si všimla, že výlohy obchodu jsou zatažené těžkými kovovými roletami a před dveřmi postává četník. Český četník. Zaváhala, ale pak sebrala odvalu a přistoupila k němu.

„Někdo vykradl kožešnictví?“ zeptala se, ale samotné jí otázka připadala hloupá. Který blázen by kradl, když je město plné uniforem!

Četník nadzvedl obočí. Očividně si myslel to samé. Pak se rozhlédl, maličko zavrtěl hlavou a potichu řekl: „Jděte domů, paní. Pan Berger se oběsil.“

Nemusela se ptát proč. Věděl to četník, věděla to Elsa, vědělo to celé město. Vážený meziříčský občan Josef Berger byl Žid. Znal Hitlerovu nenávisť k Židům, slyšel příběhy o zatýkání, pronásledování a ponižování svých souvěrců i o vypalování synagog během křišťálové noci a nechtěl podstoupit to, co muselo přijít. Během polední přestávky se vrátil do svého obchodu dřív a vzal si život. Zvolil své vlastní řešení, což jeho ovdovělá žena Rudolfína, ochromená zoufalstvím, považovala za slabost, ale o několik let později, když v lodžském ghettu pohlédla do očí vlastní smrti, přehodnotila na prozíravost.

Takové řešení ale Elsa zvolit nemohla. Nebyla na světě sama. Nesla zodpovědnost za své dvě dcery. Přivedla je na svět, vždycky pro ně chtěla to nejlepší a postará se o ně i teď. Musí se o ně postarat.

Otočila se a pospíchala přes náměstí domů. Ve dveřích domu se potkala se Skácelem. Co nejdřív si s trafikantem bude muset promluvit a nějak se s ním dohodnout, ale právě teď na to neměla sílu. Pozdravila a chtěla vejít dovnitř, jenže Skácel stál ve dveřích tak nešikovně, že kolem něj nemohla projít.

„Dovolíte,“ řekla a udělala krok vpřed.

Skácel se ani nepohnul a Elsa si uvědomila, že tam stojí naschvál.

„Chci projít.“ Pokusila se okolo něj protáhnout.

Skácel se zasmál a ještě se posunul k boku, aby jí zúžil průchod. Elsa se překvapeně zastavila. „Co je to za žerty? Pust'te mě, jdu domů.“

Skácel se rozesmál, jako kdyby řekla něco opravdu vtipného, a pak ustoupil stranou. „Jen pojd'te, paninko. Však už se tady dlouho roztahovat nebudete. Hitler takovým, jako jste vy, brzy zatrhne tipec.“

Elsa zůstala jako opařená. „Jak to myslíte? Vždycky jsem se k vám chovala slušně.“

„Slušně? Odíráte mě hanebným nájemným a pro halíř byste si dala koleno vrtat. Pravá Židovka.“

Elsa se rozběhla ke schodům.

„Tohle je váš konec, Helerová,“ slyšela za sebou. „Co kdybyste udělala to samé jako váš kamarádíček Berger?“

Zabouchla za sebou a opřela se o dveře. Kolena se jí třásla a ve spáncích jí bušilo vzteky. Nikdy Skácela ráda neměla, ale takovou nenávist z jeho strany nečekala. Až doposud s ní mluvil zdvořile.

Najednou to pochopila. Včera se z ní stal člověk druhé kategorie. Napadla ji hrozná myšlenka. Budou se k ní a jejím dcerám teď takhle chovat všichni?

Do chodby nakoukla Rosa. „Maminko, máme návštěvu.“ Podezřívavě se na matku zadívala. „Stalo se něco?“

Elsa zavrtěla hlavou: „Jen jsem šla do schodů moc rychle a zadýchala jsem se.“

„Už jsi slyšela o panu Bergerovi, že?“ řekla Rosa a vzala od matky kabát, aby ho pověsila.

„Vy už to víte?“ Rychlost, s jakou se zpráva roznesla po městě, Elsu překvapila.

„Řekl nám to ten pán, co za tebou přišel. Prý je tady kvůli našemu obchodu.“

Aha, pomyslela si Elsa. Supi už se slétají.

Muž, který se zvedl ze židle, aby ji pozdravil, se Else zdál povědomý, ale nemohla si vzpomenout, odkud ho zná.

„Dobré odpoledne, paní šéfová,“ řekl návštěvník a teprve tehdy si uvědomila, že je to Alois Urbánek, bývalý příručí v Ervinově papírnictví. Už nebyl tak chlapecky útlý a za těch šest let, co ho neviděla, mu rysy v obličejí zhrubly, ale vlasy měl pořád černé a podle Elsiná mínění zbytečně moc napomádované. V rukách žmoulal lem klobouku a vypadal rozpačitě.

„Posaďte se,“ zaváhala, jak má návštěvníka oslovit, „pane Urbánku,“ pokračovala po chvíli, během níž oba její rodiče upřeli oči na desku stolu, z čehož usoudila, že odmlka byla příliš dlouhá a že se zachovala nezdvorně. „Co vás k nám přivádí... po takové době?“

Alois Urbánek se posadil na kraj židle a podíval se na ni tím pohledem, kvůli kterému ho kdysi nesnášela. „Zaslechl jsem, že odjíždíte do ciziny. Prý budete pronajímat obchod, tak jsem si myslel... Já vím, že jsem se k vám nezachoval hezky, když pan šéf umřel, a omlouvám se. Potřebovala jste mě, a já jsem myslel jenom na peníze. Muselo to pro vás být těžké. Ale dostal jsem za vyučenou, to mi věřte. Pracuju v továrně, není to špatná práce a jsou se mnou spokojení, ale, paní šéfová, já patřím do kšeftu. Prodávání mi vždycky šlo, pan Heler si mě chválil, tak jsem myslel, kdybyste chtěla obchod pronajmout, posílal bych vám peníze z nájmu

každý měsíc, nebo jak často byste chtěla. Já vím, že si myslíte, že chci zase využít vaši situaci, ale věřte mi, přišel jsem tak brzo jenom proto, aby mě někdo nepředběhl.“

Elsa mlčela.

„Co myslíš, Elsi, to není špatný nápad,“ vložil se do hovoru otec.

Ale Elsa zavrtěla hlavou. „Pletete se, pane Urbánku, my se nechystáme odjet.“

Elsin otec si zhluboka povzdechl a svěsil hlavu.

„Tak to promiňte, nevěděl jsem, myslel jsem...“ koktal bývalý příručí. Zvedl se a vykročil ke dveřím.

„Počkejte,“ zadržela ho Elsa. „Možná bych pro vás měla návrh.“

Alois Urbánek se zastavil a vyčkávavě se na ni podíval.

„Co kdybyste ode mě ten obchod koupil?“

„Ale paní Helerová,“ usmál se smutně Urbánek, „kde bych vzal tolik peněz? Mám ženu a dvě děti, to člověk moc nenaspoří.“

„Roso,“ otočila se Elsa k dceři, „jdi pomoci Haně do obchodu.“ Když Rosa neochotně vyšla ze dveří, oslovila znovu bývalého příručího. „Posaďte se ještě, já vám to vysvětlím.“

A zatímco venku lidé procházející náměstím zpovzdálí přihlíželi, jak z kožešnictví vynášejí rakev s tělem ubohého pana Bergera, a trafikant Skácel se spokojeně usmíval, protože to té Helerce konečně nandal, Elsa se dohodla s Aloisem Urbánkem, že od ní obchod naoko koupí.

Hned druhého dne spolu zašli za doktorem Lewym, od kterého se jim dostalo nejen dobré rady, ale i pomoci. Navrhl, aby smlouvu datovali zpětně do dnů po smrti Elsinu manžela Ervina Helera. „Bude to méně nápadné,“ dodal.

„Ale to přece není tak jednoduché, pane doktore,“ namítla Elsa. „Vždyť všechno bylo psané na moje jméno, živnost, daně...“

„Paní Helerová, o tyhle záležitosti už se postarám já. A určitě vám nemusím říkat, abyste se o tom před nikým nezmiňovali.“ Lewy se podíval na mladého muže po Elsině boku. „Při troše štěstí se tahle hrozná doba zase přežene a dostanete zpátky, co vám patří.“

Alois Urbánek pochopil a přikývl.

SEDMNÁCTÁ KAPITOLA

Březen 1939 – prosinec 1939

Elsino chvatné opatření se brzy ukázalo jako velice prozíravé. Hned následujícího týdne vyšlo nařízení, které Židům zakazovalo prodávat a pronajímat továrny či dílny, hostince, restaurace, obchody a krámky. Všem bylo jasné, že je to teprve začátek.

Tou dobou už v papírnictví pracoval Alois Urbánek a Elsa musela uznat, že nebožtík Ervin měl pravdu. Mladý muž byl pro obchod jako stvořený. Zákazníci – a především zákaznice – si nového prodavače velice pochvalovali.

„To jste si vybrala šikovného pomocníka, paní Helerová,“ říkaly paničky, když si kromě balicího papíru, pro který původně přišly, odnášely i pytlíky z povoskovaného papíru, papírové košíčky a zápisníček, bez kterého se žádná opravdová hospodyně – jak pravil nový prodavač – v žádném případě nemůže obejít.

„Pan Urbánek do kšeftu vždycky patřil,“ odpovídala neurčitě Elsa, aby jednou, bude-li to třeba, mohla říct: „Vždyť jsem říkala, že to tady panu Urbánkovi patří!“

Nikdy by to nepřiznala nahlas, ale litovala, že tehdy před lety Urbánka vyhodila. Kdyby se s ním dohodla, byla by si ušetřila spoustu starostí. Možná by jí vlasy tak brzo nezešedly a ustarané vrásky u kořene nosu by nebyly tak hluboké. Možná by mohla trávit víc času se svými dcerami a zbyl by jí čas je nejen něco naučit, ale třeba i vyslechnout, co mají rády, co je trápí a co od života čekají.

Zhluboka si povzdechla. Co bylo, bylo. Nemá cenu zbytečně nad tím přemýšlet. Udělala jen to, co považovala za důležité. Tehdy, když je Ervin tak najednou nechal samotné, i teď, když se dohodla s Urbánkem. Víc už pro záchranu rodinného majetku udělat nemohla. Ještě se musí postarat o dcery.

Rodiče ji přesvědčovali, ať je pošle za Rudolfem do Anglie, ale to by znamenalo vzít Rosu ze školy. Do dokončení měšťanky zbývalo mladší dceři jen pár měsíců. Školu přece dochodit musí, co by z ní bylo, kdyby neměla žádné vzdělání? Tyhle patálie nemůžou trvat věčně. Dřív nebo později se věci nějakým způsobem ustálí. Vždycky to tak bylo.

Hanu Elsa potřebovala. Často místo ní zašla za Liduškou Karáskovou. Pomohla s úklidem, něco málo uvařila a občas dělala nemocné společnost. Ne, děvčata zůstanou tady, kde se narodila.

Doktor Lewy říkal, že svatba s árijcem není špatné řešení. Rosa je samozřejmě na vdávání ještě moc mladá, ale Hana po vdavkách očividně touží. Už měsíce si dává dohromady výbavu a vzdychá, až se to nedá poslouchat. Ať si tedy toho svého vojáka vezme!

Večer, když Hana zaběhla k paní Karáskové a Rosa smolila u kuchyňského stolu slohovou práci, přitáhla si Elsa v bývalém obývacím pokoji, který se změnil v ložnici Bruna a Grety Weisových, židli k otcovu křeslu a svěřila se rodičům, o čem přemýšlí. Pokud čekala radu, žádné se jí nedostalo. Otec Bruno pokýval hlavou a snad postě zopakoval svoji prosbu, ať s děvčaty odjede za Rudolfem do Anglie. Mutti Greta se tiše modlila. Musela se rozhodnout sama.

Vrátila se do kuchyně, posadila se proti Rose a dívala se, jak vymýšlí větu za větou. Hana vstoupila do dveří ve chvíli, kdy Rosa dopsala poslední slovo a vítězně zavřela sešit.

„Haničko,“ řekla Elsa a vzala si od dcery tašku s kastrůlkem, ve kterém poslala Karáskovým trochu bramboračky, „nepřišel by k nám ten tvůj Jaroslav v neděli na oběd?“

Jak měla Hana matce říct, že netuší, kde Jaroslav je? Československá armáda přestala po vyhlášení protektorátu existovat. Vojáci z povolání většinou odmítli nabídku vstoupit do vládního vojska a postupně z armády odcházeli. Jaké řešení zvolil Jaroslav, se Hana mohla jenom domýšlet, ale z toho, že se jí od posledního náhodného setkání neozval, usoudila, že se do města ještě nevrátil.

Rozhodla se napsat Jaroslavovi vzkaz, aby se za ní zastavil, a sama ho donést do domu jeho rodičů. A protože se s Jaroslavem snažili držet svoji známost v tajnosti, ještě nikdy v malém domku nedaleko řeky nebyla a Jaroslavovy rodiče neznala.

Ale teď, když maminka změnila názor, bude všechno jiné, pomyslela si. Už se nebudou bát, že potkají někoho, kdo by je prozradil.

Zaklepala na dveře přízemního domku, a zatímco čekala, rozhlédla se kolem. Voda v řece v posledních dnech stoupla, valila se i přes balvany trčící obvykle nad hladinu a stromy na břehu vypadaly bez listí jako kostry vztahující vyhublé paže po kousku chleba. Zima a mlhavý opar visely ve vzduchu a usazovaly se v malých kapičkách všude okolo – na zabahněné pěšině, vymrzlé trávě, zdech domku poznamenaných vlhkými mapami i na Hanině teplém kabátě.

Hana zaklepala znovu, tentokrát důrazněji, a ještě nestačila ruku stáhnout zpátky a dveře se otevřely. První, co Hanu napadlo, bylo, že ta drobná paní ve vlněné vestě nemůže být Jaroslavova matka. Byla tak křehká a maličká.

„Přejete si, slečno?“ Usmála se stejným úsměvem, jakým se na ni usmíval Jaroslav, a z Hany spadla tíseň.

„Dobrý den, paní Horáčková. Já jsem Hana Helerová. Mám pro Jaroslava vzkaz, mohla byste mu ho prosím předat, až se vrátí domů?“ Vytáhla z kapsy dopis.

Paní Horáčková se na obálku podívala, ale nevzala si ji. „Ale vždyť je doma, slečno Haničko. Hned vám ho zavolám a můžete mu ten dopis dát sama.“ Udělala pár kroků ke dveřím napravo a zavolala do nich. „Jarku, máš návštěvu.“ Usmála se na Hanu a zmizela v domě.

Jaroslav vykoukl do chodby a zatvářil se překvapeně. „Hano...“ řekl a rychle za sebou zavřel dveře. Hana se na něj usmála, strčila dopis zpátky do kapsy a kradmo se podívala na boty, jestli je nemá špinavé, aby nenanesla bláto do předsíně. Ale Jaroslav ji dovnitř nepozval. Sundal z háčku na stěně úzké chodby kabát, spěšně si ho navlékl, ani si nezapnul knoflíky a už chytil Hanu za loket a odváděl ji pryč.

„Počkej,“ vyškubla se mu Hana. „Proč mě tak táhneš? To nemáš ani trochu radost, že mě vidíš?“

Jaroslav se ohlédl, a když se ujistil, že je z oken nízkého domku není vidět, zastavil se a Hanu pustil. „Co tady děláš?“

„Přišla jsem tě pozvat na oběd. Maminka tě zve na oběd, rozumíš?“ Usmála se na něj jako na nechápavé dítě a rukou mávla zpátky směrem, odkud ji tak usilovně tahal pryč. „Už se nemusíme schovávat. Maminka říkala, že se můžeme vzít.“

„Vzít?“ opakoval Jaroslav nevěřicně.

„Dokonce říkala, že by svatba měla být co nejdříve.“ Trochu zaváhala, jestli má pokračovat, aby si Jaroslav nemyslel, že si ho chce vzít z vypočítavosti. „Prý je dobře, že nejsi Žid.“

Jaroslav najednou vypadal unaveně. „Ty to nechápeš, že?“ řekl potichu.

„Co nechápu?“

„Že potíže není v tvé matce.“

Hana překvapeně rozhodila rukama. „Tak...“ Zase ruce spustila k tělu.

Povzdechl si. „Jde o to, že jsi Židovka.“

Hana se nadechla. „No, maminka právě říkala, že když se vezmeme...“

„My se nevezmeme, právě proto, že jsi Židovka. Kde žiješ? Nevšimla sis, v jaké jsi situaci? Hitler Židy nenávidí! Říkal jsem ti, ať odjedeš. Tak mě do toho teď nezatahuj.“

„Nic takového jsi neříkal.“

„Ale nerozmlouval jsem ti to.“

„Říkal jsi, že si mě vezmeš, že se o mě postaráš.“

„Protože jsem si myslel, že budeš mít dost rozumu a zmizíš do Anglie. Ty i ta tvoje matka. Nejdřív jsem jí nebyl dost dobrý, a teď bych se najednou hodil.“ Rozhlédl se kolem, jako by se bál, aby někdo nezaslechl, co říká. „Slyšela jsi o zákonech proti Židům, které platí v Německu. Jestli začnou platit i tady, jako že začnou, bude to s vámi hodně špatné.“

Hana si přitiskla ruce na uši. Teď už nedokázala zadržet slzy. Pochopila, proč se poslední dobou vídali jen zřídka. Proč byly jejich schůzky tak krátké a z čeho pramenil Jaroslavův neklid, který neustále sváděl na těžkou dobu. Konečně si přiznala, co tušila už dávno. Jaroslav ji prostě nechce.

Otočila se a pospíchala pryč. V koutku duše doufala, že ji zavolá zpátky, obejmě ji a poprosí o odpuštění. Možná řekne, že na něj šla moc zhurta a vyděsila ho. Žádné volání se ale neozvalo, a když se u mostu ohlédla, pěšina byla prázdná.

Utřela si tváře, zabořila pohled do chodníku, aby si okolojdoucí nevšimli zarudlých očí a nedohadovali se, co se asi stalo, a pospíchala domů. Minula dveře papírnictví, kde matka právě obsluhovala vojáka v německé uniformě, vyběhla do schodů a zavřela se v pokoji. Posadila se na postel a chtěla ze sebe vyplakat ponížení, zklamání a beznaděj.

Přestože se s Jaroslavem už vídala jen zřídka, stále byl součástí jejího života. Když nebyl s ní, povídala si s ním alespoň v duchu. Představovala si, co mu poví, až budou spolu. Jak se mu vypovídá ze svých starostí a on ji utěší. Řekne, že se nemusí bát, protože on se o ni postará.

Teď už věděla, že to byly lži. Čekala, až slzy odplaví bezmoc a prázdnotu, která se před ní rozprostírala, ale pláč nepřicházel.

Dvě slzy, pomyslela si. Dvě slzy vsáklé do rukávu kabátu. Větší cenu Jaroslav nemá. Přistoupila ke skříni, zastrčila nachystanou výbavu dovnitř, chytila se okrajů skříně a nohou vztekle potlačila hromadu povlečení a deček do nejtemnějšího kouta.

Večer řekla matce, že Jaroslav na oběd nepřijde, protože se nepohodli. A že jejich známost skončila.

„Nešlo by to nějak... Ted' není dobrá doba na malicherné rozeprě,“ pokusila se Elsa.

Hana se podívala matce přímo do očí. „Mami, měla jsi pravdu, on si mě nikdy nechtěl vzít.“

Nedokázala matce říct pravdu a přiznat, že ji Jaroslav nechce, protože je Židovka. Zdálo se jí to stejně ponižující, jako by měla připustit, že se na ni vykašlal kvůli zápachu z úst nebo špíně za nehty.

Elsa jen pokrčila rameny a už se dál nevyptávala. Stejně se jí ten Horáček nikdy nepozdával a byla ochotná se s ním smířit, jenom aby ušetřila dceru ústrků, které by ji v budoucnu mohly kvůli jejímu původu potkat.

Člověk našťestí netuší, co ho čeká. Netušila to Elsa, Hana ani Rosa, a jen díky tomu mohly večer co večer ulehnout do postele a ráno zase vstát a doufat, že tento den nebude o nic horší než ten předchozí. Bylo to tak ale málokdy. Zatýkáni probíhající hned v prvních dnech po obsazení se Helerovým vyhnulo, ale nemohla se jim vyhnout opatření zavedená německými okupačními úřady záhy po vyhlášení protektorátu. V červnu vstoupily v platnost norimberské zákony.

„Já moc dobře vím, že jsem Židovka, k tomu žádné přípisy nepotřebuju,“ komentovala na návštěvě u paní Karáskové zavedení zákonů Elsa. „I kdybych se ještě někdy hodlala vdát, žádného urvaného Němčoura bych si stejně nevzala a svým holkám bych to zadržela raz dva.“

Paní Karásková jen příkyvovala. Věděla, že se Elsa snaží překřičet svoje starosti, a nechtěla přítelkyni děsit ještě víc. Navíc pro ni mluvení bylo stále namáhavější a člověk musel být na její těžkopádnou mluvu zvyklý, aby porozuměl.

V září Německo napadlo Polsko a Hana s Rosou se znovu musely přestěhovat do matčiny ložnice, protože u Helerových měli často nocležníky, které k nim – a nejen k nim, jak děvčata záhy zjistila – tajně vodila či posílala paní Anna, manželka meziříčského předsedy Židovské obce, a někdy i doktor Lewy.

Vlády v kuchyni Helerových se ujala Mutti Greta a Elsa dělila čas mezi papírnictví a starost o uprchlíky. Hana s Rosou s děsem poslouchaly líčení hrůzných událostí odehrávajících se v Polsku. Nemohly vědět, že se zvedá vítr, který se zanedlouho změnil v divoký vír a smete i je. Polsko se zdálo tak daleko...

Uprchlíci byli většinou mladí lidé, zdrželi se jen jednu či dvě noci a pak zase za tmy pokračovali v cestě neznámo kam a už se nikdy nevrátili.

Elsa bývala často tak vyčerpaná, že jí nezbývaly síly na podvečerní návštěvy nemocné Ludmily Karáskové. Stále častěji k nim místo ní přicházela Hana. Uklidila, co bylo potřeba, a pomohla paní Ludmile s tím, co Karel nemohl nebo

neuměl dělat. Vést s nemocnou smysluplnou konverzací jí spíš než pomalá mluva nemocné bránil naprostý rozdíl povah, zájmů, životních zkušeností a propast dvou generací. O občasných nocležnících putujících ze severu na jih mluvit nemohla, a proto, aby dostala svému poslání dobré společnice, nabídla, že bude paní Ludmile předčítat z novin.

„Ra-dě-ji ro-mán,“ řekla paní Ludmila. „S dob-rým kon-cem.“

A tak Hana ztrápená zklamáním četla o láskách překonávajících všechna úskalí alespoň v sešitech Večerů pod lampou a rozloučila se pokaždé dřív, než se z přízemního hodinářství vrátil Karel Karásek.

Když jednoho chladného večera uslyšela na schodišti těžké kroky, pomyslela si, že mají Karáskovi návštěvu. Karla nečekala. Chodil přece potichu jako duch, a navíc se domů vracel, až když byla matka sama. Hana správně usoudila, že návštěvy – obzvláště ty její – nemá rád, a proto se jí vyhýbá. Dveře kuchyně se otevřely a Hana zvedla hlavu od rozečtené knihy. Karel se protáhl dveřmi bokem, protože měl plnou náruč vymandlovaného prádla.

„Chudák slečna Ivanka,“ řekl a odložil hromadu prádla na stůl. „Táhla to sice na dvoukoláku, ale v tom...“

Hana se zvedla a natáhla se po kabátu. „Iva Zíková? Tak já poběžím. Už jsem Ivanu dlouho neviděla, možná ji ještě dohoním.“

Karel si rozpačitě odkašlal: „Vy spolu ještě pořád kamarádíte?“

„Proč bysme spolu neměly kamarádit? Chodily jsme spolu do školy.“

„No, myslel jsem...“ Při pohledu na matku se zarazil.

„Co jste si myslel?“

„Ale nic.“ Karel se k ní obrátil zády a vzal z hromady čistého prádla utěrky, aby je uklidil do skříně.

Hana se podívala na paní Karáskovou, ale ta uhnula očima.

„Děje se něco?“

Karel neodpověděl.

„Proč mi to nechcete říct? To si myslíte, že když mě nemáte rád vy, tak musím vadit každému?“

Karel se otočil, opřel se dlaněmi o stůl a nadechl se: „Tak jo. Prostě jsem si myslel, že vám třeba bude vadit, že si vaše kamarádka bude brát toho Horáčka.“ Popadl do podpaží povlečení a zabouchl za sebou dveře.

„To mě tak nesnáší?“ řekla Hana. Oči ji pálily vztekem, smutkem, zradou a ponížením. Zachytila lítostivý pohled paní Karáskové a pochopila, že je to pravda.

Bez rozloučení vyběhla z kuchyně, seběhla ze schodů, vklouzla do bot a kabátu a vyšla ze dveří. Na konec ulice doběhla právě včas, aby na mostě zahlédla dvě postavy táhnoucí za sebou dvoukolák.

Hana Helerová stála na rohu Mostní ulice, tiskla k sobě klopky rozepnutého kabátu a dívala se, jak její nejlepší kamarádka Ivana Zítková pouští madlo vozíku, nabírá do dlaní sníh ze zábradlí mostu a hází kouli po muži po svém boku. Ve světle lamp viděla, že se muž se smíchem otáčí, oprašuje si kabát a pak objímá dívku kolem ramen a volnou rukou se znovu chápe dvoukoláku. Zahlédla známý profil, ale to už stejně věděla, že Karel Karásek nelhal.

I když byly norimberské zákony ponižující, až do září 1939 je Helerovi příliš nepociťovali. Ale po napadení Polska a oficiálním začátku války dostaly události rychlý spád. Přicházela jedna vyhláška namířená proti Židům za druhou. Začalo to zákazem vstupu do kin a divadel. V hostincích a hotelích pro ně musela být vyhrazena zvláštní místa a Elsa s okamžitou platností rozhodla, že do žádného takového zařízení nikdo z nich ani nevzkročí. Haně se zdálo matčino prohlášení zbytečné, protože vzhledem k šetrnosti, již byla Elsa pověstná, nikdy do restaurací nechodily.

Pak přišel zákaz vycházení po osmé hodině večerní. Elsa jej tvrdohlavě porušovala a držela se svých pravidelných podvečerních návštěv u Karásků, ale jen do té doby, než si na ni počíhal trafikant Skácel a pohrozil, že ji udá. Skácelovy vyhrůžky nemohla brát na lehkou váhu. Pochopila, že čeká na příležitost, která mu pomůže zbavit se narůstajícího dluhu. Od března nezaplatil na nájmu ani korunu a dřívější výmluvy na špatné časy nahradil nenávisnými nadávkami.

V listopadu začalo jít do tuhého. Všem židovským provozovnám byl určen Treuhänder, neboli správce věrné ruky. Komu byl věrný, bylo všem jasné. Hlavní rolí správce bylo připravit židovské podniky k arizaci. To byl okamžik, na který trafikant Skácel čekal. Vyhláška ještě ani pořádně nevešla ve známost a trafikant projevil zájem o správcování v papírnictví Židovky Helerové.

Jaké bylo jeho překvapení, když se dozvěděl, že papírnictví nepatří Else Helerové, ale tomu Urbánkovi, co tam poslední dobou prodával. „Helerová prodala obchod Aloisi Urbánkovi hned po smrti Žida Helera,“ oznámili mu na majetkovém úřadě.

„To není možné,“ řval rozčileně. „Vždyť ten Urbánek tam prodává sotva půl roku. Dřív se tam ani neukázal.“

„Podle papírů mu obchod patří od roku 1933. Ale můžeme to samozřejmě prověřit.“

Doktor Lewy odvedl dobrou práci. Přezkoumání potvrdilo, že vdova Helerová už šest let majitelkou papírnictví není. Když to Skácelovi na úřadě s konečnou platností potvrdili, zapadl do první hospody, a přestože bylo teprve dopoledne, rádně se přioпил. V podroušeném stavu se dopotácel do papírnictví, postavil se před pult a řval na překvapeného Urbánka: „Však já tu smradlavou Židovku odsud dostanu! A ty půjdeš s ní. Nemyslete si, že jste nade mnou vyhráli. Až přijdu na to, jak jste to udělali, půjdete do basy – všichni.“

Zatímco Elsa Helerová se neodvážila vystrčit nos ze skladu a doufala, že se křik nenese až nahoru do bytu, Urbánek obešel pult, popadl opilého Skácela a odtlačil ho vedlejšími dveřmi přes chodbu do jeho malé prodejny. Tam ho přitiskl ke stěně a zašeptal mu přímo do obličeje: „Moc takové věci nevykřikuj, aby tě někdo nezaslechl a nenašli tě tady jednoho dne viset. Nebo nevíš, co se dělá se zrádci?“

Skácel si i přes opilost tichou vyhrůžku asi zapamatoval, protože své další kroky omezil na vrhání nenávislných pohledů. Zřejmě netušil, že Alois Urbánek byl vlastními slovy víc vyděšený než on a dvě noci se – překvapený svojí náhlou odvahou – pořádně nevyspal. Teprve když pochopil, že se ho Skácel opravdu bojí, ulevilo se mu. Přestože byl ve velkém pokušení, pro jistotu se se svým hrdinským činem nepochlubil ani manželce, protože nejasně tušil, že by se mu spíš než zasloužené pochvaly dostalo nezasloužených výtek.

OSMNÁCTÁ KAPITOLA

1940–1941

Kolikrát si Elsa Helerová přála, aby mohla vrátit čas? Ve čtyřicátém roce vycházela další nařízení dopadající na obyvatele protektorátu židovského původu bez ohledu na to, jestli pro ně bylo židovství důležité, jako pro Elsiny rodiče, kteří přijímali těžký osud coby dávný úděl svého lidu, nebo o svém židovství nikdy nepřemýšleli, jako Hana s Rosou. Ty až donedávna považovaly svůj původ za běžnou dědičnou záležitost, kterou je možné přirovnat k zděděné barvě očí či sklonům k tloustnutí. A Elsa už věděla, že udělala chybu a nemůže ji nijak napravit.

Bylo hrozné muset si koupit tiskopis osobně doručený předsedou Židovské náboženské obce a vepsat do něj nemovitosti, které jí patří, ale ještě horší bylo

dívat se, jak moc je bývalému váženému právníkovi trapně, když od ní za formulář bere peníze, aby je mohl odevzdat na okresním úřadě.

Vystrašilo ji, když v březnu německé úřady vydaly další vyhlášku a Židé museli do dvou týdnů odevzdat všechny předměty ze zlata, stříbra, platiny, drahokamů a perel. Elsa žádné šperky neměla a svého snubního prstenu, památky na zesnulého manžela, se odmítla vzdát. Přestože trpěla závratí, vylezla po příkrém žebříku, úzkým otvorem se protáhla na nepoužívanou nízku půdu a schovala prsten do díry po suku v trámu tak dobře, že už ho nikdy nikdo nenašel.

Koncem léta přišel příkaz k soupisu veškerého židovského majetku, a to už se Elsa nemohla úzkostí nadechnout. Daleko smutnější ale bylo vidět odevzdaný výraz v obličejích starých rodičů a nevyslovenou otázku v očích obou dcer. Co přijde dál, ptal se jí jejich pohled, a Elsa naštěstí neuměla odpovědět.

Pak vyhlásili zákaz zaměstnávání Židů ve veřejných službách a Hana nesměla začít učit na místní základní škole. Po tom ostatně nikdy netoužila, ale protože práci mít musela, nastoupila jako pomocná síla do gobelínky, po čemž toužila ještě méně. Peníze však doma potřebovali, protože příjmy z papírnictví, které jim Alois Urbánek poctivě tajně vyplácel, pěti lidem nestačily. Elsini rodiče vzhledem ke svému židovskému původu na žádnou penzi ani podporu nárok neměli a Rosa byla v papírnictví zaměstnaná jen naoko, protože Elsa stále trpěla nesmyslným strachem o dceřino zdraví.

Práci Haně sehnal doktor Lewy několik týdnů předtím, než si pro něj přijelo gestapo a zatkl ho za protiněmeckou činnost. Jednoho dopoledne zazvonili u právníkových dveří tři muži a vyvlekli ho ven jen v domácím oblečení a trepkách. Než ho nacpali do auta, stačila jeho matka Berta strhnout z věšáku za dveřmi letní sako a ze země sebrat sešlapané boty, které nosil, když na zahradě okopával své růže. Nastrkala všechno do plátěné nákupní tašky, rozběhla se k autu a na poslední chvíli ji prostrčila dovnitř. Pak se jen dívala, jak se auto rozjíždí a na konci ulice zatáčí směrem ke Vsetínu. Tehdy viděla svého syna naposledy.

Zatěžovat říšské soudy projednáváním případu jakéhosi meziříčského Žida bylo zbytečné, a tak po deseti dnech výslechů na vsetínském gestapu převezli Karla Lewyho, který ještě před pár měsíci patřil k nejváženějším občanům města, v domácích kalhotách, tenkém sáčku a sešlapaných pracovních botách do polské Osvětimi, kde po dvou měsících zemřel vyčerpáním.

Po jeho zatčení prožili Helerovi několik týdnů v mučivých obavách, jestli vyšetřovatelé při výslechu nezjistí, že Lewy pomohl Else zfalšovat prodej papírnictví a že Helerovi poskytují přístřešek Židům, kterým se podařilo uniknout z Polska.

V září čtyřicátého prvního roku seděla Hana opět vedle Mutti Grety. Hlavu měla skloněnou nad ruční prací. Tentokrát ale nevyšívala monogram na další kousek do své výbavy. Na kabáty, halenky a svetry našívala žluté hvězdy s černým nápisem Jude.

„Kdybyste nás poslechly a zavčas odjely, nemusely jste teď chodit označované jako dobytek,“ plakala Mutti Greta a Hana si všimla, že matka jen zavrtěla hlavou a odešla z kuchyně.

„Dělej to pořádně,“ napomenula Hanu Mutti Greta. „Nevidíš, že se ti tenhle cíp odchlípuje? Přece nechceš, aby nás lidi ještě ke všemu pomlouvali, že chodíme oškubaní.“

Toho dne, kdy Hana poprvé vyšla na ulici v kabátku se žlutou hvězdou našitou na straně srdce, byla vděčná podivnému zvyku českého národa začínat pracovat v šest hodin ráno. Zvyk, který ještě v časech Rakouska-Uherska zavedl nespavostí trpící panovník František Josef a který po rozpadu císařství lidé v jiných zemích rozumně zavrhli jako obtěžující a nezdravý, pomohl Haně projít po setmělých ulicích téměř bez povšimnutí. Ženy v gobelínce odvracely od žluté hvězdy pohled a tvářily se, že ji nevnímají, což se po nějaké době skutečně stalo. Hana si všimla, že se s ní dávají do řeči častěji než jindy, že s ní zapřádají hovor i ty, které si jí dřív moc nevšimaly, a pochopila, že tak ukazují svůj nesouhlas s potupným znamením a vyjadřují jí tím svoji podporu.

S tímto vědomím se jí domů šlo lehčeji. Většina lidí se tvářila, že znak našitý na oblečení nevidí, někteří kolemjdoucí provinile odvraceli zrak, ale jiní jí pokývli na pozdrav, přestože si Hana nevzpomínala, že by je znala.

Ve stejnou dobu byly zřízeny pracovní kolony. Protože Hanina matka Elsa byla vedena jako žena v domácnosti a stejně jako její rodiče nepracovala, a tudíž byla považována za osobu neužitečnou a nijak nepřispívající ke společnému prospěchu Říše a jejímu vítězství, zařadili ji do pracovní skupiny čítající šest lidí.

S dalšími nešťastníky zametala chodníky v celém městě, drhla protiněmecké nápisy psané křídou, které se občas objevily na zdech ve vedlejších uličkách, a obutá ve šněrovacích botkách, tlustých punčochách a svém nejteplejším kabátu ozdobeném jen žlutou hvězdou odklízela v zimě dřevěným hrablem sníh.

I Greta a Bruno Weisovi byli zapsáni na záložní seznam lidí schopných pomocných prací, který čítal asi stovku jmen, a tak se Elsa celou dobu, kdy Weisovi žili v Meziříčí, bála, že se i rodiče ve svých více než sedmdesáti letech budou muset chopit košťat a vyrazit do ulic.

Byl listopadový večer. Chladný vítr cuchal Haně vlasy, profukoval rukávy a studil pod sukni a prsty svírající ucha tašky s nákupem jí modraly zimou. Pospíchala.

Nerada chodila ven potmě, protože ulice byly kvůli zatemnění tak tmavé, že skoro nebylo vidět, kde končí chodník, trčí schůdek nebo zeje díra. Teď ji ale víc než výmoly trápily poznámky drzých výrostků. Poznamenaná žlutou hvězdou, která zářila z tmavého kabátu do tmy, se jim cítila vydaná napospas. Skupinka čtyř deseti- až dvanáctiletých kluků se na ni přilepila na mostě, táhla se za ní, pokřikovala nadávky a prozpěvovala přihlouplé popěvky. Pod náměstím se Hana rozběhla, ale kluci byli rychlejší. Před papírnicím ji dohnali a obstoupili ji. „Špinavá Židovko,“ vykřikl jeden. Chlapec v kšiltovce chytil cíp Hanina kabátu a přičichl k němu: „Fuj, fakt smrdí!“ Hana se po něm ohnala taškou a snažila se prodrat ke dveřím domu. V tu chvíli se otevřely dveře papírnicí a vyběhl Alois Urbánek. „Jedete pryč, vy darebáci,“ vykřikl. „Ještě jednou, a uvidíte, že si vás najdu.“

Kluci se rozběhli, odkud přišli, v bezpečné vzdálenosti zpomalili a jeden z nich přes rameno odvážně křikl: „Židomil!“ Potom se všichni zasmáli a znovu se rozběhli Mostní ulicí.

Urbánek podržel Haně dveře, aby mohla vejít do domu, a když viděl, že má co dělat, aby se nerozbrečela, utěšoval ji: „Nic si z toho nedělejte, slečno Haničko. Vždyť jsou to jenom děti. Ani nevědí, co říkají.“

„To mají z rádia,“ řekla Hana. U Helerů sice rádio už neměli, protože Židé rozhlasové přijímače vlastnit nesměli, ale Hana si z doby, než museli rádio odevzdat, dobře pamatovala štvavé pořady, v nichž mluvili o Židech jako o lidech bez vlastního státu, kteří vyjídají svoji hostitelskou zemi, žijí z práce jiných a zneužívají dobroty těch, kdo pracují. Jako takoví si přece nezaslouží žádné výhody, a proto nedostávali potravinové lístky na ovoce, ryby, drůbež a maso vůbec. Hana si ani nepamatovala, kdy měla naposled v ústech cukr a v noci se jí zdálo o chlebu namazaném medem. Na sladké ale jako Židovka neměla nárok.

„Děkuju, pane Urbánku. Jen abyste kvůli mně ještě neměl nepříjemnosti. Co když ti kluci někde řeknou, že jste se mě zastal?“

„Neřeknou. Doma by je určitě za takové chování taky nepochválili,“ uklidňoval ji prodavač, ale tak úplně si jistý nebyl. „Ale vy byste asi neměla chodit takhle večer ven. Za světla by si na vás netroufli.“

Hana sklopila oči. „Vždyť víte, že nám,“ odmlčela se a čekala, jestli Urbánek pochopí, koho tím myslí, „prodávají jen od čtyř odpoledne do šesti. A to už je tma.“ Zatřásla poloprázdnou taškou. „Navíc je k večeru všechno vykoupené.“

Alois Urbánek se podíval na zplihlou tašku. „Vidíte, skoro bych zapomněl, přinesl jsem vám pár jablek. Až zavřu krám, tak vám je donesu.“

„Tiše,“ rozhlédla se polekaně Hana. Bála se, že je někdo uslyší. Jablka i jiné ovoce měli Židé zakázané. „Děkuju,“ zašeptala a rozběhla se do schodů.

Urbánek znovu vyšel na náměstí, aby stáhl mříž před výlohou obchodu. Když zasunoval hák na dlouhé železné tyči do oka mříže, myslel na to, jak často při skládání beden ve fabrice snil o tom, že bude jednoho dne znovu pracovat v malém papírnictví na náměstí. Teď obchůdek dokonce vedl, ale přesto se často přistihl při myšlence, že by raději znovu stál ve skladu v továrně a nakládal těžké bedny na nákladňáky.

Třetí schod od vrchu v domě Karáskových je tmavší a méně ošlapaný než ostatní schody vedoucí z přízemí do prvního patra. V třicátém osmém roce při stěhování těžké skříně z majetku Weisových na půdu domu jednomu ze stěhováků vyjel z rukou řemen, na kterém těžký kus nesli, skříň sklouzla, celou vahou dopadla na dřevěný stupínek a kus z něj odštípla. Nešťastný stěhovák se rychle vzpamatoval a zapřel skříň ramenem. Toho dne už neuzvedl ani židli a další týden pak musel zůstat doma, z čehož jeho žena neměla vůbec radost, protože jen sprostě nadával a léčil si naražené rameno studenými obklady a rumem.

Karel Karásek prohlásil, že pořád říká, že ty Helerky nosí smůlu. A že by Helerová měla tu škodu zaplatit. Pak se doprovázen matčiným mrazivým pohledem vydal k truhláři a nechal vyrobit nový schod. To, že byl o poznání jinak zbarvený, by ani nevadilo. Nové dřevo ale při každém našlápnutí zoufale naříkalo. Vrzalo dokonce i pod tichými kočičími kroky Karla Karáska a někdy si zasténalo i uprostřed noci – snad aby nevyšlo ze cviku.

A určitě právě zavržení zánovního schodu prozradilo Hanu Helerovou, když odcházela od paní Ludmily. Karel Karásek se vynořil ve dveřích vedoucích z krámků do obývací části domu a odkašlal si, aby jí řekl to, co mu už delší dobu rušilo spánek.

„Slečno Helerová,“ pravil. „Můžete na okamžik za mnou?“

Hana si povzdechla. Nesnášela Karlovu opatrnou mluvu, nachýlená ramena a děsivě tiché kroky. Kdykoli zaslechla jeho šeptavý hlas, naskočila jí husí kůže. A tón, kterým ji teď oslovil, odměřený a povýšený, nevěstil nic dobrého.

Karel poodstoupil, a když vešla do krámků, potichu za ní zavřel dveře. Hanu hned napadlo, že nechce, aby se jejich rozhovor donesl až do prvního patra k paní Ludmile. „Musím vás požádat, abyste k nám vy ani vaše paní matka už nechodily.“

Hana se nemusela ptát proč. Stýkat se s Židy bylo zakázané a Karel se bál, aby je někdo ze sousedů neudal. A taky věděla, že je pro něj jednodušší říct to jí než její matce. V žádném případě mu ale nepřijemnou situaci neudal.

Zatvářila se překvapeně. „Ale proč? Slíbila jsem paní Ludmile, že jí v sobotu umyju hlavu.“

Karel Karásek zrudl. Předpokládal, že Hana pochopí, odejde a už se u nich ona ani její matka nikdy neukáže. Na žádné vysvětlování nebyl připravený. „To je snad jasné, ne?“ Nervozitou mu přeskočil hlas. Hana se škodolibě pousmála a Karel si toho všiml. Zvýšil hlas. „Ohrožujete nás. Vy moc dobře víte, že je pro nás nebezpečné stýkat se s takovými lidmi, jako jste vy.“ Šeptal, ale přesto křičel. „Nenechám se kvůli vám zavřít. Nejsem přece žádný váš kamarád.“

„To tedy opravdu nejste,“ řekla Hana, otočila se a vyšla do tmy. Do osmé hodiny, po které Židé nesměli vycházet na ulici, scházelo jen pár minut, a tak přidala do kroku. Elsa už ji čekala. „Měla jsem strach, že se ti něco přihodilo,“ řekla rozčesně, když od ní brala kabát a věšela ho na ramínko. „Příště raději nebud’ u Karásků tak dlouho.“

„Žádné příště nebude,“ odpověděla Hana. „Představ si, že ten trouba Karásek nám zakázal...“

„Počkej,“ zarazila ji matka a pak zašeptala: „Před Rosou ne.“

„Proč je Karásek trouba?“ ozvala se z kuchyně Rosa.

„Říká se pan Karásek,“ okřikla ji Elsa. „A neposlouchej, co si říkají dospělí. Jestli jsi umyla to nádobí, jdi babičce předčítat. Slíbila jsi jí to přece.“

„Maminko, já už přece dospělá jsem. Bude mi osmnáct.“

Elsa jen nadzvedla obočí, přísně se na Rosu podívala a ta s povzdechem zmizela v pokoji prarodičů.

„Opravdu už není dítě,“ řekla Hana. „Měla by vědět, co se děje.“

„Nechci ji vystavovat zbytečným starostem, když je taková křehká.“

Hana nadzvedla obočí. „Rosa vůbec není křehká. Je to normální holka. Možná se chovala trochu divně, když byla malá, ale určitě nebyla jediné dítě, které mělo rádo samotu. A ani si nevzpomínám, kdy byla naposled nemocná.“

„Raději to nepřivolávej,“ napomenula ji Elsa. „Ale proto jsem ji pryč neposlala,“ pokračovala a ukázala Haně, aby se posadila vedle ní ke stolu. Ztišila hlas. „Prý budou všechny Židy sestěhovávat do jednoho města.“

Hana zvedla ruku k ústům. „Proboha!“

Elsa pokračovala. „Pan Mantel, ten, co je se mnou v jedné pracovní skupině, říkal, že je to možná lepší. Že tam budeme mezi svými. Prý tam budeme mít svoje obchody, doktory, úřady, prostě židovské město. Každá rodina prý dostane svůj byt. Ale já nevím. Nějak se mi to nelíbí, ale nemůžu přijít na žádný způsob, jak se tomu vyhnout. Židé ze smíšených manželství prý můžou zůstat, tak jsem si říkala, jestli bys třeba o někom nevěděla... kdo by si tě vzal. A Rosu...“

„To myslíš vážně?“

„Třeba jenom naoko... Co ten Horáček?“

„Mami! Horáček ani nikdo jiný! Pokud vím, tak se smíšená manželství spíš rozvádějí. Vždyť nám všechno vzali. Nikdo nebude riskovat, že přijde o majetek jenom proto, aby se nějaké Židovky nemusely stěhovat.“

Při vzpomínce na Jaroslava Horáčka se jí sevřelo hrdlo. Ani se jí nechtělo matce říkat, že Jaroslav se před časem oženil s Ivanou Zítkovou. Kdysi nejlepší kamarádka to Haně ani nedala vědět. Možná nechtěla, aby ji někdo viděl se Židovkou, ale spíš jí bylo před Jaroslavovou bývalou dívkou trapně. Hana se to dozvěděla náhodou od společné známé v gobelínce. Teď, když uběhly dva roky, Hana nechápala, co na Jaroslavovi viděla. Pokud k němu ještě vůbec něco cítila, byla to jen nechuť a pohrdání.

„Myslela jsem třeba Karel Karásek... Už kvůli jeho mamince.“

„Karásek! Ten zbabělec mi dneska řekl, že už tam nemáme chodit. Bojí se, aby ho někdo neudal, že se stýká s Židy.“

„Možná má pravdu,“ řekla po chvíli Elsa. „Proč na sebe zbytečně upozorňovat. Ale stejně si myslím, že kdybych poprosila paní Lidušku, dal by si říct.“

„Maminko, s tím nepočítej. Možná je předčasné o nějakém stěhování přemýšlet. Třeba na ně nakonec ani nedojde.“

„Máš pravdu.“ Elsa se křečovitě usmála. „Asi dělám zbytečný poplach. Lidi toho namluví.“ Ale v hloubi duše věděla, že stěhování na místo určené Židům je nevyhnutelné.

O každém německém příkazu a nařízení se dopředu šeptalo, a protože byly na první pohled nesmyslné a ponižující, lidé jim nechtěli uvěřit a považovali je za fámy. Všechny se však nakonec staly skutečností. Elsa Helerová zaslechla, že přesídlování z některých měst už začalo. Josef Mantel jí prozradil i jméno místa, kam všechny židovské rodiny vozili. Je prý někde za Prahou a jmenuje se Terezín.

Když pan Mantel to jméno vyslovoval, ohlédl se, kde je četník, který na ně měl při práci dohlížet. Muž v uniformě stál v závětrí opřený o stěnu průjezdu, pokuřoval

a z dlouhé chvíle zapřádal hovor s kolemjdoucími. „Jenomže, paní Helerová,“ zašeptal Mantel, „ne všichni v tom Terezíně zůstanou. Jak by se tam taky vešli. Prý odtamtud odjíždějí vlaky plné lidí směrem na východ.“

„A kam jedou?“

„To právě nikdo neví. Ale nikdo nechce odjet. Bojí se, že by se odtamtud po válce třeba nemohli vrátit.“

Nikdo neví. Ta slova Else zněla v hlavě, když Hanu pohladila po vlasech a zopakovala. „Jo, jo, lidi toho namluví.“ A v duchu si přísahala, že udělá všechno pro to, aby její dcery těmi záhadnými vlaky neodjely.

DEVATENÁCTÁ KAPITOLA

Září 1942

Když se v sedmnáctém roce Elsa Weisová vdávala za Ervina Helera, chtěla mít spoustu dětí. Sama měla jediného bratra, o hodně staršího, než byla ona, a tak prožila osamělé dětství se zamlklým otcem trávícím dny v úřadě a večery nad knihou a starostlivou matkou dbající spíš o dceřiny čisté manžety než o přání a touhy. Nikdy nepochybovala, že ji rodiče milují, ale zároveň se nemohla zbavit pocitu, že dětství se sourozenci by bylo plnější a radostnější.

Elsino první těhotenství skončilo v osmém týdnu po obyčejném klopýtnutí. Elsa ani neupadla, jen se rukou zachytila zdi nejbližšího domu, ale po několika krocích ucítila v břiše škusnutí, a než došla domů, už těhotná nebyla.

Při druhém těhotenství se krvácení objevilo bez jakékoli příčiny po prvním měsíci. Elsu pronásledovaly nevolnosti, křeče a slabost, která jí nedovolovala vstát z postele, a porodní bába Ervinovi za zavřenými dveřmi důvěrně sdělila, že by bylo lepší, kdyby se Elsa snažila vstát a potratila, protože o dítě dříve nebo později stejně přijde, tak ať je to raději hned, aby se zbytečně netrápila. A při odchodu neopomněla dodat, že některým ženským holt není souzeno stát se mámami.

Elsa nevstala. Jednak jí to nedovolila motolice a zvracení, které se dostavilo pokaždé, když se pokusila posadit, a jednak jí to zakázala Mutti Greta. Weisovi přijeli na pravidelnou návštěvu, při níž obvykle chvíli poseděli na pohovce, prohodili pár slov s dcerou, a Bruno Weis zdvořile i se zetěm Ervinem, a vrátili se do Nového Jičína. Tenkrát Mutti Greta neodjela, ale ujala se péče o dceru a její domácnost. Celou dobu Elsina těhotenství přikládala dceři studené obklady na čelo, masírovala jí rozbolavělá záda, vařila podpůrné čaje, míchala výživné kaše a mačkala brambory, krmila ji, umývala, vynášela lavor i mísu. Byla to doba

bolestného utrpení nejen pro Elsu, ale i pro Ervina, na kterého Mutti Greta za celou dobu nepromluvila, ba se na něj ani nepodívala, natož aby se s ním posadila k jednomu stolu.

Porodní bolesti se dostavily přesně po čtyřiceti týdnech těhotenství a trvaly strašlivé tři dny a noci, během nichž si Mutti Greta vyčítala, že nenechala dceru potratit, a Elsa se zapřísáhla, že pokud tento porod přežije, už nikdy žádný jiný nepodstoupí, a kdyby mělo dítě přijít na svět mrtvé, zůstane už navždy bezdětná.

Na konci třetího dne se s pomocí přivolaného lékaře a jeho kleští narodila téměř čtyřkilová a úplně zdravá holčička, která dostala jméno Hana. Ervin to jméno vybral, protože se tak jmenovala jeho dětská láska, ale Else tvrdil, že Hana bylo jméno milované babičky z otcovy strany. Mutti Greta byla ráda, že alespoň jméno dostalo dítě židovské, po matce proroka Samuela, když už se rodiče zřekli víry, ale Ervina na milost nevzala. A Else to v tu chvíli bylo úplně jedno. Ležela vyčerpaně na zakrvácené posteli, čekala, až z ní vyjde mateřské lůžko, a byla si jistá, že do rána zemře.

Nezemřela a kupodivu se z dlouhého porodu zotavila tak rychle, že Mutti Greta mohla konečně odjet za svým mužem Brunem a košer domácností, z čehož měl Ervin možná ještě větší radost než z narození černovlasé dcery.

Po strastiplném těhotenství a porodu, při němž jen zázrakem nezemřela i s dítětem, se Elsa rozhodla, že Hana bude jedináček. Ervin vystrašený blízkostí smrti a nepřátelské tchyně souhlasil a skutečně se jim čtyři roky dařilo naplňovat manželství a přitom nepočít. Pak ale Elsa zjistila, že je znovu těhotná, a propadla čirému zoufalství. Nesvěřila se ani Ervinovi, aby zbytečně nezatěžovala manželovo svědomí, a dělala všechno pro to, aby potratila. Když nepomohlo pobíhání ze schodů, skákala z kuchyňského stolu. V horké vodě si namáčela nohy nejdříve po kolena a potom se koupala celá v lázni tak vřelé, že byla dva dny rudá jako rak. Pila byliny a jedla ostrá jídla, tahala těžké tašky, a když nic nezabíralo, ve vzteku se bila do břicha pěstí a nahlas plakala.

Nakonec se smířila s nevyhnutelným a po klidném těhotenství v únoru tisíc devět set dvacet čtyři porodila dvouapůlkilovou holčičku.

Všechny děti mají prý po narození modré oči, ale tohle miminko mělo oči černé a velké a dívalo se na Elsu vyčítavým pohledem. Vidíš, říkaly jí dceřiny oči, to kvůli tobě jsem taková maličká a hubená. To kvůli tobě jsem tak slabá, že nemám sílu plakat a kňourám jako kotě. Protože ty jsi nechtěla, abych se narodila.

A strach o dceru pojmenovanou Rosa pronásledoval Elsu každý den. Dívenka byla útlá, a tak ji Elsa nutila polykat rybí tuk. V zimě ji balila do kabátů, čepic a šál a při obyčejném kýchnutí propadala panice. Při Rosiných dětských nemocech probděla celé noci, a pokaždé když se holčička, unavená matčinou neutuchající pozorností,

schovala do temného kouta, aby měla alespoň na okamžik klid, Elsa zpanikařila a přičítala podivné počínání duševní poruše, kterou dozajista způsobila svým chováním v době těhotenství.

Rosu od nenávratného poškození matčinou nadměrnou péčí zachránila Ervinova předčasná smrt. Elsa musela obrátit svoji pozornost k základním potřebám své rodiny a starost o Rosu přenechala starší Haně, jejíž zrak nebyl zastřen závojem viny, a proto zcela jasně viděla, že Rosa je docela obyčejné děvče, které časem vyrostlo v pohlednou dívku s velikýma hnědýma očima a něžným úsměvem.

Celých osmnáct let se Elsa o svoji mladší dceru bála, pečovala o ni jako o nejcennější poklad, a proto ve chvíli, kdy Helerovi a spolu s nimi všichni obyvatelé židovského původu, kteří v té době pobývali v Meziříčí, dostali příkaz, aby čtrnáctého září nastoupili do transportu, byla rozhodnutá, že Rosa nikam nepojede, a měla už i plán.

Den před odjezdem do neznáma naplnila dvě obyčejné nákupní tašky Rosinými věcmi, a přestože byl teplý den, přinutila ji, aby si oblékla několik vrstev oblečení. Překvapená Rosa udělala, co jí matka přikázala. Byla zvyklá poslouchat a maminka na její otázky stejně neodpovídala. Ústa měla pevně sevřená, pohybovala se rychle a rozhodně, a když scházely ze schodů, pobízela Rosu, aby si pospíšila.

„Rychleji to už vážně nejde,“ bránila se Rosa a hřbetem ruky si utírala zpoceně čelo. „Vždyť jsem nabalená jako sněhulák. Kam vlastně jdeme?“

„Uvidíš,“ odpověděla úsečně Elsa a vedla ji po chodníku kolem náměstí. Občas se rozhlédla, jako kdyby dělaly něco zakázaného, pak se naposled podívala přes rameno a zatáhla dceru do boční ulice. To už i Rosa pochopila, že jdou ke Karáskovým. „Mami, vždyť ke Karáskovým...“

„Mlč,“ přerušila ji Elsa a otevřela dveře do hodinářství. Ani se nepodívala po Karlovi, který se nejdříve úslužně zvedl, ale když poznal Elsu Helerovou, zalapal naprázdno pusou jako kapr a znovu se posadil, a táhla Rosu bočními dveřmi do chodby a pak po schodech vzhůru. Tam otevřela dveře kuchyně a oslovila postavu sedící v křesle u okna. „Paní Liduško, přišla jsem se rozloučit. Zítra odjíždíme, ale Rosa zůstane u vás, jak jsme se domluvily.“

Vyhublá postava zhroucená v křesle, oblečená v tlustém vlněném svetru a s dekou přehozenou přes kolena, se křečovitě usmála, maličko nadzvedla ruku a skoro nesrozumitelně řekla: „Dobře.“

„Maminko...“ Rosa se rozbřečela a chytila se matky pevně za ruku. „Já chci jet s vámi, nenechávej mě tady.“

Elsa ji setřásla. „Zůstaneš tady, však my se vrátíme.“

„Ani jsem se nerozloučila s Hanou a Mutti Gretou a dědou.“

Elsa ji pevně objala. „Já jim vyřídím, že je pozdravuješ, a pamatuj, že...“ Chtěla říct, že si musí dávat pozor, aby ji nikdo nezahlédl, ale přerušilo ji bouchnutí dveří a Karlův udýchaný hlas.

„Nemůžete k nám chodit, paní Helerová. Pochopte, že nás ohrožujete.“ Překvapeně zmlkl, protože Elsa k sobě naposledy Rosu pevně přitiskla, políbila ji na čelo, směrem k Ludmile Karáskové zašeptala díky, otočila se a seběhla ze schodů.

Rosa zůstala stát uprostřed kuchyně, nabalená v dvojích punčochách, třech svetrech a podzimním plášti, z očí jí tekly slzy a ramena se jí otřásala vzlyky. Na kuchyňském stole stály nákupní tašky, v křesle seděla Ludmila Karásková sesunutá ke straně a její syn přešlapoval z jedné nohy na druhou, protože se nemohl rozhodnout, jestli se má rozběhnout za Elsou Helerovou, aby ji zadržel, nebo popadnout Rosu a vystrčit ji ze dveří.

Nakonec se obrátil ke své matce. „To přece ne, to přece nejde. Nemůže tady zůstat. Vždyť nás všechny zastřelí.“

Zmlkl, jako kdyby si teprve teď uvědomil, že to, co řekl, se opravdu může stát. Rosa vzlykla a utřela si nos. A oba se podívali na bezmocnou paní Ludmilu.

„No a co?“ řekla pomalu Ludmila Karásková.

Ani Karel, ani Rosa na ta slova do smrti nezapomněli, přestože si je každý z nich vyložil po svém.

Já jsem nemocná, pochopil matčina slova Karel, stejně brzy umřu a ty jsi k ničemu. Proč se bojíš o život, když žádný nemáš?

Možná jsem nemocná, slyšela Rosa, ale nikdo mi nebude diktovat, jak mám žít a s kým se smím přátelit.

Rosa se vysmrkala, setřásla ze sebe kabát i všechny svetry, přistoupila k nemocné a utřela slinu, která jí tekla z pokleslého koutku úst. Karel Karásek se postavil z druhé strany, společně paní Ludmilu nadzvedli do sedu a podložili jí záda polštářem. Potom se posadili ke stolu, čelem ke křeslu.

„Musím odříct výpomoc,“ řekl po chvíli Karel a obrátil se k Rose. „Každý den k nám chodí na posluhu paní Zítková,“ vysvětloval pomalu. „Ale kdybych ji odřekl hned, bylo by to nápadné. Měsíc nebo dva počkáme. V té době, slečno Helerová, budete muset být schovaná na půdě.“

„Jmenuju se Rosa,“ řekla dívka, utřela si oči a znovu se vysmrkala. „A chci domů.“

Jenomže v tu chvíli Rosa už žádné „doma“ neměla. V domě na náměstí, kde se narodila a celých osmnáct let žila, maminka Elsa dokončovala poslední přípravy k odjezdu. I ona plakala. Plakala, protože právě opustila svoji dceru a nevěděla, jestli ji ještě někdy uvidí. Plakala, protože jí rodiče vyčítali, že jim o svém úmyslu neřekla a nenechala je ani, aby se s Rosou rozloučili. Nechtěli pochopit, že Elsa neměla na vybranou, protože loučení by se proměnilo v srdceryvnou scénu, a Rosa by určitě odmítla vyjít z bytu.

Plakala, protože z Hanina pohledu a zaraženého mlčení pochopila, že jí starší dcera má za zlé, že znovu dala přednost Rose.

„Haničko,“ řekla a pohladila dceru po ruce, „byla bych moc ráda, kdybys tady mohla zůstat i ty, ale nenašla jsem nikoho, kdo by tě schoval.“ Povzdechla si. „Urbánkovi mají malé děti – a i tak toho pro nás už udělali hodně. Byla jsem i za tou tvou kamarádkou, Ivanou Zítkovou, ale říkala, že bude chovat...“

„Maminko!“ Hana se posadila vedle otevřeného kufru. „Já tady přece nechci zůstat.“ A už vůbec bych nezůstala u Ivany, chtěla dodat, ale včas se zarazila. Cožpak maminka netuší, že Ivana se teď jmenuje Horáčková? Jak by se mohla schovávat v rodině muže, který ji odmítl?

„Když si vzala toho Horáčka, tak ti to vlastně dluží,“ řekla rozzlobeně Elsa. „Tak dlouho tě tahal za nos, sliboval ti kdovíco, tak by se měl postarat.“

Takže maminka to věděla. Jistě, vždyť o Hanině ponížení věděli úplně všichni. „Nic mi nesliboval,“ řekla Hana potichu a skládala sukni do co nejmenšího balíčku, aby se jí vešla do kufru.

„Tu si neber.“ Maminka položila sukni stranou. „Přibal si raději tu tlustou vlněnou. A ještě dvoje teplé punčochy.“

Na rozdíl od Josefa Mankela se Elsa Helerová neoddávala naději, že život v židovských městech bude snesitelnější jenom proto, že budou mezi „svými“. Od Židů, většinou mladých lidí, kterým se podařilo proklouznout z Polska, slyšela o hrůzách, které se odehrávaly při stěhování židovských rodin do ghett, o ubohých podmínkách, v nichž tam živořily, o hladu, šířících se nemocech, popravách a stupňující se krutosti Němců.

Zprávy byly tak hrůzné, že se Elsa zdráhala jim uvěřit, ale přesto byla rozhodnutá udělat všechno, aby její dcery byly v bezpečí. Nebo alespoň ve zdánlivém bezpečí. Kdyby Němci Rosu u Karásků našli, všechny by je zastřelili. Proto rodičům ani Haně neřekla, kam Rosu odvedla, i když to samozřejmě tušili. A litovala, že se jí nepodařilo uchránit od transportu i Hanu.

Mladým dívkám vždycky hrozí největší nebezpečí, pomyslela si, vyndala z kufru Haninu hedvábnou halenku a přibalila místo ní bavlněný nátělník. Ta holka si snad myslí, že jede na výlet.

Těch pár cenných věcí, které Helerovým a Weisovým ještě zůstaly, dala Elsa do úschovy k Aloisi Urbánkovi, přestože v pokynech, které dostala spolu s předvoláním do transportu, bylo pod pohružkou přísných trestů důrazně zakázáno cokoli darovat, nebo dokonce prodat. Veškerý majetek, který se do zavazadel nevešel, včetně domu, peněz a vybavení, propadal ve prospěch německé říše. Elsa ale nemohla dopustit, aby z porcelánového servisu, který dostala jako svatební dar, jedla nějaká přivandrovalá fašistka, aby natahovala zlacené hodiny se zvonkohrou a dívala se na olejomalbu zešeřelého lesa, přestože Elsa nikdy nevěřila, že ji namaloval sám Mařák, jak tvrdíval nebožtík Ervin. Jen peníze stočila do ruličky a zašila do lemu kabátu, i když nevěděla, jestli jim tam, kam jedou, budou k užítku.

Poslední noc v domě na meziříčském náměstí Greta a Bruno Weisovi nemluvili o těžkém údělu židovského národa, ale přeli se o to, jestli má cenu riskovat a přibalit do příručního ruksaku i zakázaný tabák. Mutti Greta byla zásadně proti, ale Bruno namítal, že se mu bez cigaret chvějí ruce, a když jeho žena usnula, potichu se vystrachal z postele, nůžtičkami prostříhl podšívku kabátu a do rukávu zastrkal svůj tabákový poklad.

Zatímco Bruno Weis potmě bojoval s podšívku a Elsa ve své ložnici přemítala, jestli by přece jenom neměla zabalit větší hrnec na vaření, Hana ležela v posteli schoulená do klubíčka a přemýšlela nad tím, že je jí dvacet tři let. Její spolužačky už jsou vdané, vaří svým dětem, pečují o vlastní domácnosti a večer uléhají vedle svých mužů. Myslela na to, že ona nic z toho nemá a možná ani nikdy mít nebude. Nechtěla opustit Meziříčí, ale ve skrytu duše doufala, že třeba tam, kam zítra všichni odjedou, na ni někde mezi těmi žlutými hvězdami čeká jedna, která k ní patří.

V noci čtrnáctého září tisíc devět set čtyřicet dva stála Rosa Helerová u střešního okna domu Karáskových, pohledem se snažila proniknout černou tmou i mlhou slz a zahlédnout postavy kráčeující přes most směrem k nádraží. Ale noc byla tmavá, pouliční lampy byly kvůli nebezpečí náletů zhasnuté a okna zatemněná, takže neviděla vůbec nic, a přestože natahovala uši, hukot řeky a vlastní vzlyky přehlušily těžké šoupavé kroky a vzdechy těch, kteří mířili vstříc věčnosti.

DVACÁTÁ KAPITOLA

Září 1942 – léto 1945

Přestože nástup do transportu byl až druhého dne večer, a tak Rosu ještě nikdo nehledal, Karel Karásek se nemohl dočkat, až bude dívka odstěhovaná na půdě. Všemi smysly vnímal Rosinu přítomnost, zdálo se mu, že její vůně se nese vzduchem a vsakuje do látkových povlaků a omítek a každému, kdo vkročí do domu, ji hned prozradí. Rosin tichý hlas se v jeho představách odrážel od stěn, rozeznával okenní tabule a páčil ho na kůži.

Dovolil jí, aby s nimi povečeřela, pomohla mu nakrmit paní Ludmilu, tou dobou už zcela odkázanou na pomoc druhých, ale když sklidila ze stolu a chtěla postavit vodu na nádobí, téměř rozhořčeně ji pobídla: „Tak pojď už přece. Co kdyby někdo přišel?“

Rosa nevěděla, že ke Karáskovým kromě posluhovačky nikdo nechodí, a tak se omluvně usmála a začala sbírat své oblečení. Protože v kuchyni bylo teplo, a ona na sobě měla několik vrstev, které během odpoledne postupně odkládala, chvíli jí trvalo, než všechno pobrala. Karel zatím popadl její dvě tašky a netrpělivě postával mezi dveřmi.

„Po-vle-če...“ vysoukala ze sebe Ludmila Karásková.

Karel udělal krok ze dveří.

„Máme vzít povlečení,“ připomněla mu Rosa.

Neochotně se otočil. „To by bylo nápadné. Kdyby někdo přišel na půdu a uviděl čerstvě povlečené peřiny, hned mu bude jasné, že se tam někdo schovává.“

„Vy jste opravdu prozíravý,“ řekla Rosa a Karlovi se zdálo, že dokonce zaslechl lehce obdivný tón. Pak ale dodala: „Ale hlavně tam najde mě, ne?“

Říkal jsem, že je to nebezpečné, měl chuť vykřiknout Karel. Proč jsi k nám vůbec chodila! Na poslední chvíli se ovládl. „Musíme ti najít nějakou skrýš,“ řekl a snažil se, aby to znělo, že má všechno důkladně promyšlené. „Třeba ve skříni nebo pod postelí. Haraburdí je tam dost.“

Měl pravdu. Půda byla plná nábytku, který z Nového Jičína přivezli Rosini prarodiče Weisovi, a protože ho neměli kam složit, skončil u Karáskových, ledabyly naskládány tam, kam ho znavení stěhováci postavili. Zatímco Rosa povlékala polštáře a peřiny, které se na půdě větraly přehozené přes nataženou šňůru a čekaly, až budou užitečné, Karel se pustil do sestavování postele. Sestavování, skládání a vymýšlení, který kousek kam patří, mu šlo, přestože hodinová kolečka a pružinky, s nimiž pracoval ve své přízemní dílně, byly úplně jiných rozměrů. Než se setmělo, měl postel složenou a s Rosinou pomocí ji postavil pod okno v jižním štítu domu.

„Okno je vysoko, ale pro jistotu se od něj drž dál. Moc nechod', podlaha je dřevěná a kroky se rozléhají až do přízemí. A hlavně nerozsvěcej. V žádném případě.“

Postavil se k poklopu a rozhlédl se po půdě. „Pojd' mi pomoci. Pošoupneme ty skříně doprostřed, aby přes ně nebylo vidět. Kdyby bylo nejhůř, hodíš peřiny přes šňůru, protáhneš se oknem a seskočíš na vedlejší dům. Je to sice dost z výšky, ale ta střecha je plochá, takže...“ Podíval se na ni. „Jak říkám, kdyby bylo nejhůř...“

Rosa se postavila na postel, opatrně vykoukla z okna do temné hlubiny pod sebou a přikývla. Podle ní už hůř být nemohlo.

Rosa strávila na půdě dva měsíce. První dny se lekala každého bouchnutí dveří a zaskřípání schodů, čekala, kdy si pro ni přijde gestapo a muži v uniformách ji stáhnou ze schodů dolů za vlasy, jak to viděla, když zatýkali Evu Fuchsovou. Někdo ji udal, že si ze sáčka odpárala žlutou hvězdu a šla do obchodu mimo hodiny vyhrazené pro Židy, aby pro svoji rodinu nakoupila zboží, které v době, kdy směli do obchodů Židé, bylo už vyprodáno.

Paní Fuchsová se už domů nevrátila. Prý ji poslali do koncentračního tábora, ale Rosa si byla jistá, že ji by rovnou zastřelili a Karáskovy s ní.

Dopoledne, kdy ke Karáskovým přicházela posluhovačka, paní Zítková, trávila Rosa v posteli, protože na půdě nebylo o nic tepleji než venku a střecha poskytovala úkryt jen před větrem a deštěm. Pokud oknem nad postelí dopadal dostatek světla, Rosa, přikrytá dvěma peřinami a navlečená do teplého zimníku po paní Ludmile, četla zamilované románky a staré časopisy, které se za dlouhé roky nashromáždily v truhlách a nočních stolcích. Pak v jedné skříně objevila pletací jehlice a z vlny, vypárané z obnošených svetrů, napletla plnou zásuvku ponožek a plánovala, jak jimi pod vánočním stromečkem překvapí Karáskovy a příští Vánoce snad i maminku, Hanu a prarodiče. Při pletení vzpomínala na Mutti Gretu, která ji učila plést patu a rozhořčeně přitom vzdychala nad její ušmudlanou ruční prací a dávala jí za příklad Haniny dokonalé výrobky.

Když se na půdě setmělo, Rosa pospávala nebo jen ležela na zádech, oknem nad postelí pozorovala mraky a hvězdy a snila o životě po válce.

Paní Zítková odcházela od Karásků po poledni a pospíchala domů, aby se postavila k neckám s prádlem. Hromady prádla nebyly tak vysoké jako před válkou, protože těžké časy přiměly zákaznice šetřit, ale Zítková z toho radost neměla. Pro pradelnu nebylo snadné uživit kupu dětí a churavého manžela, a tak jí nezbylo než si k praní přibrat ještě posluhu. Nejstarší dcera Ivana se už vdala a odstěhovala se s manželem a malým synkem ke tchánům do domku u řeky.

Rosa se nemohla dočkat, až se za posluhovačkou zavřou dveře. Karel vždycky několik minut počkal, potom pečlivě zamkl vchodové dveře na dva západy, vyšel

do schodů a zespodu zaklepal na poklop, aby Rosa věděla, že je čistý vzduch. Rosa chvíli otálela, pak vykoukla, jestli se Karel vrátil do přízemí, protože se před ním styděla snášet z půdy plný nočník. Potom opatrně sešplhala po strmém schodišti a dávala přitom pozor, aby obsah porcelánové nádoby nerozlila.

Teprve když vyřešila potíže s hygienou, šla do kuchyně za paní Karáskovou. Ráda by pomohla s chodem domácnosti, ale moc toho dělat nemohla, aby posluhovačka nevytušila její přítomnost, a tak se alespoň starala o nemocnou. Přestože pro ni bylo všechno nové, po několika dnech práci zvládala jako kvalifikovaná ošetřovatelka.

Na rozdíl od Hany k paní Ludmile přilnula. Neobtěžoval ji zápach, který se kolem nemocné přes veškerou péči šířil, nebylo jí zatěžko mluvit na ni a luštit nesrozumitelné odpovědi, předcítat jí románky o chudých dívkách a bohatých ženiších, krmit ji, převlékat, umývat, podkládat polštáři, aby se paní Ludmile neudělaly proleženiny, a když se jí na kůži přece jenom objevily červené fleky, opatrně je mazat a masírovat. Rosa chtěla Karlovi alespoň trochu ulevit, a protože kvůli nebezpečí vzniku proleženin, které by nemocné pravděpodobně přivodily bolestivou smrt, bylo nutné paní Ludmilu několikrát během noci převracet z boku na bok, nabízela se, že bude spát s ní a vstávat k ní, kdykoli bude potřeba, ale Karel trval na tom, aby se Rosa na noc vracela na půdu.

Bál se, že k nim vtrhnou vojáci a prohledají dům, děsil se, že se Rosa ráno před příchodem posluhovačky nestihne vrátit do svého úkrytu nebo že přehlédnou nějakou maličkost, která by ji mohla prozradit. Jako by nestačila vůně, která se ještě dlouho po Rosině odchodu vznášela ve vzduchu a kterou Karel vnímal, kamkoli se v domě pohnul. Každý večer zhasl, doširoka otevřel okna a čekal, až vůně vyvane. Přesto ji cítil, když usínal, když se vzbudil uprostřed noci, i ráno při probuzení.

V polovině listopadu seděl Karel Karásek ve své dílně a pinzetou se snažil umístit závlačku na správné místo. Už se mu to skoro podařilo, když se z kuchyně nacházející se přímo nad dílnou ozvaly podivné zvuky. Nejdříve něco upadlo na podlahu – to asi paní Zítková upustila koště, pomyslel si – a potom ho nekonečně dlouho rušily šoupavé zvuky, jako když někdo popotahuje židli po podlaze. Naštvaně si poposedl a závlačka mu vyklouzla z pinzety. Sakra, ta Zítková snad dělá ten randál naschvál.

Naschvál! Pustil pinzetu, vyskočil ze židle a lupa mu vypadla z oka. Vyběhl z dílny a na něj nezvykle rychlým tempem pospíchal do schodů. To už ale slyšel těžké kroky scházející z druhého patra a uviděl Zítkovou s lavorem vypraného prádla v náručí. „Víte, že máte na půdě myši?“ vyjela na něj útočně a položila lavor na zem.

„Myši?“ zopakoval Karel.

„Možná i krysy, docela jasně jsem slyšela, jak tam pobíhají. Tam teda prádlo všet nebude. Na těch pár kousků natáhnou šňůru v kuchyni, jestli to nevadí.“

„Nevadí,“ řekl Karel potichu a otevřel dveře kuchyně. Paní Ludmila seděla v křesle, hůl, obvykle opřená blízko, aby nemocná mohla Karla v případě potřeby klepáním přivolat, ležela na zemi, a židle, na kterou jí vedle křesla odkládal věci, byla posunutá. Vyčítavě se na něj podívala. Jak je možné, že hned nepochopil, že ho volá?

„Lekla jsem se, až jsem si skoro cvrkla do gátí,“ pokračovala Zítková, očividně rozrušená přítomností hlodavců v domě natolik, že zapomněla, že o některých věcech se ve slušné společnosti nemluví.

„Hned tam dám pasti.“ Karel za sebou zavřel a nerozhodně přešlápl, protože pastičky na myši byly uloženy kdesi ve spíži a Karel se jejich hledáním rozhodně nehodlal zdržovat. Přes kuchyňské dveře slyšel tlumené stížnosti paní Zítkové, a protože nic nenasvědčovalo, že by se posluhovačka hodlala vrátit na hlodavci ovládanou půdu, vyběhl do druhého patra a pak po příkrém schodišti do podkrovní. Nadzvedl poklop a rozhlédl se. Všude bylo ticho. Půda vypadala úplně opuštěně.

„Roso?“ zašeptal Karel, ale odpovědi se nedočkal. Povylezl nahoru, zavřel poklop a trochu hlasitěji zopakoval: „Roso, ozvi se. To jsem já, Karel.“

Pak si všiml peřiny pohozené na zemi a okna nad prázdnou postelí. Bylo otevřené. Vzpomněl si na radu, kterou Rose dal, když ji stěhoval, a od nohou vrostlých do dřevěné podlahy se mu do celého těla rozlila panika. Vrávoravě se dobelhal k posteli, chytil se rámu okna a sbíral odvahu přitáhnout se a vyhlédnout ven.

Co uvidí? Rosu potlučenou pádem na plochou střechu sousedova domu? Jak ji odtamtud nepozorovaně dostane? Přece ji tam nemůže nechat celé odpoledne ležet. Co když je zraněná? Bude mít dost síly ji vytáhnout? A co když je to ještě horší? Co když se Rosa neudržela a skutálela se dolů na sousedův dvorek nebo do ulice? Pád ze střechy by nemohla přežít! Co ho to jenom napadlo radit jí takový nesmysl? Proč raději nemlčel?

Postavil se na postel a vyhlédl ven. Střecha byla prázdná. To mohlo znamenat jediné...

„Já jsem se nedokázala přitáhnout,“ ozvalo se za jeho zády. „Jsem moc slabá.“ Rosa seděla na dně šatní skříně a oči měla ubrečené.

Karel Karásek si nevzpomínal, jestli kdy zažil takový pocit úlevy. Sesunul se vedle skříně na kolena a pevně k sobě Rosu přitiskl. Sám nevěděl, kdy se to stalo, ale najednou si své dny bez Rosy neuměl a ani nechtěl představit.

„Ta paní mě viděla,“ řekla Rosa a Karel se snesl z oblak na zem. „Stála vedle poklopu a dívala se přímo na mě.“ Rosa si hřbetem ruky otřela mokré oči. „Neudá mě, že ne?“

I když Karel roztřesenou a stále dokola se omlouvající Rosu uklidňoval, že ji paní Zítková docela určitě neudá, úplně jistý si nebyl. Za ukryvání Židů hrozilo zastřelení a stejný trest hrozil i těm, kdo o ukryvaných osobách věděli, a nenahlásili je. Paní Zítková nebyla udavačka, ale měla velkou rodinu. Co když si řekne, že košile je bližší než kabát?

S těmito myšlenkami se Karel Karásek vracel do kuchyně. I přes zavřené dveře slyšel naříkavý hlas paní Zítkové, což bylo samo o sobě dost divné, protože upracovaná posluhovačka většinou slovy šetřila, jako kdyby nechtěla zbytečně plýtvat silami, které potřebovala jinde. Zastavil se před dveřmi, zhluboka se nadechl a odhodlaně stiskl kliku. Nedá se nic dělat, bude si muset se Zítkovou promluvit, vysvětlit jí, že neměli na výběr a museli se Rosy ujmout. Snad se mu podaří zapůsobit na posluhovaččinu mateřské city.

Prádlo viselo ledabyly naházené přes šňůru nataženou nad sporákem a Zítková právě strkala složenou zástěru do otřepané tašky. „Pavouci mi nevdají, dokonce ani hadů se nebojím, ale myši nesnáším. Fuj,“ otřásla se. „Teď jsou na půdě, a za pár dnů budou ve spíži a po celém domě.“ Obrátila se ke Karlovi. „Říkala jsem tady vaší paní matce, že bych se nedivila, kdybyste měli ve sklepě potkany. Jste blízko řeky, sklepy jsou vlhké, to mají ty potvory rády. Určitě pobíhají i po přízemí. Ne, pane Karásku, v takovém domě já uklízet nemůžu. Nezlobte se na mě, ale ne. Téhle havěti já se hrozně bojím. Prát vám budu dál, to ano, ale na uklízení si najděte někoho jiného.“ Rázně zavřela tašku, a jako kdyby se nemohla dočkat, až bude venku, vyrazila ze dveří. „Zaplatíte mi, až přijdu s prádlem,“ otočila se pod schody a byla pryč.

Karel Karásek jen doufal, že paní Zítkové vydrží rozhodnutí, že neviděla nic jiného než krysy, až do doby, než tahle hrozná válka skončí.

Ponožky, které Rosa pletla za dlouhých dnů na chladné půdě a po odchodu paní Zítkové po večerech v kuchyni, ani na Vánoce roku tisíc devět set čtyřicet tři neudělaly radost těm, kterým byly určeny. Putovaly do spodní zásuvky ve skříni v manželské ložnici, kterou už tou dobou sdílela Rosa s Karlem Karáskem.

Jak paní Ludmila ve dnech, kdy ještě byla schopná plánovat a vidět v životě jakýsi smysl, předpokládala, dva mladí lidé žijící blízko sebe odříznutí od okolního světa se dříve nebo později sblíží, nebo se začnou nenávidět. V případě Rosy a Karla se naštěstí stalo to první.

Rose se na Karlovi líbila rozvážnost, s níž přistupoval ke každému rozhodnutí a již mnozí – včetně jeho matky – zaměňovali za váhavost. Ticho, které ho obklopovalo,

na ni dělalo dojem a klidný tón jeho hlasu v ní vyvolával pocit bezpečí. Karel byl o celých čtrnáct let starší než ona, a tak předpokládala, že je o ty dlouhé roky moudřejší, zkušenější a světaznalejší, a vzhlížela k němu s takovou úctou, že se mu zpočátku ani neodvažovala tykat.

Jak by mohl Karel odolat hezké dívence, která se na něj tmavýma očima dívala s nezastíraným obdivem, lákala ho svojí vůní a byla na dosah?

Rosu měl rád a bylo mu s ní moc dobře, a tak ho samotného překvapovalo, že jeho tělo nedokáže zapomenout na touhu, kterou v něm probouzela Ivana Zítková. Z Ivany už byla vdaná paní a maminka téměř ročního chlapečka, ale pokaždé když přišla do hodinářství a položila na pult prádlo, které vyprala její matka, neubráníl se Karel dojmu, že by jí ani tak moc nevadilo, kdyby vzal její ruce do svých, přitáhl si ji k sobě a ukázal jí, jak moc po ní touží.

Nemýlil se. Ivaně se sice splnil sen a vdala se za muže, za kterého se vdát chtěla, ale nepočítala s tím, jak moc Jaroslava Horáčka změnil a zlomil skutečnost, že musel odejít z armády. Ze zábavného muže se vyklubal pedant a morous, který místo aby Ivaně říkal, jak moc jí to sluší a jak je rád, že je s ní, jen bručel nad osudem a příliš řídkou polévkou.

A tak si Ivana alespoň jednou týdně užívala obdivných pohledů, i když přicházely od úplně cizího muže, a když se jednou Karel Karásek odvážil a vzal ji za ruku, aby jí ukázal, kde se natahují starožitné sloupkové hodiny, neucukla. Naopak, přitiskla se k němu trochu blíž a ramenem se opřela o jeho paži. Karel Karásek, tou dobou už zkušený z milostných hrátek s Rosou, okamžitě pochopil, že je jen krůček od splnění svého snu, a nezaváhal. Rychlým pohybem zamkl dveře hodinářství a šikovně domanévroval svou vysněnou krásku ke gauči, decentně schovanému za plentou.

Přestože k této události došlo jen jednou jedinkrát a čtvrt hodina v zamčeném hodinářství byla pro obě zúčastněné strany spíš zklamáním, měla pro Karla i Ivanu dalekosáhlé následky. Karel se už nezbavil výčitek svědomí vůči své Rose a Ivana si nikdy nebyla úplně jistá, kdo je otcem její modrooké dcery Idy.

Po úprku paní Zítkové se Rosa i přes Karlovy počáteční chabé protesty přestěhovala z pudy a ujala se péče o domácnost. Dlouhé dny, které byla odsouzena trávit zavřená v domě, jí tak lépe utíkaly, protože neměla tolik času přemýšlet nad tím, proč o sobě maminka po odchodu do Terezína nedala nikomu vědět. Rosa chápala, že nemohla napsat Karáskovým, aby k nim nepřitáhla pozornost, ale proč nenapsala alespoň panu Urbánkovi, tomu opravdu nerozuměla a vzbuzovalo to v ní strach.

Karel Karásek se párkrát zastavil v papírnicku, počkal, až bude Urbánek sám, a pak se zeptal: „Co Helerovi, ozvali se?“

Alois Urbánek zavrtěl hlavou. „Je to divné. Byli jsme s paní Helerovou domluveni, že mi napíše novou adresu, abych jim občas mohl něco poslat...“ Zaváhal. Proč říkat víc, než je nutné?

Ve skutečnosti Else Helerové slíbil, že jí bude každý měsíc posílat peníze za nájem papírnickví. To ještě netušil, že hned po odjezdu Helerových se do jejich bytu nastěhuje rodina německého důstojníka sloužícího v místních kasárnách a vyhodí křeslo dědy Bruna a košer nádobí babičky Grety, na okna pověsí záclony z Haniny výbavy, spát bude v povlečení s jejím monogramem a bude si dělat nárok na nájem z papírnickví i malé trafiky. Tolik, aby Urbánek zvládl platit dvojí nájemné, papírnickví nevydělávalo, ale stejně by se snažil alespoň nějak vypomocet...

O dohodě mezi Aloisem Urbánkem a Elsou Helerovou Karel Rose neřekl, aby ještě nezvyšoval její obavy. Podle něj to znamenalo jediné – Rosina rodina v Terezíně nezůstala a z místa, na které ji odvezli, nebylo možné psát. I když neměl Elsu a Hanu zrovna v lásce, kvůli své Rose doufal, že se po válce zase všichni sejdou.

Ve volných chvílích sedávala Rosa vedle křesla paní Ludmily a dělala jí společnost ve dnech, kdy se nemocná jen stěží dokázala dorozumět se světem živých, ale svět mrtvých, po kterém den po dni toužila stále silněji, ji ještě odmítal přijmout mezi sebe.

V posledních týdnech už Ludmila Karásková nerozeznávala, jestli je den, nebo noc, nedokázala polknout jídlo ani pití, které jí Rosa trpělivě podávala po lžičkách. Lapala po dechu a chvíle klidu nacházela jen během krátkého spánku podobajícího se bezvědomí, z něhož ji znovu za chvíli probudil nedostatek kyslíku.

Karel otevíral krátek jen na dvě hodiny denně, střídal se s Rosou u matčiny postele, a i když to ani jeden z nich neřekl nahlas, nepřáli si nic jiného, než aby Ludmilino utrpení skončilo.

Stalo se tak v poledne nejkratšího dne roku tisíc devět set čtyřicet tři. Ludmila se probudila, podívala se na Rosu, která ochutnávala česnekovou polévku uvařenou podle receptu v Ludmilině rodinné kuchařce, na Karla sedícího v křesle vedle postele a pak pohledem zaletěla k oknu.

Z nebe se na zem snášely sněhové vločky, pluly vzduchem, poletovaly nahoru a zase dolů, dopadaly na okno, sedaly jedna vedle druhé a místnost se pomalu nořila do tmy. Paní Liduška oči zase zavřela, ale z přítmí se znovu vyrojily bílé vločky, změnily se ve sněhový vír a potom v lavinu, která Ludmilu Karáskovou nadnesla, dovolila jí po dlouhé době se zhluboka nadechnout a s posledním výdechem ji odnesla pryč z tohoto světa.

Matčina smrt nepřinesla Karlu Karáskovi úlevu, jak očekával, ale probudila v něm prudké výčitky svědomí. Jak si mohl přát něco tak nezvratného a konečného, jako

byla matčina smrt? Opravdu chtěl, aby matka přestala trpět, nebo jen sobecky myslel na sebe a svůj klid?

Kromě výčitek svědomí ho sužovaly i praktické záležitosti. Dokud byla matka naživu, dostávali přiděly na dvě dospělé osoby. Protože paní Ludmila v posledních měsících jedla jen velice málo, s potravinami vystačili, přestože u sebe měli Rosu. Jak teď vyjdou s lístky pro jednu osobu?

Na chvíli ho dokonce napadlo, že před úřady a světem matčinu smrt zatají. Mohl by ji pohřbít ve sklepě nebo na malém dvorku a teprve po válce jí vypravit důstojný pohřeb. Při té myšlence se Rosa zhrozila a prohlásila, že bude raději hladovět, ale v žádném případě nepřipustí, aby tělo milované paní Ludmily bylo zakopané někde v rohu dvorku jako mršina domácího zvířete. Karel usoudil, že má pravdu. Ani jemu by se nespalo lehce s myšlenkou, že matka ani po smrti nedošla pokoje, a ještě víc by ho pronásledoval strach z následků, kterým by nutně musel čelit, kdyby se na hrůzostrašný podvod přišlo.

A tak se paní Ludmile dostalo skromného pohřebního obřadu a Karel s Rosou osaměli. Zprvu jim připadalo zvláštní žít v domě sami dva, nebrat ohledy na přítomnost třetího člověka, moci se dotýkat, líbat, a dokonce milovat, aniž by byli neustále ve střehu, jestli paní Ludmila nepotřebuje, aby ji obrátili na bok, dali jí napít nebo polštářem podložili rozbolavělá záda.

Po několika týdnech si ale přivykli samotě, naučili se rozpoznávat zvuky zvenčí, takže Rosa už neutíkala zběsile do bezpečí půdy pokaždé, když okolo dveří přešly spěšné kroky, a Karel se nebál nechat ji doma samotnou, protože věděl, že bude tiše jako myška a k oknu se ani nepřiblíží.

Před Vánocemi roku tisíc devět set čtyřicet čtyři držela Rosa v rukou znovu jehlice, ale tentokrát nepletla ponožky. Těch měla plnou zásuvku, nejrůznějších barev a velikostí, a jen velice těžce se držela naděje, že ti, jimž byly určeny, je někdy obléknou. Teď pletla svetříky, čepičky a bačkůrky na dítě, které se podle jejích propočtů mělo narodit v polovině příštího roku. Snažila se tvářit statečně a nebrečet při pomyšlení, že bude rodit sama, jen s pomocí Karla, v těchto věcech ještě nezkušenějšího, než byla ona sama, a pokud porod přežije, bude se muset o dítě postarat, i když nikdy žádné malé dítě nadržela v náručí a nestarala se ani o kotě.

Ani Karel nedával nahlas najevo své obavy. „Na jaře je po válce,“ utěšoval Rosu i sebe. „Než se dítě narodí, Němčouři vypadnou a ještě se stihneme i vzít, uvidíš. A stará Zíková nám půjde za svědka!“

Rosa se smála, ale moc dobře si všimla, že se jí Karel neodvažuje slíbit to, co by slyšela nejraději – že se maminka, Hana a prarodiče konečně vrátí domů.

Na začátku čtyřicátého pátého roku se východní fronta přiblížila k hranicím protektorátu a Němci začali do okolních vesnic svážet nuceně nasazené mladé muže, aby kopali protitankové zákopy. Karel zpočátku propadal panice, že ho taky povolají a Rosa zůstane v zamčeném domě samotná a bez pomoci. Když se přesvědčil, že nasazení se týká jen nedospělých mladíků, uklidnil se, ale záhy ho vydělaly letáky visící ve městě téměř ve všech výkladech. Stálo v nich, kam se mají obyvatelé uchýlit v případě bombardování a co si s sebou vzít do krytu.

Rosa ale do žádného krytu nemohla, to bylo Karlovi jasné. Zoufale chodil po vlhkých sklepech, uvažoval, který kout je nejbezpečnější, a nakonec z půdy natahal těžké žíněné matrace do sklepa, v němž kdysi byla studna a jehož stěny se mu zdály nejpevnější.

Kdyby některá z bomb, které se snesly na město v první polovině dubna, zasáhla střechu, nepřežil by to dům ani Rosa s Karlem a jejich nenarozeným dítětem. Zbytečně by se Rosa spouštěla do hlubokého sklepa, marně by se tiskla ke stěnám obloženým matracemi. Na místě domu by zbyl jen ohořelý kráter, stejně jako zůstal po domech stojících snad pouhých dvě stě metrů od náměstí.

Z jejich obyvatel nikdo nepřežil a nedočkal se začátku května, kdy se k Meziříčí z jihu a východu blížily sovětské oddíly, a přestože boj o město nebyl dlouhý, připravil o život desítky vojáků, kterým se na konci války docela určitě umírat nechtělo, a téměř zničil most spojující Meziříčí s Krásnem.

A pak byl konec. Večer šestého května překročila Rosa po téměř třech letech práh domu a zavěšená do Karla Karáska prošla těžkým těhotenským krokem úzkou ulicí, zahrnula doprava a vyšla na náměstí. Tam se zastavila před domem, ve kterém vyrůstala. Zvedla hlavu a zadívala se do oken, na kterých visely záclony háčkované šikovnými prsty její sestry Hany. Výloha papírnictví byla zatažená těžkou mříží a dveře do domu byly zamčené.

„Zítra sem zajdeme a vezmeme si od pana Urbánka klíče. Musíme přece uklidit, než se maminka s Haničkou, babičkou a dědou vrátí,“ řekla Rosa a Karel přikývl a pohladil ji po ruce.

Přestože chtěla Rosa počkat, až se vrátí její rodina, podvolila se Karlovu naléhání a začátkem června se za něj provdala. Karel si přál, aby se jeho prvorozené dítě narodilo jako manželské, a tak se nechali oddat na místním úřadě.

Týden nato jsem se narodila já a rodiče mi vybrali jméno Mira, což prý znamená mírná, přívětivá a zázračná. Mírná nejsem určitě, o přívětivost se snažím, a pokud jde o zázraky, provázejí mě od samotného narození až doposud. Zázračný byl můj příchod na svět, zázrakem jsem přežila tyfovou epidemii, a tak mi snad další zázraky pomůžou naplnit mé sny.

Uplynul měsíc a uklizený byt s výhledem na náměstí byl stále prázdný. Nevrátila se Elsa, Hana, Greta ani Bruno. Nevrátili se Hirschovi, Bačovi, Kleinovi ani Perlovi. Z transportu, který v září čtyřicet dva odjel z meziříčského nádraží, se zatím do města nevrátil vůbec nikdo.

DVACÁTÁ PRVNÍ KAPITOLA

Hlavu mám plnou mlhy. Občas je neproniknutelně hustá, tak hustá, že jí neprosvitnou žádné myšlenky. To je stav, který považuju za štěstí. Pak se ale mlha zprůhlední a obrazy se vrátí. Valí se na mě ze všech stran a není před nimi úniku. Hrudník se mi stáhne úzkostí a plíce bolestně lapají po dechu. Strach mi svírá celé tělo a podráží mi kolena.

Z mlhy vystupují postavy, jasné, mnohem jasnější než skutečný svět. Promlouvají ke mně, křičí na mě, vyčítají mi, že jsem stále ještě tady a mlčím. Nemluvím o nich, chci je znovu nechat zemřít i ve svých vzpomínkách.

Jak bych o nich mohla mluvit? Nikdo by mi neuvěřil. Nikdo neví, kolik utrpení dokáže člověk snést. Říkám jim to. Pořád dokola je prosím, ať už mě nechají být, nebo ať mě konečně vtáhnou k sobě, do světa stínů. Nechtějí. Ještě ne.

Jediné, co od života chci, je, aby mě pustil ze svých spárů. Proč se mě tak drží, když jsem viděla, jak snadno opustil ty, kteří si ho chtěli uchovat, protože měli na světě někoho, na kom jim záleželo? Někoho, komu záleželo na nich. Já už nikoho takového nemám. Nebo jsem si to alespoň myslela, když jsem vystupovala z vlaku na peron meziříčského nádraží.

Léto 1945

Zpátky do města jsem přijela uprostřed léta. Seděla jsem na dřevěné lavici u staženého okna osobního vlaku, oči doširoka otevřené, zavazadlo na klíně. Pevně jsem svírala černou látkovou tašku a tiskla si ji k tělu. Ne, nebála jsem se, že mi ji někdo ukradne. Neměla jsem v ní nic, na čem by mi záleželo. Jen svetr a pár kousků prádla. Papír, který mi měl sloužit jako náhradní doklad, jsem zastrčila do kapsy ke svému nejcennějšímu majetku, krajíci chleba. Další krajíčky jsem měla nastrkané v kapsách plátěných šatů i v kapse o dvě čísla většího tmavého saka, zapnutého na všechny knoflíky, a občas jsem se dotykem přesvědčila, že tam stále jsou. Krajina za okny se míhala, ale já jsem ji neviděla. Vnímala jsem jediné – pravidelný zvuk kol vlaku unášejícího mě pryč. Trhavé pohyby vagonu a dunění kolejí nebezpečně vracely mé myšlenky ke dnům, na něž jsem už nikdy nechtěla myslet, ale jejichž hrůza se mě držela a dusila mě. Cítila jsem, jak se propadám zpátky v čase. Vnitřek vagonu potemněl, v nose mě polechtal sladký zápach a hrdlo se mi stáhlo. Zalapala jsem po dechu a chytila se za krk, abych od něj odtrhla

neviditelné ruce. Asi jsem vykřikla nahlas, protože oči všech ve vagonu se znechuceně obrátily mým směrem a žena usazená u chodbičky si poposedla a holčičku sedící mezi námi si přitáhla na klín.

Pohledy spolucestujících mě vrátily do přítomnosti. Vlak byl plný, ale místo na dřevěné lavici vedle mě už zůstalo prázdné. Posunula jsem se blíž k oknu, abych vedle sebe udělala víc místa. Nikdo se neposadil. Lidé nechtěli sdílet blízkost vyhublé ženské v plandavých šatech a pánských kotníkových botách, která se i v teplém létě choulila v saku. Možná tušili, odkud jedu, viděli bolest, která mě obklopovala, a nechtěli se jí nakazit. Válka už přece skončila a země kráčela ke světlým zítřkům.

Rozhlédla jsem se kolem. Muž v propocené modré košili, který seděl proti mně, uhnul pohledem a zadíval se z okna, zatímco ostatní zaryli oči do podlahy. Věděla jsem, že na mě není hezký pohled. Stáhla jsem si šátek na řídkých bílých vlasech níž do čela, sáhla do kapsy pro chleba, strčila kůrku do bezzubých úst a pomalu ji rozpouštěla v puse. Sladko-slaná chlebová chuť na chvíli zahнала ošklivé myšlenky a nechala mě znovu upadnout do mlhavého bezčasí.

Vlak se skřípěním zastavil a lidé se tlačili k východu. Zmateně jsem zvedla hlavu.

„Meziřičí,“ řekl muž na protějším sedadle, a když jsem vyšla do chodbičky, vydechl si a pohodlně natáhl nohy.

Po několika hodinách sezení jsem byla ztuhlá a nohy mě neposlouchaly. Chytila jsem se madla u dveří a pomalu jsem se snažila došlápnout na schod v hloubce pode mnou. Levé koleno mi povolilo. Zvysoka jsem dopadla na pravou nohu a napuchlým kotníkem mi projela prudká bolest. Hmátla jsem po madle i druhou rukou a látková taška mi upadla na nástupiště. Opatrně jsem se spustila na zem a sklonila se pro tašku, ale krev se mi nahrnula do hlavy, před očima se mi zatmělo a svalila jsem se na všechny čtyři. Neměla jsem sílu se zvednout, a tak jsem po kolenou dolezla k nejbližší lavičce a vysoukala se nahoru. Svaly se mi trásly a hlava točila.

Na nástupišti postávalo jen pár lidí čekajících na rožnovskou lokálku.

„Ta je snad opilá,“ poznamenal mladík s cigaretou v koutku úst a dívka ve střevíčkách na vysokém podpatku se po mně ohlédla a pobaveně se zasmála. Mohlo jí být šestadvacet – jako mně. Ta by šla doleva, pomyslela jsem si a sáhla do kapsy pro kůrku.

Zůstala jsem sedět na lavičce, i když se mi hlava přestala točit a nohy se mi už netrásly. Nepospíchala jsem, chtěla jsem v sobě ještě alespoň malou chvíli udržet slabý plamínek naděje, že na náměstí pořád stojí náš dům, a až vyjdu po kamenných schodech do prvního patra, vejdu do bytu, nadechnu se známé vůně,

projdu předsíní do kuchyně a okolo stolu bude sedět má rodina. Maminka Elsa, babička Greta, děda Bruno a moje sestřička Rosa. Moc jsem si to přála, ale věděla jsem, že doufám marně, a až vstoupím do našeho bytu, sen o domově navždy zmizí, protože cesta, na kterou nás v noci čtrnáctého září čtyřicátého druhého roku poslali, vedla do pekel.

Září 1942

Tehdy vlak neodjížděl z nádraží, ale stál přistavený na vedlejší koleji až vzadu za parkem.

Když jsme obtíženi batohy, kufry a ranci s dekami scházeli ze schodů našeho domu, byla už tma. Nohy se mi třásly strachem a chtělo se mi brečet, ale snažila jsem se nedat na sobě nic znát. Maminka zamkla dveře bytu a klíč strčila do kapsy, aby ho podle podrobných písemných pokynů, které jsme dostali spolu s předvoláním do transportu, odevzdala u vlaku příslušnému úředníkovi.

Na mostě jsme se zastavili, protože jsme si potřebovali na chvíli odpočinout. Položila jsem těžký kufr na zem, ruksak jsem opřela o kamenné zábradlí a ohlédla jsem se zpátky k náměstí.

Neviděla jsem skoro nic. Noc byla temná a všechna světla zhasnutá, aby se město nestalo snadným terčem bombardování. Řeka v hloubce pod našima nohama netečně tekla v kamenitém korytě a nehybné obrysy domů vypadaly nepřátelsky, jako kdyby se město nemohlo dočkat, až se nás zbaví a nebude se muset dívat na naše každodenní ponižování. Odvracelo od nás oči stejně jako jeho obyvatelé.

Lidem bylo nepříjemné být svědkem pokořování známých, s nimiž dlouhá léta bydleli v jedné ulici, pracovali ve stejné fabrice a v jejichž obchodech ještě nedávno nakupovali. Teď nebylo dovoleno Židy ani pozdravit, natož se s nimi zastavit na pár slov.

Možná byli rádi, že odcházíme. Uleví se jim. Nebudou se nám už muset vyhýbat, klopat oči k chodníku a předstírat, že nás nevidí. Ale hlavně, hlavně se zbaví připomínky toho, co může potkat i je. Strachu, že jednoho dne přijdou na řadu i oni.

Tam někde v jednom z těch setmělých domů, jejichž obrysy jsem spíš tušila než viděla, byla Rosa. Nevěděla jsem, jestli mám být ráda, že nejde s námi. Spíš jsem to tehdy měla mamince za zlé. Nezdálo se mi správné nechat sestru samotnou u cizích lidí, ale teď už vím, že maminka udělala dobře. Dodnes nemám ponětí, jestli byla tak předvídavá, nebo měla zprávy, o které se s námi raději ani nechtěla podělit.

Babička Greta a děda Bruno ještě zhluboka oddechovali a protahovali si znavená záda, ale museli jsme jít dál. Předepsaný čas, kdy jsme se měli hlásit u vlaku, se

blížil. Znovu jsme zvedli svá zavazadla a táhli se po cestě dlážděné kočičími hlavami.

V krásenské aleji jsme potkali rodinu se dvěma malými dětmi. Jejich kroky se nesly nočním městem stejně jako naše, odrážely se ozvěnou od stěn slepých domů a kmenů mohutných stromů. Mladší dítě spalo v kočárku a druhé se drželo matky za sukni a pobrekávalo. Jen jsme si kývli na pozdrav a dál jsme šli společně. Nikoho z mladé rodiny jsme neznali, ale věděli jsme, že lidé, kteří se v tuto hodinu pohybují v ulicích, jsou Židé a míří do transportu, protože pro ostatní meziříčské občany platil pro dnešní večer zákaz vycházení.

Po půlhodině jsme doklopýtali k odstavné koleji. Lidé s kufry a ruksaky na zádech se řadili do front před muže s papíry v rukou, odevzdávali jim klíče od bytů, ukazovali doklady a přebírali kartičky s čísly, které si měli pověsit na krk výměnou za své šperky. Postavili jsme se na konec rychle postupující řady. „Helerová Rosa?“ zeptal se zapisovatel a ani neodlepil oči od seznamu.

„Rosa odjela už před třemi lety do Anglie za svým strýcem,“ odpověděla maminka, zatvářila se překvapeně a čekala na další otázku. Ta ale nepřišla. Zapisovatel mlčky škrtl Rosino jméno, něco u něj poznamenal, podal nám kartičky upevněné na lněném motouzu a kývl směrem k otevřeným dveřím přistaveného vlaku. „Nastupte si.“

Oddechli jsme si. Čekali jsme nepříjemné vyptávání a ověřování a pečlivě jsme se na ně připravili. Doma jsme vymysleli podrobnosti o Rosině odjezdu, naučili se nazpaměť smyšlená data a důvody. Teď se zdálo, že při troše štěstí nebude Rosa nikomu chybět.

Posbírali jsme zavazadla a postoupili k chumlu lidí snažících se nastoupit. Vlak stál mimo nádraží a první dřevěný schůdek byl tak vysoko, že bylo skoro nemožné vyšplhat se dovnitř bez pomoci. Kdosi mi seshora podal ruku, maminka mě potlačila za boky, a když jsem byla nahoře, podala mi naše věci. Pak jsme společnými silami vytáhli do vozu babičku a dědu. Podařilo se nám dokonce najít pro ně místo k sezení. My s maminkou jsme se usadily na vaku s věcmi na spaní. Teprve potom jsem se podívala na svoji kartičku. Měla jsem číslo sedmdesát devět.

Vlak nezamířil přímo do Terezína, jak jsme si mysleli, ale dovezl nás na shromaždiště do Ostravy. Během několikadenního čekání na příjezd dalších transportů, kterými byli sváženi Židé z celého okolí, jsme byli ubytovaní v budově staré školy. A tam babička Greta onemocněla. Oči se jí leskly horečkou, a i když se choulila do deky, byla jí pořád zima.

„Za pár dní se z toho vyleží,“ řekl doktor, kterého maminka našla mezi deportovanými, a pokrčil rameny. „Je to jenom nachlazení.“ Víc ani dělat nemohl.

Pokud nějaké léky měl, určitě jimi nechtěl plýtvat na obyčejnou rýmu cizí staré paní.

Jak se dá nachlazení vyležet na studených dlaždicích v místnosti, kde táhne z oken a stále otevřených dveří? V ubytovně plné lidí, kteří mluví, dohadují se, chodí jeden přes druhého a snaží se zkrotit děti znuděné dlouhým čekáním a vyvedené z míry podivným chováním dospělých?

„Brzy budeme v Terezíně, Mutti,“ utěšovala babičku maminka, jako kdyby doufala, že tam bude větší klid, a já jsem přemýšlela, jak nemocná zvládne dlouhou pěší cestu k vlaku. Jak pobereme všechna zavazadla, když budeme muset babičku podpírat?

Na seřadišti jsme čekali čtyři dny a babičku Gretu začal trápit dusivý kašel. Večer před odjezdem jsme její ruksak přerozdělili do jiných zavazadel, a když jsme pak pochodovali prázdnými ulicemi noční Ostravou k transportu do Terezína, podpírali jsme ji z obou stran. Děda Bruno si k popruhu ruksaku přivázal vak s dekami a přehodil si ho na břicho, takže měl obě ruce volné a mohl vzít i babiččin kufr. Na zkoušku se prošel po chodbě, naschvál zvedal kolena a kopal jimi do vaku, aby legračně nadsakoval, a my jsme se tvářili, že je to úžasná zábava. Ve skutečnosti se mu popruh zařezával do ramene a vak mu překážel v chůzi. Na pomoc nikoho jiného jsme se ale spolehnout nemohli. Babička nebyla jediná nemocná a každý měl svou vlastní rodinu, své potíže a své myšlenky.

Cesta z Ostravy do Terezína se mi zdála bez konce. I když do vlaku nikdo nepřistupoval ani z něj nevystupoval, co chvíli jsme stáli na odstavné koleji. Vlaky vezoucí zbraně a vojáky na východní frontu měly přednost, a tak jsme se ke konečné stanici naší cesty dostali až večer. Znavení jsme vystoupili a za řevu vojáků v uniformách SS jsme naházeli nejtěžší zavazadla na vůz, seřadili jsme se a pěšky se v dlouhém průvodu vydali na tříkilometrovou cestu z Bohušovic do Terezína.

Nikdo z nás nevěřil, že život v Terezíně, městě, které podle nacistické propagandy věnoval Hitler Židům, aby tam v klidu přečkali válku, bude lepší, než byl doma. Možná jsme trochu doufali, že budeme mezi svými a žlutá hvězda nebude z našich hrudí zářit tak potupně.

Na to, co nás v Terezíně čekalo, jsme ale připravení nebyli.

Hned na nádvoří ghetta nás uřvaní esesáci připravili o poslední cennosti, které jsme u sebe měli, oddělili muže od žen a po skupinách odváděli vyděšené nově příchozí na místa, která se měla stát jejich dočasným domovem.

V době našeho příjezdu bylo terezínské ghetto přelidněné. Ženské i mužské ubytovny byly plné, lidé se mačkali na chodbách, ve sklepech a na půdách.

Babičku Gretu, maminku a mě nahnali spolu s dalšími ženami z našeho transportu na půdu vysokého cihlového domu. Babičku, vyčerpanou horečkou, urputným kašlem a dlouhou cestou, jsme podpíraly z obou stran. Šly jsme pomalu a co chvíli jsme musely odpočívat, takže když jsme se konečně dostaly na půdu, matrace už byly rozebrané a na zemi nebyl ani kousek volného místa. Chtěly jsme se usadit v mezipatře, ale muž v uniformě a s placatou čepicí na hlavě nás zatlačil do půdních dveří, vytrhl nejbližší paní její matraci a strčil ji nám. Pak křikem a holí přinutil starousedlice, aby srazily matrace k sobě, a nacpal na půdu ještě další desítku nově příchozích.

Ocitly jsme se přímo pod světlíkem. Pomohly jsme babičce uložit se na matraci a posadily jsme se k ní. Žena na vedlejší matraci se posunula, abychom měly víc místa. Měla krásný profil a dlouhé štíhlé prsty.

„Nebojte se, zítra se to tady zase uvolní.“ Zvedla ruku a ukázala nám tenký proužek papíru.

Nevěděly jsme, co to znamená. „Přestěhují vás jinam?“ zeptala se maminka.

Žena pokrčila rameny. Mohla být stejně stará jako moje maminka, ale neměla jediný šedivý vlas. „Odjíždím zítřejším transportem na východ.“ Mávla rukou, jako kdyby byla na jevišti. „Skoro všichni odjíždějí.“

„Na východ? Kam na východ?“

„To nevím, ale hlavně že budu se svojí rodinou. Původně dostal předvolání jen můj manžel a syn, ale požádala jsem, aby mě do transportu zařadili taky. Nemůžu je nechat odjet samotné.“

Maminka se rozhlédla po přeplněné půdě. „Myslíte, že to tam bude lepší než tady?“

Naše sousedka chvíli mlčela a pak trochu zpupně odpověděla: „Ghetto jako ghetto. Cožpak to může být ještě horší?“

Už toho odpoledne dostali stejný proužek papírku i babička Greta a děda Bruno. A moje maminka nedokázala nemocnou Mutti Gretu opustit a požádala, aby ji zařadili do stejného transportu na východ jako její rodiče. Ghetto jako ghetto, zopakovala mi slova, která řekla krásná paní.

Proč mi tedy zakázala, abych o zařazení do transportu požádala i já? Proč mi neustále opakovala, abych se v Terezíně snažila vydržet co nejdéle?

Krásná paní se štíhlými prsty byla učitelka hudby. Aby se mohla věnovat synovi, vzdala se koncertování a učila doma studenty hrát na klavír. Když jsem svoji rodinu doprovázela druhý den k transportu, viděla jsem ji, jak se po boku svého muže a syna, kterému nemohlo být víc než patnáct let, hlásí na seřadišti. Byla

vyděšená stejně jako moje maminka, babička a děda a stovky lidí nashromážděných ve šlojzce.

Tam jsem svoje blízké naposledy objala a dívala jsem se, jak pomalým krokem pod tíhou zavazadel, po příjezdu do Terezína trochu lehčích o zabavené věci, odcházejí zpátky do Bohušovic, aby znovu nastoupili do vlaku a pokračovali v cestě na východ. V ghettu se proslýchalo, že dál už pokračují jen dřevěné dobytkařské vagony, které kdysi vozily své pasažéry na porážku. A prý jsou nacpané k prasknutí. Nechtěla jsem tomu věřit, ale ta představa se mi vryla do mozku a nemohla jsem se jí zbavit.

Dívala jsem se, jak se babička Greta těžce opírá o dědu Bruna a maminku, viděla jsem, jak se maminka v bráně naposled otočila, ale nevím, jestli mě stačila zahlédnout. Stála jsem tam, dokud se brána nezavřela.

„Až bude po všem, sejdem se zase doma.“ To byla poslední věta, kterou mi maminka řekla.

Moje maminka vždycky říkala pravdu, i když ta pravda byla někdy nepříjemná. Ale tehdy v Terezíně lhala. A věděly jsme to obě.

Od té chvíle jsem byla na všechno sama.

DVACÁTÁ DRUHÁ KAPITOLA

Meziříčí léto 1945

Protáhla jsem si zesláblé nohy, opatrně jsem se postavila a pomalu vyšla z nádraží.

Jako kdybych vstoupila do obrazu, který visel v našem svátečním pokoji nad pohovkou. Podívala jsem se kolem sebe a všechno jsem poznávala. Ulice i domy, stromy i nebe nad nimi. Nadechla jsem se známé vůně, do obličeje se mi opřelo slunce a letní větřík nadzvedl cíp mého šátku. Obklopily mě zvuky přicházející ze všech stran. Motory aut, klapání podpatků, tlumený hovor, zpěv ptáků, šumění listů ve stromech. Všechno bylo povědomé, ale přesto úplně cizí. Protože já už jsem do obrazu nepatřila.

Město se nezměnilo, to já, já jsem byla jiná.

Táhla jsem se ulicemi směrem k náměstí, oči zabořené do chodníku. Jen občas jsem se zastavila, abych si odpočinula, a rozhlédla jsem se po tom cizím městě, ve kterém jsem se před dvaceti šesti lety narodila. Lidé mě obcházeli, někteří nevšímavě a jiní podrážděně. Určitě si říkali, co je to za divnou ženskou, že takhle

postává uprostřed chodníku a překáží. Kdysi by mi to asi bylo nepříjemné. Teď mi to bylo jedno.

Stáhla jsem si šátek hlouběji do čela a přinutila se k dalšímu kroku. Prostě dát jednu nohu před druhou. Udělat další krok a na to, co bude dál, nemyslet. Tím jsem se přece řídila celé tři roky.

Došla jsem k lahůdkářství, do kterého jsem před válkou chodívala na žloutkový věneček a pár slov s Ivou, tehdy ještě Zítkovou. Mívala jsem ji moc ráda. Měla v sobě jiskru a myslela si, že má právo vzít si od života všechno, co jí nabízí. A to také udělala.

Ale teď se mi nechtělo myslet na věci, které se staly... Kdy? V minulém životě? Komu?

Potřebovala jsem si odpočinout. Před lahůdkářstvím stály dva stolky s červeno-bíle kostkovanými ubrusy a dřevěnými židlemi. U jednoho seděla postarší paní s malým chlapečkem. Spokojeně pohupoval nohama a lízal zmrzlinu. Posadila jsem se k druhému, natáhla jsem si bolavé nohy a tašku položila na vedlejší židli.

„Přejete si?“

Chvíli mi trvalo, než jsem pochopila, že žena v zástěře mluví na mě. Zadívala jsem se na ni. Mašková nebo Pašková... tak nějak. Majitelka lahůdkářství. Znávala se s maminkou a vždycky ji nechávala pozdravovat. *Pozdravujte paní matku, Haničko...*

Zdvořilý výraz v obličeji paní majitelky se nezměnil, jen tón hlasu. Obrátila se tak, aby na nás nebylo vidět od vedlejšího stolku ani z lahůdkářství, a sykla: „Jestli si nechcete objednat, odejděte, prosím.“

Byla jsem unavená a už dávno jsem si zvykla, že mě ostatní posílají pryč. Zadívala jsem se na desku stolu. Mašková či Pašková popadla moji tašku a strčila mi ji na klín. „Jděte, prosím. Tady sedět nemůžete. Odháníte mi hosty.“

„Vodu,“ řekla jsem.

„Vodu? Tu nepodáváme. Jen limonádu. Chcete limonádu?“

Přikývla jsem a Mašková Pašková se otráveně obrátila na patě a zaplula do lahůdkářství. Chlapeček u vedlejšího stolku si pobryndal košili a babička mu ji čistila kapesníkem. Pak kapesník naslinila a utřela klukovi pusy. Zvedla jsem se a znovu vykročila k náměstí.

Zahnula jsem doprava kolem přízemní hospody páchnoucí kouřem, pivem a močí a už teď odpoledne plné štangastů, u lékárny jsem přešla cestu a zamířila k řece.

Kamenný svatý Valentýn stojící na podstavci u paty mostu se celá dvě století otáčel přes rameno. Asi mě dlouho vyhlížel a teď si říkal, jestli jsem to opravdu já, divil se, že jdu tak pomalu, váhavě a úplně sama.

Pohled přes řeku se nezměnil. Stromy, za nimi kostel, vysoký dům Karáskových, nudný a studený stejně jako jeho majitel, oprýskané stěny zámku. Jedinou připomínkou nedávné války byl most. Na pravé straně chyběl kus silnice a zábradlí. Jako kdyby se do mostu zakousla obrovská velryba, vyrvala mu kus masa z těla a vrátila se do moře. Lidé prozatímne ošetřili zranění dřevěnými prkny a připravili bednění k zacelení zlomenin.

Od mostu k náměstí je to jen pár desítek metrů. Pomalu jsem se šourala do kopce. Nikdy dřív se mi nezdál tak příkrý. A najednou jsem ho uviděla. Náš dům. Stál tam, jako kdyby se vůbec nic nezměnilo. Popošla jsem blíž a zvedla hlavu k prvnímu poschodí. Poznala jsem i záclony, vždyť jsem je sama háčkovala vzorkem, který mě naučila babička Greta. Jedno okno bylo pootevřené. Co to znamená? Na okamžik jsem uvěřila v zázrak.

Stiskla jsem kliku vchodových dveří, ale bylo zamčeno. Prošla jsem kolem čisté, letně vyzdobené výlohy a vešla do papírnictví. Bylo prázdné, jen zvonek nad dveřmi se rozkřičel, aby přivolal prodavače.

Věděla jsem, že se za pultem neobjeví maminka, ale přesto se mi při pohledu na pana Urbánka sevřelo hrdlo a roztřásla kolena. Položila jsem lokty na pult, opřela jsem se čelem o dřevěnou desku a rozbřečela se. Brečela jsem nahlas, vzlykala jsem a sténala, lapala po dechu a zajíkala se. Pan Urbánek něco říkal, ale já jsem ho nevnímala. Najednou za mnou stála židle, pan Urbánek mi odlepil ruce od pultu a přinutil mě, abych se posadila. Chvěla jsem se po celém těle, ale vzlykala jsem už jen potichu a mokré tváře jsem si utírala do rukávů saka.

„Je vám dobře, paní? Mám někoho zavolat?“

Potáhla jsem a zvedla hlavu. Ustaraný výraz v obličeji pana Urbánka se změnil ve zkoumavý, pak překvapený a nakonec soustrastný. „Slečno Haničko...“ díval se na mě a plakal. Mohla jsem si namlouvat, že pláče radostí nad tím, že mě vidí, ale věděla jsem, že to jsou slzy lítosti a zděšení. Lítosti, protože jsem se vrátila sama. A zděšení nad tím, jak vypadám.

Přibrála jsem sice už dvanáct kilo, ale do mé předválečné váhy mi pořád ještě scházelo dalších patnáct. V době svého návratu jsem ještě netušila, že je nikdy zpátky nepřiberu. Nemůžu za to. I kdybych měla chuť k jídlu, což nemám, můj žaludek toho moc nesnese. Když pocítím slabost, strčím si do pusy kousek chleba, převaluju ho na jazyku a pomalu polykám. Pomáhá mi to a taky mě to uklidňuje. Chleba mám u sebe pořád – po kapsách, v zásuvkách, a dokonce i pod polštářem.

Toho léta po válce mi už vlasy nepadaly, ale rostly úplně bílé a místy mezi nimi prosvítaly lysiny. Doktor říkal, že časem zhoustnou, ale bílé už asi porostou pořád. Jako kdyby na tom záleželo!

Spíš bych potřebovala, aby se mi rozhýbaly prsty na ruce. Klouby na prstech jsem měla nateklé daleko víc než klouby na nohou a pažích. To ale pan Urbánek vidět nemohl, a proto si myslím, že ho ze všeho nejvíc vyděsila bezzubá pusa, propadlé tváře a oči. Moje oči toho viděly tolik, že se schovaly hluboko, hluboko do důlků a zakryly se těžkými víčky.

„Slečno Haničko...“

Ano, slečna Hanička jsem byla kdysi já. Ale pak jsem se stala žlutou hvězdou, transportním číslem sedmdesát devět, přechodnou obyvatelkou Terezína a nakonec šestimístním číslem v Osvětimi.

Terezín září 1942

V Terezíně jsem zůstala sama mezi tisíci cizími lidmi. Mnoho nově příchozích brzy pokračovalo dál na východ v nacpaných dřevěných dobytčácích, které v těch dnech odjížděly z přeplněného ghetta každý den, a jimi odjela i většina meziříčských Židů. Alespoň si to myslím, protože za celou dobu strávenou v terezínském ghettu jsem nikoho z našeho města nepotkala.

Vrátila jsem se na půdu a obsadila svoji matraci právě včas, než dorazily ženy z odpoledního transportu a začal další boj o každé volné místo. Seděla jsem v místnosti plné lidí, snažila se z hlavy vypudit představu dobytčího vozu, ve kterém má rodina právě odjíždí do neznáma, a zároveň jsem si vyčítala, že s nimi nejsem alespoň v myšlenkách.

Na vedlejší matraci se usadila mladá žena s asi šestiletou holčičkou v brýlích s jedním sklem zaslepeným náplastí. Přisunula jsem svoji matraci těsně k jejím, aby vzniklo pohodlnější dvoulůžko, a nabídla jim část svého místa. Žena se na mě vděčně usmála, uložila holčičku mezi nás, a když malá usnula, opatrně jí sundala brýle a uložila je do pouzdra.

„Musíme na ně dávat pozor, máme jenom jedny. Už jí začínají být úzké, a nevím, jestli se mi podaří sehnat jiné.“ Pohládila spící dceru po vlasech. „Pan doktor říkal, že je musí nosit ještě alespoň rok, jinak bude celý život šilhat.“

„Vaše holčička je moc hezká,“ řekla jsem, protože mě nic jiného nenapadlo a chtěla jsem se chovat přátelsky. Koneckonců to byla pravda, a navíc jsem si začínala uvědomovat, že k životu v ghettu budu přátele potřebovat. Než mě napadlo zeptat se alespoň, jak se brýlatá holčička jmenuje, mladá žena se natáhla vedle své dcerky, jednou rukou ji objala okolo pasu a unavená po dlouhé cestě usnula.

Ten večer dostaly skoro všechny obyvatelky pudy předvolání do dalšího transportu. Dostala ho i moje sousedka a její dcera. „Co to znamená?“ vyptávala se mě polekaně s proužkem papíru v ruce.

„Terezín je přeplněný, tak většina nově příchozích odjíždí dál na východ připravovat nová sídliště. Postupně se tam prý přestěhujeme všichni,“ odpověděla jsem stejnou větou, kterou jsem předchozího dne slyšela já. Žena se uklidnila, a dokonce se mi zdálo, že ji moje odpověď potěšila. „Tady by se žilo dost těžko,“ řekla a pohledem přejela děravou střechu. „A možná tam seženu i ty brýle pro Pavlítku.“

O tom jsem pochybovala. Neustále mě totiž obtěžovala otázka, proč jsou na tak těžkou práci, jakou stavba nových měst bezpochyby je, posíláni staří lidé a rodiny s malými dětmi. A proč mladí lidé dostávají pracovní umístěnky v Terezíně. Dostala jsem ji i já. A tak jsem druhého dne začala pracovat v šicí dílně.

Z pudy mě přestěhovali na ženskou ubytovnu v budově bývalých kasáren. Tehdy se se mnou přistěhoval i můj nový druh – neustálý strach. Strach z transportů, trestů, hladu, nemoci a osamění. V úzké dlouhé místnosti se nás na dřevěných třípatrových postelích tísnilo třicet, ale přesto bylo bydlení mezi čtyřmi stěnami lepší než spaní na pudy. Uvědomovala jsem si, jaké jsem měla štěstí, že jsem neuvízla v podkroví, kde nebylo k hnutí, profukovalo ze všech stran a zatékalo dírami ve střeše. I v kasárnách byla zima, ale určitě ne taková jako na pudách, v dřevěných kůlnách, sklepech nebo vlhkých hradebních kobkách, kde přespávali ti méně šťastní.

Většinu dne jsem trávila v šicí dílně, navlečená do všeho teplého oblečení, které jsem s sebou měla. Spravovala jsem německé uniformy, a když jsem ve studených prstech držela hrubou kousavou látku, byla jsem ráda, že jsem pod střechou a nemusím pracovat venku na výkopových pracích, štěpení slídy nebo v tom velkém cirkusovém stanu na náměstí, kde se balily a připravovaly na cestu do Německa součástky pro motory. Vzpomínala jsem na maminku, v duchu jsem jí děkovala za předvídavost, s jakou nám všem připravila zavazadla, a doufala jsem, že tam na východě žijí s babičkou a dědou lépe a netrpí zimou ani hladem.

Hlad jsem měla skoro pořád. K snídani jsme dostávali něco, čemu se říkalo káva, k obědu polévku nebo omáčku s pár neloupanými bramborami, k večeři chleba a někdy i margarín.

Víc než hlad mě ale trápily smutek a samota.

Když jsem poprvé vkročila do dveří ložnice a našla postel, která mi byla přidělena, nikdo si mě nevšímal. Místnost byla poloprázdná, protože mnohé ženy měly jinde v ghettu příbuzné a volné večery využívaly k setkáním s rodinou. Některé ženy se

opíraly o postele a povídaly si, jiné ležely a odpočívaly. Kromě postelí a kufrů nebyl v místnosti žádný nábytek. Stůl, skříň, židle... nic.

Po chvíli váhání jsem zastrčila svůj kufřík pod spodní postel. Chtěla jsem se posadit, ale nevěděla jsem jak. Moje palanda byla uprostřed, a tak jsem nohama překážela ženě pode mnou a hlavou jsem narážela do horního prkna. Chvilí jsem se vrtěla a nakonec jsem se položila.

Horní postel se zhoupala a pod dřevěným rámem se objevila hlava. „Kdy jsi přijela?“

Dívka mohla být stejně stará jako já, a tak mě tykání ani nepřekvapilo. „Předevčírem,“ odpověděla jsem.

„Já jsem Jarka,“ řekla dívčina a natáhla ke mně ruku. „Takhle je to nepohodlné. Můžu za tebou? Bude se nám líp povídat.“

Přikývla jsem, Jarka se spustila z vrchní pryčny dolů a vyhoupla se na mou postel. Posunula jsem se až ke stěně. Blízkost úplně cizího člověka mi nebyla moc příjemná, ale už jsem se necítila tak opuštěně.

„Máš tady někoho?“

Zavrtěla jsem hlavou a chtěla jsem říct, že moje rodina odjela dál na východ, ale Jarka na pokračování nečekala. „Já tady mám chlapce. Dělá na samosprávě v kanceláři, na technickém, takže kdybys něco potřebovala...“

Neříkala jsem nic, protože jsem v té době netušila, jak důležitá je v Terezíně známost jakéhokoli druhu. Díky známostem bylo možné dostat lepší ubytování, lehčí práci nebo sehnat jídlo navíc. Protekce někdy dokázala ochránit i před transportem.

„Taky by sis měla sehnat nějakou známost,“ řekla Jarka.

Byla jsem úplně zmatená. Známost se přece neshání. Měla jsem známost s Jaroslavem, a to znamenalo, že jsme se potkali, líbili jsme se jeden druhému a scházeli jsme se, abychom se jednoho dne mohli vzít a strávit spolu celý život. Tak jsem si to alespoň myslela já.

Chystala jsem se Jarky zeptat, co tím chtěla říct, ale ta už pokračovala dál. „Nejlepší je najít si někoho ze samosprávy nebo z kuchyně.“ Usmála se. „Jsem ráda, že tady mám kamarádku, s tou Majerovou nebyla řeč.“ Odmlčela se. „I když transport jsem jí nepřála, ten nepřeju fakt nikomu.“

Zatrnulo mi. „Proč se transportu všichni tak bojí?“

Tentokrát Jarka chvíli mlčela. „Protože nikdo z těch, co odjeli, se už neozval. To je divné, nemyslíš?“

Ano, moc divné. Obě jsme se zamyslely nad tím, co to asi znamená.

„Jestli chceš, povím ti, co vím o našich sousedkách,“ řekla Jarka a mě poprvé napadlo, že tolik mluví proto, aby přehlušila svoje myšlenky.

Než se po půl hodině vrátila na svoji postel, vyslechla jsem si pěkných pár postřehů a soudů o svých spolubydlících. Ještě jsem se ani nestačila rozhodnout, jestli je pro mě Jarka tou správnou kamarádkou, když cosi dopadlo na mou deku. „Dárek pro tebe,“ ozvalo se z horní postele.

Zašátrala jsem rukou a nahmátla bramboru. Velkou bramboru. Ano, Jarka byla kamarádka. Brambora toho byla důkazem.

DVACÁTÁ TŘETÍ KAPITOLA

Meziříčí léto 1945

„Slečno Haničko...“

Pan Urbánek byl na rozpacích. Něco pořád říkal, jeho hlas přeskakoval z radostných výšek do soustrastných hlubin, ale pro mě bylo těžké se soustředit. Byla jsem vyčerpaná a ze všech stran na mě dorážely vzpomínky. Bála jsem se zeptat, co se stalo s Rosou, protože jsem byla přesvědčená, že to vím. Nechali jsme ji ve městě úplně samotnou. Jakou měla mladá židovská holka šanci přežít celé tři roky?

Cesta mě unavila, setkání s městem mě rozrušilo a svět se začal rozplývat v mlze. Zavřela jsem oči a bílou tmou ke mně dolehlo vzdálené cinknutí zvonku nade dveřmi. Když jsem oči zase otevřela, byla jsem v papírnictví sama, ale byla jsem moc unavená na to, aby mi to dělalo starosti. Strčila jsem si do úst kousek chleba, znovu opřela hlavu o pult a ponořila se do otupělé dřímoty.

Někdo mě chytil za rameno. Trhla jsem sebou, otevřela jsem oči a pootočila hlavu. Chvíli mi trvalo, než jsem si uvědomila, kde jsem. Vedle pana Urbánka stál Karel Karásek, o něco pohublější, než jsem si ho pamatovala. Snažil se na mě nezírat, ale zvědavost byla silnější než dobré vychování. Prohlížel si, co ze mě zbylo. I na to jsem si už dávno zvykla. Hřbetem ruky jsem utřela slinu, kterou jsem cítila v koutku úst, zadívala jsem se do zdi a čekala, co bude dál.

Ti dva si něco říkali a pak se obrátili ke mně, ale zvuky se k mým uším hustou mlhou prodíraly jen těžce. Přistoupili blíž, až nesnesitelně blízko, každý se postavil z jedné strany a natáhli ke mně ruce. Asi mi chtěli pomoci vstát, ale já jsem se jim vytrhla. Nesnáším doteky cizích rukou.

Překvapeně se odtáhli.

Pan Urbánek zase něco říkal. Sledovala jsem jeho pohybující se rty a ze všech sil jsem se snažila najít cestu z mlhy. „Zavedeme... doma... Rosa... Karáskovi.“

„Rosa?“ opakovala jsem.

„Ano. Zavedeme vás tam.“

Pořád jsem nevěděla, proč mám znovu opustit dům, ve kterém jsem konečně doma, ale vyšla jsem s oběma muži na chodník. Vedli mě přes sluncem zalité náměstí, šli po mém boku jako vojenská stráž a já jsem se v duchu jen dohadovala, proč mám jít zrovna ke Karáskovým. Pochopila jsem dobře, že je tam Rosa? Proč tedy za mnou nepřišla? A proč není u nás doma?

Přemýšlení mě unavovalo ještě víc než chůze. Musela jsem se soustředit na každý další krok a mlha v mé hlavě opět houstla. „Rosa,“ opakovala jsem si. „Rosa.“

Pak už jsme stáli před dveřmi domu, do kterého jsem tolikrát nerada vstupovala, abych se postarala o mamčinu přítelkyni paní Karáskovou, vešli jsme do chladu a přítmí vstupní chodby a uslyšeli jsme nohy utíkající ze schodů. Něco mě popadlo okolo ramen, přitisklo ke mně mokrou tvář a vzlykalo do ramene. Musela jsem se opřít o stěnu. Obklopila mě známá vanilková vůně a srdce mi znovu začalo bít, protože v tom okamžiku ke mně připlulo poznání, že nejsem na světě sama.

„Haničko, Haničko... vrátila ses. Tak to se jistě brzy vrátí i maminka a...“ Světlo na schodišti se rozsvítilo, Rosa se na mě poprvé pořádně podívala a rozplakala se, protože v tu chvíli pochopila, že jsme zůstaly jen my dvě.

Provinile jsem ucouvla. Byla jsem to já, kdo jí způsobil tu velkou bolest. Nikdo nemluvil, jen Rosa potichu vzlykala a mačkala mi ruku. Opatrně jsem se odtáhla.

Terezín podzim 1942 – podzim 1943

Život v Terezíně měl svá pevně stanovená pravidla. Brzy jsem pochopila, že město, které Hitler „daroval“ Židům, je sice spravované židovskou samosprávou, ale první i poslední slovo má nacistická komandatura.

Samospráva řízená radou starších byla zodpovědná za chod ghetta od pracovního nasazení přes rozdělování jídla, zdravotní péči, domovy mládeže až po pohřbívání mrtvých. Sestavovala i jmenné seznamy pro transporty na východ, a to byl podle

Jarky důvod, proč bylo důležité dobře znát někoho v samosprávě, pokud možno někoho vlivného, aby nás před transportem ochránil.

Někoho „dobře znát“ znamenalo v Jarčině slovníku s dotyčným spát, „být vlivný“ znamenalo mít možnost získat jídlo nebo věci, se kterými se dalo dál obchodovat, a „obchodovat“ znamenalo uplácet a šmelit.

Přestože jsme byli v Terezíně všichni na jedné lodi, ani tam jsme si nebyli rovni. Rozděloval nás jazyk, víra, výchova i věk. Výše postavení členové samosprávy dostávali větší přiděly jídla a bydleli se svými rodinami v přidělených místnostech. Nárok na větší porce měli i těžce pracující a děti. O to méně jídla dostávali staří lidé, kteří nemohli pracovat. Byli odkázáni na žebrotu, a pokud neměli nikoho, kdo by se o ně postaral, nebo neodjeli s transportem na východ, umírali hlady. Získat dobrou práci bylo důležité nejen kvůli jídlu, ale i kvůli nepostradatelnosti. Ti, kteří vykonávali důležitou práci, byli před nebezpečím transportu jakž takž chráněni.

Stačilo jen pár měsíců, abych se přesvědčila, že v ghettu si tím, co mu přinese další den, nemůže být jistý nikdo, ani členové ghettowache, židovské policie, kteří jako znak své funkce nosili čepici s černým kšiltem a bílý plátěný pásek, starali se v ghettu o pořádek a v noci roznášeli předvolání do transportu, ani rada starších, a dokonce ani samotný Judenältester Jacob Edelstein a jeho rodina.

Práce v šicí dílně mi velkou ochranu před transportem neposkytovala. Na spravování uniforem není zapotřebí kdovíjaké šikovnosti, vždyť chytit jehlu do ruky umí každá ženská. Do Terezína přijížděli noví a noví lidé, a tak se v ložnicích mužských i ženských ubytoven v noci často rozsvěcela světla a ve dveřích se zastavil muž z ghettowache a rozdával lístky s předvoláním k cestě dál na východ.

Nejdříve jsem si pošetile přála, abych takový lístek dostala i já a mohla odjet za svojí rodinou, ale Jarka mi řekla, že i když všechny vlaky míří na východ, nejezdí na stejná místa. „Stejně bys vaše nenašla,“ řekla mi, když stříhala moje dlouhé vlasy, aby se z nich lépe vyčesávaly vši. „A lepší je zůstat tady, kde to znáš, než se hnát do neznáma.“ Chvilí mlčela a potom dodala: „Proč by se samospráva snažila chránit své rodiny před transportem, kdyby to tam bylo lepší?“

Kamarádství s Jarkou pro mě bylo důležité. Ženy na naší ubikaci byly přátelské, ale většinu svého volného času se snažily trávit se svými rodinami. Navštěvovaly děti v domovech mládeže, praly prádlo svým mužům a sháněly jídlo navíc. Na Jarku se dívaly trochu svrchu a za zády o ní říkaly, že má volné mravy, ale byla první, za kým běžely, když potřebovaly pomoc. Dokázala sehnat jídlo, boty i léky a někdy se jí podařilo vyreklamovat člověka z transportu. Ženy se jí odměnily tím, co měly, a o to víc ji potom pomlouvaly.

„Musíš znát ty správné lidi,“ říkala mi, když jsem se jí ptala, jak to dělá. „Pořád ti říkám, ať si tady někoho najdeš.“

Ráda bych si „někoho“ našla, jak mi Jarka radila, už jen proto, abych měla člověka, kterému na mně záleží, ale nebylo to vůbec snadné. Celé dny jsem proseděla mezi ženami ve správkárně uniforem, volné chvíle jsem trávil ve frontách na jídlo a večery na ubytovně. Navíc už jsem věděla, že Jarka tím „někým“ myslí někoho vlivného, kdo by nás ochránil.

V září a říjnu odjížděl z Terezína jeden transport za druhým, ale potom se odliv lidí na východ zastavil. Podle kusých zpráv, které do ghetta přinášeli nově příchozí, se dalo uhodnout, že Němci mají na východní frontě potíže, a tak jsme začali doufat, že žádné další stěhování nebude. A že Němci dostanou na frak, válka skončí a my se z toho zpropadeného Terezína přece jenom vrátíme domů. Jenomže v lednu se začalo proslýchat, že na východ mají odjet další tisíce lidí. A světlo na naší ubikaci se zase v noci rozsvěcelo, člen ghettowache předčítal ze seznamů jména, a koncem ledna přečetl i to moje.

„Vidíš, já jsem ti to říkala,“ poznamenala Jarka a vztekle mi vytrhla předvolání z ruky. Myslela tím, že jsem si už dávno měla najít ochránce a sehnat práci, v níž by nebylo tak snadné mě nahradit. „Ráno to zkusím zařídit.“

Druhý den vyškrtl úředník samosprávy mé jméno ze seznamu a nahradil ho jiným. Chtěla jsem se Jarce nějak odvděčit, ale nevěděla jsem jak. Byla nezvykle zamlklá a moje díky odbyla mávnutím ruky. Po návratu z práce vylezla na svou palandu a obrátila se čelem ke stěně.

Myslela jsem si, že se na mě zlobí. Vyreklamovat mě ji asi stálo víc, než chtěla dát. Ležela jsem na zádech, snažila se zahřát si prokřehlé nohy, zírала jsem do tmy a poslouchala, jak se Jarka neklidně převaluje.

Druhého dne jsme se s Jarkou neviděly, protože měla noční službu v nemocnici. Přestože neměla žádné zdravotnické vzdělání, pracovala jako ošetřovatelka.

„Nemusíš mít žádný kurz, stačí známosti,“ smála se mi, když jsem se ptala, jak se k takové práci dostala. „Jestli chceš, tak ti to zařídím a budeme pracovat spolu.“ Nabídku jsem odmítla. Díky péči o paní Karáskovou jsem sice určitě měla větší ošetřovatelské zkušenosti než ona, ale na druhou stranu jsem si uměla představit, jakou zodpovědnost taková práce obnáší. V Terezíně bylo neštěstí dost i bez mého přičinění.

Večer byl na ubytovně zmatek. Vylezla jsem si k Jarce na horní postel, posadila jsem se vedle ní a z výšky sledovala ženy, které balily poslední věci do zítřejšího transportu. Do transportu, kterým jsem měla původně odjet i já.

„Jak se ti podařilo mě vyreklamovat?“ zeptala jsem se.

„Bylo to lehčí, než si myslíš,“ odpověděla a po chvíli pokračovala. „Místo tebe jede paní Hanzelková. Její Miluška byla na seznamu, tak se dobrovolně přihlásila taky, aby mohly jet spolu.“

Paní Hanzelková spala v naší cimře u dveří. Každý večer se vracela až těsně před osmou, protože chodila za dcerou do domova mládeže. Dobře jsem si ji pamatovala. Jednou večer se opozdila, muž z ghettowache ji chytil na ulici po večerce a dovedl ji na detektivní oddělení, kde s ní sepsali protokol a uložili jí pořádkovou pokutu. Byla z toho rozrušená a plakala. Moc se bála, aby ji za prohřešek nezařadili do dalšího transportu. Tehdy to ještě dobře dopadlo.

Naklonila jsem se, abych se podívala, co dělá. Stála u své postele a snažila se do dvou příručních zavazadel naskládat povolených třicet kilo.

„Ten hajzl z evidenčního to má promyšlené,“ řekla najednou Jarka. „Napíše do transportu děti a pak jen čeká, až přiběhnou jejich matky a budou ho prosit, aby je do seznamu připsal taky. Chvíli se cuká, ale pak za nějaký ten úplatek vyhoví a matku tam připíše místo někoho, kdo ho už dříve podmázl, aby jeho jméno z transportu vyškrtl. Bere z obou stran. A všichni jsou spokojení.“ Jarka zavrtěla hlavou. „Hajzl. On přece ví, že se ty děti už nevrátí.“

„To přece nemůžeš vědět.“

Podívala se na mě. „Vím to.“

Nezeptala jsem se jí, jak si může být tak jistá, protože kdyby měla pravdu, znamenalo by to to, co jsem do té doby jenom tušila. Že svoji rodinu už nikdy nevidím.

V tu chvíli jsem Jarku nenáviděla.

Transport, ze kterého mě Jarka vytáhla, byl na dlouhou dobu poslední. Během jara a léta z ghetta žádný vlak na východ neodjel, ale hrozbu transportů nám připomínala železniční vlečka z Bohušovic do Terezína, kterou vězni dostavěli v červnu čtyřicátého třetího roku.

Žila jsem v ghettu už skoro rok, a přestože jsem byla pohublá a unavená, byla jsem stále naživu a nic nenasvědčovalo tomu, že by mi hrozilo bezprostřední nebezpečí. Byla jsem mladá, měla jsem práci, a tudíž nárok na Essenkarte, která mi zaručovala tři chudá jídla denně, naučila jsem se, jak to v ghettu chodí, a dokonce jsem měla i známost.

Leo pracoval v kuchyni a říkal, že si mě vyhlédl, když jsem si chodila s menážkou pro jídlo. Pokaždé se přitočil k výdeji, nalil mi slušnou porci omáčky a prohodil se mnou pár slov. Z větší porce jsem měla radost, ale zároveň mi plnější miska byla nepříjemná, protože lidi okolo mě brblali. Leovy poznámky mě netěšily vůbec, na

můj vkus byly obhroublé a nebyla jsem si jistá, jestli bych se neměla urazit. Jenomže hlad je hlad, a tak jsem se na něj usmála a šla pryč.

Přesto jsem neodolala a pochlubila jsem se Jarce. Lichotilo mi, že o mě má někdo zájem, i když to byl jen neotesaný kuchař v umazaném plášti. „Moc bych za to nedala, že to takhle zkouší na každou,“ dodala jsem.

„Tím spíš by sis měla pospíšit, než po něm nějaká chňapne,“ poradila mi Jarka a myslela to vážně. Kuchař měl přístup k jídlu, a tudíž byl v Terezíně dobrá partie.

I kdybych se chtěla řídit její radou, což jsem v úmyslu neměla, nemohla bych, poněvadž jsem onemocněla. Únava, kterou jsem připisovala nedostatku jídla a dlouhé pracovní době, přerostla v neustávající nevolnost a bolesti břicha. Kůže mě svědila, ale vyrážku jsem nepovažovala za příznak nemoci, protože blechy, vši a štěnice bydlely v Terezíně na ubytovnách s námi. Po několika dnech si vedoucí dílny všimla, že mám zažloutlé bělmo, rozčílila se, že všechny nakazím, a poslala mě k doktorovi. Od něj jsem putovala rovnou do nemocnice. Starali se tam o mě pěkně, to ano, i když s léčbou měl můj pobyt na infekčním oddělení málo společného.

V ghettu byly léky zrovna tak vzácné jako jídlo, a já jsem stejně trpěla nechutenstvím, takže jsem poprvé po dlouhé době neměla hlad. Navíc mi krvácely dásně, v ústech se mi udělaly boláky a začaly se mi kývat zuby. Ležela jsem na nemocniční posteli, podřimovala a probouzela jsem se jen při vizitě a Jarčiných návštěvách.

Přestože pracovala jako ošetřovatelka, ani ona neměla přístup na infekční oddělení, ale nebyla by to Jarka, kdyby si to neuměla zařídit. Posadila se ke mně na postel a vzala mě za ruku. „Buď ráda, že si tady hezky poležíš. Doktor říkal, že tu žloutenku zvládneš, ale prý trpíš nedostatkem vitamínů, a to by mohl být průšvih. Máš štěstí, že se na to přišlo včas, něco s tím uděláme.“

Já jsem si nemyslela, že mám štěstí, protože mi bylo pořád zle, a vůbec jsem si nedovedla představit, kde by se v Terezíně dalo sehnat ovoce nebo zelenina. Kromě jablek od pana Urbánka jsem žádné vitamíny neměla od začátku války.

„Na,“ něco mi strčila do ruky, aby to ostatní pacienti neviděli. „Tady máš, to ti posílá ten tvůj Leo.“ Syrová červená řepa, opravdový poklad. Jenomže i kdybych měla chuť k jídlu, nedokázala bych ji ukousnout.

„Je moc tvrdá. Nechej si ji.“ Podala jsem řepu Jarce zpátky, otočila jsem se na bok a zavřela oči. Nechtěla jsem nic jiného než spát.

Schovala ji do kapsy. „Tak já ti z ní uvařím polívku. A Leovi řeknu, že mu děkuješ.“

Jarčina polévka z Leem dodávané řepy a brambor mě tehdy vyléčila. Když mě po několika týdnech propustili z nemocnice, do šicí dílny jsem se nevrátila, protože jsem dostala pracovní umístěnku na zahradu, kde se pěstovala zelenina pro naše německé panstvo, které bydlelo v krásných bytech na kraji Terezína.

Když jsem se Jarky ptala, jestli v má v mém přeložení prsty, jen pokrčila rameny. „Potřebuješ vitamíny, ne? A koukej nám nějaké to rajče taky donést.“

„Námi“ myslela sebe a Lea. Pomyšlení, že jsem Leovi zavázaná, se mi nelíbilo. Tím, že mi posílal jídlo, hodně riskoval. Kdyby ho chytila Küchenwache, mohl skončit v Malé pevnosti. Tušila jsem, že se nespokojí s obyčejným poděkováním, a byl jen jediný způsob, jakým jsem se mu mohla odvděčit.

V Terezíně platila jiná pravidla než ta, na která jsem byla zvyklá. Na Jarčině důvěrném vztahu s mužem ze samosprávy, který jí v mnohém ulehčoval život v ghettu, se mi nezdálo nic odsouzeníhodného. Nedovedla jsem si ale představit, že bych se k něčemu takovému měla odhodlat i já. Dovolit někomu, aby na mě sahal, protože mi nalil větší porci polévky a občas podstrčil řepu nebo bramboru? Ano, to byl v Terezíně pádný důvod. Tahle válka přece musela jednou skončit, a víc jídla znamenalo větší šanci vydržet a vrátit se domů.

Přes den jsem za Leem jít nemohla, a tak jsem se za ním v kuchyni zastavila večer cestou z práce. Byla jsem unavená. Moje tělo se ještě nevzpamatovalo z dlouhé nemoci a podle doktora z infekčního mi žloutenka poškodila játra už navždycky. V zemědělství jsem nikdy dřív nepracovala, takže celodenní práce v zelinářské zahradě pro mě byla nezvykle těžká. Jarka mi jistě chtěla pomoci a myslela si, že čerstvý vzduch a zelenina navíc mi prospějí, ale já jsem doufala, že se mi před příchodem chladných podzimních dnů podaří vrátit se zpátky do dílny.

Chtěla jsem Leovi jen poděkovat a pospíchat na ubytovnu, ale Leo na mě z dálky zamával, ať na něj počkám, prohodil několik slov se starším kolegou a ukázal na mě. Prošedivělý muž se na mě podíval, pak jenom pokrčil rameny, něco řekl a Leo během chvíle sundal pobryndaný plášť a vyběhl ven.

„Nechci tě zdržovat,“ řekla jsem, „jen jsem ti chtěla poděkovat,“ rozhlédla jsem se kolem, jestli mě někdo neslyší, „však víš za co.“

„Nezdržuješ.“ Leo mě popadl za ruku a táhl mě ulicí plnou lidí vracejících se z práce.

„Kam jdeme?“ zeptala jsem se udýchaně, ale nechala jsem se vléct dál.

„Je to jen kousek, uvidíš.“

To ani nemusel říkat. V ghettu nebylo nic daleko. Leo zahnul do první ulice napravo a úzkým průchodem do dvora. Proti dřevěné bráně tam stála řada zděných

chlívů. V době mého příjezdu do Terezína, kdy bylo ghetto nejpřelidněnější, se v nich tísnily desítky lidí. Teď byly prázdné. Leo šel najisto. Strčil do dvířek a vtáhl mě dovnitř.

„Proč jsme...“ Chtěla jsem se zeptat, proč mě tam zavedl, ale moc dobře jsem to věděla.

Leo se žádným vysvětlováním nezdržoval. Stáhl mě v nízkém chlívku na podlahu z udusané hlíny, přitiskl se na mě a rukou mi vyhrnoval sukni. Šlo to dost ztuha, protože byla úzká, a navíc jsem si ji přilehla. „Tak dělej, pomoz mi přece,“ zavrčel netrpělivě.

Byla jsem vyděšená, protože jsem se v takové situaci ještě nikdy neocitla, a i když jsem chápala, že jde do jisté míry o obchod, přece jenom jsem si svoje poprvé představovala dost jinak. Nechtěla jsem dělat potíže, a tak jsem se nadzvedla v bocích a pomohla jsem mu sukni vykasat. Stáhnul mi kalhotky a rukou mi sáhl mezi nohy, ale to už jsem nevydržela a začala jsem se cukat.

„Co blázníš?“ napomenul mě a přitlačil mě silou k zemi. A tak jsem zatnula zuby a čekala. Políbil mě na ústa. To už jsem znala, a tak jsem se trochu uklidnila. Zašmátral po mém plátěném chlebníku, strčil mi ho pod hýždě, kolenem mi roztáhl nohy a položil se na mě. Tlak mezi stehny zesílil a změnil se v tupou bolest v podbřišku. Uhnula jsem hlavou ke straně, pevně zavřela oči a zaryla ruce do země. Začal se ve mně pohybovat, nejdříve pomalu a potom rychleji. Zadoufala jsem, že Leovo snažení nebude trvat dlouho, a chtěla jsem potlačit slzy, ale nešlo to. Těžce nade mnou dýchal, jako kdyby běžel do kopce, pak tiše vyjekl a celou vahou se na mě položil.

Čekala jsem, co bude dál. „Příště to bude lepší,“ zašeptal udýchaně, a já jsem neřekla nic. O žádné „příště“ jsem nestála.

Leo mi pomohl vstát a oprášil mi sukni. Zvedla jsem ze země svoje bavlněné kalhotky, a když se nedíval, utřela jsem si jimi mokro, které mi stékalo mezi stehny.

„Pospěš si,“ popohnal mě. „Za chvíli je osm.“

Nevím, jak to poznal, protože hodinky nám všem zabavili už ve šlojzce při příjezdu do Terezína. Opozdit jsem se ale nechtěla, a tak jsem si hřbetem ruky setřela slzy, strčila kalhotky do chlebníku a protáhla jsem se za ním nízkými dvířky chlívku do letního podvečera. Nohy se mi ještě třásly.

„Počkej,“ zastavil mě Leo v tmavém průchodu do ulice. Myslela jsem, že mě chce políbit na rozloučenou, ale on mi vsunul do ruky cosi měkkého, otočil se, řekl „ahoj v neděli“ a utíkal pryč. Podívala jsem se na dvě kolečka knedlíku v ruce, otevřela

jsem chlebník a strčila je ke kalhotkám a dvěma úplně rozmačkaným rajčatům, která jsem pro Lea a Jarku ukradla v zeleninové zahradě.

DVACÁTÁ ČTVRTÁ KAPITOLA

Meziříčí léto 1945

Dřevěný stůl, židle, na bílo natřená kredenc, pohovka s pestrými háčkovanými polštáři a muškáty na parapetu pootevřeného okna – kuchyň Karáskových vypadala stejně, jak jsem ji znávala. Zmizelo jen křeslo, ve kterém sedávala nemocná paní domu.

Pan Urbánek odešel, aby stáhl rolety na výloze papírnictví a vrátil se za svojí rodinou. Rosa, Karel Karásek a já jsme se posadili okolo jídelního stolu. Rosa potichu plakala, protože jsem v ní právě zabila poslední naději, že se ještě někdo z našich blízkých vrátí. Já jsem zírala do ubrusu, snažila jsem se pochopit, jak jsem se tady ocitla, a Karel vypadal, že by se nejradyji zvedl a odešel.

Rosa se mě už přestala vyptávat. Asi pochopila, že na žádnou otázku proč, kdy a jak neodpovím. Na některé otázky jsem odpověď znala, protože už jsem věděla, kde končily vlaky odjíždějící z Terezína, ale i kdybych dokázala ta slova vyslovit, nikdy bych je neřekla.

Ticho v kuchyni bylo příliš dlouhé a tíživé. Místnost okolo mě se začala rozpíjet jako barvy na akvarelu. Byla jsem unavená a potřebovala jsem si lehnout a doufat, že alespoň ve spánku budu tou Hanou, kterou jsem kdysi bývala. Někdy se mi to podařilo, ale probuzení bývalo o to těžší. Odsunula jsem židli, rukama se opřela o desku stolu a těžce jsem se zvedla. „Půjdeme domů?“ obrátila jsem se k Rose.

Překvapeně se na mě podívala. „Nezůstaneš tady se mnou?“

Vůbec jsem tomu nerozuměla. Proč bych tam měla zůstat? A proč chce zůstat Rosa?

„Tady?“

„Alespoň pár dní.“

Zdálo se mi, že si Karásek neklidně poposedl, ale neřekl nic. Nedivila jsem se mu. Proč by měl chtít, aby se mu do domu nastěhovala další cizí osoba?

„Že tady má zůstat?“ obrátila se k němu Rosa.

„No, jo,“ řekl nepřesvědčivě.

„Chci jít domů,“ řekla jsem a pohledem jsem změřila vzdálenost od stolu ke dveřím. Šněrovací boty mi svíraly nohy a podlaha se pohupovala – zatím jen lehce, jako vlnky na hladině rybníka. Byl nejvyšší čas odejít.

„Počkej, nechceš se podívat na malou?“ Rosa mě chytila za loket a vedla mě k pootevřeným dveřím obývacího pokoje. Dotek její dlaně na lokti mě pálil, ale i když jsem se musela moc snažit, neuhnula jsem.

V obývacím pokoji, tam, kde kdysi byl květinový stolek, stála dětská postýlka. Ucouvla jsem.

„To je naše Mira.“ Rosa se naklonila nad postýlku.

V tu chvíli jsem všechno pochopila. Karásek a to dítě mi Rosu ukradli.

Otočila jsem se a klopýtala pryč.

Terezín léto 1943 – podzim 1944

Místo matrace a deky, jedné z těch, které jsme s maminkou našly před odjezdem do Terezína, jsem několik dní po návratu z nemocnice našla na své palandě jen zatuchlý slamník. Bylo mi jasné, že se s ukradeným majetkem už neshledám, a tak jsem šla požádat naši Zimmerältester o novou matraci.

„Máš si svoje věci hlídat,“ odbyla mě, ale pak mi donesla aspoň proděravělou deku, abych se měla čím přikrýt.

Vrátila jsem se do pokoje.

Krást ze společného nebylo v ghettu nic odsouzeníhodného, protože každý se snažil přežít, jak se dalo. O takových krádežích se mluvilo jako o organizování nebo šlojzování a dělal to každý, kdo měl příležitost – i já. Ale okrást jiného vězně bylo i v Terezíně považováno za nemorální. „Nevíte, paní Reissová, kdo mi to mohl vzít?“ zeptala jsem se susedky z vedlejší palandy, ale ta jenom zavrtěla hlavou a odtáhla se.

„Nebojte se, už nejsem nakažlivá.“

Řekla jsem to žertem, ale Reissová nakrčila nos. „Nemravnost očividně nakažlivá je.“ Podívala se na ženu na vedlejším kavalci. Povzbuzená souhlasným pohledem pokračovala. „Říkám vám to pro vaše dobro, Hano, neměla byste se kamarádit s tou Jarkou. Víte, co se říká – vrána k vráně sedá.“ Otočila se ke mně zády.

Cítila jsem, jak rudnu. Rozhlédla jsem se po místnosti. Z ghetta už půl roku neodjel žádný transport, takže osazenstvo naší cimry zůstávalo víceméně stejné. Den za dnem hubenější, pobledlejší a unavenější, ale většinou přátelské a ochotné pomoci. Co jsme jim s Jarkou udělaly, že nás nemají rády?

„Jarka je hodná holka.“ Předstírala jsem, že urovnávám poloprázdný zatuchlý slavník.

„Pch,“ ukončila hovor Reissová.

Schoulila jsem se na palandě do klubíčka zády ke světu a zírala do zdi. „Závidí,“ řekla mi Jarka, když jsem se jí zeptala, čím Reissové vadíme. Seděly jsme na vrchním kavalci a dělily se o zelenou okurku, propašovanou z esesácké zelinářské zahrady v dvojitém dnu chlebníku, které mi Jarka pomohla vyrobit. Zpočátku jsem měla strach, ale čeští četníci, kteří na nás dohlíželi, příliš důkladní nebyli, a tak se mi každý den dařilo něco pronést. Spravedlivě jsem se dělila s Jarkou a Leem, a to byl podle Jarky hlavní důvod, proč nás – a hlavně ji – neměly ženy rády. Uměla se *postarat*.

„Kdyby byly mladší a někdo by je chtěl, taky by mu podržely,“ řekla, ale to už bylo dost i na mě. Podržet? Tak se říká tomu, co dělám s Leem? Rozpačitě jsem se rozhlédla, jestli nás někdo neslyšel.

„Netvař se tak. Navíc to vypadá, že odsud brzy vypadneme.“

Polekala jsem se. „Myslíš, že budou další transporty?“ To jsem za velký důvod k radosti nepovažovala.

„Naopak.“ Přisedla si ke mně blíž a ztišila hlas. „Jeden transport má přijet. Prý v něm budou děcka z Polska. Jakub říkal, že ty baráky, co připravují na kraji ghetta, jsou pro ně. Němci je chtějí vyměnit za zlato nebo za nějaké zajatce, to fakt nevím. Hlavní ale je, že k nim hledají ošetřovatelky a vychovatelky. Ty tady nesmíš mít žádné příbuzné. Víš proč? Protože s dětmi potom odjedou do Švýcarska. Chápeš to? Nejen daleko od ghetta, ale i daleko od války! Tak jsem mu řekla, ať nás tam napíše.“

„Ne,“ vyhrkla jsem. „Mě ne, já nechci.“

„Zbláznila ses? Taková šance dostat se odsud pryč, a ty nechceš?“ Jarka se na mě dívala, jako kdyby mě viděla poprvé.

Ale já jsem odjet nemohla. To kvůli mně se maminka ocitla kdesi daleko na východě a Rosa, žije-li vůbec, se schovává u cizích lidí. Obětovala jsem je milostnému poblouznění k člověku, jehož obličej jsem si už nedokázala vybavit. Terezín byl trest za mou hloupost.

A nechtěla jsem odjet ani od Lea. I když naše schůzky byly jen krátké a převažovalo na nich to, co Jarka označila tak hrozným výrazem, já jsem našim setkáním v duchu říkala milování a už se mi to i líbilo. A taky jsme si někdy povídali. Vyprávěl mi o svém životě před válkou, o rodině, o svém městě. Říkal, že se po válce spolu přestěhujeme do Prahy a budeme chodit do divadel, kaváren a každý pátek do kina. Věděla jsem, že jsou to jen sny, ale Leovy sliby mi pomáhaly žít.

„Ty chceš odejít od Jakuba?“

Jarka se na mě chvíli dívala, prohlížela si mě, jako by mě vůbec neznala.

„Ty to vážně pořád nechápeš? Tady jsi ve vězení, a když máš šanci se odsud dostat, musíš ji využít. Je to příležitost.“ Jarčin hlas nabral umíněně plačtivý nádech a já jsem už nechtěla dál poslouchat, chtěla jsem, aby byla stále tou silnou Jarkou, která ví, že každá situace má řešení. „Možná jsou to jen řeči a žádná výměna nebude. Možná se odsud nedostanu a budu už napořád utírat těm usmrkancům nosy, ale co můžu ztratit?“ Vzдорovitě se na mě podívala, i když jsem poznala, že je jen krůček od toho, aby se rozbrečela. „Jakub by odsud taky zmizel, kdyby mohl, každý by to udělal.“ Vzala mě za ruku a stiskla ji. „Jsi má nejlepší kamarádka. Nechci o tebe přijít. Jestli chceš, zůstanu tady s tebou.“

Polekala jsem se. Změnila bych osud dalšího člověka, a to jsem si nemohla vzít na svědomí. „Musíš jet. A pošli mi ze Švýcarska balíček. Adresu znáš.“

Jarka si strčila do pusy poslední kousek okurky. „Pošlu ti nové boty. Ty staré už máš celé rozšmajdané.“ Pak dodala: „Ale stejně o tom ještě přemýšlej.“

Té noci jsem nemohla spát. Sláma z poloprázdného smradlavého slamníku mě píchala do kůže stejně jako hladový hmyz a hlavu jsem měla plnou beznadějných myšlenek. Věděla jsem, že bez Jarky budou mé dny v Terezíně ještě osamělejší, ale přesto jsem se rozhodla zůstat.

Koncem srpna skutečně do Terezína dorazil zvláštní transport z Polska. Byl to nekonečný, smutný průvod. Když procházel ghettem, nesměli jsme vycházet, a dokonce se ani přibližovat k oknům. Přesto brzy celý Terezín věděl, že v transportu nebyli žádní dospělí, jen víc než tisícovka dětí školního věku, vyděšených, vyhublých a otrhaných. Esesmani je prohnali dezinfekcí a pak je ubytovali v barácích na okraji ghetta a vyhlásili, že se k ubikacím nikdo nesmí ani přiblížit. Kdo by se pokusil s dětmi mluvit, bude zastřelen.

Přísná opatření jen zvýšila naši zvědavost. Vždyť vlak přijel z východu, zřejmě z míst, kam odjely rodiny, přátelé a známí mnohých z nás. Ghettem se začaly šířit nejrůznější řeči a dohady.

Říkalo se, že jsou to sirotci z polských sirotčinců. Jiná fáma tvrdila, že jejich rodiny esesmani postříleli, ale tomu jsme nechtěli věřit. Proč by něco tak nesmyslného dělali? říkali jsme si. Dokud budeme užiteční a můžeme pracovat, nechají nás žít.

Jarka si sbalila svůj kufřík a přestěhovala se do baráků k dětem. Ani jsme se nerozloučily, protože nás nenapadlo, že už se nevidíme. Děti a jejich ošetřovatelé ale nesměli své ubytovny opustit. Od Lea jsem věděla, že děti dostávají zvýšené přídělky jídla a zotavují se. Podle všeho esesmani čekali, až budou vypadat lépe, aby je mohli předat Mezinárodnímu červenému kříži. Po šesti týdnech děti opravdu odjely a Jarka s nimi. Za celou dobu jsme se ani jednou nesetkaly. Vlastně jsme se nesetkaly už nikdy. A na balíček ze Švýcarska jsem čekala marně.

Na podzim práce v zelinářské zahradě a na polích skončily a mě přidělili zpátky do správkárny uniform. Doktor mě při propouštění z nemocnice varoval, že už pravděpodobně nikdy nebudu úplně zdravá, ale únava, kterou jsem musela dennodenně překonávat, byla ubíjející a v jarních měsících se ještě vystupňovala. Neměla jsem sílu ani na občasné schůzky s Leem. Po návratu z dílny jsem se jen svalila na kavalec, a přestože jsem byla oblečená do všeho, co jsem měla, třásla jsem se pod dekou zimou.

Ležela jsem na palandě, bojovala s nevolností a přemáhala zvracení. Jednak jsem nechtěla vyvrátit chleba, který jsem snědla k večeři, a jednak jsem se bála bloudit neproniknutelnou noční tmou panující v ložnici i ve společných prostorách, protože už druhý týden platil jako trest za čísi prohřešek zákaz svícení. Na patře byl jen jeden záchod, a přes veškerou snahu nás všech se ho během tmavých nocí nedařilo držet v čistotě. Smrad pronikal až do naší cimry na nejbvzdálenějším konci.

„Já jsem vám říkala, ať se té holce vyhýbáte.“ Podle krákoravého hlasu jsem poznala, že ke mně mluví Reissová. Asi zaslechla dávivé zvuky, které jsem vydávala. „Nate, ať si neušpiníte postel.“ Cítila jsem, jak mě něco šťouchlo do boku, a nahmatala jsem plechovou misku. Záchrana přišla v poslední minutě. Trochu se mi ulevilo. Chvíli jsem ležela a zhluboka dýchala. „Co s tím má Jarka společného?“ zeptala jsem se.

„Kdyby vás nenaučila těm svým móresům, nebyla byste teď zbouchnutá.“

„Já nejsem zbouchnutá.“

„Holka, já byla těhotná šestkrát, mně nic nenavykládáte. Ale před Zimmerältester si dejte bacha, musela by vás hlásit.“

„Nejsem těhotná,“ zopakovala jsem, ale spíš jsem chtěla přesvědčit sebe než Reissovou. Menstruace se mi vytratila po třech měsících v ghettu, a tak jsem si myslela, že otěhotnět ani nemůžu. Teď jsem začínala chápat, že jsem se pletla. Nevolnost, nechutenství, slabost, vypouklé břicho. Ve tmě jsem si sáhla na prsa.

Byla plnější než kdykoli dřív. V tu chvíli se mi zdálo, že se uvnitř mě něco pohnulo. Lehce, jako když se rybka náhodou otře o plavce. Schoulila jsem se do klubíčka a rozbřečela jsem se.

Nikdy jsem v Terezíně žádnou těhotnou neviděla. Při příjezdu do ghetta procházely ženy gynekologickou prohlídkou, a pokud byly těhotné, šly rovnou na potrat. Podle denního rozkazu, který vydal v létě čtyřicet tři velitel tábora, muselo být každé těhotenství nahlášeno pod hrozbou nejpřísnějšího trestu. Pak následoval potrat. Přitiskla jsem si ruku na břicho. Netušila jsem, jak dlouho jsem těhotná, ale když jsem si toho až doposud nevšimla a – jak jsem doufala – kromě všetečné Reissové si toho nevšiml ani nikdo jiný, mohla bych předstírat, že jsem o svém těhotenství nevěděla, a pak už bude na potrat pozdě. Terezín sice nebyl na narození to nejlepší místo, ale přece tady nebudeme věčně. Třeba je něco pravdy na tom, že Němci prohrávají. Možná budu mít štěstí a válka skončí dřív, než porodím.

Už jsem nebrečela. Obě dlaně jsem si přitiskla na mírně vzedmuté břicho. Rozhodla jsem se, že Leovi o těhotenství zatím říkat nebudu. Možná by chtěl, abych dala dítě pryč, ale to já bych neudělala a byl by mezi námi konec. Nechtěla jsem přijít o jediného přítele.

Zapřemýšlela jsem, co budou říkat lidé, jestli se vrátím domů s dítětem a bez manžela. Můžu tvrdit, že otec dítěte zemřel. Kolem mě bylo tolik smrti. Umíralo se na nejběžnější nemoci, zranění, staří lidé umírali hladem, vyčerpáním a zimou. V Terezíně byla smrt víc doma než život.

Když mě Zimmerältester po dalších dvou měsících nahlásila a já jsem musela na gynekologickou prohlídku, bylo těžké tvrdit, že jsem o těhotenství nic netušila, protože vystouplé břicho bylo na mém vyhublém těle zřetelně patrné. Pod volným širokým svetrem, ve kterém jsem v dílně, kde protahovalo ze všech stran, seděla, se těhotenství ještě schovalo. Nevšiml si ho ani Leo při občasném rychlém milování na tvrdé zemi temného chlívků, když jsme se k sobě tiskli přes oblečení. A nevšimla by si ho ani Zimmerältester, kdybych při jedné z nočních cest na záchod neomdlela přímo u její palandy. Rozepnula svetr, aby se mi lépe dýchalo, zarazila se, hmátla mi na břicho a narovnála se. Chvíli nade mnou stála, dívala se, jak se probírám, pak mě špičkou boty lehce kopl do boku a beze slova si lehla na svoji pryčnu.

Druhého dne jsem dostala výzvu, ať se dostavím na prohlídku.

Bála jsem se, ale utěšovala jsem se, že těhotenství už pokročilo natolik, že na potrat je pozdě. Na potrat bylo opravdu pozdě, a tak řekli, že mi vyvolají předčasný porod.

Prohlásili, že jsem se chovala nemorálně, když jsem otěhotněla, a přitom nejsem vdaná. A jestli vůbec vím, kdo je otcem dítěte. „Jistěže vím,“ křičela jsem. „Leo mě má rád, on si mě vezme.“

„Jaký Leo?“

„Leo Gross přece. Ten, co pracuje v kuchyni.“

Snažila jsem se, bojovala jsem, přesvědčovala jsem je, ale doktor si jen něco psal do papírů a ani se na mě nepodíval.

„Půjde to na komandaturu,“ řekl. „Tam rozhodnou.“

Když se můj chlapeček narodil, byl tak malý, že by se vešel do mých spojených dlaní. Nikdy v nich ale neležel, zahlédla jsem ho jen, když ho sestra odnášela pryč. Neplakal, nehýbal se, ale vím, že ještě žil. Sestra se vrátila s prázdnýma rukama, sklonila se ke mně, pohladila mě po paži a zašeptala, že mě právě zachránili před transportem. „Těhotenství je jistá jízdenka na východ, děvenko.“

Bylo mi to jedno.

Někdy si duši představuju jako homoli, bílou homoli, z jaké se odsekává cukr. S každou strašnou věcí, která se v životě přihodí, se kousek homole odloupne. A tak se zmenšuje a zmenšuje, až z ní jednoho dne nezbude vůbec nic. Moje duše už byla tou dobou hodně otlučená, ale stále ještě držela pohromadě. Toho dne, kdy se narodil můj syn, kterému jsem chtěla dát jméno Leo, se z homole ulomil tak velký kus, že se rozlomila ve dvě. A jedna půlka spadla z výšky a rozdrtila se na tisíce úlomků, když jsem zjistila, že zatímco jsem se v nemocnici zotavovala z porodu, dostal Leo Gross předvolání do prvního podzimního transportu a odjel na východ.

Sestra v nemocnici se pletla, porod mě před transportem neochránil. Úzký proužek papíru se svým jménem jsem dostala z rukou naší Zimmerältester hned druhého dne večer.

DVACÁTÁ PÁTÁ KAPITOLA

Meziříčí

Zpočátku za mnou Rosa chodila každý den. Nejdříve s sebou brala Miru, ale pak si domyslela, že mi dětský pláč vadí, a nechávala malou doma. Ano, pláč mě obtěžoval, ale ještě víc mi vadil láskyplný pohled v Rosiných očích, když Miru

tiskla k sobě a konejšila ji. Matky s malými dětmi šly z rampy rovnou do plynu, proběhlo mi hlavou a odklopýtala jsem do ložnice.

Rosa se mě snažila vtáhnout zpátky do života, nutila mě chodit ven, snášet kradmé pohledy a poslouchat řeči o tom, že ani lidé ve městě to neměli za války lehké. Jídla bylo málo, říkali, ale uhýbali pohledem. Člověk nikdy nevěděl, kdy si pro něj přijdou, a to hrozné bombardování na konci války – ale je třeba nepoddávat se těžkostem. Vždyť vy si ani neuvědomujete, jaké jste vlastně měla štěstí. Vy v táboře jste byli v bezpečí před spojeneckým bombardováním, tu hrůzu, kdy jsme se báli o své děti, si neumíte ani představit. Musíte se přece vzpamatovat, opakovali mi, sebrat se, přestat se litovat a žít dál. Bla bla bla...

Mlčela jsem, a tak se mi začali vyhýbat.

Ani mé tělo se nevyléčilo, ale bolesti, které se dostavovaly s každým prudším pohybem, změnou počasí a rozrušením, mě nesužovaly tolik jako záchvaty úzkosti. Neměla jsem proč žít, ale neuměla jsem umřít.

Rosa se dlouho snažila vytrhnout mě z prázdnoty. Nechápala, že se jí to nemůže podařit, protože ze mě zbyla jen slupka. Duše, která dělá člověka člověkem, ve mně nebyla. Odjela s mou rodinou na východ, ztratila se v ulicích terezínského ghetta, uvízla v dobytčím vagonu mířícím na východ, rozpustila se v táborovém bahně a shořela v osvětimských pecích.

Po nějaké době se mnou začali chodit po doktorech. Muži v bílých pláštích jen vrtěli hlavou a mluvili o trpělivosti. Pak se stále častěji opakovalo slovo ústav, a to už mě do ordinace nedostali, ani když na mě Rosa mluvila tím líbezným tónem, kterým konejšila svou holčičku.

Sama jsem znala jediný způsob, jak přečkat další den. Minutu po minutě, krok za krokem. Vstát, obléct se, nasnídat se, uklidit. Jednotvárné činnosti mě uklidňovaly. Zaměstnávaly ruce, nevyvolávaly myšlenky, nevracely mě mezi ostatné dráty a nepouštěly ke mně hlasy z druhého břehu.

Tak jsem přežila další roky. Rosa pochopila, že už nikdy nebudu starší sestrou, ale spíš dalším dítětem, které potřebuje lásku. Vnímala jsem její cit, i když jsem neuměla oplácet stejným, a byla jsem Rose vděčná, přestože jsem vděk nedokázala vyjádřit slovy.

Rosina rodina se rozrostla o další děvče a pak o chlapečka a Rosa mě dál často navštěvovala, ale já jsem do jejího nového domova ve vysokém domě nad řekou chodila jen zřídkakdy. Karel Karásek mě nesnášel stejně, jako jsem já neměla ráda jej, a navíc ve mně chladný dům vyvolával vzpomínky na dobu, kdy jsem stoupala po dřevěném schodišti, abych dělala společnost paní Karáskové, a na večery, kdy jsem se vracela městem domů do našeho bytu, který byl tehdy ještě domovem.

Svět se měnil, ale mě se změny nijak nedotýkaly. Pan Urbánek zase pracoval v továrně, protože papírnictví propadlo státu. Bylo mi to jedno, i když Rosa se zlobila. Na rozdíl od pana Urbánka mi totiž stát neplatil nájem, a tak jsem musela vyžít z těch pár korun, které mi úředníci přidělili, když zjistili, že nejsem k ničemu. Ačkoli – co člověk potřebuje?

Trochu jídla a v zimě teplé oblečení.

A důvod žít.

Snažila jsem se, opravdu jsem se snažila. Snažila jsem se celých devět let. Chtěla jsem vyplavat z hlubin vzpomínek na hladinu a znovu se nadechnout. Chtěla jsem to udělat kvůli Rose, ale nešlo to. Nohy mi uvízly v bahně minulosti.

Pak měla Rosa třicáté narozeniny.

Celých devět let života po návratu do města mi splývá v bílou mlhu, ale vzpomínka na Rosiny narozeniny se nad ní tyčí jako horský štít. Ten den si pamatuju úplně jasně, a kdybych uměla malovat, dokázala bych ho namalovat minutu po minutě. Můj poslední den s Rosou.

Usadila mě k prostřenému stolu a vrátila se do kuchyně pro mísu s polévkou. Karásek a děti už seděli na svých místech – Karásek se tvářil znuděně a přezíravě jako vždycky, Mira byla nezvykle zaražená. Miřina mladší sestra, na jejíž jméno jsem si v tu chvíli nemohla za nic na světě vzpomenout, a Rosin nejmladší syn Otík si mě kradmo prohlíželi, protože mě vídali jen párkrát do roka. Sáhla jsem do kapsy, odlomila kousek chleba a strčila ho do pusy. Chuť kůrky mě uklidnila. Převalovala jsem sousto v ústech a zadívala jsem se z okna. Den byl zakalený jako moje myšlenky.

Polévky, kterou Rosa uvařila, jsem snědla jen pár lžic, a abych jí udělala radost, ujedla jsem dokonce ze svíčkové omáčky. Když přede mě Rosa položila žlutkový věneček, překvapilo mě to. Vlastně mě vůbec nenapadlo, že bych zákusek měla sníst i já. Vždyť mi bývalo těžko i z obyčejných brambor.

V tom okamžiku Mira začala něco vykřikovat, Karásek zvedl hlas tak, jak jsem ho ještě nikdy neslyšela, a Rosa smířlivě opakovala, že má narozeniny. Mira odstrčila židli a utekla. Cítila jsem se divně, jako kdybych za to mohla já. Trochu jsem se přikrčila, opatrně jsem vzala zákusek do prstů, stiskla ho bezzubými dásněmi a v ústech se mi rozlila sladká vanilková chuť. Snědla jsem věneček celý, stejně jako Rosa, Karel Karásek, ta malá, jejíž jméno jsem si nedokázala pořád vybavit, a nejmladší Ota.

Do týdne jsme všichni onemocněli tyfem, a přežila jsem jenom já. Podle doktorů jsem nezemřela jen díky tomu, že už jsem jednou tyfus prodělala.

Terezín říjen 1944, Osvětim říjen 1944

Celý Terezín zase žil ve strachu před transporty. Přišly úplně nečekaně. Vždyť poslední vlaky zamířily na východ v květnu a už se začínalo zdát, že my, kteří jsme se prozatím odjezdu vyhnuli, snad vydržíme do blížícího se konce války v Terezíně. V esesáky spravovaném, špinavém, nemocemi a hladem sužovaném, ale známém ghettu. Proslýchalo se, že spojenci osvobodili Paříž a Rusové se blíží k Visle. Porážka Německa se zdála být neodvratná. Jak dlouho mohlo ještě trvat, než boje skončí?

Do šlojzky, kde jsme se měli my, kdo jsme obdrželi předvolání, před odjezdem hlásit, jsem přišla s Reissovou a pár ženami z naší cimry, které se do transportu přihlásily dobrovolně. Jejich manželé nebo synové odjeli prvním podzimním transportem. Řekli jim, že budou stavět nový tábor poblíž Drážďan a za šest týdnů se vrátí do Terezína. Po několika dnech vedení ghetta dovolilo, aby se k nim připojily jejich manželky a matky.

Vzpomněla jsem si na mamčinu prosbu, abych se snažila zůstat v Terezíně co nejdéle, a říkala jsem si, že tyhle ženy asi nikdo nevaroval, ale při pohledu na vyděšené, a přesto odhodlané obličejy jsem pochopila, že jejich přání shledat se s blízkými je silnější než strach.

Po ubíjejícím čekání a neustálém přepočítávání nás nastrkali do nákladních vozů přistaveného vlaku. Stála jsem namačkaná mezi cizími lidmi, lapala jsem po vzduchu a snažila se prodrat ke stěně, abych se mohla alespoň opřít. Pak mě popadla něčí ruka, protáhla mě davem a přistrčila ke stěně. Lidé nesouhlasně bručeli, ale Reissová je okřikla. „Je po porodu, musí si sednout.“

Posadila jsem se na svůj batoh, zády se opřela o dřevěnou stěnu vozu a snažila jsem se opatrně dýchat. Vzduch byl těžký a naplněný pachem těl.

Vlak se pohnul a kola se roztočila v pravidelném rytmu. Cesta se zdála být bez konce a já jsem myslela na dědu Bruna a babičku Gretu, která odjela z Terezína v horečkách, a v duchu jsem se s nimi loučila. Takovou cestu nemohli nemocní a staří vydržet. Potřebovala jsem na záchod, ale bála jsem se opustit svoje místo, a navíc mi tehdy stále ještě bylo stydno ulevit si před jinými lidmi. Muži, ženami, dětmi...

Po chvíli se ukázalo, že obdobné potíže mají i ostatní. Tři lidé obestoupili kyblík sloužící jako záchod, roztáhli deky, aby vytvořili provizorní soukromí, a tak jsme se postupně vystřídali. Nádoba se ale brzy naplnila, začala přetékat, a po pokusu o vylití provizorního záchodu skrz malé okénko zadrátované ostnatými dráty nesnesitelně smrděl celý vůz. Zavřela jsem oči a v duchu jsem si opakovala, že to prostě musím vydržet. Možná budu mít štěstí a potkám se tam, kam jedeme,

s maminkou nebo Leem. Jenom musím přečkat cestu. Pak bude všechno zase v pořádku. O kolik to může být v jiných ghettech horší než v Terezíně?

Jednotvárné dunění kol a vysoký zvuk píšťaly slyším v uších dodnes. Cítím i hrůzu, která ve vagonu narůstala s každým kilometrem. Protože když jsme minuli Dráždany a zamířili na východ, bylo nám všem jasné, že naši muži a pak i my jsme se nechali ukolébat falešnými sliby a nadějí, že vlak skutečně jede do nového tábora podobného Terezínu. Minuli jsme Vratislav, Opole, Katowice a po více než třiceti hodinách jsme uprostřed noci zastavili na vlečce osvětimského koncentračního tábora.

Ve vagonu byla tma, jen okýnky zatarasenými ostnatými dráty pronikalo dovnitř studené světlo lamp. Zvenčí k nám doléhaly zvuky. Kroky, ostré německé povely, ale zpoza zamčených dveří jsme slyšeli i jidiš. Chytali jsme se každé naděje. Za chvíli vystoupíme, nadechneme se čerstvého vzduchu, uhasíme žízeň a při troše štěstí nás co nejdříve ubytují.

Pak se dveře vagonů začaly s lomozem otvírat, rozlehl se štěkot psů a hlasitý křik: „Schnell! Schnell! Zavazadla nechat ve vagonech.“

Hrnuli jsme se ven jeden přes druhého a zmateně jsme se rozhlíželi. Nízké baráky obehnané vysokými ploty nabitými elektřinou a strážní věže. Ostnaté dráty. Bláto pod nohama. Zápach přicházející ze tmy. Vlak obklopený ozbrojenými hlídkami se psy. Křik a nářek.

Vyhublí muži v pruhovaných mundúrech a čapkách vynášeli ven naše zavazadla a skládali je na hromadu. Postrkovali nás dopředu a šeptali: „Auschwitz, Birkenau, Auschwitz, Birkenau.“ Osvětím, Březinka.

Asi jsem postupovala dopředu moc pomalu, protože jsem ucítila ránu do zad. Svou první ránu holí v Osvětimi, a vlastně v životě vůbec. Popoběhla jsem ke skupince žen a druhý úder mi už jen lehce sklouzl po kabátě. Muži na jednu stranu, ženy na druhou. Tempo se zvolnilo a mě napadlo, jestli se ještě někdy shledám se svým zavazadlem. Měla jsem tam náhradní prádlo, teplé věci na zimu a taky fotografii naší rodiny. Řada postupovala dopředu a já jsem se postupně blížila ke skupince esesáků v nažehlených uniformách. Jeden z nich mě bičikem šťouchl do ramene.

„Kolik máš roků?“

„Dvacet pět.“

„Zdravá?“

Jaká odpověď je asi správná? proletělo mi hlavou. Kdybych řekla, že jsem právě porodila, možná by mě poslali s dětmi a starými lidmi na lehčí práci. Okolo mě se ozývalo volání a zoufalý pláč. Proč rozdělují rodiny?

„Zdravá,“ řekla jsem rozhodně.

Bičík mě postrčil doleva a zamířil na Reissovou.

„Věk?“

„Čtyřicet dva.“ Další otázka nezazněla. Ohlédla jsem se po Reissové, ale ta už mířila doprava. Neudělala jsem chybu? Skupina na pravé straně byla mnohem větší a pomalu odcházela kamsi dozadu, zatímco nás v pětistupech hnali mezi dráty ke zděným barákům.

Teď už vím, že jsem chybu udělala. Kdybych se dostala doprava, ještě toho dne bych umřela a můj popel by se smísil se zrnky popela, která v hustých páchnoucích mračnech vylétávala z komínů osvětimských spaloven. Rozplynula bych se v oblaku dýmu jako Leo, který dorazil do Osvětimi týden přede mnou. Přestože byl mladý a silný, zabili ho hned po příjezdu, protože přijel do tábora za trest s označením weisung, což se rovnalo rozsudku smrti. Veselý Leo, který přežil v Terezíně celé tři roky, musel umřít jenom proto, že jsem v nemocnici zoufale vykřikovala jeho jméno a tvrdila, že se o mě a naše dítě postará.

Můj popel by se usadil na střeších baráků, utopil by se v blátivých cestách a možná by ho vítr odnesl i za plot tábora, jako to, co zbylo z Jarky, která uvěřila, že polské děti odjedou do Švýcarska. Teprve v Osvětimi jsem zjistila, proč jsem na slibovaný balíček od Jarky čekala marně. Vlak s tisícem dvěma sty białostockými dětmi a jejich opatrovníky skončil hned po příjezdu a bez selekce v osvětimských plynových komorách.

Kdyby mě poslali doprava, umřela bych najednou a nemusela bych umírat minutu po minutě, hodinu po hodině a den po dni. A neumírali by místo mě jiní.

Po pár minutách chůze jsme došly mezi zděné baráky a hromady zavazadel. Ustrašeně jsme se rozhlížely a jedna po druhé jsme vcházely do velké studené místnosti v cihlové budově. Polohlasem jsme se dohadovaly, kam nás vedou, a smělejší nebo možná nejzoufalejší z nás se odvážily německy vyptávat vojáků, kteří nás odvedli od vlaku a teď stáli u dveří, co s námi bude a kde jsou naše rodiny. Neodpovídali, nebo jen neochotně zavrčeli, že s ostatními se setkáme později.

Vězeňkyně v civilním oblečení s červeným pruhem na zádech nám začaly odebírat chlebníky se zbytky jídla. Některé ženy je zoufale držely, ale když zasáhl esesák a holí je praštil přes ruce, odevzdávaly své poslední věci s pláčem, ale bez protestů. Já jsem neměla co odevzdat. Chlebník mi někdo strhl ve zmatku při vystupování z vagonu.

Do místnosti vstoupilo několik esesáků. Vepředu stál vysoký muž s bičíkem, který mě u vlaku poslal doleva. Rozhlédl se a hlasem zvyklým poroučet zavelel: „Svléknout!“

Sundaly jsme si kabáty a rozpačitě se dívaly jedna na druhou. Esesmani se rozeřvali a netrpělivě poklepávali klackem do dlaně druhé ruky, jako kdyby si vybírali, kterou z nás praští nejdříve. „Neslyšely jste? Pan Obersturmfürer řekl, že se máte svlékat. Tak schnell, schnell. Rychle, rychle. Půjdete do sprchy.“

Nechápavě jsme se rozhlédly po místnosti a některé ženy se rozplakaly. Chtějí po nás, abychom se svlékly? Vždyť jsou tady muži. Vězni v pruhovaných sakách a důstojníci v nažehlených uniformách. Ustoupily jsme o krok dozadu. Esesáci se rozkřičeli ještě víc, začali máchat holemi a vyhrožovat. Pár z nás dostalo další rány. Brečela jsem ponížením, snažila jsem se schovat za ostatní, ale nakonec jsem stejně musela odložit oblečení na hromádku a nahá, jen s botami v rukách, předstoupit před stůl, kde těm, které ještě něco měly, odebrali poslední majetek. Tenký stříbrný řetízek, sponu do vlasů...

Zatímco jsme stály v řadě a snažily se rukama zakrývat svou nahotu, vězni se přehrabovali v našich věcech a brali si, co se jim hodilo. Snažily jsme se něco namítnout, ale přišly jen další rány a řev. „Vám už nepatří nic, po dezinfekci dostanete všechno nové.“

Nahé jsme znovu musely projít před Obersturmfürerem, který pozoroval dění okolo sebe, jako kdyby se ho vůbec netýkalo. Gestem poslal pár slabých žen na stranu.

Já jsem prošla. Přestože jsem byla vyčerpaná, zoufalá a po nedávném porodu oslabená, celou cestu ve vlaku jsem seděla, a tak jsem asi vypadala, že mám ještě dost sil, abych pár týdnů vydržela pracovat.

Skupinku vyřazených žen vyhnali ze dveří a nás zbylé odstrkali do vedlejší místnosti, kde čekalo několik vězeňkyň s holicími strojky. Šla jsem mezi prvními. Strojek mi zajel do hlavy a vlasy spadly na zem. Ženy okolo mě se měnily k nepoznání. Pak následovala studená sprcha, nekonečné čekání v ledové místnosti na špinavé hadry, které před nás hodili na jednu hromadu, abychom se o ně porvaly jako psi. Spodní prádlo mezi zavšiveným oblečením vůbec nebylo. Podařilo se mi vyhrabat jen letní šaty, krátké sako a punčochy. Ještě mokrá jsem se oblékla a snažila jsem se místo bot, které mi při sprchování někdo ukradl, najít alespoň pár stejně velkých dřevěných pantoflů.

Polské vězeňkyně nám všem tužkou s ostrou špičkou, kterou namáčely do barvy, vytetovaly číslo. Během několika minut se náš minulý i budoucí život rozplynul a z lidských bytostí jsme se změnily v bezvýznamná čísla na seznamu. Naše životy už nám nepatřily.

Přenocovaly jsme v prázdné místnosti na studené kamenné podlaze. I když jsme byly vyčerpané, žádná z nás nedokázala usnout. Tiskly jsme se k sobě, abychom se trochu zahřály, třáslly jsme se zimou a plakaly bezmocí, ponížením a strachem.

Žena vedle mě se modlila. Jmenovala se Truda a její velké oči mi připomněly Rosu. Žije ještě má křehká sestřička, říkáte jsem si, nebo ji potkal stejný osud jako mě? Ukrylo ji město, ze kterého jsem musela odejít? Město s hučící řekou, dlážděnými ulicemi a domy pamatujícími podobu lidí, kteří zemřeli dávno před mým narozením. Schoulila jsem se klubíčka. I já zemřu, ale sama a daleko od domova. Nikdy se nedozvím, co se stalo s těmi, které jsem měla ráda a kteří měli rádi mě.

Ještě za tmy nás hladové a prokřehlé vyhnali na apel. Pach, který jsme cítily od příjezdu do tábora, ještě zesílil. Mísil se s kouřem vznášejícím se nad nízkými střechami a tlačil se k zemi. Stály jsme na velkém prostranství před dřevěnými baráky a sotva jsme se držely na nohou. Když přepočítávání skončilo, bylo už světlo. Znovu nás zahnali do baráku a konečně jsme dostaly napít hořké tmavé tekutiny. Ženy se tlačily kolem vězeňkyně, která na káře rozvázela kyblíky s čajem, vyptávaly se jí, ale ta jen vrtěla hlavou a mlčela.

Truda s krásnýma očima ji pevně chytila za ruku, škubala jí a křičela: „Řekni nám, kam odvedli naše rodiny, pověz, kde jsou naše děti.“

Žena se podívala na ruku, která svírala její vyhublé předloktí, potom zvedla pohled k Trudě a kývnutím hlavy ukázala k tmavému dýmu valícímu se z komínů na okraji tábora. „Spálili je. Všechny je spálili.“

Několik vteřin bylo ticho, pak se ozval první vzlyk a místností se rozlehl zoufalý nářek. Viděly jsme už dost, abychom pochopily, že je to pravda. Byla jsem ráda, že jsem do Březinky dorazila sama, protože nejhorším okamžikem pro ženy oddělené od rodin byla ta vteřina, kdy pochopily, že všudypřítomný hnusný nasládlý pach spáleniny, který jsme od svého příjezdu do tábora vdechovaly, je to jediné, co z jejich blízkých zbylo.

DVACÁTÁ ŠESTÁ KAPITOLA

Meziříčí

Lidem, které mám ráda a kteří mají rádi mě, nosím neštěstí. To vím už dávno. Maminka umřela, protože jsem zdržovala náš odjezd do Anglie. Odsoudila jsem na smrt Lea, protože jsem nedokázala držet jazyk za zuby a označila jsem ho jako otce svého dítěte. Vystavila jsem mu tím jízdenku do Osvětimi. Neochránila jsem ani našeho chlapečka.

V Osvětimi umírali silnější a odhodlanější než já, ale přesto jsem přežila. A najednou byla i Rosa a její rodina mrtvá, a já jsem žila dál. Opravdu jsem zůstala naživu jenom proto, abych způsobila další neštěstí?

První dny poté, kdy jsem se dozvěděla zprávu o Rosině smrti, mi splývají v černou skvrnu. Ležela jsem na nerozestlané posteli a hlavu jsem měla prázdnou stejně jako srdce. Pokaždé když jsem zavřela oči, zavalila mě lavina viny a vyhnala mě z postele. Posadila jsem se ke stolu, ze zásuvky jsem vylovila krajíc chleba, odlomila kůrku a strčila jsem si ji do pusy.

Celých devět let se Rosa snažila zhojit mou duši. Sbírala její kousky, skládala je k sobě a sešívala nitkou své lásky. Asi by se jí nikdy nepodařilo vyhojit všechny rány a vrátit mě životu, protože některé úlomky byly ztracené navždy, ale mlha už se mi nezdála tak hustá a výčitky mrtvých se neozývaly tak hlasitě. Nit, kterou byla sestehovaná má duše, byla tenká a tak velkou bolest neudržela. Pod tíží výčitek se všechny stehy roztrhly a já jsem se znovu zřítla do úzkostné pustiny.

Seděla jsem za stolem a čekala na smrt, když ke mně mlhou dolehl zvuk zvonku. Zvedla jsem hlavu, ale zůstala jsem sedět. Cesta ke dveřím se mi zdála příliš dlouhá a zbytečná. Pak se zvonek ozval podruhé. Odevzdaně jsem odstrčila židli a zamířila ke dveřím.

Pohled, jaký měl v očích muž stojící na studených kachlích chodby, jsem znala. Leknutí, lítost, smutek, odpor. Bylo mi jedno, že se na mě tak lidé dívají, ale tento muž, ten se na mě tak dívat nesměl. Protože to všechno, co se mi přihodilo, to, jak vypadám a co ze mě zbylo, byla jeho vina.

Znechuceně ucouvl.

„Co ty tady chceš?“ Lomcoval mnou vztek. Skrz hučení rozbouřeného moře v uších jsem slyšela štekavý hlas. Nabíral na výšce a hlasitosti, točil se ve vzduchu a dopadal na má ramena. Mám si odvést Miru, říkal. Rosinu Miru? Je u Horáčků. Proč mi to nikdo neřekl? Proč za mnou dávno nepřišla?

Jaroslav Horáček už seběhl ze schodů, a já jsem ještě stála mezi dveřmi a přemýšlela, co mám dělat. Věděla jsem jen jediné – Jaroslavovi a Ivaně Rosinu dceru nenechám.

Osvětim říjen 1944 – leden 1945

Nástup na apel ve čtyři hodiny ráno, hnědá voda místo čaje, další nekonečné stání a přepočítávání, mráz, vítr, k jídlu jen řídká polévka v poledne a kousek chleba večer. Tříposchod'ové palandy, kde jsme ležely na boku namačkané jedna vedle druhé. Místo záchodu kýbl u vchodu do baráku. Zima, hlad, žízeň, špína, vši a vyčerpávající apely. Po každém z nich nás bylo o pár méně.

Pátého dne při ranním apelu vyvolali několik čísel. Mezi nimi bylo i to moje. V té době už jsem ho měla vytetované v mozku stejně jako na ruce. Vybrali nás osm a odvedli nás mezi elektrickými ploty dvakrát vyššími než člověk k vratům vedoucím z ženského tábora, u kterých hrála podivná kapela vězeňkyň v modrých sukních a bílých halenách.

Tam se náš hlouček připojil k větší skupině a v pětistupech jsme pochodovaly ke zděným budovám skladů a hal. Na zemi ležely na velkých hromadách věci, o které esesáci okradli nově příchozí hned při příjezdu do tábora. Slušné oblečení putovalo do Německa. Německým paničkám očividně nevadilo nosit šaty po Židech. Poničené kusy, které se k odeslání nehodily, vězeňkyně stříhaly na třicentimetrové pásy a v další dílně je jiné vězeňkyně sešívaly k sobě do dlouhých pruhů. Vyrábělo se z nich těsnění na německé ponorky a válečná vozidla.

Esesák, kterému nás u skladů předali, nám přidělil práci. Mě a další dvě ženy odvedl do dílny, kde se nastříhané látky splétaly do lan podobných ženským copům a stáčely se do velkých kotoučů. Při příchodu esesáka se vězeňkyně vymrštily z dřevěných lavic do stoje a upřely pohled do stolu.

„Pokračujte v práci,“ zavelel. Dělnice se posunuly, aby nám udělaly místo, a hned jsme začaly pracovat. Nemohla jsem uvěřit svému štěstí. Dostala jsem lehkou práci vsedě a pod střechem! Najednou jsem ucítila rýpnutí v zádech. Esesák mi do nich zaryl špičku svého bičíku. „Du – ty.“

Vyskočila jsem a postavila se do pozoru.

Vytáhl hodinky. „Až řeknu teď, začni pracovat. Ted’.“

Roztřásla jsem se, ale ruce jsem tehdy měla ještě hbité. Vybavily si metry záclon a ubrusů, které jsem uháčkovala, desítky polštářů a dek, jež jsem upletla, a spletly látku v pevný dlouhý provaz.

Esesák ho vzal do rukou, natáhl a položil na stůl. „Vy špinaví Židi,“ zařval. „Tahle holka je tady nová a dokáže za tak krátkou dobu uplést tolik! Takhle budete pracovat všichni. Kdo bude mít kratší kus, na denní světlo už se nedostane!“ Vytáhl hodinky a uhodil bičíkem do stolu.

Oči těch tří žen, které nespletly tak dlouhý provaz jako já, se na mě od té doby dívají každou noc. Plakaly, ale šly odevzdaně, jako kdyby je dostihl dlouho očekávaný rozsudek.

Esesák odešel a my jsme dál mlčky pracovaly. Nikdo na mě nepromluvil během dne ani při pochodu cestou z práce, při nástupu na apel ani v baráku, do kterého mě přeložili. Vyhýbaly se mi pohledem, uhýbaly mi z cesty.

Když se za námi dveře nízkého baráku zavřely, přistála mi na zádech rána a vyrazila mi dech. Přitiskla jsem si ruce na hrudník a zalapala po vzduchu, ale to už mě pod krkem svírala bloková. „Ty chcišpneš,“ sípala mi do obličeje. Byla rudá vzteky a z očí jí tekly slzy. Tak jsem se dozvěděla, že jedna z žen, které se toho dne kvůli mně nevrátily na barák, byla její sestra.

Od té chvíle jsem za všechno, co se přihodilo, mohla já. V baráku podobném koňské stáji, ve kterém se v době mého příchodu mačkaly na tříposchod'ových betonových palandách stovky žen, jsem se stala vyvržencem bez nejmenšího nároku na ochranu či přátelství ostatních. Ženy toužící zalíbit se blokové mi otevřeně ubližovaly a ostatní se docela obyčejně bály, aby proti sobě blokovou nepoštvaly.

Večerní polévku jsem pila ze spojených dlaní, protože se se mnou žádná žena nechtěla dělit o svoji misku. K jídlu jsem se dostala až mezi posledními, a když jsem svůj kousek chleba nestrčila do úst hned, ukradla mi ho bloková. Ke spánku jsem se ukládala na podlahu, a teprve když byla hluboká tma, podařilo se mi někdy vmáchnout se na nejnižší palandu mezi spící vězeňkyně.

Zatím mi ochranu poskytovaly moje šikovné ruce. Pracovala jsem nejrychleji a kápo na dílně si uměla dobře spočítat, že čím šikovnější dělnice bude mít, tím bude její místo bezpečnější. Jenomže po pár dnech jsem byla tak zesláblá, že jsem ztrácela sílu v prstech, a moje pracovní tempo polevovalo.

Ráno jsme cestou do práce vídaly těla vězňů visící z elektrických plotů. Už dál nemohli a nechtěli snášet život v táboře, a tak se odhodlali naposled rozhodnout sami o sobě a skočili do drátů. Byla jsem rozhodnutá, že to tak jednoho dne udělám i já. Až nebudu moct dál, nenechám se udusit v plynové komoře, ale zemřu podle své vlastní volby. Od okamžiku, kdy jsem se tak rozhodla, prožívala jsem povznášející pocit svobody.

Bloková mě nenechávala na pokoji, a kdyby tou dobou už nebyla moc blokových omezená a ona mě mohla umlátit k smrti, udělala by to. Němci ale cítili, že konec války se blíží, a výsadu zabíjet vězně si ponechali jen pro sebe. Upadla jsem do podivné letargie. Upnula jsem se k myšlence na smrt, a když mi bylo nejhůř, představovala jsem si, jak pomalu, krok za krokem přistupuju k drátům, hlavu zvedám k oblakům a ruce k plotu. V mých představách byla obloha modrá a moje duše se k ní vznášela jako balonek. Viděla jsem, jak pomalu stoupám a necítím vůbec nic. Žádnou bolest, žádnou vinu.

Po nějaké době jsem byla zesláblá tak, že se hranice mezi skutečným světem a světem představ začínala rozplývat. Tělo se chvělo vysílením, myšlenky se jedna za druhou ztrácely v mlze a jediné, co jsem vnímala, byla zima a křečovitá bolest v žaludku. Má mysl už neovládala tělo, všechny mé pohyby byly mimovolné.

Už se mě nedotýkal pláč žen vyřazených při selekcích. Věděla jsem, že na palandách bude víc místa a v kyblíku zbyde víc jídla. Nezmocňovala se mě úzkost při pohledu na káry s vyzáblými mrtvými těly, která stejně vyhublí vězni po apelu sbírali za táborovými baráky a vyváželi je směrem ke spalovnám. Byli mrtví, netrápila je zima ani hlad.

Prsty na nohou jsem měla černé, klouby mi natekly a sužoval mě dusivý kašel. Vypadly mi dva zuby a další se kývaly. Každé ráno jsem se dívala na elektrické dráty a v duchu jsem k nim mířila. Cestou zpátky, říkala jsem si, cestou zpátky se jich dotknu. V dílně mé ruce pracovaly a mlha v mé hlavě houstla.

Skoro jsem nevnímala, že začátkem prosince, kdy jsem byla v táboře už druhý měsíc, těžký osvětivský vzduch zřídil a z komínů se přestal valit mastný černý dým. Esesáci byli podrážděnější a řvali víc než jindy. Před správními budovami hořely kartotéky se jmény živých i mrtvých. Z tábora začaly odjíždět nákladáky a vlaky s nakradenými věcmi a vězni určenými k odklizení trosek v rozbombardovaném Německu. Už nebylo z čeho splétat provazy, a tak nás nahnali na vyklízení skladů. Třídily jsme věci do beden a mužští vězni je vynášeli ven.

„Pomaleji,“ našeptávali nám. „Až to tady doděláme, zastřelí nás. Zlikvidují celý tábor. Rusové se blíží.“

Mě nezastřelí, řekla jsem si. Hlava mi třeštila a břicho se svíralo v bolestivých křečích. Dnes večer se dotknu drátů a rozletím se k obloze. Kráčela jsem mlhou, šlapala blátem a odpočítávala poslední kroky svého života. Postavila jsem se s ostatními ženami na svůj poslední apel a pohledem jsem si vybírala místo, kde umřu. Toho večera jsem se ani nesnažila vmáčkout se na palandu. Posadila jsem se na zem a sáhla do kapsy pro kůrku, která mi zbyla. Někdo mě chytil za zápěstí a bloková mi chleba vyrvala z prstů. „Nebudeš ho potřebovat, ty smradlavá špíno. Zítra ráno je selekce, a ty neprojdeš. Chcípneš.“

Usmála jsem se a položila jsem se na studenou zem. Měla by mi být zima, ale celé tělo mě pálilo. Bloková měla pravdu. Ve všem. Byla jsem špinavá, protože jsem už několik dní nedošla ani do umývárny. Bylo to nad moje síly. Smrděla jsem, protože jsme smrděly všechny. A umřu. Ale ne zítra ráno. Už dnes večer.

Na baráku byla úplná tma, když jsem se vyvlekla ze dveří. Rozhlédla jsem se a vykročila k plotu. Netušila jsem, že je to tak daleko. Levá noha, pak pravá...

„Halt, stůj!“

Proč? Chtěla jsem jít dál, ale prudký úder přes lýtka mě srazil na zem. Ucítla jsem kopnutí do boku. „Vstávej.“

Začala jsem zvracet.

Ten zvuk, který se ozval potom, jsem znala. Věděla jsem, že bude následovat výstřel. A že to bude to poslední, co uslyším. Zavřela jsem oči.

„Zbytečné. Ta stejně chcípne. Má tyfus. Ať ji odnesou na pětadvacítku.“

Ne, na pětadvacítku ne! Zastřel mě, nebo mě nechej dolézt ke drátům. Kdybych měla sílu, vykřikla bych to nahlas. Na pětadvacítku se odkládaly ženy odsouzené zemřít. Dvakrát týdně se vyklízela, a pokud do té doby vězeňkyně nezemřely, přestože nedostávaly žádné přídělky jídla, skončily v plynových komorách.

Cítila jsem, jak mě někdo chytil za kotníky a zápěstí, hodil na káru, na které se rozváželo jídlo a vozila těla na spalení, a pak už nevím nic.

Probrala jsem se na pryčně ve zděném baráku. Venku bylo už světlo, ale uvnitř bylo přitmní. Zvedla jsem hlavu a rozhlédla jsem se. Na ostatních pryčnách leželo asi dvacet těl. Stín u dveří se pohnul a přistoupil ke mně. Cítila jsem, jak mi šmátrá po těle a prohledává kapsy. „Chleba, máš chleba?“

Hlavy na postelích se začaly nadzvedávat a potichu sténat. „Pít. Dejte mi pít.“

Chtěla jsem ženu odstrčit, ale při prudkém pohybu se mi zvedl žaludek a začala jsem zvracet. Vyletěl ze mě proud modré vody. Žena nade mnou chvíli stála, a pak se vrátila na své místo u dveří.

Na pětadvacítku mě zavřeli v půlce ledna. Vím to, protože si pamatuju modlitby, kterými vězeňkyně na baráku vítaly nový rok. Modlily se za své blízké a prosily, aby se z tábora dostaly pryč. Přání se jim splnilo. Zatímco jsem pomalu umírala na baráku odsouzenců na smrt, vyhnali esesáci vězně z bran tábora na poslední pochod. V táboře zůstali jen ti, kteří neuvěřili vyhrůžkám, že celý tábor je podminovaný, a schovali se, příliš slabí a nemocní. Po odchodu esesáků se vězni vrhli do táborových skladů a některé napadlo rozrazit dveře pětadvacítky. Našli tam osmnáct mrtvých a dvě polomrtvé. Mě a ženu u dveří. Teprve v provizorní nemocnici jsem zjistila, že to byla krásná Truda.

V táborové nemocnici spravované Sověty a Polským červeným křížem jsem ležela několik měsíců. Vyléčili mě z tyfu, vykrmili z třiceti na čtyřicet dvě kila. Holenní kosti, které mi přerazil voják strážní hlídky, když jsem se snažila dojít ke drátům, mi srostly špatně a omrzliny na nohou se nikdy nevyléčily. Zuby mi vypadaly, a když mi znovu začaly růst vlasy, byly řídké a úplně bílé. Bolest se mi usadila v kloubech i svalech, ale nikdy nebyla tak silná jako trápení, které mi působily střípky roztráštěné duše.

Říkali, že musím zapomenout, že mám znovu začít žít. Možná bych mohla zapomenout na hlad a mráz při hodinách prostátých na apelplatzu, možná bych

dokázala zapomenout na bolest zlámaných kostí. Jak ale zapomenout na lidi visící na elektrickém plotě, těla roztrhaná psy a vykloubená ramena mužů a žen pověšených jen tak, pro výstrahu ostatním? Na nekonečné průvody dětí, žen a mužů mířících od vlaku přímo do plynových komor. Jak můžu zapomenout na zoufalství v Trudiných očích, když se dozvěděla, že její děti odvedli do plynu?

Radili mi, že mám zapomenout, protože nechtěli slyšet to, co bych mohla vyprávět. Báli se zbytečně. Zapomenout jsem nemohla, vzpomínky mám vytetované v hlavě navždy jako číslo na levém předloktí. Mluvit o nich bych ale nedokázala.

DVACÁTÁ SEDMÁ KAPITOLA

Meziříčí

Mira se krčila v předsíni a vypadala tak ztraceně a vyděšeně, jak jsem se cítila i já. Byla rozcuchaná a pomačkaná, jako kdyby právě vylezla z postele, a oči, stejně velké jako ty Rosiny, měla zarudlé. Schovávala se za Ivanou, se kterou jsme v mém minulém životě seděly ve škole v jedné lavici, šeptaly si svá dívčí tajemství a snily o šťastném životě. Já jsem byla lepší ve čtení a dějepise, Ivana zase v počtech, a tak jsem si na rozdíl od ní a jejího Jaroslava neuměla spočítat, co pro mě bude nejvýhodnější.

Jaroslav ani Ivana nevyvolali válku, která zničila mou rodinu, ale byly to jejich lži, kvůli kterým jsme zavčas neodjeli do Anglie. To kvůli nim živořím v mlze a mrtví na mě křičí své výčitky.

„Jdeme.“

Ivana ke mně vztáhla ruce a začala cosi vysvětlovat. Vzrypěl ve mně vztek silnější než únava. Rozkřikla jsem se, chytila jsem Miru za rameno a táhla ji pryč. Mira se rozbřečela. Pod schody jsem se zastavila. Sundala jsem ruku z Miřina ramene a pomalu jsem vykročila na zpáteční cestu. Ať se Rosina dcera vrátí k Horáčkům, jestli chce. Ať si ji Ivana vezme, tak jako si vzala život, který měl patřit mně.

Překvapilo mě, že se Mira vydala za mnou.

Přišla jsem pro ni do domu připomínajícího loď vyplouvající na moře, do ulice, kde ve vile po právníkovi Lewym bydlel jeho bratr, který jediný z celé rodiny přežil válku, protože se s ním nežidovská manželka odmítla rozvést, a tím ho zachránila před transportem. Přišla jsem si pro ni do rodiny muže, který mohl stejným způsobem ochránit i mě, ale neudělal to. Mira musí od Horáčků pryč, to jediné jsem věděla. Nic víc. Žádný plán jsem neměla.

Bylo tak těžké vyznat se ve světě, soustředit se na to, co lidé říkají, pamatovat si, co je třeba udělat.

Přitáhla jsem si šátek pevněji k hlavě, aby se mi myšlenky nerozběhly. Co se mi to zase přihodilo?

Ohlédla jsem se. Možná se mi to všechno jenom zdá, třeba je to jen další výplod mých zmatených myšlenek.

Mira tam pořád byla.

A tak jsem si Rosinu dceru přivedla domů. Musela jsem – dlužila jsem to Rose.

Chtěla jsem se o Miru starat a dát jí domov, ale když se ohlédnu zpátky, vidím, že Mira byla mnohem silnější než já. Ubytovala jsem ji v pokoji, ve kterém kdysi spávala maminka. Chodila jsem do něj nerada, protože tam na mě vzpomínky dotíraly nejhlasitěji, ale od chvíle, kdy Mira zaplnila zásuvky svými věcmi a na postel posadila opelichaného medvěda, se v ložnici žádné hlasy neozývaly – kromě toho Miřina.

Zpočátku kolem mě chodila opatrně, ale po pár týdnech se rozkoukala a zabydlela se v bytě, ve kterém kdysi žili její prarodiče a kde vyrůstala její matka, jako kdyby tam bydlela odjakživa. To ona znovu udělala z bytu v domě na náměstí domov. Zaplnila ho svým smíchem a hlasem, vyprávěla mi, co zažila, a předčítala mi z knih. Mira měla zvučný, pronikavý hlas, před kterým nebylo úniku. Někdy ho bylo tolik, že jsem musela odejít do ticha své ložnice.

Chtěla jsem se o ni postarat, ale každý, koho jsem měla ráda, mě nakonec opustil. Nepotřebovala jsem znovu prožívat strach, že ztratím toho, na kom mi záleží. Bát se, že umře nebo prostě odejde do světa.

Od samého počátku jsem věděla, že se snažím marně. Mira mi vklouzla do života, pevně se v něm usadila a stala se novým středobodem mého bytí. Jak důležitým, jsem si uvědomila, když se na mě Mira v den svých třináctých narozenin rozzlobila, vyčetla mi, že mi na ní nezáleží, a nevrátila se na noc domů.

Čekala jsem na ni celou noc, a když se za rozbřesku objevila ve dveřích, zažila jsem něco velice podobného štěstí.

Jak jsem jí měla vysvětlit, že si narozeniny a výročí nepamatuju a ani pamatovat nechci?

Nechtěla jsem jí vyprávět o tom, že mi její maminka Rosa ke každým narozeninám i Vánocům přinesla dárek, ale já jsem jí – ani nikomu jinému – nikdy nic nedala.

I když mi Rosa každoročně zatrhla datum v kalendáři, i když mi vybylo pár korun, nepřiměla jsem se soustředit myšlenky, vyjít ven, vstoupit do obchodu a něco koupit.

Tehdy, v únoru padesátého čtvrtého roku, kdy zima končila, jsem z toho, jak Rosa o svých třicátých narozeninách pořád mluvila, pochopila, že jsou pro ni důležité. A že bych jedinému člověku, kterému na mně záleží, měla ukázat, že mně záleží na něm. Ani jsem si to neuvědomovala, ale po dlouhé době jsem zase byla schopná myslet dopředu a plánovat.

Z domu jsem vycházela jenom v pondělí, abych koupila chléb a pár nejnnutnějších věcí. Z bochníku jsem po návratu domů pokaždé ukrojila pár krajíců a po jednom je schovala do zásuvky u stolu, pod polštář a do kapes tlustého svetru. To byla moje jistota.

Tu sobotu, kdy se sníh pod nohama měnil v čvachtavou břečku, jsem opustila bezpečí kuchyňských stěn, minula známé pekařství i krámk s potravinami a v cukrárně pod podloubím jsem koupila krabici žloutkových věnečků. Druhého dne jsem je darovala Rose.

Žloutkové věnečky s cukrovou polevou, žloutkové věnečky, ve kterých se skrývala smrt.

Nemohla jsem Miře říct, že jsem jí zabila rodinu.

Že jsem přežila peklo jenom proto, abych dál roznášela smrt.

Měla jsem ráda svou samotu, ale těšila jsem se na Miřiny návraty.

Celých devět let jsem čekávala, až Mira přijde ze školy, vychrlí na mě tisíce historek, které se jí a jejím přátelům přihodily během jednoho jediného dne, pak se s učebnicí nebo románem posadí na okno nebo na své oblíbené místo na pohovce a občas mi přeříká matematickou poučku nebo něco přečte.

Miřina svatba a stěhování mě zaskočily, ale nemohla jsem nic dělat. Zpočátku mě hodně trápilo, že se vdala za syna Horáčkových, ale po nějaké době jsem zjistila, že spousta událostí a věcí, které se mi kdysi zdály důležité, časem ztratila na významu. Pořád jsem cítila nechuť k Jaroslavovi, ale Miřin manžel se mu vůbec nepodobal. Na svatbu jsem nešla, to ne – musela bych vyjít ven a lidé by tam na mě zírali –, a tak mě moc překvapilo, když z úřadu přišla Mira se svým manželem za mnou.

„Promiň, teto,“ šeptala mi. „Nedal si to vymluvit.“ Viděla jsem, že je nejistá. Určitě se bála, že zase udělám scénu. Byla jsem vyvedená z míry, a tak jsem se raději ani nezvedla ze židle. Gustav si ke mně přisedl. „Přišel jsem vám poděkovat, že jste Miře dala domov.“

Mluvil dál, ale už jsem ho nevnímala. Pokyvovala jsem hlavou a dál jsem koukala do stolu. Mira mě pohladila po ruce a pak byli pryč. Deska stolu se mi začala rozpíjet před očima a na tvářích jsem cítila teplo. Rozbrečela jsem se stejně, jako když se se mnou maminka loučila v terezínské šlojzce. Slzami jsem dala sbohem své rodině, Leovi a našemu chlapečkovi.

To odpoledne jsem vyplakala všechno, co se ve mně nahromadilo za posledních dvacet let. Věděla jsem, že by si Mira zasloužila lepší domov, víc lásky a vřelejší přijetí, než se jí dostalo ode mě. Dělala jsem, co bylo v mých silách, ale víc jsem nedokázala, a cítila jsem radost, že to Mira pochopila. Věděl to i její manžel, protože když už Mira mířila ke dveřím, naklonil se ke mně a zašeptal. „Mira vás moc potřebuje, zůstaňte s ní.“

Potřebuje. To slovo mi uvízlo v hlavě.

Na podzim se Miře narodil syn a už za mnou nemůže zaběhnout každý den. Chodím ji tedy navštěvovat do starého studeného domu nad řekou. Vysoký dům se tváří nevlídně, ale když se zatopí v kamnech, zjihne a začne vypadat přátelštěji.

V pokojích táhne od oken a dveří, a tak mě Mira požádala, abych ji naučila plést. Malý Otík potřebuje spoustu čepiček a svetříků.

Mira je chytrá holka, přečetla už tisíce knih a určitě se jí podaří vystudovat, protože vždycky dosáhne toho, co si umíní, ale na ruční práce je nešikovná. Kdyby babička Greta viděla ušmudlané cancoury, které jí visí z jehlic, zhrozila by se. Hodně věcí jsem zapoměla a jiné se mi podivně pomíchaly v hlavě, ale když jsem se dotkla jehlic, prsty si vzpomněly.

A tak sedím v křesle, ve kterém kdysi sedávala paní Karásková, a oči upírám na jehlice. Pořád mě navštěvují vzpomínky. Stále je hodně těch tíživých, ale přibývají i ty, kvůli kterým chci ještě žít.